

Vprašanje, ki je specifično prav za to raziskavo, je odnos do slovenstva oziroma ohranjanja slovenske etnične manjšine, ki je v spodnjem delu lestvice vrednot, in odnos do dvojezičnosti, ki je sicer više vrednoten, vendar predvsem med anketiranimi v Italiji in deloma v Avstriji, kjer mladim prav znanje slovenskega jezika (ki je v veliki meri zaslug dvojezičnega šolstva) povečuje možnosti zaposlitve – prav tako zaradi dvojezičnega šolstva. Indikativno je tudi, da mladi iz zamejstva pogosto izkoristijo možnosti izobraževanja na univerzah v Sloveniji in da izražajo visoko stopnjo pripravljenosti, da bi si, če bi bilo to potrebno, zaposlitev poiskali v Sloveniji.

Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu je znanstveno in družbeno relevanten ter za znanstveno, strokovno in širše bralstvo zanimiv uvod v naslednje zvezke, ki nastajajo v okviru projekta Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi in ki jih prav zaradi tega zvezka pričakujemo z velikim zanimanjem.

Iz recenzije:
doc. dr. Metka Mencin Čeplak

Mladi v slovenskem zamejstvu:
družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi

Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu

Gre za raziskavo o slovenski mladini, ki živi v štirih državah, sosedah Republike Slovenije. Kot takšna pa raziskava nima raziskovalnega pomena samo v okviru mladinskih študij, temveč tudi glede položaja slovenske narodnostne skupnosti v teh državah, in je tako relevantna za politiko slovenske države.

Kot raziskovalec tega področja ne pričakujem, da slovenske mladine v zamejstvu niso zajeli močni strukturni procesi, ki so zajeli mladino v Evropi (tudi v svetu) nasploh (in ki temeljijo na značaju sodobne kapitalistične družbe): ekspanzija šolanja, zlasti terciarnega, »podaljšanje mladosti« in prekarizacija družbenega položaja. V bistvu študija vse to potrdi in tudi v celoti opazovano, ti procesi pa imajo nadalje denacionalizacijske učinke, čeprav ne pripeljejo do neposredne in popolne denacionalizacije. Je pa jasno, da bi to terjalo popolnoma drugačno politiko slovenske države do zamejskih Slovencev.

Iz recenzije:
zasl. prof. dr. Sergej Flere

INŠTITUT ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA
INSTITUTE FOR ETHNIC STUDIES

slovenski raziskovalni inštitut
istituto sloveno di ricerche
slovene research institute

Slovenski
narodopisni inštitut
URBAN JARNIK, Celovec

Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi

ZVEZEK 1

Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu

Izdajatelj:	Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani (INV) Slovenski znanstveni inštitut v Celovcu (SZI) Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik v Celovcu (SNIUJ) Slovenski raziskovalni inštitut v Trstu (SLORI)
Uredila:	Vera Kržišnik - Bukič
Recenzenta:	zasl. prof. dr. Sergej Flere doc. dr. Metka Mencin Čeplak
Jezikovni pregled:	Jasmina Vajda Vrhunec, prof. slov.
Prevod povzetka:	Laura Sgubin (italijanščina) Martina Piko - Rustia (nemščina) Mária Magdolna Horváth (madžarščina) Barbara Riman (hrvaščina) David Limon (angleščina)
Tehnični urednik:	Zmago Drole ^(†)
Oblikovanje in prelom:	Mateja Vrbinc
Tisk:	DEMAT d.o.o.
Naklada:	500 izvodov
Ljubljana, 2017	

© 2017

Pravice pridržane: INV, SZI, SNIUJ, SLORI

Knjigo je finančno podprla Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Cena: 27,00 EUR

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

316.346.32-053.6(=163.6)
323.15(=163.6)

SPLOŠNI položaj mladih v slovenskem zamejstvu / uredila Vera Kržišnik-Bukič ;
[prevod povzetkov Laura Sgubin ... et al.]. - Ljubljana : Inštitut za narodnostna vprašanja ;
v Celovcu : Slovenski znanstveni inštitut : Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik ;
v Trstu : Slovenski raziskovalni inštitut, 2017. - (Mladi v slovenskem zamejstvu : družbeni
in kulturni konteksti ter sodobni izzivi ; zv. 1)

ISBN 978-961-6159-61-6
1. Kržišnik-Bukič, Vera
292842240

Mladi v slovenskem zamejstvu:
družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi

Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu

ZVEZEK 1

Uredila: Vera Kržišnik - Bukić

Ljubljana, november 2017

Kazalo

Mladi v slovenskem zamejstvu: razgrinjanje pojmov, konceptov in osnovnih teoretično-metodoloških izhodišč	7
Vera Kržišnik - Bukič	
Tabela 1: Število anketirancev po državah.	12
Zemljevid 1: Predstavitev geopolitičnega in upravno-administrativnega območja Republike Slovenije in vseh štirih slovenskih zamejstev ter števila anketirancev v projektu »Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi«	13
Število anketirancev po občinah stalnega prebivališča	14
Tabela 2: Anketiranci po starostnih kategorijah in državah	20
Tabela 3: Intervjuvanci po starostnih kategorijah in državah.	23
Splošni položaj mladih	27
Vera Kržišnik - Bukič	
Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu v Italiji	69
Zaira Vidau	
Graf 1: Odgovori anketiranih na vprašanje, s kom trenutno živijo (N = 60).	75
Graf 2: Stopnja izobrazbe anketirancev (N = 60)	77
Graf 3: Izobrazbena struktura staršev (N = 60)	77
Graf 4: Odgovori anketirancev na vprašanje, kakšen je trenutno njihov status (N = 60)	78
Graf 5: Odgovori anketirancev na vprašanje, kakšen je njihov verski nazor (N = 60)	86
Graf 6: Odgovori anketirancev na vprašanje, kakšna je njihova politična orientacija (N = 60)	87
Graf 7: Odgovori anketiranih na vprašanje, ali bi se zaradi zaposlitvenih ali drugih možnosti bili pripravljeni za dalj časa ali trajno preseliti – izraženo v odstotkih (N = 60).	90
Graf 8: Ocene anketirancev glede pomembnosti nekaterih vrednot (N = 60)	97
Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu v Avstriji	105
Milan Obid	
Tabela 1: Število oseb s slovenskim občevalnim/maternim jezikom na Koroškem, 1880–2001	107
Tabela 2: Izbrani rezultati popisov prebivalstva v posameznih jezikovno mešanih krajih avstrijske Štajerske	108
Graf 1: Odgovori anketiranih na vprašanje, s kom trenutno živijo (N = 60).	114
Graf 2: Stopnja izobrazbe anketirancev (N = 60)	116
Graf 3: Izobrazbena struktura staršev (N = 60)	119
Graf 4: Odgovori anketirancev na vprašanje, kakšen je trenutno njihov status (N = 60)	120
Graf 5: Odgovori anketirancev na vprašanje, kakšen je njihov verski nazor (N = 60)	123
Graf 6: Odgovori anketirancev na vprašanje, kakšna je njihova politična orientacija (N = 60)	126
Graf 7: Odgovori anketiranih na vprašanje, ali bi se zaradi zaposlitvenih ali drugih možnosti bili pripravljeni za dalj časa ali trajno preseliti – izraženo v odstotkih (N = 60)	132
Graf 8: Ocene anketirancev glede pomembnosti nekaterih vrednot	138
Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu na Madžarskem	149
Katalin Munda Hirnök in Sonja Novak Lukanovič	
Tabela 1: Število Slovencev glede na kategoriji materni jezik in narodna pripadnost	153
Graf 1: Odgovori anketirancev na vprašanje, s kom trenutno živijo (N = 60)	156
Graf 2: Stopnja izobrazbe anketirancev (N = 60)	158
Graf 3: Stopnja izobrazbe staršev (N = 60)	161

Graf 4: Odgovori anketirancev na vprašanje, kakšen je trenutno njihov status (N = 60)	162
Graf 5: Odgovori na vprašanje, kakšen je njihov verski nazor (N = 60)	164
Graf 6: Odgovori anketirancev na vprašanje, kakšna je njihova politična orientacija (N = 60)	167
Graf 7: Odgovori anketirancev na vprašanje, ali bi se zaradi zaposlitvenih ali drugih možnosti bili pripravljeni za dalj časa ali trajno preseliti (N = 60)	172
Graf 8: Ocene anketirancev glede pomembnosti nekaterih vrednot (N = 60)	176
Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu na Hrvaškem	183
Mojca Medvešek in Barbara Riman	
Tabela 1: Prebivalci Hrvaške po županijah, stari od 0 do 34 let, ki so bili ob popisu prebivalstva 2011 po narodnosti opredeljeni kot Slovenci	186
Tabela 2: Število prebivalcev na Hrvaškem, ki so se ob popisih prebivalstva opredelili za slovensko narodno pripadnost	188
Graf 1: Stopnja izobrazbe anketirancev (N = 60)	192
Graf 2: Izobrazbena struktura staršev (N = 60)	195
Graf 3: Odgovori anketirancev na vprašanje, kakšen je trenutno njihov zaposlitveni status (N = 60) ...	197
Graf 4: Odgovori anketiranih na vprašanje, s kom trenutno živijo (N = 60)	199
Graf 5: Odgovori anketirancev na vprašanje, kakšen je njihov verski nazor (N = 60)	201
Graf 6: Odgovori anketirancev na vprašanje, kakšna je njihova politična orientacija (N = 60)	206
Graf 7: Odgovori anketiranih na vprašanje, ali bi se zaradi zaposlitvenih ali drugih možnosti bili pripravljeni za dalj časa ali trajno preseliti – izraženo v odstotkih (N = 60)	210
Graf 8: Ocene anketirancev glede pomembnosti nekaterih vrednot (N = 60)	215
Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu: primerjava med zamejstvi in sklepanje	227
Vera Kržišnik - Bukić	
Tabela 1: Družinske in bivanjske razmere glede na državo anketiranja	233
Tabela 3: Stopnja izobrazbe anketiranca glede na državo anketiranja	237
Tabela 4: Izobrazbeni status staršev: stopnja izobrazbe očeta glede na državo anketiranja	241
Tabela 5: Izobrazbeni status staršev: stopnja izobrazbe mame glede na državo anketiranja	241
Tabela 6: Trenutni družbeni status	243
Tabela 7: Pripravljenost na selitev in vzroki za morebitno selitev	249
Tabela 8: Verski nazor anketirancev	251
Tabela 9: Politični nazor anketirancev	256
Tabela 10: Jezik, v katerem so anketiranci izpolnjevali vprašalnik	263
Zaključni razmislek o splošnem položaju mladih v slovenskem zamejstvu	265
Povzetek	285
Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu	285
Vera Kržišnik - Bukić	
Prevodi povzetka	
La condizione dei giovani sloveni nelle aree d'oltreconfine	290
Die allgemeine Lebenslage Jugendlicher in Gebieten mit autochthonen slowenischen Minderheiten in Italien, Österreich, Ungarn und Kroatien	296
A határon túli szlovén fiatalok általános helyzete	302
Opći položaj mladih pripadnika slovenske nacionalne manjine u pograničnim prostorima susjednih zemalja	307
The general position of young Slovenes across the border	312
Seznam kratic	317

Mladi v slovenskem zamejstvu: razgrinjanje pojmov, konceptov in osnovnih teoretično-metodoloških izhodišč

Vera Kržišnik - Bukić

Naslov publikacije *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi* je povzet po nazivu temeljnega raziskovalnega projekta, ki smo ga med letoma 2013 in 2016 izvajali sodelavci štirih inštitutov: Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani (v nadaljevanju INV), Slovenskega znanstvenega inštituta v Celovcu (v nadaljevanju SZI), Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik v Celovcu (v nadaljevanju SNIUJ) in Slovenskega raziskovalnega inštituta v Trstu (v nadaljevanju SLORI). Poimensko smo to bili: dr. Katalin Munda Hirnök (INV), dr. Sonja Novak Lukanovič (INV), dr. Barbara Riman (INV), dr. Mojca Medvešek (INV), dr. Vera Kržišnik - Bukić, vodja projekta (INV), dr. Štefka Vavti (SZI), mag. Milan Obid (SZI), mag. Martina Piko - Rustia (SNIUJ), dr. Devan Jagodic (SLORI) in dr. Zaira Vidau (SLORI).

Naslovna tematika terja najprej začetno razlago uporabljenih izhodiščnih pojmov, pojma *mladi* in besedne zveze *slovensko zamejstvo*.

Teoretična izhodišča

Mladi, mladina, mladež, mladinci, mladinke, mladeniči, mladenke, mladost, mladostništvo, mladostniki, mladostnice, mladoletniki, mladoletnice, ob še ustreznih pridevniških in glagolskih izpeljankah, so slovenske besede (Slovenski pravopis), ki se tudi v jezikih drugih zgodovinskih in sodobnih družb pojavljajo za označevanje določene družbene kategorije prebivalstva. Beseda *mladi* je lahko množinska oblika pridevnika *mlad* (fant), kot bi bili besedi *mlade*, *mlada* množinski obliki pridevnikov *mlada* (mama), *mlado* (dekle). V strokovnem (sociološkem) izrazoslovju

se uporablja množinska pridevniška oblika mladi samostalniško, pri čemer beseda mladi v vsebinskem smislu opredeljuje določen družbeno-strukturni sloj obeh spolov.

Z izrazom mladi lahko razmeroma natančno in v skladu s strokovnimi kriteriji, uveljavljenimi tako v Sloveniji kot v vseh štirih sosednjih državah in vsaj še v Evropi, opredeljujemo pojem s človekovo biološko starostjo strukturiranega prebivalstvenega sloja, to je posameznikov in posameznic v starostnih relacijah od 15 do 29 let. Znotraj te okvirne strukture mlade najpogosteje obravnavamo po treh starostnih podskupinah: od 15 do 19 let, od 20 do 24 let in od 25 do 29 let. Medtem ko je mogoče s tem hitro razjasniti osnovni profil subjekta, ki je predmet raziskave, je treba ob besedni zvezi slovensko zamejstvo močno zastati.

Sintagmo slovensko zamejstvo velja uvodoma predstaviti v obeh njenih konstitutivnih vsebinskih elementih. Prvi element izhaja iz pojma slovenstvo oziroma je njegova pridevniška oblika slovensko (zamejstvo). Temeljna predpostavka projekta je bila, da v geografskem prostoru oziroma v geopolitičnem okolju, ki se prek sedanjih državnih meja Republike Slovenije razprostira v sosednje države, prebivajo (tudi) mladi, mladina, mladi ljudje, ki jih je tako ali drugače mogoče povezati z vsebinami pojma slovenstvo. S pojmom slovenstva razumemo in opredeljujemo tisto družbenoskupinsko substanco, ki jo percipiramo kot in imenujemo slovenski narod (tudi slovenska narodna manjšina), z njim vred njegov jezik, kulturne stvaritve, zgodovinski spomin, tradicijo in domovinsko ozemlje ter duhovno in čustveno vez vsakega odnosnega pripadnika do navedenih narodovih vsebinskih sestavin. Drugi konstitutivni element sintagme slovensko zamejstvo je pojem zamejstva, in to ne katerega koli zamejstva, temveč konkretnega, (slovenskega) zamejstva kot geopolitičnega prostora, kjer prebiva etnična (slovenska) manjšinska populacija skupaj z večinsko etnično populacijo Republiki Sloveniji sosednje države/sosednjih držav.

Nekakšna integralna definicija bi lahko bila naslednja: s slovenskim zamejstvom opredeljujemo sklenjen namišljen, neviden, izmuzljiv, v marsičem neenak pasovni obroč, ki ga velja razumevati in obravnavati dvojno: v geografsko-geopolitičnem smislu zajema zgodovinsko večinsko slovensko poselitveno ozemlje današnje Republike Slovenije,

v človeškem smislu pa ljudi kot (domnevne) pripadnike slovenske narodne skupnosti.

Slovensko zamejstvo tvorijo obmejni predeli sosednjih štirih držav, ki mejijo na Republiko Slovenijo (Avstrija, Hrvaška, Italija, Madžarska). V zadnjih letih se za ta prostor namesto sintagme slovenskega zamejstva počasi vse bolj uradno uveljavlja širša besedna zveza: »Slovenci v sosednjih državah«. Zaradi uradnega ukinjanja dosedanjih državnih meja v Evropski uniji (v nadaljevanju EU), čeprav zaradi akutne zgodovinsko tekoče begunske/migrantske problematike (ali kdaj v prihodnje morda česa drugega) meje med državami EU dejansko še nadalje funkcionirajo (bodo funkcionirale) tudi v tako imenovanem schengenskem prostoru, je besedna zveza »slovensko zamejstvo« lahko sicer upravičeno deležna opredelitvenih zadržkov. Vendar je ta sintagma, ko gre za slovenske manjšine, vsaj v raziskovalno-operativnem smislu metodološko-konceptualno še primerna, kar se je pokazalo tudi v pričujoči raziskavi o mladih. Temeljne splošne in mnogotere posebne značilnosti, okoliščine in pogoji družbenega življenja v obravnavanem geopolitičnem prostoru za vsako izmed štirih zamejskih območij, ki zgodovinsko in aktualno pripadajo štirim državam, namreč ostajajo kljub določenim izenačevalnim vplivom, ki jih vnaša vanj dejstvo vključenosti vseh petih držav v EU. »Padec meja« ohranja v vsakem izmed zamejstev še nadalje cel kup sklopov takih specifičnih družbenih okoliščin, ki jih ni mogoče kar čez noč predrugačiti, razlike izničiti in te prostore dejansko preprosto poenotiti.

S stališča pojmovnega razumevanja in opredeljevanja sedanje slovenske ustavne ureditve je sintagma »Slovenci v sosednjih državah« nenatančna in pomanjkljiva oziroma delno kontradiktorna, saj takšna dikcija, ne spuščajoč se podrobneje v njeno vsebinsko vrednotenje, formalno opušča bistvo ustavnega manjšinskega koncepta. Manjšinski koncept je namreč zasnovan na pojmu avtohtonosti, ki pa naj bi v vsebinsko izhodiščnem smislu teritorialno povezoval slovenski etnos v Sloveniji s slovenskim etnosom v sosednjih državah. Nenatančnost in izmuzljivost pojmovanja te sintagme je torej v tem, da v sosednjih državah Slovencev med njimi samimi seveda ni mogoče ločevati, razmejevati, in tako njena uporaba lahko pripelje, kot na Hrvaškem, do dokaj absurdne situacije, da sosednja država samoopredeljene kot Slovence priznava za (celovito)

narodno manjšino, Republika Slovenija pa jih v isti sosednji državi obravnava deljeno, ločeno, in sicer delno kot svojo narodno manjšino (»Slovence v zamejstvu«), delno pa kot »Slovence po svetu«. Ta sintagma je sicer tudi uradni oziroma zakonski označevalni atribut, pri čemer pa so s strani slovenske države posledice te obravnave različne. Resolucija o odnosih s Slovenci po svetu (Ur. l. RS 7/02) se nanaša na Slovence, ki živijo zunaj Republike Slovenije, razen na tiste, katerih položaj določa Resolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije z dne 27. junija 1996 (Ur. l. RS 35/96). V Resoluciji o položaju avtohtonih slovenskih manjšin je območje avtohtonih manjšin opredeljeno tako: v Republiki Avstriji v deželah Koroški in Štajerski, v Republiki Italiji v deželi Furlaniji - Julijski krajini, na Madžarskem v Porabju, v Republiki Hrvaški pa na področjih vzdolž hrvaško-slovenske državne meje, zlasti v Istri, Gorskem Kotarju in Medmurju.

Republika Slovenija slovenskemu zamejskemu prostoru že od leta 1991 z Ustavo (Ur. l. RS 33/91) in še posebej v zadnjih dveh desetletjih s prej omenjeno resolucijo namenja posebno pozornost. Slovenska vlada pa je imela že pred državnim osamosvajanjem, od maja 1990, tudi ministra za Slovence v zamejstvu in po svetu (to je bil dr. Janez Dular), ki kot najvišja funkcija za ta resor obstaja tudi še danes. Vsakokratni minister ali včasih državni sekretar, kdaj pa kdaj tudi kaki drugi visoki državni uradnik, navadno vodi Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu. Od leta 2011 ima Urad zastavljen in razdelan tudi Akcijski načrt sodelovanja in podpore mladim Slovincem v zamejstvu in po svetu.

Slovenija in vse njene sosednje države so danes vključene v sestavljeno, večjo, skoraj poldržavno skupnost, Evropsko unijo/zvezo, a družbeni in kulturni konteksti stvarnosti ostajajo v marsičem različni tudi po uradnem ukinjanju državnih meja znotraj EU, in to tako po samih državah članicah kot po slovenskih zamejstvih, tudi ne glede na zgoraj omenjene pridržke v zvezi z akutnimi ali drugimi nepredvidenimi okoliščinami. EU podpira manjšine deklaratorno – v tem kontekstu izpostavljamo Direktivo Sveta EU 2000/43/ES z dne 29. junija 2000 o izvajanju načela enakega obravnavanja oseb ne glede na raso ali narodnost (Ur. l. RS 180/00) –, a v praksi to tematiko raje prepušča državam članicam samim. Veliko bolj kot katera

koli institucija EU skrbi za manjšinsko tematiko Svet Evrope, in to zlasti na osnovi svojih dveh v celotnem evropskem prostoru za manjšine glavnih dokumentov: Okvirne konvencije Sveta Evrope o varstvu narodnih manjšin, sprejete leta 1992, in Evropske listine o regionalnih in manjšinskih jezikih, sprejete leta 1995. Dejstvo je tudi, da imajo vse štiri na Slovenijo meječe države danes boljši odnos do slovenskih manjšin kot v preteklosti, a se manjšine po vseh slovenskih zamejstvih tudi kljub temu praviloma krčijo.

Metodologija

Ena izmed temeljnih predpostavk je bila, da imajo mnogi drugi, s samo državno mejo nepovezani družbeni in kulturni indikatorji na procese splošne in posebne identifikacije mladih nasploh in tudi v zamejstvu znatno večji vpliv, kot ga je mogoče pripisati zamejstvu in slovenskemu narodnemu manjšinstvu kot takemu.

V nadaljevanju bodo v avtorskih pisnih projektnih izdelkih vseh štirih monografij predstavljena raziskovalna spoznanja, ki to tezo potrjujejo. Vključena so v osrednje spoznavne vsebine o mladih v slovenskem zamejstvu, ki smo se jim raziskovalno-metodološko približevali prek naslednjih štirih tematskih sklopov: splošni položaj, participacija, jezik, identifikacija mladih. Ker sicer velja splošna teoretska premisa, da so družbeni fenomeni praviloma izrazito kompleksno strukturirane vsebine, je lahko tudi izbrani (kateri koli) metodološki instrumentarij samo fluidne narave in se tematski vidiki vedno tako ali drugače neizbežno prepletajo; toda artikulacijo metodoloških pristopov narekujejo operativni razlogi ter potrebe vsake in seveda tudi te raziskave.

S projektom je tako bilo treba najprej vzpostaviti nek geografski/geopolitični okvir, znotraj katerega šele umeščamo slovenstvo v zamejstvu oziroma »mlade v slovenskem zamejstvu«. Vendar enako kot v pogledu »števíla« mladih zamejcev, ki preprosto ni izmerljivo, niti v prostorskem oziru ne gre za kako jasno okvirno mejno črto vsakega posebej ali vseh slovenskih zamejstev, saj takšna črta z nobeno raziskavo ne bi bila mogoča. Iz ilustrativnih razlogov smo tako za začetek izhajali iz danes

preverjenih regionalnogeografskih ali lokalnih umestitev, ki jih v vsakem izmed zamejstev natančneje določajo tamkajšnje upravno-administrativne enote.

V Avstriji je avtohtona manjšina v daleč največjem številu danes prisotna na avstrijskem Koroškem, v razmeroma malem pa na avstrijskem Štajerskem. Anketni del raziskave je v analizo zajel mlade prek 54 anket v 24 občinah zvezne dežele Koroške in prek 6 anket v 4 občinah zvezne dežele Štajerske. Skupaj je bilo v Avstriji anketiranih 63 mladih v 28 občinah, a 3 anket iz razloga statistične obdelave nismo upoštevali.

Slovensko zamejstvo v Italiji je danes razdeljeno med tri pokrajine. Opravljenih je bilo 60 anketiranj mladih: v tržaški pokrajini 30, v goriški 20 in v videmski 10. Največ anket je bilo opravljenih v mestu Trst (20), 9 v ostalih 4 občinah na Tržaškem, 1 oseba pa ni navedla bivališča. V goriški pokrajini je bilo največ anket opravljenih v občini Gorica (14) in 6 v drugih 4 občinah, v videmski pokrajini pa največ (4) v občini Grmek, 6 anket pa v drugih 3 občinah.

Na Madžarskem živi največ slovenskih zamejcev v Železni županiji, in to v 7 porabskih vaseh. V raziskavo so bili vključeni v največjem številu mladi v mestu Monošter (15) in v vasi Gornji Senik (13), pri čemer je bilo vseh mladih v tej županiji anketiranih 55, 5 pa jih je bilo anketiranih v notranjosti Madžarske, od tega 3 v Budimpešti. Vseh 60 anketiranj je opravljenih v 15 občinah.

Slovenskih zamejskih lokacij na Hrvaškem je več: poleg Zagreba, Reke in Istre je raziskava zajela nekatere lokacije z mladimi še v pretežno ruralnem Gorskem Kotarju in v mestu Varaždin. Regionalno te lokacije spadajo v 7 hrvaških obmejnih županij in v mesto Zagreb. Na teh lokacijah je bilo v skupaj 20 občinah opravljenih 52 anketiranj, v 6 drugih občinah v notranjosti Hrvaške pa še dodatnih 8.

Tabela 1: Število anketirancev po državah

Država	Št. občin	Št. anket
Avstrija	28	60
Italija	14	60
Madžarska	15	60
Hrvaška	26	60
Skupaj	83	240

Zemljevid 1:

Predstavitev geopolitičnega in upravno-administrativnega območja Republike Slovenije in vseh štirih slovenskih zamejstev ter števila anketirancev v projektu »Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi«

Število anketirancev po občinah stalnega prebivališča

ITALIJA

Občina	Pokrajina	Število anket.
Grimacco/Grmek	Videmska pokrajina	4
Premariacco	Videmska pokrajina	1
San Leonardo/Sv. Lenart (= Podutana)	Videmska pokrajina	2
San Pietro al Natisone/Špeter Slovenov	Videmska pokrajina	3
Cormons/Krmin	Goriška pokrajina	1
Doberdò/Doberdob	Goriška pokrajina	3
Gorizia/Gorica	Goriška pokrajina	14
Gradisca d'Isonzo/Gradišče ob Soči	Goriška pokrajina	1
Ronchi dei Legionari/Ronke	Goriška pokrajina	1
Duino-Aurisina/Devin-Nabrežina	Tržaška pokrajina	3
Muggia/Milje	Tržaška pokrajina	3
San Dorligo della Valle/Dolina	Tržaška pokrajina	1
Sgonico/Zgonik	Tržaška pokrajina	2
Trieste/Trst	Tržaška pokrajina	20

Pokrajina	Število občin	Število anket.
Goriška pokrajina	4	10
Tržaška pokrajina	5	20
Videmska pokrajina	5	29
ITALIJA – skupaj	14	59

AVSTRIJA

Občina	Zvezna dežela – politični okraj	Število anket.
Egg/Brdo (= občina Hermagor/Šmohor)	Koroška – Hermagor/Šmohor	1
Sankt Stefan in Gailtal/Štefan na Zilji	Koroška – Hermagor/Šmohor	1
Feistritz im Rosental/Bistrica v Rožu	Koroška – Klagenfurt Land/Celovec – dežela	1
Ferlach/Borovlje	Koroška – Klagenfurt Land/Celovec – dežela	4
Köttmanskendorf/Kotmara vas	Koroška – Klagenfurt Land/Celovec – dežela	2
Ludmannsdorf/Bilčovs	Koroška – Klagenfurt Land/Celovec – dežela	3
Radsberg/Radiše (= občina Ebenthal/Žrelec)	Koroška – Klagenfurt Land/Celovec – dežela	1
Schiefling/Škofiče	Koroška – Klagenfurt Land/Celovec – dežela	1
Zell/Sele	Koroška – Klagenfurt Land/Celovec – dežela	4

Občina	Zvezna dežela – politični okraj	Število anket.
Klagenfurt (Celovec)	Koroška – Klagenfurt Stadt/Celovec – mesto	6
Arnoldstein/Podklošter	Koroška – Villach Land/Beljak – dežela	2
Feistritz an der Gail/Bistrica na Zilji	Koroška – Villach Land/Beljak – dežela	1
Finkenstein/Bekštanj	Koroška – Villach Land/Beljak – dežela	2
St. Jakob im Rosental/ Šentjakob v Rožu	Koroška – Villach Land/Beljak – dežela	4
Velden/Vrba	Koroška – Villach Land/Beljak – dežela	1
Villach (Beljak)	Koroška – Villach Stadt/Beljak – mesto	1
Bleiburg/Pliberk	Koroška – Völkermarkt/Velikovec	5
Düx/Djekše	Koroška – Völkermarkt/Velikovec	1
Eisenkappel – Vellach/Železna Kapla – Bela	Koroška – Völkermarkt/Velikovec	3
Galizien/Galicija	Koroška – Völkermarkt/Velikovec	2
Globasnitz/Globasnica	Koroška – Völkermarkt/Velikovec	2
Sittersdorf/Žitara vas	Koroška – Völkermarkt/Velikovec	2
St. Kanzian/Škocijan	Koroška – Völkermarkt/Velikovec	2
St. Michael/Šmihel (= občina Feistritz ob Bleiburg/ Bistrica pri Pliberku)	Koroška – Völkermarkt/Velikovec	2
Bad Radkersburg/Radgona	Štajerska	1
Graz (Gradec)	Štajerska	3
Leibnitz (Lipnica)	Štajerska	1
Spielfeld (Špilje)	Štajerska	1

Zvezna dežela/politični okraj	Število občin	Število anket.
Hermagor/Šmohor	2	2
Klagenfurt Land/Celovec – dežela	7	16
Klagenfurt Stadt/Celovec – mesto	1	6
Villach Land/Beljak – dežela	5	10
Villach Stadt/Beljak – mesto	1	1
Völkermarkt/Velikovec	8	19
Koroška – skupaj	24	54
Štajerska	4	6
Brez odgovora	–	3
AVSTRILA – skupaj	28	63

MADŽARSKA

Lokalna samouprava	Županija	Število anket.
Alsószölnök/Dolnji Senik	Železna županija	1
Apátistvánfalva/Števanovci	Železna županija	6
Felsőszölnök/Gornji Senik	Železna županija	13
Orfalu/Andovci	Železna županija	1
Kétvölgy – Ritkaháza/Verica – Ritkarovci	Železna županija	1
Szakonyfalva/Sakalovci	Železna županija	9
Szentgotthárd / Monošter	Železna županija	15
Gasztony	Železna županija	1
Magyarlak (Lak)	Železna županija	2
Óriszentpéter (Šentpeter)	Železna županija	2
Szalafo (Sola)	Železna županija	1
Szombathely (Sombotel)	Železna županija	3
Budapest (Budimpešta)	Županija Budapest	3
Dunanaraszti	Županija Pest	1
Göd	Županija Pest	1

Pokrajina	Število občin	Število anket.
Naselja Železne županije na slovenskem etničnem ozemlju	7	46
Naselja Železne županije zunaj slovenskega etničnega ozemlja	5	9
Županije v notranjosti Madžarske	3	5
MADŽARSKA – skupaj	15	60

HRVAŠKA

Občina	Županija	Število anket.
Mursko Središče	Medžimurska županija	1
Nedelišče	Medžimurska županija	1
Sv. Juraj na Bregu	Medžimurska županija	1
Cestica	Varaždinska županija	5
Ludbreg	Varaždinska županija	1
Varaždin	Varaždinska županija	4
Konjščina	Krapinsko-zagorska županija	1
Zagreb – mesto	Zagreb – mesto	5
Zagreb	Zagreb – mesto	10
Jastrebarsko	Zagrebška županija	1
Samobor	Zagrebška županija	4
Zaprešić	Zagrebška županija	1
Karlovac	Karlovška županija	1

Občina	Županija	Število anket.
Bakar	Primorsko-goranska županija	1
Čavle	Primorsko-goranska županija	2
Kostrena	Primorsko-goranska županija	1
Kraljevica	Primorsko-goranska županija	1
Matulji	Primorsko-goranska županija	1
Opatija	Primorsko-goranska županija	1
Rijeka	Primorsko-goranska županija	8
Medulin	Istrska županija	1
Drenovci	Vukovarsko-sremska županija	1
Koprivnica	Koprivniško-križevska županija	1
Omiš	Splitsko-dalmatinska županija	1
Osijek	Osiješko-baranjska županija	1
Popovača	Siško-moslavaška županija	1
Postojna	Slovenija	1

Županija	Št. občin	Št. anket.
Medžimurska županija	3	3
Varaždinska županija	3	10
Krapinsko-zagorska županija	1	1
Zagreb – mesto	1	15
Zagrebska županija	3	6
Karlovska županija	1	1
Primorsko-goranska županija	7	15
Istrska županija	1	1
Obmejne županije – skupaj	20	52
Županije v notranjosti Hrvaške	5	5
Drugo	1	1
HRVAŠKA – skupaj	26	58

Pomembno metodološko izhodišče se je glede slovenstva mladih v zamejstvu nanašalo na preverjanje znanih znatnih razlik, ki so produkt družbenega okolja, v katerem živijo. Prisotnost slovenstva med mladimi je iz zgodovinskih (in drugih) razlogov popolnoma pričakovana, veliko močnejša in širše razprostranjena ter bolj artikulirana v slovenskih zamejstvih v Avstriji in Italiji, a imamo tudi tam heterogeno situacijsko sliko slovenstva.

V Avstriji na naselitvenem prostoru avtohtone manjšine slovenstvo izrazito prednjači na južnem Koroškem, neprimerno šibkejšje je na avstrijskem Štajerskem, kar je med drugim tudi posledica dolge dobe neupoštevanja pravic štajerskih Slovencev po drugi svetovni vojni. V Italiji lahko govorimo o močnem slovenstvu med mladimi v goriški in tržaški pokrajini, medtem ko je v videmski pokrajini identifikacija mladih predvsem lokalna. Na Hrvaškem slovenstvo nasploh ni bilo nikoli vajeno kakega manjšinskega položaja, niti posebnega družbenega statusa, zato je v zadnjih dveh desetletjih tamkajšnja slovenska manjšina nov pojav že zanje same, v zvezi s čimer smo ugotovili, da se vanj še niso vživel in se nove vloge še niso navadili niti starejši, kaj šele mlada generacija. V (slovenskem) Porabju na Madžarskem gre, socialno-geografsko gledano, za razmeroma majhno, a za razliko od Hrvaške za izrazito ruralno strnjeno etnično manjšinsko območje, kjer pa je slovenstvo pod močnim družbenim vplivom še bližine z Avstrijo. Tudi zato, ker sta slovenski narodni skupnosti na Madžarskem in še posebej na Hrvaškem mlajši, je tematika tamkajšnjih mladih šele s to raziskavo prvič doživela temeljitejšo obravnavo. Ko smo s slovenskim zamejstvom v prostorskem smislu opredelili navidezno sklenjen teritorialni pasovni obroč, ki zajema zgodovinsko večinsko slovensko poselitveno ozemlje in v človeškem smislu ljudi (in generacije mladih) kot (domnevne) pripadnike slovenske narodne skupnosti, smo raziskovalci lahko tudi ob tem projektu hitro in z lahkoto ugotavljali ne le velike razlike znotraj slovenskega zamejstva kot celote, torej med posameznimi zamejstvi, temveč tudi znotraj vsakega izmed štirih posameznih. Tudi to tezo smo v raziskavi preverjali in jo potrjevali.

Ali lahko govorimo o mladih kot o družbenem fenomenu v slovenskem zamejstvu, ne da bi sintagme slovenskega zamejstva še dodatno artikulirali? V tem primeru ne gre za definicijo zamejstva, slovenskega

zamejstva, ki smo jo podali že na začetku, ko smo slovensko zamejstvo opredeljevali kot geopolitično razsežnost, ki je od leta 1991 v neposredni zvezi z državo Republiko Slovenijo in je kot določena družbena substanca še od mnogo prej v neposredni zvezi s pojmovno danostjo slovenskega naroda. V tem občem smislu je slovensko zamejstvo vsekakor lahko obravnavano poenoteno. Toda čim imamo v slovenskem zamejstvu opravka s konkretnimi družbenimi pojavi in danostmi, je nujno treba uporabiti tisti posebni prilastek, ki šele omogoča dejansko določljivost predmeta obravnave. Država Slovenija meji namreč na štiri sosednje države in slovenski narod ima v vsaki izmed njih svojo narodno manjšino, ki je danes v veliki meri produkt zgodovinskih in drugih posebnosti teh konkretnih družbenih okolij. In tudi mladi so tak družbeni fenomen, o katerem ni mogoče strokovno razpravljati kar počez oziroma skozi prizmo slovenskega zamejstva kot takega. Verodostojno je mogoče obravnavati mlade tako, da govorimo o mladih v slovenskem zamejstvu v Italiji, o mladih v slovenskem zamejstvu v Avstriji, o mladih v slovenskem zamejstvu na Madžarskem in o mladih v slovenskem zamejstvu na Hrvaškem. Mladi s privzeto (tudi) tisto kolektivno identitetno lastnostjo, ki ji pravimo slovenska narodnostna pripadnost, kot ljudje in prebivalci v vseh teh štirih državah oziroma v slovenskem zamejstvu sicer eksistirajo, kot segment slovenske narodne manjšine tam živijo, a če želimo o njih izvedeti kaj več, jih je treba raziskovalno obravnavati po vsakem posameznem slovenskem zamejstvu posebej. Ob omenjanju pričakovanih razlik med mladimi zaradi specifičnih družbenih okoliščin vsakega izmed slovenskih zamejstev, je namreč treba poudariti tudi manj pričakovane razlike med mladimi, ki smo jih raziskovalci odkrivali na lokalnih ravneh znotraj vsakega zamejstva posebej.

Toda vprašanju o možnem poenotenju slovenskega zamejstva kot takem sledi enako pomembno vprašanje vsaj še o fenomenu mladih kot takem. Kajti tudi o mladih je treba govoriti diferencirano, vsaj glede na ožjo starostno skupino, ki ji pripadajo. Gotovo zelo različno zaznavata življenje 15- in 29-letnik, če pogojno zanemarimo spol, ki je sicer tudi razlikovalni dejavnik, a morda tu relacijsko nekoliko manj pomembna osebna lastnost mladega človeka. Mlade smo zato obravnavali po treh že omenjenih starostnih skupinah, kar je sicer običajna strokovna delitev

tudi v evropskem strokovnem prostoru, a se zgornja starostna meja družbene skupine mladih trendovsko zvišuje.

Kot vsi že dolgoletni raziskovalci in poznavalci različnih vsebin slovenskega zamejstva smo sodelavci projekta (tudi) tokratna spoznanja gradili prek dveh osnovnih in že preverjenih metodoloških pristopov, to je prek: za projekt posebej pripravljenega enotnega anketnega vprašalnika, ki je zajel po 60 (ali več) mladih, ter polstrukturiranega in globinskega intervjuvanja po 6 (ali več) izbranih mladih v vsakem zamejstvu.

Najtemeljiteje smo se posvetili pripravi enotnega anketnega vprašalnika, saj je bilo nujno, da zajame čim več bistvenih specifik, povezanih z mladimi po vseh zamejstvih. V petmesečnem obdobju (september 2014–januar 2015) smo opravili po vsaj 60 anket v vsakem zamejstvu, skupaj nekaj več kot 240, in jih za statistično analizo upoštevali po 60 oziroma skupaj 240. Od samega začetka smo poskušali po vseh štirih zamejstvih tesno upoštevati tri kriterije: spolno uravnoteženost, trislojno starostno strukturiranost in znano manjšinsko teritorialno prisotnost.

Tabela 2: Anketiranci po starostnih kategorijah in državah

Država	Starostne skupine			Spol anketirancev		Skupaj
	15–19 let	20–24 let	25–29 let	moški	ženske	
Italija	23	21	6	29	31	60
Avstrija	20	20	20	30	30	60
Madžarska	20	20	20	25	35	60
Hrvaška	20	22	18	25	35	60
Skupaj	83	83	74	109	131	240

Dokaj preprosto in po vnaprejšnjem načrtu je bilo anketiranje opravljeno v slovenskem zamejstvu v Italiji, kjer ga je bilo najlažje uravnotežiti tako zaradi razmeroma večje številčnosti mladih kot zaradi že več vpeljanih poti in raziskovalnih izkušenj pri samem anketiranju mladih. Večjih težav ni bilo niti v slovenskem zamejstvu v Avstriji, kjer so anketiranje najlažje opravili s seveda najštevilčnejšimi mladimi na avstrijskem Koroškem, a so ga razmeroma zadovoljivo dopolnili tudi na avstrijskem Štajerskem. Nekaj manjših težav se je pri izpolnjevanju omenjenih kriterijev pojavilo

ob zaključku anketiranja v slovenskem zamejstvu na Madžarskem, še več pa v slovenskem zamejstvu na Hrvaškem. Tako smo raziskovalci teh dveh zamejstev šele v dodatnem mesecu, februarja 2015, s korekturnim anketiranjem, to je z dodatnim iskanjem po enem izmed kriterijev manjkajočih primernih anketirancev, na samem terenu in s pomočjo posameznih slovenskih zamejskih aktivistov le uspeli izpolniti vse tri sprejete kriterije tudi v slovenskih zamejstvih na Madžarskem in Hrvaškem. V zvezi z možnostmi pridobivanja anketirancev je treba izpostaviti, da smo projektni raziskovalci že prvotno ocenili, da bi brez večjih težav z obravnavano anketo lahko zajeli več kot po 100 mladih v slovenskih zamejstvih v Italiji in Avstriji, več kot po 60 pa po sprejetih osnovnih kriterijih v slovenskih zamejstvih na Madžarskem in Hrvaškem zelo težko. Glede na možno primerljivost med zamejstvi samo ob istem številu mladih v vsakem izmed njih, ki pa je bilo eno izmed osnovnih vodil raziskave, smo se, poznavajoč dejanske razmere, v načrtovanju izvedbe projektne faze anketiranja odločili sprejeti število 60 mladih kot dosegljivo v enem oziroma v vsakem zamejstvu. V skupnem obdobju šestih mesecev smo tako celotno anketiranje le uspešno izvedli in zaključili.

Po končanem anketiranju je sledila zahtevna strokovna faza statistične obdelave pridobljenega anketnega gradiva. K delu na projektu je zato spomladi 2015 pristopila sociologinja dr. Mojca Medvešek, ob statističnih nalogah že izkušena sodelavka INV, ki je pripravila celotni anketni zbirnik podatkov in osnovne zbirne preglednice o odgovorih na anketna vprašanja, skupaj s sumarnimi komentarji. Nato se je uspešno vključila še v avtorski ustvarjalni in interpretativni del raziskave celotne raziskovalne tematike enega izmed zamejstev – slovenskega na Hrvaškem. Ob tej dopolnitvi je doživelo delo na projektu le še eno kadrovsko spremembo, ko je v drugi polovici leta 2014 kolegico sociologinjo dr. Štefko Vavti, priznano strokovnjakinjo iz slovenskega zamejstva v Avstriji, ki je dotlej veliko prispevala k skupnim projektnim naporom, nadomestil mladi antropolog mag. Milan Obid, prav tako iz SZI. Tukajšnja priložnost še narekuje omeniti geografa in kartografa Zmaga Droleta*, sodelavca INV, katerega predvidena vloga od samega začetka je bila, da ustvarja za

* Zmago Drole je 27. oktobra 2017 preminil sredi dela na tej publikaciji.

potrebe projekta zlasti kartografske rešitve in da v pripravi monografskih pisnih avtorskih izdelkov opravlja naloge tehničnega urednikovanja načrtovanih publikacij. Vsi drugi, že zgoraj omenjeni projektni raziskovalci in avtorji, so sodelovali pri vseh nalogah od začetka še v letu 2012 do konca nekje v letu 2017, torej od same izbire tematike o mladih v slovenskem zamejstvu kot soglasno pripoznane najaktualnejše tematske izbire, priprave ustreznega projektnega koncepta, celotne raziskave do pričujoče pisne izvedbe.

Že ob koncu anketiranja smo lahko ocenjevali, da načrtovano in pridobljeno razmeroma majhno število anket ne more biti in ni reprezentativen vzorec, da pa gre vendarle za zelo povedna dejstva. Dodatno smo lahko sklepali, da postopek reprezentativnega anketnega vzorčenja na tematiki mladih v slovenskem zamejstvu kot takem, torej v celotnem slovenskem zamejstvu, zaradi že opisanih razlogov pravzaprav ni niti uresničljiv. Če bi o vzorčenju še morda lahko govorili v slovenskih zamejstvih v Avstriji in zlasti Italiji, pa smo imeli precejšnje težave s tem, da v slovenskih zamejstvih na Hrvaškem in Madžarskem sploh zberemo po 60 mladih, ki so bili obeh spolov in uravnoteženo izbranih treh starostnih podskupin. Zaradi predhodnega poznavanja dejanske situacije na terenu teh dveh zamejstev so se namreč raziskovalci že v osnovi opredelili za odločitev o največ 60 mladih, ki bi za našo raziskavo lahko prišli v poštev, ker smo hoteli ohranjati enako število potencialnih anketirancev po vseh štirih zamejstvih. V danih okoliščinah smo se skušali zato še dodatno potruditi v smeri kvalitativnega spoznavanja mladih z intervjuvanjem. Opravili nismo le prvotno načrtovanih 6 intervjujev v vsakem izmed zamejstev, skupaj torej 24, temveč še nekaj več, skupaj 27. Ker smo vse intervjuje, trajajoče od dobre ene do več ur, naknadno skrbno transkribirali, smo pridobili pomembno gradivo, ki bo, ker ga hranimo skupaj z ostalo dokumentacijo projekta, zanimivo in koristno tudi za nadaljnje raziskave oziroma raziskave drugih raziskovalcev. Ob glavnem empiričnem projektnem raziskovalnem delu, ki je torej slonelo na kvantitativni in kvalitativni raziskovalni metodi, smo se krepko naslanjali tudi na nekatere druge dostopne, zlasti spletne vire, izsledke slovenske in tuje strokovne literature, hkrati pa smo se opirali na lastna sprotne strokovne opazovanja in svoje strokovne izkušnje.

Tabela 3: Intervjuvanci po starostnih kategorijah in državah

Država	Spol	Starostne kategorije			Skupaj
		15–19 let	20–24 let	25–29 let	
Italija	moški	1	2	...	3
	ženske	1	1	1	3
	skupaj	2	3	1	6
Avstrija	moški	1	1	2	4
	ženske	1	1	1	3
	skupaj	2	2	3	7
Madžarska	moški	1	2	...	3
	ženske	...	1	2	3
	skupaj	1	3	2	6
Hrvaška	moški	2	2	...	4
	ženske	1	2	1	4
	skupaj	3	4	1	8
Skupaj	moški	5	7	2	14
	ženske	3	5	5	13
	skupaj	8	12	7	27

Poleg splošnega in specifičnega raziskovalnega spoznavanja tematike mladih v vsakem izmed zamejstev je imel projekt še en pomemben cilj: primerjalni. Primerjanje med zamejstvi znotraj slovenskega zamejstva kot celote je bila projektno načrtovana izhodiščna in ena izmed temeljnih nalog raziskave, ki je seveda zato narekovala primerljive metodološke prijeme (tudi enako število intervjuvanih v vsakem izmed zamejstev). Ker so s tem pristopom ohranjene specifične vsebinske matrice znotraj vsakega izmed zamejstev, je raziskava posledično ponudila dobre priložnosti za odkrivanje in ugotavljanje podobnosti in razlik obravnavanih vsebinskih vidikov med zamejstvi ter omogočila objektivni primerjalni vpogled vanje. Prav zato o vsaki izmed obravnavanih tematskih celot (publikacij) sklepamo z zadevnim komparativnim prikazom.

Štiri monografske publikacije

S tem pravkar okvirno opisanim poenotenim metodološkim pristopom smo si skušali o posameznih vidikih znotraj vsakega izbranega tematskega sklopa po vseh zamejstvih ustvariti ustrezne slike in jih strnjeno predstaviti skozi štiri velika tematska poglavja oziroma monografske zvezke, saj smo se sodelavci v drugi polovici poteka projektnega dela soglasno odločili pretočiti raziskovalne izsledke v štiri pisne tematske enote. Ocenjevali smo, da bi bil lahko drugačen pristop predvsem redukcionističen, kar pa že zaradi simbolnih razlogov obravnavane tematike ne bi bilo sprejemljivo. Če namreč slovenska narodnostna pripadnost v slovenskem zamejstvu kot čustvena vez slabi in se kot pripisana lastnost po številčnem obsegu posameznikov med mladimi zmanjšuje, kar sicer ni specifika samo mladih v slovenskem zamejstvu, temveč je značilen pojav med mladimi manjšinci nasploh, naj bi vsaj raziskovalci beležili čim več dejanskih znakov sodobnega slovenstva med mladimi ter analizirali procese in okoliščine, ki pozitivno ali negativno vplivajo na njegovo ohranjanje.

Vsak zvezek je strukturno zastavljen tridelno, vsebuje tematsko naravnan uvodni teoretično-metodološki, središčni empirični in zaključni komparativni del. Kako smo si raziskovalci razdelili naloge v izdelavi končnega pisnega izdelka vsake izmed štirih monografij, je razvidno iz navedbe avtorstva v kazalu posamezne publikacije. Vsi štirje monografski zvezki so na začetku opremljeni še s tem splošnim uvodnim besedilom (ki je v vsakem zvezku praktično enak) in ima dvojni namen. Po eni strani z artikulacijo osnovnih pojmovnih vsebin in vizualno predstavitevijo prostorskega imaginarija poskuša uvajati bralca v kompleksno tematiko mladih v slovenskem zamejstvu, po drugi strani pa služi cilju povezovanja med tematskimi sklopi v celoto, v okvirno poenoteno osnovno naslovno vsebino.

Projektni raziskovalci, ki smo hkrati avtorji štirih tematskih monografskih zvezkov, namenjamo izsledke našega dela tako strokovni kot širši javnosti, seveda najprej v slovenskem zamejstvu in sami Sloveniji,

državnim organom in institucijam v Sloveniji in sosednjih državah ter hkrati upamo na izražen še kak drug interes.

V tej monografiji predstavljamo in po vseh štirih zamejstvih medsebojno primerjamo splošni položaj mladih. V drugih treh monografijah pa v slovenskih zamejstvih v Italiji, Avstriji, na Madžarskem in Hrvaškem obravnavamo participacijo, jezikovni profil in identifikacijske procese mladih.

Splošni položaj mladih

Vera Kržišnik - Bukić

Uvod v tematiko mladih

Splošni položaj mladih se je, tako kot splošni položaj drugih družbenih skupin, skozi zgodovino spreminjal. Zato je z vidika obravnave sedanjosti in prihodnosti tematike mladih pomembno poznavanje socialne zgodovine, ki razkriva, katera dogajanja, posamezni dogodki, družinsko ali vrstniško okolje, družbene institucije in organizacije, različna službovanja in druge okoliščine, za fante na primer opravljanje vojaškega roka ali vojaška aktivnost, za mlade ženske na primer nezakonski otrok, so kdaj, kje in zakaj tako ali drugače vplivali na življenje ljudi in družbe. Slovensko zgodovinopisje se tematiki splošnega položaja mladih ni posvečalo posebej, so pa na voljo nekateri prevodi tujih knjig (Gillis 1999). V sodobnem zgodovinskem trenutku so mladi tista populacija, pri kateri so že s površnim sociološkim opazovanjem očitni novi značilni socialni vedenjski obrazci, ki se jim mladi kot glavni potrošniki modernih tehnologij v primerjavi s starejšimi prilagajajo hitro, spontano in navadno brez morebitnih pomislekov in premislekov.

Evropska in druge civilizacije doživljajo v enaindvajsetem stoletju kljub vsem medsebojnim razlikam takšen družbeni razvoj, ki se zaradi revolucionarnih tehnoloških inovacij in hkratnih globalizacijskih vplivov in trendov večinoma povsod giblje z dinamiko geometrijske progresije. Po drugi strani pa takemu bliskovitemu razvoju in njegovi globalizacijski prisotnosti ne sledijo družbene spremembe, ki bi v družbeno vsestransko izrazito socialno in nacionalno segmentiranem tkivu človeštva vzdrževale in pospeševale trajnostno humanistično vrednotno orientacijo. Prav tematsko področje narodnostnega načela nasploh, o katerem sta skupaj s somišljeniki vsak s svojimi nasprotnimi argumenti v zadnjih dveh desetletjih polemizirala na primer Hobsbawm (1993) in Smith (2005), dva

ugledna teoretika sodobnega družboslovja, značilno stopa ob vseh širših družbenih krizah v ospredje dejanskega dogajanja. Mladi kot neločljiv integralni del vsakega posameznega nacionalnega korpusa (državljski vidik) in morda manjšinske (na primer slovenske) narodnostne entitete (etnični vidik) povsod delijo njuno usodo (Kržišnik - Bukić 2007).

V teh nekaj začetnih naznak umeščena situacija, ki jo v duhovni prostor družbe s svojim poročanjem bodisi le prenašajo bodisi dodatno sami proizvajajo mediji, vnaša zmedo med ljudi na individualno-psihološki ravni in v vse družbene skupine prebivalstva, vključno z mladimi na socialno-psihološki. Bojazni pred vojno in sorodnimi družbenimi konflikti, pred širjenjem in različnimi dejanskimi oblikami vsakovrstnega nasilja po svetu in v lastnem okolju, pred prisotnimi pretečimi ekološkimi nevarnostmi svetovnih razsežnosti, pred aktualno in v razvijajočih se družbenoekonomskih odnosih pričakovano tesnobno problematiko zaposlovanja, ki v svet sili tudi v Sloveniji zlasti mlajše, pred izrazitim trendom demografskega staranja evropskega prebivalstva, kar vse že sedaj in na dolgi rok bremeni spet predvsem mlajše, predstavljajo glavna področja zaskrbljenosti celotne družbe. Najintenzivneje pa naj bi jih doživljali »mladi odrasli«. V takem družbenem in kulturnem kontekstu odraščajo tudi vsi mlajši mladi, ki svojega in širšega družbenega okolja v procesu lastnega socialnega zorenja še ne poznajo dovolj in se ga ne morejo v polni meri zavedati.

Da so mladi večinoma povsod po Evropi, v Sloveniji in tudi v slovenskem zamejstvu kot družbena skupina ali hkrati marsikje na lokalni ravni tudi skupnost (mladinska društva, mladinski pevski zbori in podobno), vsaj od dvajsetega stoletja dalje subjekt lastnega razvoja, ni sporno.¹ Ob

1 Med organizacije, ki so že od devetnajstega stoletja povezovale mlade, spada v zahodnoslovanskem (Češka) in južnoslovanskem prostoru (tudi današnja Slovenija) znana društvena struktura Sokolov, Južnih Sokolov, kot številnih društev, ki naj bi vzgajala telo in dušo mladih ter so imela hkrati tudi narodnogibalno poslanstvo in nesporno vlogo kolektivnega subjekta mladih (več v Čuk, Gerlovič in Zelnik, 2014). Danes imajo v Sloveniji mladi niz svojih organizacij, ki imajo vlogo samostojnega kolektivnega subjekta na raznih področjih družbenega življenja. Med temi gotovo prednjači šport, saj skoraj vse športne klube in društva tvorijo mladi, sledilo bi lahko področje kulture (v širšem pojmovanju) in nato področje stanovskih (študentskih, dijaških) organizacij. Manj kolektivno organiziranih mladih je na področju gospodarstva, čeprav so v zadnjih letih v dinamičnem vzponu tako imenovana »start up« podjetja, ki jih v glavnem sestavljajo ali vodijo prav visoko

nekaterih zgodovinskih prelomnicah je imela ta družbena skupina kdaj tudi vodečo vlogo pri promoviranju potreb po družbenih spremembah, kar se v raziskavah o mladih rado poudarja. Tako je v šestdesetih in sedemdesetih letih dvajsetega stoletja Evropo zajel močan val študentskih protestov, ki so se razširili tudi po večjih mestih takratne Jugoslavije. V Ljubljani naj bi šlo za »mešanico socialnih zahtev študentov in zahtev po večjem liberalizmu v gospodarstvu, kulturi in politiki« (Ule 2008, 146). Bistvo študentskega uporništvā nasploh niso bile zahteve le po izboljšavah njihovega položaja, položaja mladih, temveč predvsem zahteve po radikalnih spremembah družbe v celoti. V slovenskem prostoru se je študentska mladinska elita desetletja in desetletja profilirala skozi lastne družbene medije in ni slučajno, da je tednik Mladina še danes osrednji slovenski družbeno vpliven tiskani medij.²

V sedanjem času, ki ga tuji in slovenski družboslovci nominalno enāčijo z obdobjem pozne moderne ali postmoderne, ko sta za stanje v družbi ključni značilnosti odmikanje od vsakršnih tradicij in neulovljiva dinamika spreminjanja družbenih potekov, vloga mladih v družbi nikjer ni (več) izrazito izstopajoča. Nasprotno, v pretežnem številu se mladi tudi v Sloveniji in slovenskem zamejstvu, kot kažejo mnoge novejše raziskave (Lavrič 2011; Heinzlmaier, cit. po Vavti 2015, 7), zavestno in samoiniciativno umikajo v zasebnost in lastne subkulturne dejavnosti. Karakteristična je naslednja sociološka ocena stanja današnjih mladih: *»Mladina živi v moratoriju, je izolirana od družbe. Biti mlad pomeni eksperimentirati z različnimi življenjskimi stili v napol javni sferi vrstnikov ... mladih ne zanima svet zunaj vrstniških krogov, vse, kar počnejo, je stvar civilne družbe. Ne zanimajo se za davke, za upokoјence ali za cene na trgu, zanima jih predvsem svet prijateljev in vrstnikov, ki so jim podobni. Politika je zanje dolgočasna.«* (Tomc 2011)

Vzroke za domnevno ali očitno družbeno pasivizacijo mladih raziskovalci razlagajo različno. Eni jo pojasnjujejo s splošno klimo

tehnološko izobraženi mladi. Še najmanj so mladi zainteresirani za politiko. Po letu 1991 je bila na primer v Sloveniji ustanovljena tudi kaka politična stranka (mladih za mlade), že nekaj let pa ni več nobene.

2 V osemdesetih letih dvajsetega stoletja je odigral tednik Mladina kot medij dejansko prevratniško družbeno vlogo v Socialistični republiki Sloveniji znotraj takratne jugoslovanske zvezne države in imel velik vpliv tudi v drugih republikah.

neoliberalističnega družbenega okolja zadnjih desetletij, ki preprosto zanemara dejanske potrebe ljudi in med njimi mladih, ki so zato pah-njeni v splošno družbeno apatijo. Drugi menijo, da gre za samoobrambo, ko mladi v družbi ne vidijo nikogar, ki bi jim res hotel pomagati, zato se obrnejo navznoter, vase, in se oprejo na lastne sile, družino, morebitne osebne kontaktne mreže. Spet tretji zanikajo, da bi razočaranje mladih nad družbenim okoljem pomenilo njihovo avtomatično apolitičnost, temveč da lahko gre za protest mladih, ki se izraža v abstinenci do politike, z izrazitim zavračanjem politične sfere nasploh, na primer z bojkotom posameznikov in posameznic ob takšnih in drugačnih volitvah. Takšna in še kakšna drugačna ter vmesna in kombinirana razmišljanja o odnosu mladih do družbenega okolja so, v odvisnosti od konkretnih okoliščin, gotovo dokazljiva.

Marginalizirani splošni položaj mladih v družbi, ki postajajo zaradi procesnega trenda staranja evropskega prebivalstva, staranja prebivalstva v Sloveniji in v vseh njenih sosedah, vse izrazitejša demografska manjšina, je odraz dejanskih medgeneracijskih razmerij. To mladim jemlje že ob začetnem stiku s srednjeletnimi in starejšimi prepotrebno generacijsko samozavest na poti lastnega družbenega uveljavljanja. So pa tudi številni mladi, ki so zaradi svojih sposobnosti, znanja ali drugih relativno ugodnih okoliščin v družbenem okolju uspešni, v nemalo primerih zelo uspešni. Vsekakor neke enovite ali brezbarvne slike o današnjem položaju mladih ni mogoče narisati, kot ni mogoče ovreči dejstva, da so mladi heterogena družbena skupina, razumljivo ne le po kriteriju starostnih podskupin, temveč tudi glede na različne druge okoliščine znotraj njih.³ V zvezi s temi razlikami so tudi različna formalna in neformalna združenja, gibanja, organizacije, ki nastajajo in se ustanavljajo v podporo mladim, otrokom in mladim »s posebnimi potrebami«.⁴

3 Zaradi brezmejne pestrosti bi bilo skoraj nemogoče govoriti o teh razlikah, ki so tako raznovrstne, da bi jih lahko navajali kar tipološko. Nanašajo se na primer na oblačilne navade, glasbene zvrsti, ki jih mladi ustvarjajo ali so jim privrženi, itd. Razlikujejo se glede na okoliščine, povezane z zdravjem človeka, večina mladih je zdravih, veliko jih je obremenjenih s kako dedno boleznijo ali invalidnostjo. Spet nova kategorija so lahko mladi po raznolikovalnem kriteriju spolne usmerjenosti (raznospolnost, istospolnost) itd.

4 V Sloveniji, na primer, je bil leta 2017 sprejet zakon o pravicah otrok s posebnimi potrebami, po najavi pa naj bi se v prihodnje sprejel tudi zakon za kategorijo »mladih s posebnimi potrebami«.

Neštevilne in kompleksne ter zato nepregledne so situacijske okoliščine, ki se dotikajo in navezujejo na splošni položaj mladih, a so vendarle nekateri vsebinski sklopi zanje življenjsko usodnejši od nekaterih drugih, čeprav je mogoče to trditev tudi relativizirati. Raziskave, ki bi obravnavala slovenstvo v presečišču tematike mladih ter družbenih in kulturnih kontekstov Sloveniji sosednjih držav, še ni bilo in posledično tudi ne kakih ustreznih teoretično-metodoloških zgledov. Tako smo se v naši raziskavi osredotočili na tiste vsebinske vidike, ki so bili v raziskovalni sferi že doslej identificirani in predstavljeni kot za položaj mladih pomembnejši, sicer navadno obravnavani bodisi skozi možnost posamezne države kot celote (Lavrič 2011) ali njenega določenega območja, bodisi da so na razpolago zlasti primerjave o položaju mladih med državami EU (letna poročila Eurostata), medtem ko smo s splošno tematiko slovenskega zamejstva že sami imeli bogate raziskovalne izkušnje.

Med omenjenimi vsebinskimi vidiki smo po zgledu dotedanjih raziskav o mladih oblikovali set (anketnih) vprašanj (od vseh 50 naj bi se jih kakih 10 nanašalo predvsem na tematiko splošnega položaja mladih), kasneje še vprašanj v intervjuvanju, prek katerih naj bi se približevali spoznanjem o mladih po slovenskih zamejstvih. Za razumevanje splošnega položaja mladih so bila to vprašanja na področjih njihovega bivanja, šolanja, vloge staršev in njihove izobrazbe, trenutnega statusa v družbi, državlanskega statusa, mobilnostne pripravljenosti, zaposlovanja, vrednostnih preferenc, politične in verske usmerjenosti, pri čemer se seveda posamezni vsebinski vidiki nujno prepletajo s tematskimi sklopi participacije in identifikacije ter jezikovnega profila mladih po slovenskih zamejstvih, ki jih zaradi pomena njihove specifične posebej, širše in globlje obravnavajo tri vzporedne publikacije.

Seveda smo ob obravnavi teh splošnih vidikov položaja mladih po slovenskih zamejstvih stalno spremljali konotacijo njihove slovenske pripadnostne navezanosti/ povezanosti, kar koli že je ta kje in v kakšnih okoliščinah kdaj pomenila. Pojem slovenstva kot intersekcijska vsebina in hkrati osnovni teoretično-metodološki mehanizem naj bi tako in tako predstavljal »rdečo nit« naših raziskav kot celote.

Znotraj tematike splošnega položaja smo poskušali, delno mimo prvotno načrtovane projektne raziskave, posebej obravnavati še dva

vsebinska vidika, ki sicer naj ne bi spadala v ostale tri izbrane tematske sklope: vprašanje številčnosti mladih znotraj slovenskih zamejstev, ki je politično sporno in strokovno odprto vprašanje, ter vsebinski vidik sodobnega družbenopolitičnega in pravnega umeščanja populacije mladih po svetu, v EU in zlasti v Sloveniji, ki nam je služila tudi za oporo ob primerjanju posameznih vsebinskih vidikov po zamejstvih. Začenjamo prav s slednjim.

Populacija mladih v mednarodnih dokumentih in pravnem redu Republike Slovenije

Vodilne družbenopolitične strukture po svetu in tudi v Sloveniji se sicer zavedajo in tudi redno poudarjajo pomen in vlogo mladih za celotno družbo (»na mladih svet stoji«), a v realnosti gre pretežno za sfero verbalizma. Kako sicer tolmačiti razne deklaracije ali na primer celo vsebinski kontekst dokumenta Dialog in medsebojno razumevanje, s katerim je Organizacija združenih narodov označila in razglasila leto 2010 kot drugo mednarodno leto mladih, ki naj bi v tem duhu potekalo po celem svetu? Če bi bil družbeni položaj mladih zadovoljiv sam po sebi, bi bili taki dokumenti preprosto odveč. Organizacija združenih narodov (v nadaljevanju OZN) sicer premore tudi World Programme of Action for Youth,⁵ a glede na vsakodnevne planetarne medijske vesti o hudih izkušnjah, ki jih doživljajo mladi kot demografska manjšina zlasti prve starostne podskupine (od pomanjkanja vode in hrane do prisilnega dela in spolnih zlorab), so sicer gotovo načeloma iskreni napori OZN in drugih sorodnih mednarodnih organizacij indikator njihovega neuspešnega truda.

5 OZN se je začel s problematiko mladine ukvarjati leta 1965, ko so zapisali, da so »domišljija, ideali in energija mladih ljudi« ključni za nadaljevanje družbenega razvoja, leto 1985 so razglasili za prvo mednarodno leto mladih, Svetovni akcijski program za mlade pa je bil sprejet leta 1995 in nadgrajen leta 2007 ter danes predstavlja poglobitveni akt OZN za mlade. Leto 2010 je bilo razglašeno kot drugo mednarodno leto mladih. Prim. *World Programme of Action for Youth*. United Nations, Economic and Social Affairs, New York 2010. Dostopno na: <http://www.un.org/youthenvoy/wp-content/uploads/2014/10/wpay2010.pdf> (17. oktober 2016).

EU je na najvišji ravni izrazila svoj načelni odnos do mladih v Listini Evropske unije o temeljnih pravicah. Člen 32 prepoveduje delo otrok in zapoveduje varstvo mladih pri delu:

Delo otrok je prepovedano. Brez poseganja v pravila, ki so za mlade ugodnejša, in razen v primeru omejenih izjem najnižja starost za zaposlitev ne sme biti nižja od starosti ob dokončanju obveznega šolanja.

Zaposlenim mladim je treba zagotoviti delovne pogoje, primerne njihovi starosti, in jih zaščititi pred gospodarskim izkoriščanjem in kakršnim koli delom, ki bi lahko škodovalo njihovi varnosti, zdravju, telesnemu, duševnemu, moralnemu ali socialnemu razvoju ali bi lahko ogrozilo njihovo vzgojo (2010/C 83/02).

Znotraj EU je polje posameznih področnih politik, zlasti mladinskega dela, Evropska komisija leta 2001 zapisala v Belo knjigo Evropske komisije: Nova spodbuda za evropsko mladino.⁶ Dokument je pomenil okvir za usklajevanje metod delovanja na področju mladine in za večje upoštevanje mladine v različnih politikah družbenega življenja, pri čemer so obravnavani participacija in prostovoljno delo mladih, informiranje in boljša ozaveščenost javnih organov o zadevah, ki skrbijo mlade, idr.

Tematiko mladih v povezavi z narodnomanjšinskim vprašanjem na področju ekonomije je Evropska komisija obravnavala na osnovi posebne študije »Mladi podjetniki, podjetnice, podjetniki iz etničnih manjšin in sopodjetniki v Evropski uniji ter Srednji in Vzhodni Evropi (1997–2000)«,⁷ leta 1997 pa je bila še izpeljana prva javnomnenjska raziskava

6 *Bela knjiga Evropske komisije: Nova spodbuda za evropsko mladino*. Komisija Evropske skupnosti, Bruselj, 2001. Dostopno na: http://www.ursm.gov.si/fileadmin/ursm.gov.si/pageuploads/doc/Bela_knjiga.doc (19. november 2016).

7 Council Decision of 9 December 1996 on a third multiannual programme for small and medium-sized enterprises (SMEs) in the European Union (1997 to 2000), 97/15/EC. *Official Journal of the European Commission – Legislation* 6, vol. 40, 10. 1. 1997, str. 25–31. Dostopno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:1997:006:TOC> (17. november 2016). Študija je bila del Tretjega večletnega programa za mala in srednje velika podjetja v Evropski uniji (1997–2000) ter se nanaša na glavna vprašanja in izzive, s katerimi se srečujejo te ciljne skupine podjetnikov. Navedla je številna priporočila za pomoč pri pospeševanju njihovega razvoja.

Evrobarometra med mladimi, poimenovana »Mladi Evropejci«. Drugo tako anketo je opravil Evrobarometer leta 2001.⁸ Seveda bi bilo lažje in primerneje mladino konkretno obravnavati po posameznih državah, saj je tematika mladih na nacionalnih ravneh zakonsko normirana.

Republika Slovenija pravno ščiti položaj mladih v svojem najvišjem pravnem aktu ter z zakoni in drugimi pravnimi predpisi. Ustava iz leta 1991 se v dveh členih eksplicitno opredeljuje do mladih: »Država varuje družino, materinstvo, očetovstvo, otroke in mladino ter ustvarja za to varstvo potrebne razmere.« (53. člen) »Otroci in mladoletniki, za katere starši ne skrbijo, ki nimajo staršev ali so brez ustrezne družinske oskrbe, uživajo posebno varstvo države. Njihov položaj ureja zakon.« (56. člen)

Če mlade obravnavamo v povezavi z otroki, jim Ustava še v nekaterih drugih členih namenja tudi naslednja določila: »Otroci z motnjami v telesnem ali duševnem razvoju ter druge huje prizadete osebe imajo pravico do izobraževanja in usposabljanja za dejavno življenje v družbi. Izobraževanje in usposabljanje iz prejšnjega odstavka se financira iz javnih sredstev.« (52. člen) »Starši imajo pravico in dolžnost vzdrževati, izobraževati in vzgajati svoje otroke. Ta pravica in dolžnost se staršem lahko odvzame ali omeji samo iz razlogov, ki jih zaradi varovanja otrokovih koristi določa zakon. Otroci, rojeni zunaj zakonske zveze, imajo enake pravice kakor otroci, rojeni v njej.« (54. člen) »Otroci uživajo posebno varstvo in skrb. Človekove pravice in temeljne svoboščine uživajo otroci v skladu s svojo starostjo in zrelostjo. Otrokom se zagotavlja posebno varstvo pred gospodarskim, socialnim, telesnim, duševnim ali drugim izkoriščanjem in zlorabljanjem. Takšno varstvo ureja zakon.« (56. člen)

Preveč bi se oddaljili od naslovne tematike, če bi povezovali tematično mladih še s področjema zdravstvenega varstva in izobraževanja, sicer za mlade še kako pomembnima ustavnima kategorijama. Omenimo le, da je osnovnošolsko izobraževanje, ki traja v Republiki Sloveniji devet let, obvezno in se financira iz javnih sredstev. Srednje šole so splošne (gimnazija, ki traja 4 leta) in strokovne (trajajo 3 ali 4 leta). Sicer pa je v

8 *Young Europeans in 2001: Results of a Europea Opinion Poll* (Eurobarometer Special Report, 151). Evropska komisija, Generalni direktorat za izobraževanje in kulturo, Bruselj. Dostopno na: <http://europa.eu.int/comm/education/youth/ywp/eurobarometer-youth.html> (10. november 2016).

skladu z ustavo izobraževanje svobodno: »Država ustvarja možnosti, da si državljani lahko pridobijo ustrezno izobrazbo.« (57. člen) Analogno so posebne zdravstvene zaščite zakonsko deležni otroci in mladi.

Čeprav Republika Slovenija ureja glede na posamezne vsebinske vidike tematiko mladih v številnih drugih zakonih, imajo od leta 2010 mladi tudi svoj zakon: Zakon o javnem interesu v mladinskem sektorju (ZJIMS 2010, 5973–5978).⁹ V pravnem redu Republike Slovenije je populacija mladih zakonsko opredeljena s 3. členom Zakona o javnem interesu v mladinskem sektorju, ki pravi, da »‘mladi‘ so mladostniki in mlade odrasle osebe obeh spolov, stari od 15. do dopolnjenega 29. leta« (ZJIMS 2010, 5973). Mladinska politika v Sloveniji je opredeljena kot *»usklajen nabor ukrepov različnih sektorskih javnih politik z namenom spodbujanja in lajšanja integracije mladih v ekonomsko, kulturno in politično življenje skupnosti in ustreznih podpornih mehanizmov za razvoj mladinskega dela ter delovanja mladinskih organizacij, ki poteka v sodelovanju z avtonomnimi in demokratičnimi reprezentativnimi predstavniki mladinskih organizacij ter strokovnimi in drugimi organizacijami«* (3. člen ZJIMS). Za izvajanje zakona skrbi Urad RS za mladino kot organ v sestavi Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport.

Da pa je šlo doslej tudi v primeru Republike Slovenije predvsem za politično in pravno leporečje o skrbi države za mlade, kažejo sedanje javne pobude mladih, da hočejo sami odločilneje vplivati na svoj položaj v družbi, in sicer tako, da se v sferi sprejemanja političnih odločitev na vseh družbenih ravneh, podobno kot na področju spolov, pravno uvedejo obvezne kvote tudi za mlade, kar bi vsekakor lahko vodilo v radikalne izboljšave njihovega položaja. Ker gre za splošno sliko družbene situacije mladih v Evropi, je bila ta ideja že pred leti sprejeta na evropski ravni,¹⁰ v tekočem političnem mandatu tudi v Sloveniji, kjer je leta 2017 v fazi že sprejetih Priporočil Sveta Vlade RS za mladino na področju

9 Pred tem zakonom je bilo v Sloveniji glede mladih relativno malo zakonsko normiranega. Bila sta Zakon o mladinskih svetih (ZMS 2000, 8663–8665), kot do tedaj edini zakon v zvezi z mladinsko politiko, in Zakon o skupnostih študentov (ZŠŠ 1994, 2450–2451).

10 IPU, 2014: Youth participation in national parliaments. Inter-Parliamentary Union, Geneva, 15. Dostopno na: http://www.ipu.org/pdf/publications/youth_en.pdf (10. oktober 2017).

participacije – predlogi za spremembo volilnega sistema.¹¹ Velja dodati, da ta Priporočila predvidevajo glede sprememb volilnega sistema, torej uvedbe mladinskih kvot, ki naj bi izboljšale položaj mladih, še dve veliki novosti: znižanje starostne meje za pridobitev volilne pravice in uvedbo e-volitev.¹² Z vidika naše raziskave je zlasti pomembno poudariti, da je Republika Avstrija kot prva država med članicami Sveta Evrope znižala starostno mejo za pridobitev volilne pravice na 16 let.¹³ To je storila v skladu z Resolucijo Parlamentarne skupščine Sveta Evrope *Expansion of democracy by lowering the voting age to 16* iz leta 2011. Ta se zavzema za nadgradnjo participacije mladih v demokratičnem življenju, še posebej med 16- in 17-letniki, ki že imajo določene obveznosti znotraj družbe; za zagotovilo, da bi bili mladi dobro pripravljeni na sodelovanje v družbenem življenju, in za njihovo boljše izobraževanje za demokratično državljanstvo – vse to naj bi skupaj s samim sodelovanjem na volitvah prispevalo k lažjemu razumevanju njihovih odgovornosti, položaja in vloge v družbi. Zaradi splošnega trendovskega staranja Evrope, ko postajajo povprečni volivci vse starejši, pa bi bilo tudi smiselno starostno mejo volivcev, z zlasti aktivno volilno pravico, znižati že zaradi uravnoteženja različnih interesov različnih generacij. Kaže, da se lahko v Sloveniji pričakujejo spremembe obravnavane volilne regulative v korist možnega večjega družbenega vpliva mladih in posledično njihovega boljšega splošnega družbenega položaja morda že do leta 2020.

Ali in kako pa obravnava slovenska zakonodaja tematsko področje mladih slovenskih zamejcev? Čeprav implicitno, je ustavno zelo jasno

11 Predlog zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o volitvah v državni zbor (ZVDZ), EPA: 1806 – VII. *Poročevalec*, 6. 3. 2017. Dostopno na: https://www.dzrs.si/wps/portal/Home/deloDZ/zakonodaja/izbranZakonAkt?uid=7C114ECAA21B019FC12580D8004B71EC&db=pre_zak&mandat=VII (20. september 2016).

12 Uvedba mladinskih kvot na volitvah bi omogočila mladim kandidatom (podobno kot za tako imenovane ženske kvote) večjo neposredno izvoljivost. Ta je po sedanjem ZVDZ odvisna predvsem od političnih strank, ki so najpogostejši predlagatelji kandidatnih list na volitvah poslancev v državni zbor. Po podatkih mednarodne raziskave Interparlamentarne unije iz leta 2014 (http://www.ipu.org/pdf/publications/youth_en.pdf) je Slovenija po odstotku članov parlamenta pod 30 let na petem mestu (5,6 %). Pri poslancih, ki so nastopili mandat leta 2014, ta odstotek znaša 7,8 % oziroma imamo trenutno v slovenskem parlamentu 7 poslancev, ki so bili v času izvolitve mlajši od 30 let.

13 Da v tem pogledu Avstrija med članicami Sveta Evrope ni bila prva slučajno, bo razvidno iz vsebinskega nadaljevanja tudi tukajšnje publikacije.

izražen odnos Republike Slovenije do mladih tudi v slovenskem zamejstvu: »Država [...] skrbi za avtohtone slovenske narodne manjšine v sosednjih državah, za slovenske izseljence in zdomce, ter pospešuje njihove stike z domovino.« (5. člen Ustave RS) Kot še posebej uresničljiva in za mlade v slovenskem zamejstvu dejansko koristna se je v istem členu izkazala določba, da »Slovenci brez slovenskega državljanstva lahko uživajo v Sloveniji posebne pravice in ugodnosti. Vrsto in obseg teh pravic in ugodnosti določa zakon.«

Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (ZORSSZNM 2006, 4605–4613), sprejet 21. aprila 2006, na različnih področjih družbenega življenja prednostno obravnava mlade v slovenskem zamejstvu. Za izvajanje zakona je v prvi vrsti zadolžen vladni Urad RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, ki je bil ustanovljen z namenom, da bi v skladu s 5. členom Ustave iz leta 1991 te populacije imel na skrbi. Njegova pglavitna funkcija je, ko gre za zamejstvo, spremljanje dogajanja in procesov ter sistemsko financiranje v imenu Republike Slovenije delno samega obstoja, predvsem pa vsestranskega delovanja organiziranih struktur slovenskih manjšin.¹⁴ Če je soditi po spisku združenj z mladinsko oznako, objavljenem na spletni strani Urada RS za Slovence v zamejstvu in po svetu ob koncu leta 2016, Republika Slovenija spremlja in v nekem obsegu tudi sofinancira oziroma drugače podpira številne mladinske kolektivne subjekte po zamejstvih. Urad je takrat navajal naslednje: Katoliška mladina, Klub slovenskih študentk in študentov Gradec, Klub slovenskih študentk in študentov na Dunaju, Klub slovenskih študentk in študentov na Koroškem, Koroška dijaška zveza, Mlada enotna lista, Mladina evropskih narodnih skupnosti, Slovenske mladinske organizacije koroških Slovencev, SGZ Mladina (Avstrija), Mladinska skupina KPD Bazovica, Slovensko kulturno društvo Gorski Kotar (Hrvaška), Mladi Slovenske skupnosti, Mladi za mlade, Mladinska skupina MOSP, Slovenska zamejska skavtska organizacija, Slovenski taborniki v Italiji – Trst–Gorica

14 Država v svojem vsakoletnem proračunu načrtuje in izdva za zamejce sredstva, ki so sicer sorazmerno odvisna od tekočih splošnih finančnih zmožnosti Republike Slovenije, a so v nekem podobnem obsegu praviloma vedno odobrena in po razdelitvi tudi vsa porabljena.

(Italija), Klub prekmurskih študentov (Madžarska).¹⁵ Raziskovalci vemo, da ob teh imenih ne gre pretežno za samostojna mladinska združenja, temveč za segment znotraj širših slovenskih zamejskih organizacij, znotraj katerih so mladi deležni še drugih finančnih spodbud prek različnih programov in projektov, ki jih tudi financira Republika Slovenija. Tako imajo mladi po slovenskih zamejstvih možnost, da si pridobijo sofinanciranje univerzitetnega študija, prednostnega bivanja v študentskih domovih, organizirano se jim ponujajo možnosti maturitetnih izletov v Sloveniji in še česa v odvisnosti od konkretnih družbenih okoliščin, kar vse izhaja iz statusa »Slovencev brez slovenskega državljanstva«, ki je podrobno opisan v posebnem oddelku ZORSSZNM (členi od 58 do 70).

Citirani zakon vsebuje določila, ki se jih mladi zamejci tudi v praksi, v odvisnosti od informiranosti in drugih okoliščin, nekje manj in nekje bolj poslužujejo, o čemer smo se v tej raziskavi lahko prepričali raziskovalci vseh štirih slovenskih zamejstev. O tem, kakšne pravne obravnave so deležne slovenske manjšine v sosednjih državah in kako pravni redi sosednjih držav vplivajo na tamkajšnje mlade in še posebej mlade v slovenskem zamejstvu, bo več govora v osrednjih delih tukajšnje in drugih treh monografij, kjer bo lahko to vprašanje podrobneje obravnavano po posameznih zamejstvih.

Ob Uradu Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, ki je gotovo najpomembnejša državna institucija na tem področju, ima idejno sorodno nalogo, a brez finančnih pooblastil, Komisija Državnega zbora za Slovence v zamejstvu in po svetu,¹⁶ na področju izobraževanja opravlja

15 Mladinske organizacije v zamejstvu in po svetu. Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, Ljubljana. Dostopno na: http://www.uszs.gov.si/si/znanost_mladi_gospodarstvo/mladi/mladinske_organizacije_v_zamejstvu_in_po_svetu/ (20. november 2016). Ta in podobni spiski so navadno vedno deležni kakih kritičnih observacij, češ da so ali pomanjkljivi ali drugače nepopolni, predvsem pa gre za objektivno dinamičen družbeni pojav, ki je praktično v stalnem spreminjanju. Vsekakor bo področje društvenega organiziranja mladih po slovenskih zamejstvih deležno natančne in močno artikulirane znanstvenoraziskovalne obravnave v vzporednem zvezku o participaciji mladih v slovenskem zamejstvu.

16 Leta 2014 je ta Komisija vsakoletno strokovno srečanje s slovenskimi zamejci, izseljenci in zdomci posvetila tematiki mladih. Na tem vseslovenskem srečanju z naslovom »Mladi kot ustvarjalci skupnega slovenskega prostora?« je delo na projektu *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi* v imenu projektne skupine predstavila Zaira Vidau (2014).

funkcijo podpore mladim zamejcem posebni sektor Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport, še kako pomoč pa nudijo tudi drugi uradni organi države. Na najvišji ravni naj bi politiko tudi za obravnavane mlade usmerjal že omenjeni Svet Vlade RS za Slovence v zamejstvu, ki ga vodi vsakokratni predsednik Vlade RS.

So pa kdaj mladi slovenski zamejci deležni pozornosti tudi slovenskih evropskih poslancev na sedežu EU v Bruslju. Tako so slovenski poslanci Evropske ljudske stranke (dr. Milan Zver, Alojz Peterle, Romana Tomc, Franc Bogovič in Patricija Šulin) v Evropskem parlamentu februarja 2015 gostili dijake treh slovenskih srednjih šol iz Avstrije. Ob tej priložnosti je bilo zlasti zanimivo opažanje M. Zvera, ki je izrazil zadovoljstvo s tradicijo sestajanja z zamejskimi Slovenci in poudaril: »Vsakič, ko se srečam s skupino zamejskih Slovencev, sem ponosen, saj sta pri njih domoljubje in občutek pripadnosti narodu še toliko močnejša; v njihovi družbi vedno zaznam, da je Slovenija večja, kot je sicer.«¹⁷ Naša raziskava, ki se nanaša na mlade iz slovenskega zamejstva v Avstriji, tudi po avtoričinem spoznanju potrjuje njihovo močno vez s slovenstvom. Ta je, na splošno gledano, močnejša, kot bi jo lahko pripisali mladim v Sloveniji, ki zaradi predpostavljene samoumevnosti svojega slovenstva, v primerjavi z zamejskimi mladimi s prisotnim občutkom ogroženosti lastne narodnostne pripadnosti, o svojem slovenstvu večinoma niti ne razmišljajo.

In če smo obravnavali mlade in še posebej mlade v slovenskem zamejstvu v luči normativnega urejanja njihovega splošnega družbenega položaja ter lahko ugotavljali razlike v sferi občutenja slovenstva med mladimi v Sloveniji kot domnevnimi pripadniki večinskega naroda in mladimi v slovenskem zamejstvu kot domnevnimi pripadniki slovenskih manjšin, pa so nekatera družbena dejstva izrazito združevalne narave za obe kategoriji mladih, sicer ne samo mladih, temveč mlade generacije še posebej. Tako stično področje obojih mladih je šport, zlasti športna tekmovanja. Ko gre denimo za velike uspehe slovenskih športnikov, so pozitivna kolektivna čustva veselja, ponosa, samozavesti verjetno enako prisotna tako med mladimi v Sloveniji kot med mladimi v slovenskih zamejstvih.

17 Pri slovenskih poslancih ELS v EP na obisku mladi iz zamejstva: poročilo za javnost evropske poslanke Romane Tomc, 5. 2. 2015. Dostopno na: <http://www.romanatomc.si/sporocila-za-javnost/> (20. november 2016).

Naravoslovje in družboslovje o mladih

Strokovni termin *mladi* označuje tisto družbeno skupino prebivalstva, ki jo je z aplikativnim fizično-antropološkim kriterijem človekovega starostnega življenjskega obdobja najenostavneje opredeljevati v negativni korelaciji z drugimi istovrstnimi družbenimi skupinami, z otroki in s starejšimi. Poleg spolne identitete tvorijo najpomembnejšo »telesno« identiteto človeka njegove »življenjske dobe« (Južnič 1993, 29). Gre za nesporno dejstvo s potekanjem časa zaznamovane biološke razvojne vertikalne človekovega življenja. Opredeljevanje mladih je, nadalje, odvisno tako od posameznega zgodovinskega obdobja (npr. različno razvrščanje po kriteriju odraslosti na začetku dvajsetega in na začetku enaindvajsetega stoletja) kot od konkretnega sočasnega civilizacijskega družbenega konteksta (v odvisnosti od na primer podnebnih kontinentalnih razmer ali na primer od religije ali kulturnih vzorcev danega družbenega okolja), v katerem se ta pojem obravnava.

Pojmovanje in obravnava mladih v družboslovju nista tako enoznačna, kot sta v biologiji. Družboslovno se s področjem mladih podrobneje ukvarjajo socialna psihologija, sociologija, antropologija, etnologija in še katera ožje usmerjena stroka, da ne omenjamo tudi medicine kot naravoslovne in družboslovne vede različnih ožjih usmeritev, od psihatrije do medicine dela in še kake specialistične discipline. Vsaka med njimi jim pristopa s sebi lastnim teoretično-metodološkim aparatom, čeprav gre pri mladih za tako tipično družboslovno (in psihosomatsko) tematiko, ki jo je v res relevantnem smislu mogoče in zaželeno raziskovati in obravnavati več- in interdisciplinarno, kakršna usmeritev pa povsod v družbi sčasoma postaja vse bolj ne le zaželeno, temveč v glavnem že predpogoj za zavzemanje odgovornih stališč (tudi) v zvezi s področjem mladih.

Za pričujočo raziskavo sta pomembni zlasti sociološka in socialno-psihološka dimenzija tematike mladih. Tu se najprej, v skladu s temeljnima kriterijema socialnega odraščanja in socialne zrelosti, odpira nadaljnja diferenciacija v razumevanju in obravnavi te družbene skupine. Nekateri teoretiki obravnavajo mlade v odvisnosti od aplikacije konkretnih specifičnih spremenljivk dvostopenjsko, večinoma pa vsaj tristopenjsko ali

pa se poudarjajo še fleksibilnejši pristopi,¹⁸ pri čemer se kot dejstvo tudi omenja, da je strokovni termin *mladi* iznajdba moderne dobe, saj da so pretekla obdobja poznala le tradicionalno delitev na otroke in odrasle. Poleg tega se tematike splošnega položaja mladih v družbi tako sociologi kot socialni psihologi lotevajo različno tudi znotraj svoje stroke, ker se pač odpirajo vedno nova raziskovalna izhodišča.

Večina definicij opredeljuje mladino ali sprejema definicijo mladine kot tisti del prebivalstva, katerega pripadnik ni več otrok in še ni odrasel, pri čemer merijo avtorji definicij mladine njene celotne psihofizične zmožnosti. Med splošnejšimi sodobnimi definicijami, povezanimi s procesom odraščanja, gotovo velja omeniti klasifikacijo Svetovne zdravstvene organizacije (WHO), ki adolescenco (slovensko: doraščanje, mladostna doba) deli na tri obdobja: zgodnjo (od 10. do 14. leta), srednjo (od 15. do 19. leta) in pozno (od 20. do 24. leta).¹⁹ To konkretno starostno razmejevanje je značilno tudi za ustroj systemskega šolskega izobraževanja (osnovno, srednje, visoko šolstvo), sicer za mlade najpomembnejšega polja njihovega aktivnega družbenega življenja. Zelo pomembno področje družbenega udejstvovanja mladih je šport. Zato je gotovo relevantno strokovno mnenje, ki je oblikovano kot plod raziskave psiholoških karakteristik mladostnikov na tem področju, a ga kaže navesti, ker je hkrati zelo splošno. Pravi namreč, da je mladostništvo tista etapa človekovega življenja oziroma obdobje odraščanja med otroštvom in odraslostjo, ko so stalne spremembe glavna značilnost, da so to leta hitrega telesnega razvoja, burnih in pestrih čustev, ko se pojavljajo nove potrebe, ko imajo največji pomen vrstniki, da je to čas eksperimentiranja, oblikovanja identitete (Vičič 2002, 85). Pretežno socialni vidiki so izraženi v že stereotipnih definicijah mladine, po katerih je posameznik mlad, mladostnik, dokler ne doseže zelenih točk odraščanja, tako da zaživi samostojno in neodvisno življenje, ko torej zaključi šolanje, se zaposli, se odseli od staršev, si ustvari lastno družino, kar vse da je zaželeni fundamentalni nabor idealov vsakega mladeniča oziroma mladenke.

Na splošno velja, da je od izhodišča posameznega avtorja, kaj

18 Za podrobnejšo kvalitativno analizo prim. npr. Ude (2008, 7–33).

19 Svetovna zdravstvena organizacija (WHO). Dostopno na: <http://www.who.int/en/> (21. november 2016).

razumsko predpostavlja s pojmom mladine, kako meri njene zmožnosti, kakšne poudarke namenja njenim identitetnim pripadnostim, posledično odvisna njegova definicija. Poleg naravne delitve mladih po spolu in poleg starostnega kriterija, ki naj bi bil vendarle temeljni, a ki že sam kot tak med raziskovalci ni enoznačen, ter potem tudi poleg splošno uveljavljenega, ki je skladen z urbano-ruralno dihotomijo prebivalstva, je še vrsta »ključev«, ki omogočajo različne definicije mladine. V raziskavi o mladini v Sloveniji leta 2010 so avtorji identificirali na primer pet takih posebnih področij, ki so jih dotlej obdelovali tuji teoretiki mladine: socialno-ekonomski položaj mladih, potrošniški vzorci mladine, pripadnost različnim družbenim scenam, pripadnost sodobnim plemenom, pripadnost drugim oblikam sodobnih svetov (Naterer 2011; Lavrič 2011, 33). Da pa imajo raziskave o mladini kljub časovno razmeroma šele novejši sistematični strokovni obravnavi te tematike tudi v slovenskem prostoru nek delovni staž, priča že izoblikovan slovenski izraz za to strokovno področje – mladinoslovje. Slovar slovenskega knjižnega jezika opredeljuje mladinoslovje kot vedo o duševnem in telesnem razvoju mladih ljudi in mladinoslovca kot strokovnjaka za mladinoslovje.

Za proces odraščanja naj bi bili značilni uporništvo, nestabilnost, vihravost, dinamične spremembe, kriza osebnostne identitete, iskanje vzorov. Dolgo je veljalo posplošeno prepričanje, da so mladi za starše in družbeno okolje zelo naporni in jih je težko vzgajati, s čimer se je ukvarjala predvsem mladinska psihologija, ki se je prav zaradi takih spoznanj oblikovala kot razmeroma samostojna znanstvena disciplina. Fazo odraščanja so svoj čas teoretiki obravnavali kot naravno problematično obdobje. Ko je že pred skoraj stoletjem antropologinja Margaret Mead (1928) ob primeru mladih na otočju Samoa v Tihem oceanu argumentirano pojasnila možnost tudi neproblematičnega poteka adolescence, je padla aprioristična (zahodna) univerzalistična teorija, po kateri naj bi bili vzorci ravnanja in obnašanja mladih v skladu le s tako (biološko) adolescenčno človekovo razvojno stopnjo, ki je po sami naravi težavna.

Do osemdesetih let dvajsetega stoletja se je v skladu s splošnim razvojem družbe mladino pojmovalo in obravnavalo po modelu življenjskih potekov, pri čemer se je pretežno uporabljala periodizacija na klasično mladost ali adolescenco, ki zajema človekovo tako imenovano

sekundarno socializacijo in se ujema s srednješolskim izobraževanjem (15–19 let), postmladost ali postadolescenco (20–24 let), ko mladi že vstopajo v delovna razmerja ali naj bi študirali, in mlajšo odraslost (25–29 let), ko naj bi študij dokončali, se ali se ne zaposlili, ustvarjali družino. Kontekst take sosledne obravnave mladine naj bi bil značilen za obdobje tako imenovane klasične moderne, ki je sicer bistveno zaznamovana z institucionalizacijo družbe in z normirano standardizacijo s strani države, ne samo večine področij družbenega, temveč premnogo česa tudi v zasebnem življenju posameznika. Kar ni bilo v skladu s skoraj vseobsegajočo normiranostjo, je bilo v javnosti obravnavano kot nenormalno.

V nekaj zadnjih desetletjih se je človeška družba na globalni ravni zelo spremenila in posledično sociološki diskurz, ki namesto razlag življenjskega poteka iz nezrelosti v zrelost, prehajanja iz odvisnosti v neodvisnost mladih, v središče pozornosti postavlja »pojem izbire in individualiziranja življenjskega poteka«. Pri tem gre »za procese in izkušnje, za katere je značilno zmanjševanje vloge kolektivnih pripadnosti« (Ule 2008, 34). Prav te nove sociološke teorije tudi same poglavitno konstituirajo sodobni družbeni kontekst, za katerega se je za obdobje zadnjega četrta stoletja uveljavila oznaka pozne moderne.

V slovenskem znanstvenem prostoru, ki ga je v zadnjih treh desetletjih najbolj zaznamovalo znanstvenoraziskovalno in publicistično delo Mirjane Ule (2008, 16–18) ter prav vse raziskave tudi drugih raziskovalcev v slovenskem prostoru po državni osamosvojitvi, paradoksalno ugotavljajo, da se »mladi v Sloveniji vse bolj zgodaj enačijo z odraslostjo, hkrati pa vedno pozneje uresničujejo dejanske prehode, kot so odselitev od staršev, vzpostavitev gmotne neodvisnosti in lastne družine« (Lavrič 2011, 88). Zgornja meja mlajše odraslosti se v eri globalno dominantne strukture kapitalskih družbenoekonomskih odnosov tudi v Sloveniji že od začetka enaindvajsetega stoletja vse bolj nagiblje k sredini tridesetih let posameznika ali posameznice, kar bomo lahko ugotavljali tudi še za vsaj dve slovenski zamejstvi. Na splošno velja tudi trditev, da se začenja obdobje mladostništva kot etapa v človekovem življenju vse bolj zgodaj in se zaključuje vse bolj pozno.

Splošni položaj mladih iz slovenskega zamejstva v strokovnem ogledalu

Od kdaj? Od kdaj zadevni strokovnjaki v Sloveniji in samem slovenskem zamejstvu obravnavajo zamejske mlade ob predpostavki, da zunaj tega kroga drugih relevantnih strokovnjakov verjetno skorajda niti ni? To vprašanje se zastavlja INV kot vodilni znanstveni ustanovi na področju raziskovanja narodnih manjšin v državi in zamejskim inštitutom. Tematika mladih v slovenskem zamejstvu je postala relativno nedavno stalnica raziskovanja zlasti slovenskih zamejskih znanstvenih ustanov, med katerimi prednjačijo SLORI, SZI in SNIUJ.²⁰ Že po naslovih njihovih strokovnih prispevkov, ki se nanašajo na mlade, velja izpostaviti naslednja avtorska imena: Norina Bogatec, Zaira Vidau, Devan Jagodic, S. Pertot itd. (slovensko zamejstvo v Italiji), Štefka Vavti, Martina Piko - Rustia, Franc Merkač itd. (slovensko zamejstvo v Avstriji). Slovenski zamejstvi na Hrvaškem in Madžarskem doslej nista premogli lastnih raziskovalnih ustanov in tudi zato tematika mladih v teh dveh zamejstvih ni bila še praktično nikoli prej posebej obravnavana.²¹ V skladu z dimenzijama avtohtonosti in tradicionalnosti se v omenjenem krogu inštitutov in še nekaterih drugih »zunanjih« raziskovalcev (Jernej Zupančič, Matjaž Klemenčič, Dejan Valentinčič itd.) daleč najdlje in nasploh obravnavata slovenski narodnostni manjšini na avstrijskem Koroškem in v Italiji, šele v zadnjih desetletjih pa sistematično tudi mladi znotraj njunih manjšin. Kljub približno sočasnemu in dejansko iz istih osnovnih razlogov nastalemu narodnomanjšinskemu pojavu slovenstva v Porabju na Madžarskem, je bila tej slovenski manjšini namenjena relativno mnogo manjša in precej kasneje stalna in sistematična raziskovalna pozornost (Hirnök 1999). Šele od zgodovinsko prelomnega leta 1991 pa imamo opravka z novo geopolitično situacijo na Hrvaškem, kjer tamkajšnji Slovenci do

20 Strokovna produkcija o mladih v slovenskem zamejstvu v Italiji in Avstriji je bliže prikazana v središčnih delih in v navedbah bibliografskih enot na ustreznih mestih knjige.

21 Med mladimi iz teh zamejstev, ki so o tematiki mladih prispevali tudi kaj posebej družboslovnega, navedimo dve deli, in sicer diplomsko delo Dragice Gáspár (2010) in krajši članek Barbare Riman (2013). Po dolgoletnih prizadevanjih je INV marca 2017 le uspel ustanoviti izpostavo za slovensko zamejstvo na Hrvaškem. INV – Enota Reka bo vodila domačinka, reška Slovenka dr. Barbara Riman.

tedaj nikoli ne subjektivno ne objektivno niso bili narodnostna manjšina (Kržišnik - Bukić 1995, 1998). Socialno-psihološka stroka je tako že praktično takoj po osamosvojitvi obeh držav napovedala, da se bodo na ta status v novih geopolitičnih okoliščinah tudi oni morali privaditi in se v tem smislu samoorganizirati (Ule 1995, 309–320). Da v razmeroma zelo kratkem času še ni bilo raziskav, osredotočenih na mlade v slovenskem zamejstvu na Hrvaškem in podobno na Madžarskem, je razumljivo.

Koliko? Eno izmed prvih vprašanj, ki se je zastavljalo in se zastavlja raziskovalcem narodnih manjšin, se nanaša na njihovo številčnost. Kako je sploh s kakim približnim številom mladih domnevnih Slovencev in Slovenk v zamejstvu? Sicer so poti, po katerih bi se bilo mogoče približati odgovoru, a takoj trčimo na nepremostljive probleme in ovire. Za začetek, te poti so le parcialne in izrazito izmuzljive, še bolj kot to velja za vsako posamično narodno manjšino kot celoto. Prav tako pa različne družbene okoliščine po zamejstvih, z izjemo aktivnosti mladih v slovenskih kulturnih in drugih društvih, ne omogočajo skupnega pristopa za vsa zamejstva. Nekje bi se dalo kaj sklepati po številu vpisanih v dvojezične osnovne in srednje šole (Italija, Avstrija in delno Madžarska) ter kje kaj ugotavljati po vpisu v volilne imenike (Hrvaška), morda tudi v kakšne cerkvene evidence, po kriteriju bolj urbane ali manj urbane populacije.

Vsekakor naj bi bil mogoč vsaj kak posreden okvirni vpogled v številčnost mladih po uradnih popisih prebivalstva, kjer in ko se ti izvajajo. Prav slednji so tudi problem, saj ga slovenski manjšinci, zlasti v Italiji in Avstriji, pojmujejo predvsem kot neko preštevanje, ki ga državi forsirata s tendencioznim, če ne kar s sovražnim namenom do manjšine, z namenom prikazovanja manjšega števila od resničnega in posledično krčenja financiranja potreb manjšine ter z namenom okrepljenih asimilacijskih pritiskov. Zato je razumljivo, da so se v preteklosti vedno pojavljala uradnim popisom nasprotujoča si štetja, ki so jih z drugačno metodologijo izvajali sami Slovenci v Italiji ali Avstriji in je v njih redno prikazana višja številčnost manjšine. V primeru Italije naj bi bili časovno zadnji izmerjeni podatki o številčnosti Slovencev iz leta 2002, ko so jih s terensko raziskavo pridobili sodelavci SLORI-ja in podali naslednjo oceno: »Število

prebivalcev slovenske narodnosti je ocenjeno na 95.000, slovenščino govori prek 100.000 oseb, medtem ko jo razume prek 183.000 oseb.« (Vidau 2015a, 201; Bogatec 2004)²²

Omenjeno sporno značilnost slike o številčni oceni Slovencev v Avstriji omogoča primerjava dveh pristopov k podatkom iz popisa leta 2001 v Avstriji. Po uradni različici je bilo tedaj na Koroškem 14.010 oseb s slovenskim občevalnim jezikom, od tega 13.109 z avstrijskim državljanstvom, ki so navedle slovenščino (12.554) ali vindiš (555) kot svoj občevalni jezik (Statistik Austria 2002), medtem ko jih je naknadno slovenski koroški raziskovalec, upošteva je podrobnejšo artikulacijo popisnih podatkov, naštel 35.780 (Domej 2008, 89). Vendar so sodobni slovenski raziskovalci na primer v Italiji tudi kritični, saj priznavajo, da uradne demografske ocene »kljub vsem dvomom v njihovo zanesljivost dokaj jasno izpričujejo progresivno krčenje tu živečega slovenskega življa« (Jagodic 2011). Slovenska manjšina na Madžarskem, ki je primerjalno med slovenskimi zamejstvi najmanjša, prav tako doživlja številčni osip; med popisoma 2001 in 2011 naj bi se zmanjšala za 220 oseb in se skrčila na nekaj pod 3.000 vseh Slovencev na Madžarskem (KSH 2011, 148). Za okrog 3.000 oseb pa naj bi se po popisu prebivalstva v istem desetletju zmanjšalo število Slovencev na Hrvaškem, ki so jih tam leta 2011 našeli 10.517 (DZS-RH 2013, 11), na katere podatke kot na praktično edini številčni vir smo se sklicevali tudi raziskovalci.

In če smo pričakovano imeli težavo z vprašanjem številčnosti mladih ob kriterijih narodnostnega in/ali jezikovnega opredeljevanja po slovenskih zamejstvih, je seveda drugače s številom mladih v Republiki Slovenije, saj Statistični urad Republike Slovenije ne more imeti zadržkov in dilem, ko se v državi vsakoletno merijo demografski kazalci brez etničnih atributov. Na začetku leta 2016 je bilo tako v Sloveniji 327.000

22 Terenska sondaža je bila opravljena na vzorcu 1.499 anketirancev med prebivalstvom 39 občin. Sklicujoč se na raziskavo Sussija, predstavlja Zaira Vidau ob širših zgodovinskih razlagah v svoji nedavno objavljeni knjigi še tabelo o ocenah številčnosti Slovencev v Italiji v vsaki in v vseh treh pokrajinah Furlanije - Julijske krajine (Trst, Gorica, Videm) v drugi polovici dvajsetega stoletja; tu povzemamo le sumarne številke za vse tri pokrajine skupaj. Po oceni iz leta 1958 je bilo v SZI skupaj 125.000 Slovencev, leta 1974: 52.174, leta 1975: 49.414, leta 1992: 96.000, leta 1996: po enem viru 46.882, po drugem viru 61.000 (Vidau 2015a, 202).

mladih (15–29 let), to je 16 % prebivalcev Slovenije. Delež mladih pa se v Sloveniji zmanjšuje – še pred desetimi leti so predstavljali več kot 20 % prebivalstva, so ugotavljali ob Mednarodnem dnevu mladih, 12. 8. 2016, člani sindikata Mladi plus.²³

Ugotovljeno je, da se vse slovenske manjšine nadpovprečno hitro starajo glede na večinsko prebivalstvo. Slovenci na Hrvaškem so s povprečno starostjo 59,7 leta po podatkih zadnjega popisa prebivalstva (DZS-RH 2011, 21) nasploh najstarejša manjšina na Hrvaškem. In »koliko« je sedaj mladih v vsakem izmed teh zamejstev? Še najlažje bi jih bilo pogojno, skladno s popisoma iz leta 2011, prešteti na Madžarskem (okrog 250) in na Hrvaškem (okrog 750), kar je razmeroma mnogo manj kot v Avstriji in še mnogo manj kot v Italiji.

Toda ali je to štetje in preštevanje smiselno? Nek pomen bi se glede na potrebo priprav javnih ukrepov na različnih družbenih področjih, morda zlasti na občinski ravni, že lahko našel, a je veliko vprašanje, koliko bi neka toga številka res bila tudi relevantna. Kajti le strinjati se je namreč mogoče s tem, da se danes »nekdanjim trdnim, etnično »čistim« identitetam pridružujejo kompleksnejše oblike večplastnih oziroma hibridnih identitet, ki prinašajo vrsto pomislov nad vsakršnim poskusom numerične opredelitve manjšine, sočasno pa uvajajo potrebo po poglobljenem raziskovanju njene vse bolj razvejane notranje strukture« (Jagodic 2011, 53). Takšna splošna ocena je seveda najrelevantnejša v primeru mladih.

Kako je z jezikom, z dvojezičnostjo? Jezik, dvojezičnost. Ena izmed temeljnih hipotez pri pripravi tega projekta se je nanašala na trditev o mnogoterih in velikih razlikah v segmentu slovenskega zamejstva kot socialnega okolja domnevnih pripadnikov slovenstva v vseh štirih Republiki Sloveniji sosednjih državah. Empirična raziskava je to hipotezo ne le potrdila, temveč je tudi pokazala, da so prav mladi v vsaki izmed teh štirih držav tista družbena skupina prebivalstva, ki lahko najbolj nazorno ilustrira omenjene razlike. Indikativen primer je področje jezika. Strokovne raziskave mladih iz slovenskega zamejstva so se v znatni meri nanašale na

23 Poročilo z novinarske konference Sindikata Mladi plus in SGI, 12. 8. 2016. Sindikat Mladi plus. Dostopno na: <http://www.mladiplus.si/> (26. februar 2017).

vprašanja v zvezi z jezikom, slovenščino kot maternim ali prvim jezikom, odnosom med večinskim in manjšinskim jezikom, dvojezičnostjo, ki se je dotikamo tu, a le z vidika splošnega položaja mladih slovenskih zamejcev. To izrazito značilno razliko je s sintagmo »položaj mladih Slovenk in Slovencev na dvojezičnem avstrijskem Koroškem«, na primer na začetku svoje nove študije, izrekla raziskovalka Štefka Vavti kar nekako mimogrede oziroma samoumevno (Vavti 2015, 7). Uporabljen je izraz »dvojezičen«, ki je v (enem) delu slovenskega zamejstva (avstrijska dežela Koroška, italijanska dežela Furlanija - Julijska krajina) res samoumeven, medtem ko v preostalem, drugem delu slovenskega zamejstva ni.

Dvojezičnost se v obravnavanem smislu ne nanaša na verbalno komunikacijo mladih oziroma z mladimi v družinskem krogu, čeprav tudi nanjo, temveč na širše socialno okolje, v katerem narodnostno večinsko prebivalstvo uradno, in kljub morda kakemu negodovanju nekaterih nacionalističnih krogov, vendarle tudi v praksi sprejema jezikovno drugačnost kot realnost sobivanja v vsakdanjem družbenem življenju. Dvojezična avstrijska Koroška je vsakdanja, dejanska in uveljavljena oznaka za družbeno okolje tamkajšnje slovenske manjšine. Podobno velja za slovenske zamejce v deželi Furlaniji - Julijski krajini, kjer so Slovenci tudi pravno opredeljeni kot »jezikovna manjšina« (Legge 38 2001). Ko je govora o slovenskem zamejstvu v Italiji, slovenski raziskovalci večinoma opozarjajo na razlike med tržaško pokrajino in goriško pokrajino, kjer je dvojezičnost na splošno izrazitejša, na eni strani ter videmsko pokrajino na drugi. Na Videmskem imamo opraviti z dvojezičnostjo predvsem v kombinaciji z lokalnimi različicami slovenskega jezika, je pa res, da se slovenski jezik uporablja kot učni jezik na dvojezični šoli v Špetru in nekaj malega v nekaterih občinskih upravah in gorskih skupnostih, kjer so tudi tečaji slovenskega jezika za odrasle (Bogatec 2015, 5–21).

Čeprav gre v primerih slovenskega zamejstva v Italiji in Avstriji (na avstrijskem Koroškem) za širše družbeno razumljeno in dejansko prisotno dvojezičnost, lahko verjetno tudi tam prek šolstva, pogloblitve družbene institucije v življenju mladih v vseh štirih zamejstvih, najlažje prispemo do izrisa splošne podobe ne samo mladih kot tu posebej obravnavane družbene skupine, temveč tudi nasploh družbenega statusa in dejanskega položaja tako slovenščine kot vsake izmed manjšin. Ta razvid bo posebej

jasnejši po seznanjanju s podrobnejšo artikulacijo mesta in vloge jezika v šolskem sistemu vsakega izmed štirih zamejstev, ki smo ju projektni raziskovalci obravnavali v jezikovnem tematskem sklopu in spoznanja prelili v vzporedni monografski zvezek (Jezikovni profil mladih v slovenskem zamejstvu).

O dvojezičnosti je vsekakor težje govoriti v primeru slovenske manjšine v Porabju na Madžarskem, kjer je Slovencem priznan manjšinski status in je nekaj dvojezičnosti, slovenščine ob madžarščini, dejansko prisotne sedaj v dveh osnovnih in dveh srednjih šolah (gimnazija in strokovna srednja šola v Monoštru), medtem ko je po ustavi edini uradni jezik madžarščina. Pri tem velja spomniti na asimetrično ureditev statusa obeh manjšinskih jezikov v najvišjih pravnih aktih naslovnih držav. V Sloveniji je ob slovenščini madžarščina priznana v Ustavi Republike Slovenije (11. člen) kot uradni jezik na območjih občin, kjer živi madžarska narodna skupnost. Sočasno je treba ob madžarščini izpostaviti pravno enak status italijanščine v slovenski Istri.

O dvojezičnosti tudi ne moremo govoriti na avstrijskem Štajerskem, kjer ima tamkajšnja slovenska manjšina po avstrijski državni pogodbi sicer že od leta 1955 naprej zagotovljene svoje pravice, dejansko pa jih je pridobila šele ob koncu osemdesetih let prejšnjega stoletja.

Skoraj nikakor pa ne moremo govoriti o neki dejanski institucionalni dvojezičnosti v primeru slovenske manjšine na Hrvaškem, čeprav jo v šolskem sistemu hrvaška zakonodaja v neki izrazito mali meri načelno dopušča in je znanih nekaj posameznih primerov šolskega pouka slovenščine v nekaterih sicer povsem hrvaških osnovnih šolah na Reki (Kažipot) in v Varaždinski županiji (Škiljan 2015) ter v eni srednji šoli, to je na gimnaziji v Varaždinu (Medvešek in Novak Lukanovič 2015). Leta 2016 je vstopila slovenščina tudi v gimnazijo v Čakovcu ter v gimnazijo in srednjo šolo v Pulju, torej v mestnem okolju, kjer je bilo slovenstvo sicer prisotno že pred več kot enim stoletjem. Dejstvo, da gre v pogledu izvajanja pouka slovenščine na Hrvaškem za številčno obrobni primer, ki zelo očitno ne more »ogroziti«¹ dominantnega hrvaškega jezika (kot ga še iz drugih razlogov domnevno, na primer, srbščina), je res lahko včasih kazalec samo navidezno pozitivnega odnosa države do manjšinske tematike. A v primeru slovenskega zamejstva na Hrvaškem gre predvsem za dejstvo dejanske

maloštevilčnosti manjšine. Slovenski jezik kot prepoznano glavno sidro ter bistveni in najpomembnejši kazalec narodnostne pripadnosti je namreč v vseh zamejstvih znatno bolj prisoten med samimi mladimi in v medgeneracijskih razmerjih po slovenskih kulturnih društvih in drugih slovenskih asociacijah, v katere so veliko močnejše kot na Hrvaškem in Madžarskem vpeti mladi v Italiji in Avstriji.²⁴ Lahko pa v zadnjem desetletju, tudi na Hrvaškem, spremljamo nek zelo zanimiv, čeprav hkrati ne tudi osupljiv družbeni pojav, namreč razmeroma nov ali povečan interes večinskih mladih za slovenščino.²⁵ Izjema je le slovensko Porabje, kjer mladi Madžari doslej niso izkazovali takega interesa, ki po drugih slovenskih zamejstvih izhaja zlasti iz pragmatičnih razlogov večjih možnosti zaposlovanja mladih, torej tudi v Sloveniji, in delno še iz želja mladih po boljšem sporazumevanju s slovenskimi vrstniki, vse to pa v skladu s splošno ugodnejšo klimo družbenih odnosov med Slovenijo in sosednjimi državami.

Logično je in vse raziskave potrjujejo, da je največ slovenskega pogovornega jezika v vseh zamejstvih seveda doma, v družini. Ta naj bi bila po nekem vnaprejšnjem pričakovanju edini socialni prostor, kjer mladi lahko predvidevajo, da ne bodo deležni morebitnih diskriminacijskih praks, kakršne so kdaj doživeli v širšem družbenem okolju. Pa vendar tudi v tem pogledu ni čisto tako, saj so na primer pogovori z mladimi družinami na Koroškem v sklopu diskusijskega večera, ki ga je organizirala jezikovna iniciativa »Dvo- in večjezičnost v družini« na temo »Kaj pravijo sorodniki?«, razkrili, da se lahko v sorodstvu dogajajo tudi hude reči, kot so verbalno nasilje, pritiski, poniževanja, razne prepovedi rabe jezika. Danes je to bolj izjema, v preteklosti pa je bilo to velikokrat pravilo, ki je na avstrijskem Koroškem in Štajerskem močno pospeševalo asimilacijo znotraj družin.

24 Obširno o uporabi slovenskega jezika in udejstvovanju mladih v društvih po vseh štirih zamejstvih v vzporednih monografskih zvezkih o jezikovnem profilu mladih in njihovi participaciji v družbi.

25 Iz katerih koli razlogov izkazani interes mladih tudi večinskega naroda za slovenščino na Hrvaškem je v tesni povezavi s prizadevanji za revitalizacijo slovenskega jezika med mladimi s slovenskim etničnim ozadjem. Ta cilj je kot tak prepoznan v načrtovani raziskavi, ki jo v letu 2017 pripravlja dr. Barbara Riman v izpostavi INV na Reki. Ker so se podobna prizadevanja že izkazala kot plodna na avstrijskem Štajerskem, je mogoče upati na sorodne učinke na Hrvaškem (Kržišnik - Bukič, 2016, 162), morda sčasoma celo v slovenskem Porabju.

Hkrati pa je družina tisti prostor, kjer zaradi mešanih zakonov in drugih konkretnih okoliščin mladi komunicirajo dvojezično ali celo večjezično oziroma jezikovno preklaplajo. A kot kažejo vse raziskave, domače okolje in tradicionalno medgeneracijsko posredovanje jezika znotraj družine ne jamčita ohranitve jezika. Slovenski raziskovalec iz slovenskega zamejstva v Avstriji Teodor Domej hkrati opozarja na določeno kontroverznost sedanjega časa v Avstriji, ko pravi, da se slovenščina znajde tudi zaradi urbanizacije v položaju, kjer se povečuje prisotnost dominantnega večinskega jezika, čeprav se hkrati zmanjšuje v marsikaterem primeru pritisk manjšinskemu jeziku sovražnega okolja (prim. Domej 2008, 93). A tukaj bi veljalo dodati, da gre pri tem za sodoben model procesa stalne, kontinuirane, tihe, spontane, nenasilne, postopne, večfazne asimilacije, ki je splošno značilna za družbeni razvoj v evropskem prostoru in verjetno tudi drugod po svetu, kjer in kadar imamo opraviti z običajnimi mirnimi (nevojnimi) in razmeroma urejenimi družbenimi razmerami v obravnavanih okoljih. Temu zgodovinskemu toku mehke asimilacije so seveda izpostavljeni predvsem mladi, in to po vseh slovenskih zamejstvih.

Hkrati gre ob konstantno aktualnem vprašanju ohranjanja slovenskega maternega jezika kot občevalnega jezika v slovenskem zamejstvu za še en drugačen in dodatno velik izziv slovenščini, ki ga prinaša in vsiljuje moderna doba, za morda še večji in usodnejši izziv, kot so ga slovenski zamejci doslej tradicionalno doživljali ob klasični dihotomiji večinski *versus* manjšinski jezik. Najopaznejši dokaz tovrstnih asimilacijskih procesov v globalnem svetovnem merilu ponujajo dejstva opuščanja in izginjanja občevalnih manjših jezikov ne le na račun večjih, temveč še zlasti na račun enega takega splošno sprejetega, kot je zlasti angleščina.²⁶ Ta je v svetovnem merilu že dolgo *lingua franca*. In prav mladi so tako rekoč povsod tisti del populacije, ki največ in v različnih govornih položajih

26 Da je Republika Slovenija s svojim prebivalstvom prav simbolično tak družbeni prostor, ki v zadnjih letih na vseh področjih družbenega življenja naravnost drvi v lastno deslovenizacijo, opozarjajo mnogi raziskovalci, humanistični intelektuali in sploh (še) slovensko narodnostno čuteči ljudje, ki je materni jezik zanje pomembna življenjska vrednota. Dileme v zvezi z mestom in vlogo slovenščine v odnosu in razmerju do angleščine v sedanjem zgodovinskem trenutku je v osrednjem slovenskem časniku, Delu, nedavno sijajno strnjeno predstavil upokojeni diplomat Ivan Seničar v besedilu *Slovenialand*.

uporablja angleščino in je njen glavni promotor (študijsko usposabljanje, potovanja in službovanja v tujini, elektronsko komuniciranje).

So mladi verni, politično zainteresirani, vrednotno opredeljeni? Vse kompleksne raziskave obravnavajo tematiko mladih z vidikov tudi njihove temeljne politične opredeljenosti in verske usmerjenosti ter človekovih vrednot nasploh, med katere, posebej med moralne vrednote, na primer sodobni ameriški politični analitik Bennett eksplicitno uvršča tudi človekovo verovanje.²⁷ Na področju splošne politične orientiranosti je zlasti pomembna obravnava mladih v njihovih višjih letih, predvsem v podkategoriji mladih odraslih, o čemer je lahko več govora na področju politične in sploh vseh vrst in oblik participacije mladih, medtem ko velja globlje obravnavati družbene spremenljivke vrednot zlasti skozi procese samoidentifikacije mladih.²⁸ Vendar so vrednote mladih hkrati temeljni označevalec njihovega splošnega položaja, da se je skoraj nujno vsaj dotakniti te spremenljivke tudi na tem mestu. Vrednote so seveda ne le kompleksen, temveč tudi izrazito dinamičen kontekst osebnostnih življenjskih prioritet vsakega posameznika kot družbenega bitja. In ker je družbena skupina mladih, tako rekoč po definiciji, ne glede na možne različne starostnoobdobne in druge klasifikacije na tri ali več podskupin, obče razumljena kategorija prebivalstva z najhitreje in najbolj spreminjajočo se strukturo odnosa do družbenega okolja, so tako tudi posamezne vrednote te skupine podložne različnim velikim, močnim, hitrim, presenetljivim premikom, sorazmerno večjim, močnejšim, hitrejšim, kot jih lahko opazujemo in obravnavamo pri odrasli populaciji. Povzemajoč izsledke novejših raziskav o mladih v Sloveniji, Mirjana Ule ugotavlja, da namesto tako velikih vrednot, kot so (bile) religija, nacionalna navezanost, politika, do nedavnega oprtih na močne ideologije, v zadnjih desetletjih prevladujoč pomen pridobivajo vrednote, ki so bliže posamezniku

27 William J. Bennett se je posebej posvetil moralnim vrednotam mladih, kakor je pred več kot dvajsetimi leti tudi naslovil svojo knjigo, ki jo je posvetil *Vsem mladim sveta*, in v kateri kot najpomembnejše moralne vrednote za mlade skozi znana literarna besedila, poleg vere (243–263), obravnava kot moralne vrednote še: samodisciplino, sočutje, odgovornost, prijateljstvo, delo, pogum, vztrajnost, poštenost in zvestobo.

28 Procese samoidentifikacije mladih smo ob delu na projektu uvrstili v kompleksno tematsko celoto in jo kot tako predstavljamo v vzporednem monografskem zvezku.

in njegovemu osebnemu izkustvu. Take vrednote so samouresničevanje, prijateljski in osebni odnosi, kakovost vsakdanjega življenja, zdravo okolje, varnost (Ule 2012, 89). Podobno razmišlja Štefka Vavti, ki dodaja v opis situacije na avstrijskem Koroškem še komparativno dimenzijo med »zavednimi« starejšimi. Medtem ko so oni »vse življenje posvečali svoji etnično-slovenski pripadnosti«, »mladi poudarjajo druge življenjske prioritete: zanimivo delo, socialne stike in prijateljski krog, integracijo v družbo, zadovoljstvo in srečo. Etničnost pa izgublja pomen« (Vavti 2015, 21). Velja izpostaviti tudi njeno ugotovitev, da »se imajo tisti mladi, ki v svojem življenjskem okolju niso več povezani s slovenščino, vendar še za Slovenke in Slovence«, kar enači s »simbolično etničnostjo« (Vavti 2015, 21). Ista avtorica uporablja za raziskovanje in razumevanje zavesti o slovenstvu med mladimi še en metodološki pripomoček – kriterij »obrobnosti«. Biti »na robu«, oziroma skoraj nikakršen ali le zelo rahel pripadnostni občutek ali neka oddaljena, morda posredna vez s slovenstvom, je kriterij, ki ga je za mlade v slovenskem zamejstvu v Avstriji raziskovalka Štefka Vavti publicistično že uveljavila pri svojem delu, in to že pred svojim sodelovanjem v našem projektu (Vavti 2011, 2012). »Obrobna« slovenska narodna pripadnost naj bi kot metodološki instrument služila v raziskovanju tematike zlasti tistih mladih, ki niso vključeni v slovensko društveno organiziranje in delovanje ali v kakšna druga z noto slovenstva povezana socialna komunikacijska omrežja in so zato nekako »skriti«, a so morda vendarle vsaj delno slovensko čuteča mlada populacija.

Vrednote mladih v slovenskem zamejstvu so bile doslej predmet neposrednega raziskovanja le v Italiji in Avstriji, a zato tam toliko bolj. Na anketnih lestvicah se te gibljejo podobno kot sicer v Evropi in Sloveniji, s tem da je med mladimi v teh dveh zamejstvih vsaj delno kot pomembna vrednota v številnih primerih opazna javna uporaba govorne slovenščine. To dejstvo v slovenskem zamejstvu v Italiji bistveno opredeljuje splošni položaj mladih, zato ne preseneča, da je slovenščina v šolah (institucionalna šolska slovenščina) pomembna raziskovalna tematika, ki jo za celotno slovensko zamejstvo v Italiji SLORI sistematično raziskovalno spremlja in o njej objavlja zadevna poročila. Obsežno študijo so izdali leta 2011 (projekt Šola, 2011), sodelavci tega inštituta pa so avtorji

še številnih individualnih strokovnih prispevkov (npr. Bogatec 2015; Vidau 2015a).

Ker je vidik pogovornega jezika v javnosti eden izmed najpomembnejših indikatorjev tako slovenske narodnostne zavesti mladih kot njihovega družbenega položaja v zamejskem okolju, so v danem aktualnem zgodovinskem trenutku v zvezi s splošnim položajem slovenščine v visokem šolstvu zlasti v prostoru same Slovenije k razmišljanju o jeziku tudi v zamejstvu povabljene nekatere najvidnejše poznavalke te problematike. Na ta vidik med mladimi na temelju lastne raziskave in raziskave slovenskih zamejskih raziskovalcev tako opozarja Herta Maurer - Laussegger (2016, 93) v sveži predstavitvi položaja slovenščine na dvojezičnem avstrijskem Koroškem. O »pozitivnih premikih« v zvezi s slovenščino, seveda glede na mračno preteklost, in hkrati o »paradoksih«, izhajajočih iz sedanjega stanja zaščitenosti slovenskega jezika v Italiji, vse v povezavi z mladimi, piše na primer Matejka Grgič (2016, 96). O vrednotah mladih med zamejci na Hrvaškem in Madžarskem lahko sklepamo samo iz izsledkov raziskav, ki so se v glavnem nanašale na tamkajšnjo celotno populacijo mladih. A če nadaljujemo med mladimi kot domnevnimi Slovenci s prevpraševanjem le slovenščine kot vrednote, je situacija v Porabju poznavalsko ocenjena kot objektivno brezperspektivna ob »kriku iz obupa« slavistke Valerije Perger (2016, 106), ki navaja, da bo »kmalu vse že prepozno«. Malo bolje je na Hrvaškem, zahvaljujoč kar že številnim predanim domačim slovenskim aktivistkam, zlasti na Reki (Mirković 2016, 112–116). Zaradi prepričanja o pomenu slovenskega jezika kot vrednote mladih zamejcev se jih je tu stanja te vrednote kot take le malo dotaknilo, medtem ko bo z antropološkega, socialno-psihološkega, sociolingvističnega in še kakega drugega strokovnega zornega kota lahko ta in tudi druge vrednote podrobneje obravnavane v vzporednih zvezkih.

Blizu človekovim vrednotam ali pa celo ena zelo važna med njimi je njegovo versko prepričanje, še posebej, če ga obravnavamo z vidika temeljne socialno-filozofske podlage krščanstva, kot vsem slovenskim zamejstvom v celoti pripadajočega skoraj edinega verskega prepričanja tistih, ki so verni. Religioznost pri mladih je leta 2010 zadnja velika raziskava v Sloveniji merila skozi tri spremenljivke: konfesionalno identifikacijo, bogoslužje in osebno religioznost. S komparacijo podatkov istega

anketnega merjenja leta 2000 so raziskovalci ugotovili, da se na področju religioznosti nadaljujejo dolgoročni trendi njenega počasnega upadanja in šibkega nastajanja verskega trga ob hkratni precejšnji stabilnosti veroukazne identifikacije in bistvenem vplivu primarne družine (Lavrič 2011, cit. po Flere in Musil 2010, 223–236).

Celotno slovensko zamejstvo dobiva za področje religioznih mladih ob anketni aplikaciji spremenljivk osebne samoidentifikacije in obiskovanja bogoslužja ter skozi polstrukturirano intervjuvanje vsaj neke delne odgovore šele s tem projektom. Predhodna raziskovalna poizvedovanja glede stabilnosti tega področja med mladimi po posameznih zamejstvih potrjujejo ugotovitve iz Slovenije, s tem da je religioznost med mladimi na splošno oziroma v celotnem zamejstvu povprečno precej višja kot v Sloveniji. Pričakovane meritve naj bi pokazale, da je religioznost že po dosedanjih raziskavah med mladimi verjetno nadpolovična, čeprav je treba vse odstotke jemati z velikim zadržkom in so tudi velike razlike med samimi zamejstvi in še znotraj vsakega.

Z vidika splošnega položaja mladih mladinoslovje posebej obravnava njihovo *mobilnost* in *zaposlovanje*. Planetarno človeštvo je danes v nenehnem gibanju. Bolj kot za katero koli drugo družbeno skupino je mobilnost (slovensko: gibčnost, premičnost, prenosljivost) karakteristična za mlade. Hkrati je danes za mlade mobilnost ena izmed njihovih glavnih značilnosti. Povezana je s celotnim ciklusom izobraževanja mladih kot njihovo sicer najpomembnejšo dejavnostjo in posledično z zaposlovanjem kot osrednjo človekovo življenjsko delovno aktivnostjo, ki lahko zajema že obe višji starostni skupini mladih.

Mobilnost je mogoče obravnavati z različnih vidikov. V najbolj splošnem se v Evropi, posebej prek Sveta Evrope in v tem pogledu enega izmed najpomembnejših avtorjev Howarda Williamsona (2008), kontinuirano raziskuje od začetka stoletja. Znane so različne tipologije mobilnosti, a večina avtorjev jo razvršča na: *prostorsko* (premik v fizičnem, geografskem prostoru znotraj države in med državami), *družbeno* (prehod posameznika z enega družbenega položaja v drugega, med različnimi družbenimi skupinami in s tem povezanimi socialnimi okoliščinami), *psihološko* (zmožnost in pripravljenost na prostorsko mobilnost)

*in virtualno mobilnost.*²⁹ Medtem ko so prve tri vrste mobilnosti prvinsko izrazito klasične in znane skozi celotno zgodovino človeštva, je zadnja povezana izključno z moderno računalniško tehnologijo, ki človeku omogoča doživljanje navidezne resničnosti, a je tudi njena bistvena solastnost, da je hkrati sestavni del njegove življenjske realnosti.

Pri mladih lahko raziskovalno spremljamo vse te tipe mobilnosti, ki se jih tudi oni sami dobro zavedajo in se z vprašanji mobilnosti veliko ukvarjajo. Se pa vse te oblike mobilnosti med seboj lahko tudi dopolnjujoče prepletajo ali med njimi ni pričakovane sinergije. V primeru součinkovanja na primer prostorske in družbene mobilnosti se mlad človek, odhajajoč s trehuhom za kruhom, zaposluje nekje drugje, recimo v tujini, na drugačni vrsti delovnega mesta, kot je bila tista, za katero se je šolal.

Za Slovenijo obstajajo statistični kazalci, ki pričajo o tem, da kljub medijsko potenciranim vestem in posledično ustvarjenemu splošnemu prepričanju, da se v tujino odseljujejo predvsem višje izobraženi, za mlade to ne drži, saj je imela skoraj polovica odseljenih v tujino srednješolsko izobrazbo, tretjina pa osnovnošolsko. V letu 2014 se je v tujino odselilo 4.000 mladih, največ v Avstrijo, Nemčijo in na Hrvaško. Tudi med odseljenimi 25–29-letniki, ki so v primerjavi s 15–19-letniki že dovolj stari za višje- in visokošolsko izobrazbo, so prevladovali tisti s srednjo šolo (52 %), nekaj več kot četrtina pa jih je imela višje- ali visokošolsko izobrazbo. Delež višje izobraženih odseljenih 25–29-letnikov je bil približno enak kot med enako starimi prebivalci Slovenije (27 % : 32 %).³⁰

Mladinski svet Slovenije (v nadaljevanju MSS), ki je krovno združenje nacionalnih mladinskih organizacij in ključni partner v socialnem dialogu na področju mladine ter ki si prizadeva za razvoj mladinskih politik in posledično izboljšanje položaja mladih, je leta 2011 sprejel še poseben dokument o mobilnosti z naslednjo definicijo: »Mobilnost mladih

29 Gre za tako imenovano virtualno/umetno/navidezno resničnost. Ta je taka dejanskost računalniško generiranih svetov, ki je deteritorializirana od etnokulturalnega sveta in soobstaja z danim realnim svetom. Človekova zavest se preseli v virtualni svet in čas, medtem ko telo ostaja v realnem svetu in času. V umetni resničnosti je vse, kar zaznavamo, oblikovano z računalnikom, ki odgovarja tako, da omogoča občutek, da si v nekem drugem svetu (Strehovec, 1994, 11, 33).

30 Povzeto po predstavitvi rezultatov raziskave Sindikata Mladi plus. Dostopno na: www.sindikati.si/index.php?option=com_content&view (15. september 2016).

je zmožnost mladih, da v okviru doseganja ciljev za osebnostni razvoj, osamosvajanje, za namene prostovoljnega in mladinskega dela, izobraževalnih sistemov in programov, strokovnih usposabljanj, zaposlitvenih ter kariernih ciljev, bivanjskih priložnosti ter prostočasnih aktivnosti prehajajo med različnimi kraji v matični državi in zunaj nje.«³¹

Mobilnost postavljajo mladi ob bok svojim drugim najpomembnejšim vrlinam, kot so kreativnost, inovativnost, odprtost, in sposobnostim, ki so v prvi vrsti formalne in neformalne izobraževalne aktivnosti skupaj z najvišjim učnim potencialom, pa tudi ob bok sposobnosti izstopa zunaj obstoječih družbenih okvirjev in aktivnostim v raznolikih prostočasnih dejavnostih. MSS se je posebej ukvarjal z dimenzijo prostorske učne mobilnosti mladih. Ta mobilnost je neposredno povezana z učenjem, s pridobivanjem novih spretnosti, z osebnim razvojem mladih v neformalnih in formalnih učnih okoljih, ko se udeležujejo mladinskih izmenjav doma in v mednarodnem okolju, prostovoljnega dela. V pomoč mladim na področju mobilnosti MSS pripravlja tudi programske dokumente o različnih sektorskih politikah, s katerimi relevantne družbene akterje poziva k implementaciji predlaganih ukrepov.

Družbena dimenzija mobilnosti, ki jo omogoča velikanski vsestranski tehnološki napredek, je nasploh in še posebej med mladimi danes prisotnejša kot kdaj koli v preteklosti. Prav ta prvina stalnega spreminjanja je notranji vsebinski gradnik novih družbenih odnosov, za katere se je v časovnem merilu približno zadnjih dveh ali treh desetletij uveljavila oznaka pozne moderne. In ko v prvih dveh desetletjih enaindvajsetega stoletja obravnavamo mlade v slovenskem zamejstvu, lahko vsaj z razlogom predpostavimo, da je njihova mobilnost prav zaradi lokacije njihovega bivanja še kaj večja, kot jo je mogoče ugotavljati med mladimi, recimo v Sloveniji ali v eni izmed njej sosednjih držav nasploh. Strinjati se je, da je na prvem mestu po pomenu v zvezi z njo izobraževanje mladih, kar je mogoče potrditi tudi za vsa štiri slovenska zamejstva, o čemer je nastala tudi že obsežna zadevna strokovna produkcija. Določene bonitete, ki jih imajo v Sloveniji zlasti na visoke šole vpisani mladi zamejci, ustvarjajo,

31 MSS, Programski dokument "Mobilnost mladih", Ljubljana, Mladinski svet Slovenije. 2011. Programski dokumenti. Dostopno na: <http://mss.si/sl/programski-dokumenti.html> (25. november 2011).

pričakovano, pogostejšo mobilnost teh mladih kot njihovih vrstnikov, ki niso zamejci, kar so potrdili tudi v intervjujih znotraj našega projekta. Enako pomembno področje zlasti v obeh višjih starostnih kategorijah mladih je z mobilnostjo povezano zaposlovanje, in to v današnjem času v zelo različnih statusnih položajih in oblikah.

V čezmejnem vidiku je, še posebej, ko gre za mlade, mobilnost zanje pomembna ne le zaradi šolanja ali zaposlovanja, temveč tudi zaradi različnih drugih aktivnosti, kot so izleti, nakupovanje, udeležba na različnih športnih prireditvah, glasbenih in drugih kulturnih dogodkih, mladinskih zabavah, ko gre za druženje in prijateljevanje, obiskovanje morebitnih sorodnikov. Poleg omenjenih in drugih različnih vidikov klasične oziroma fizične mobilnosti mladih pa velja v današnjem času še posebej izpostaviti virtualno mobilnost mladih, ki postaja zaradi svoje razprostranjenosti in vseprisotnosti v številnih primerih kar njihov *alter ego*. Enaindvajseto stoletje se je namreč začelo z neslutnim razvojem mobilne telefonije in računalniške tehnologije, na vseh področjih družbenega in individualnega življenja se nezadržno uveljavlja digitalizacija, v čemer vsi mladi v družbi izrazito dominirajo in se s tem identificirajo, a kar hkrati ne pomeni nujno enačenja razvoja družbe z njenim napredkom. V vsakem primeru pa gre za globalni zgodovinski proces, ki je, primerjalno, po učinkih soroden nezadržnim procesom industrializacije v evropskem devetnajstem stoletju.

Kot je že bilo izpostavljeno, je danes v tesni zvezi z mobilnostjo mladih njihovo *zaposlovanje*. Paradoksalno je ugotavljanje korelacije med ustvarjalnim potencialom visoko izobražene in usposobljene populacije mladih ter njihovega položaja na trgu dela. Zaposlovanje mladih je v sedanjem svetu prevladujočih neoliberalnih kapitalskih družbenih okoliščin ključni problem odraščajočih mladih v Evropi, v Sloveniji in tudi v sosednjih državah. Po končanem šolanju, ki v znatni meri in mnogo kje ne ustreza znanim ali predvidljivim potrebam konkretnega družbenega okolja, so redki deležni takojšnje zaposlitve, praviloma pa vsaj krajšega ali večinoma daljšega čakanja na delovno mesto. Kljub znanim velikim problemom v zvezi z zaposlovanjem visoko izobraženih pa so mladi po svetu, po nedavni raziskavi zaposlitvene asociacije Adecco, presenetljivo

prepričani, da bodo po končanem študiju hitro našli »sanjsko zaposlitev«. V raziskavo so zajeli mlade iz 13 držav sveta, med katerimi pa ni bilo Slovenije. Od marca do junija 2016 so anketirali 9.572 ljudi, starih od 18 do 30 let. Kar 77,5 % anketirancev je menilo, da bodo našli zaposlitev v enem letu po končanem študiju. Pri tem so bili najbolj samozavestni mladi Švicarji (89,66 %) in najmanj njihovi španski vrstniki (57,8 %). Dobrih 73 % mladih je menilo, da so opremljeni s pravimi znanji in spretnostmi, ki so potrebne za njihovo prihodnje delo. Pri tem so prednjačili Nemci (89,1 %), medtem ko so bili njihovi japonski vrstniki negotovi (31,5 %). Pri posebnih sposobnostih, potrebnih za prihodnost na trgu dela, jih je več kot polovica navedla znanje tujih jezikov in praktična znanja, malo manj od polovice pa digitalne veščine. Dobrih 68 % anketirancev je vedelo, kaj bi bila zanje sanjska služba in kako jo dobiti. Pri tem so na prvo mesto uvrstili delovne izkušnje, na drugo ustrezne kvalifikacije in na tretje »pravi odnos«.³²

V Sloveniji je podobno raziskavo izvedel Sindikat Mladi plus. Z njo je ugotovil, da se povečuje dolgotrajna brezposelnost mladih, saj so ti v povprečju brezposelni 12,9 meseca, kar je za sindikat nesprejemljivo. Po podatkih zavoda za zaposlovanje je bilo junija 2016 med vsemi brezposelnimi 20.557 mladih (20,6 %), starih od 15 do 29 let. Rezultati ankete, ki jo je sindikat izvedel med 412 osebami, od tega je bilo 73 % mladih (starostna skupina od 15 do 29 let) in 25 % starih od 30 do 40 let, so pokazali, da so mladi tudi v času brezposelnosti aktivni na različnih področjih. Skoraj polovica (49 %) jih samoiniciativno kontaktira delodajalce, tudi kadar delovno mesto ni razpisano, 91 % pa jih je aktivnih na drugih področjih (različna izobraževanja, delavnice, tečaji). Mladi v Sloveniji pri vstopu na trg želijo predvsem službo za nedoločen čas (92 %), a so pripravljeni pogosto sprejeti tudi kakršno koli delo. Večina brezposelnih pa že ima neke delovne izkušnje, saj jih je 77 % že opravljalo študentsko delo ali delo prek avtorske in podjemne pogodbe. Mladim je pri delu najpomembnejše redno plačilo (98 %). Kot naslednjo vrednoto na področju zaposlovanja so opredelili odnose na delovnem mestu (92 %) in varnost

32 Cit. po gradivu Sindikata Mladi plus. Dostopno na: www.sindikat.si/index.php?option=com_content&view (15. september 2016).

zaposlitve (89 %). Samo polovica mladih je kot zelo pomembno izpostavila svobodo pri razporejanju delovnega časa, kajti v realnosti to svobodo mladi pojmujejo kot »fleksibilnost«, ki si jo večinoma želijo delodajalci, za mlade pa pomeni prekarnost.³³

Kako je glede zaposlovanja z mladimi v slovenskem zamejstvu? Gotovo tu spet pridejo do izraza razlike med posameznimi zamejstvi, ki pa jih velja obravnavati z vidika te tematike v sosednjih državah nasploh. Po visoki stopnji nezaposlenosti med mladimi v sosednjih državah izstopa zlasti Hrvaška in je zato tega družbenega dejstva domnevno najbolj deležno slovensko zamejstvo na Hrvaškem. Po podatkih na zadnje dostopnega Eurostata, ki med mlade šteje osebe stare do 24 let, je brezposelnih med mladimi na Hrvaškem kar 40 %. Po teh podatkih ima Hrvaška, takoj za Španijo, drugo najvišjo stopnjo brezposelnosti mladih v Evropi.³⁴

Prav možnosti zaposlovanja v domačem okolju so tisti dejavnik, ki najbolj skrbi mlade odrasle, ki zaradi pomanjkanja delovnih mest ostajajo po končani izobrazbi nezaposleni ali nadaljujejo z vpisovanjem na fakultete, čeprav tega niso nameravali, ali se v iskanju službe selijo iz domačega okolja v svet. Družbena vprašanja v zvezi z zaposlovanjem mladih so zelo večplastna, v vsakem primeru pa v odvisnosti od uspešnosti ali neuspešnosti bistveno vplivajo na njihovo samopodobo (Ule 2008, 65–68). Se pa v zadnjih dveh letih, po koncu ekonomske krize tudi v Sloveniji, pojav nezaposlenosti in hkrati mladih nezaposlenih v Sloveniji krči. Leta 2016 je bilo nezaposlenih najmanj v zadnjih šestih letih.³⁵ Ta spodbudni trend je še bolj opazen v letu 2017, po že končani projektni raziskavi, oziroma v mesecih in letu, ko smo pripravljali pričujočo publikacijo.

Primerjajoč predvsem statistična dejstva in značilnosti na nacionalni (državni) ravni in v evropskem kontekstu so se s tematiko zaposlovanja

33 Beseda prekarnost je samostalniška oblika zaradi dolgotrajne neuporabe zastarelega pridevnika *prekären -rna* – o, ki je pomenil, da je nekaj *težavno, mučno* (delo na primer). Prim. SKJ. Neoliberalistični kapitalizem v sedanji pozni moderni oživlja negotove oblike delovnih razmerij med delodajalcem in delojemalcem (mladim) ter se tako ta beseda vrača v javno življenje, se močno aktualizira.

34 Hrvatska druga po nezaposlenosti mladih u Evropi. *Specialist.hr*, brez navedbe datuma. Dostopno na: www.specijalist.hr/hr/info-centar/obavijesti/studenti/hrvatska-druga-po-nezaposlenosti-mladih-u-evropi/. (15. oktober 2017).

35 Zaposleni, samozaposleni in brezposelni – Statistični urad Republike Slovenije. Dostopno na: www.stat.si/StatWeb/Field/Index/3/116 (15. september 2016).

mladih zamejcev doslej strokovno ukvarjali kolegice in kolegi v slovenskih zamejstvih v Italiji in Avstriji. S konkretno primerjavo kazalcev, pridobljenih iz anketnih odgovorov in intervjujev z mladimi v tej raziskavi po vseh štirih zamejstvih, se bomo poskušali ukvarjati v sklepnem delu obravnave splošnega položaja mladih v slovenskem zamejstvu.

K zaključku uvoda v tematiko splošnega položaja mladih

Za zaključek uvodnega dela v splošno tematiko položaja mladih in njihovega samozaznavanja tega položaja velja poudariti, da gre za izrazito družbeno kompleksno tematiko, ki za spoznavanje in razumevanje terja temu dejstvu ustrezen, torej večdisciplinarni in meddisciplinarni metodološki pristop. Gotovo je bistveno pomembna tudi kadrovska sestava raziskovalne ekipe, ki projekt pripravlja in izvaja ter projektne izsledke interpretira, zaradi česar so bili v raziskavo in njeno publicistično predstavitev nujno in enakovredno vključeni slovenski raziskovalci tako iz Slovenije kot iz slovenskega zamejstva. Neupoštevanje ali pomanjkanje celotnega opisanega pristopa lahko vodi k površnemu in zato znanstveno neustreznemu sklepanju ter posledično k neadekvatni obravnavi projektnih rezultatov v družbeni praksi. Seveda je iluzorno pričakovati možnost in nato izvedbo idealne raziskave, torej take, ki bi preprosto samo odsevala vso družbeno-vsebinsko kompleksnost. A že zavedanje in zadevni strokovni napor in usmeritve z vključevanjem in križanjem čim več spremenljivk zagotovo prispevajo k izrisu verodostojnejše slike tudi o tej tematiki. V nadaljevanju sledi empirični del raziskave o splošnem položaju mladih po vseh zamejstvih, ki bo z apliciranim kvantitativnim in kvalitativnim metodološkim pristopom, kolikor je bilo v danih okoliščinah mogoče, izostril obravnavano sliko v vsakem izmed njih.

Literatura in viri

- XIV. tradicionalno Vseslovensko srečanje z naslovom »Mladi kot ustvarjalci skupnega slovenskega prostora?«. Državni zbor Republike Slovenije, Ljubljana, 4. julij 2014.
- Bela knjiga Evropske komisije: Nova spodbuda za evropsko mladino.* Komisija Evropske skupnosti, Bruselj, 2001. Dostopno na: http://www.ursm.gov.si/fileadmin/ursm.gov.si/pageuploads/doc/Bela_knjiga.doc (19. november 2016).
- Bennett, J. W., 1997. *The book of virtues for young people.* 2006. *Moralne vrednote za mlade.* Učila International (prevod Andreja Blažič Klemenc).
- Bogatec, N., 2015. Šolanje v slovenskem jeziku v Italiji. *Treatises and documents/ Razprave in gradivo* 74, 5–21.
- Council Decision of 9 December 1996 on a third multiannual programme for small and medium-sized enterprises (SMEs) in the European Union (1997 to 2000), 97/15/EC. *Official Journal of the European Commission - Legislation* 6, vol. 40, 10. 1. 1997, str. 25–31. Dostopno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:1997:006:TOC> (17. november 2016).
- Čuk, I., Gerlovič, D. in Zelnik, D. (ur.), 2014. *150 let sokolstva v Sloveniji (1863–2013).* Zbornik referatov in razprav, št. 2/2014 [elektronski vir]. Državni svet Republike Slovenije, Ljubljana. Dostopno na: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-GB21BZIH> (15. november 2016).
- Domej, T., 2008. Slovenci in slovenščina na Koroškem. V: T. Pavček (ur.), *Posvet o slovenskem jeziku. Zbornik prispevkov na posvetu 15. maja 2007.* Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana, 85–94.
- DZS-RH 2013 – *Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2011. Stanovništvo prema državljanstvu, narodnosti, vjeri i materinskom jeziku = Census of Population, Households and Dwellings 2011. Population by Citizenship, Ethnicity, religion and Mother Tongue.* Državni zavod za statistiko, Zagreb, 11.
- Gáspár, D., 2010. *Spreminjanje narodnostne zavesti slovenske manjšine v Porabju v zadnjih desetletjih dvajsetega stoletja* – diplomska seminarska naloga. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana.
- Gillis, J. R., 1999. *Mladina in zgodovina: tradicije in spremembe v evropskih starostnih odnosih od 1770 do danes.* Aristej, Šentilj.

- Grgič, M., 2016. Slovenščina v Italiji danes: paradoksi, ideologije in pragmatike. *Dialogi* 52, 7/8, 95–101.
- Hobsbawm, E. J., 1993. *Nacije i nacionalizam: program, mit, stvarnost*. Novi Liber, Zagreb.
- Hrvatska druga po nezaposlenosti mladih u Europi. *Specialist.hr*, brez navedbe datuma. Dostopno na: www.specijalist.hr/hr/info-centar/obavijesti/studenti/hrvatska-druga-po-nezaposlenosti-mladih-u-europi/ (15. oktober 2017).
- Jagodic, D., 2011. Problematika številčne opredelitve Slovencev v Italiji: pregled demografskih ocen in analiza glavnih metodoloških zadreg. V: J. Malačič in M. Gams (ur.), *Soočanje z demografskimi izzivi v Evropi: zbornik 14. mednarodne multikonference Informacijska družba – IS 2011, 10.–11. oktober 2011: zvezek B = Facing Demographic Challenges: Proceedings of the 14th International Multiconference Information Society - IS 2011, October 10th–11th, 2011: volume B*. Institut Jožef Stefan, Ljubljana, 50–55.
- Južnič, S., 1993. *Identiteta* (Knjižna zbirka Teorija in praksa). Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Kažipot*. Mesečnik slovenske skupnosti na Reki in v PŽG. 2005–2011.
- Kržišnik - Bukić, V., 1998. Slovenci na Hrvaškem in slovensko narodno vprašanje. *Treatises and documents/Razprave in gradivo* 33, 7–30.
- Kržišnik - Bukić, V., 1999. Nekatere zgodovinopisne razsežnosti slovenstva v hrvaškem delu slovensko-hrvaškega obmejnega prostora, s poudarkom na Istri in Zagrebu. V: Kržišnik - Bukić, V. (ur.), 1999. *Slovensko-hrvaški obmejni prostor: življenje ob meji: predstavitev rezultatov terenske raziskave*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 257–265.
- Kržišnik - Bukić, V., 2007. Terminološke dileme ob vsebinski aplikaciji atributov narodni in nacionalni v povezavi s sintagmo slovenska identiteta. *Anthropos* 39/3–4, 205–221.
- Kržišnik - Bukić, V., 2016. Sodobno slovensko narodotvorje in primer slovenskega manjšinskega konteksta na Hrvaškem. V: D. Grafenauer in K. Munda Hirnök (ur.), *Raznolikost v raziskovanju etničnosti: izbrani pogledi*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 142–166.
- KSH 2011 – 2011. évi népszámlálás. 9. Nemzetiségi adatok. Közponsti Statisztikai Hivatal, Budapest. Dostopno na: http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_09_2011.pdf (20. november 2016).

- Lavrič, M. (ur.), 2011. *Mladina 2010: družbeni profil mladih v Sloveniji*. Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino, Ljubljana; Aristej, Maribor.
- Lavrič, M. in Flere, S., 2010. Measuring Religious Costs and Rewards in a Cross-Cultural Perspective. *Rationality and Society* 22, 2, 223–236.
- Legge 38, 2001 – Norme per la tutela della minoranza linguistica slovena della regione Friuli - Venezia Giulia. *Gazzetta Ufficiale*, 56/2001. Dostopno na: <http://www.camera.it/parlam/leggi/01038l.htm> (27. november 2016).
- Maurer - Lausegger, H. (2016). Slovenščina na dvojezičnem avstrijskem Koroškem. *Dialogi* 52, 7/8, 89–94.
- Mead, M., 1928. *Coming of Age in Samoa. A Psychological Study of Primitive Youth of Western Civilisation*. William Morrow & Company, New York.
- Medvešek, M. in Novak Lukanovič, S., 2015. Promocija učenja slovenskega jezika v Varaždinski županiji: zaključno poročilo projekta. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Mirković, M., 2016. O ohranjanju slovenščine na Hrvaškem Maribor. *Dialogi* 52, 7/8, 109–116.
- Mladina*, [https://sl.wikipedia.org/wiki/Mladina_\(revija\)](https://sl.wikipedia.org/wiki/Mladina_(revija)).
- Mladi in Organizacija združenih narodov*, 2016. ur. Učakar U. Društvo za Združene narode za Slovenijo, Ljubljana.
- Mladinske organizacije v zamejstvu in po svetu. Urad Vlade RS za Slovencev v zamejstvu in po svetu, Ljubljana. Dostopno na: http://www.uszs.gov.si/si/znanost_mladi_gospodarstvo/mladi/mladinske_organizacije_v_zamejstvu_in_po_svetu/ (20. november 2016).
- Mladinski svet Slovenije. (2011). Programski dokumenti. Dostopno na: <http://mss.si/sl/programski-dokumenti.html> (20. november 2016).
- »Mobilnost mladih«, programski dokument, sprejet na 20. redni seji Zbora MSS, 8. 12. 2011.
- Munda Hirnök, K., 1999. Slovenci na Madžarskem ob koncu 90-ih let. *Treatises and documents/Razprave in gradivo* 35, 61–75.
- Munda Hirnök, K., 2008. Sezonsko zaposlovanje porabskih Slovencev v obmejnem prostoru. V: Klopčič, V. in Vratuša, A. (ur.), *Živeti z mejo, Panonski prostor in ljudje ob dveh tromejeh: zbornik referatov na znanstvenem posvetu v Murski Soboti, 9.–11. novembra 2007* (Narodne manjšine, 6). Slovenska akademija znanosti in umetnosti; Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 234–241.

- Naterer, A. (ur.), 2011. *Mladi 2010* (Frontier, 54; Subkulture: prispevki za kritiko in analizo družbenih gibanj, 10). Subkulturni azil, Maribor.
- Perger, V., 2016. Na tleh leže slovenstva stebri stari ... to je slovensko Porabje danes. *Dialogi* 52, 7/8, 102–108.
- Piko - Rustia, M., 2016. Slovensko zamejstvo med tradicionalnim in globalnim svetom; Slovensko etnološko društvo, Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 56, 1/2, 142–151.
- Poročilo z novinarske konference Sindikata Mladi plus in SGiT, 12. 8. 2016; Sindikat Mladi plus. Dostopno na: http://www.mladiplus.si/www.sindikat.si/index.php?option=com_content&view (15. september 2016).
- Riman, B., 2013. Mladi i njihov identitet kroz djelovanje u kulturno-umjetničkim društvima nacionalnih manjina na prostoru Republike Hrvatske s posebnim obzirom prema kulturno-umjetničkim društvima slovenske nacionalne manjine = Young people and their identity viewed through participation in the cultural artistic associations of the national minorities in the territory of republic of Croatia with special regard to the cultural artistic associations of Slovene national minority. V: M. Brekalo, I. Žužul (ur.), *Kultura, identitet, društvo: europski realiteti – međunarodni interdisciplinarni skup: knjiga sažetaka = Culture, Society, Identity: European Realities – International Interdisciplinary Symposium: Book of Abstracts*. Odjel za kulturologiju, Sveučilište J. J. Strossmayera, Osijek; Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 166–169.
- Seničar, I. Slovenialand, *Delo*, 29. septembra 2016.
- SLORI, raziskovalno poročilo o drugi izvedbi projekta ŠOLA 2011 o spremljanju narodnostnih in jezikovnih značilnostih populacije slovenskih vrtcev in šol v Italiji in dvojezičnega šolskega centra v Špetru. Dostopno na: http://www.slori.org/upload/pdfeng_pro/uploadpdfeng_pro105.pdf#predstavitev (20. september 2016).
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 1995. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- Slovenski pravopis*, 2003. SAZU in ZRC Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana.
- Smith, A. D., 2005. *Nacionalizem: teorija, ideologija, zgodovina* (Krt, 133). Krtina, Ljubljana.
- Statistik Austria, 2002. *Volkszählungen 1971–2001. Umgangssprache Kärnten, Gemeinden und Ortschaften (Auswahl)*. Statistik Austria, Wien.

- Strehovec, J. 1994. *Virtualni svetovi*. Sophia, Ljubljana.
- Škiljan, F., 2015. *Slovenci u Varaždinu i Varaždinskoj županiji*. SKD Nagelj, Varaždin.
- Tomc, G., 2011. »Danes živimo v položaju, ko ljudje prevečkrat izrekajo mnenja« – intervju vodil Jure Trampuš. *Mladina* 6, 10. 2. 2011.
- Učakar, U., ur., 2014. *Mladi in Organizacija združenih narodov*, Društvo za Združene narode za Slovenijo, Ljubljana.
- Ule, M., 1995. Socialna psihologija odnosa med manjšino in večino ali Slovenci na Hrvaškem. V: V. Kržišnik - Bukić (ur.), *Slovenci v Hrvaški*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 309–320.
- Ule, M., 1996. *Mladina v devetdesetih: analiza stanja v Sloveniji* (Zbirka Forum). Znanstveno in publicistično središče, Ministrstvo za znanost in šport RS, Urad RS za mladino, Ljubljana.
- Ule, M., 2000. *Sodobne identitete v vrtincu diskurzov* (Zbirka Sophia). Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Ule, M., 2008: *Za vedno mladi? Socialna psihologija odraščanja*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Ule, M., 2012. Spreminjanje vrednot v sodobnih življenjskih potekih. V: A. Bjelčević (ur.), *Etika v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Zbornik predavanj / 49. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, [Ljubljana], 1.–12. 7. 2013, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, Ljubljana, 89–96.
- Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, <http://www.uszs.gov.si>.
- Ustava Republike Slovenije (2010). *Ur. l.* RS 33/91, 1373–1386.
- Valentinčič, D. 2014. *Slovenci v Reziji? Pravni položaj in dejansko življenje slovenske jezikovne manjšine* (Medienkultur, 3). Univerza v Celovcu; Inštitut Karantanija, Ljubljana.
- Vavti, Š., 2011. Med angažmajem in odhajanjem. Identitetni tipi pri mladih Slovencih in Slovenkah na dvojezičnem avstrijskem Koroškem. *Treatises and documents/Razprave in gradivo* 64, 8–35.
- Vavti, Š. 2012. Včasih ti zmanjka besed. Etnične identifikacije pri mladih Slovenkah in Slovencih na dvojezičnem avstrijskem Koroškem. Celovec.
- Vavti, Š., 2015. *Fešte ali politično delo? Participacija mladih Slovenk in Slovencev na avstrijskem Koroškem* (Drava Diskurz). Drava, Klagenfurt = Celovec, Dunaj.

- Vičič, A., 2002. Psihološke karakteristike mladostnikov. *Trener ZKTS* 2, 3, 79–86. Dostopno na: http://www.kosarka-dezman.com/dokumenti/gradiva/xdpVicic_psiholoske%20znacilnosti%20mladostnikov.pdf (15. november 2016).
- Vidau, Z., 2014. *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi*. Predavanje na XIV. vseslovenskem srečanju Mladi kot ustvarjalci skupnega slovenskega prostora?, 4. julij 2014, Ljubljana.
- Vidau, Z., 2015a. *Upravljanje jezikovne različnosti v javni upravi: primer slovenske, furlanske in nemške skupnosti v deželi Furlaniji - Julijski krajini*. Univerzitetna založba Annales, Koper.
- Vidau, Z., 2015b. Medkulturni položaj mladih, ki se šolajo v slovenskem jeziku v Italiji. *Treatises and documents/Razprave in gradivo* 74, 23–39.
- Young Europeans in 2001: Results of a Europea Opinion Poll* (Eurobarometer Special Report, 151). Evropska komisija, Generalni direktorat za Izobraževanje in kulturo, Bruselj. Dostopno na: <http://europa.eu.int/comm/education/youth/ywp/eurobarometer-youth.html> (10. november 2016).
- Williamson, H. (2008). *Supporting Young People in Europe*, vol. 2. Council of Europe Publishing, Strasbourg. Dostopno na: <https://book.coe.int/eur/en/youth-other-publications/2431> (15. november 2016).
- World Programme of Action for Youth*. United Nations, Economic and Social Affairs, New York 2010. Dostopno na: <http://www.un.org/youthenvoy/wp-content/uploads/2014/10/wpay2010.pdf> (17. oktober 2016).
- Young Europeans in 2001: Results of a Europea Opinion Poll* (Eurobarometer Special Report, 151). Evropska komisija, Generalni direktorat za izobraževanje in kulturo, Bruselj. Dostopno na: <http://europa.eu.int/comm/education/youth/ywp/eurobarometer-youth.html> (10. november 2016).
- ZJIMS 2010 – Zakon o javnem interesu v mladinskem sektorju. *Ur. l. RS* 42/10, 5973–5978.
- ZMS 2000 – Zakon o mladinskih svetih. *Ur. l. RS* 70/00, 8663–8665.
- ZŠŠ 1994 – Zakon o skupnostih študentov, *Ur. l. RS* 38/94, 2450–2451.
- ZORSSZNM 2006 – Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja. *Ur. l. RS* 43/06, 4605–4613.

Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu v Italiji

Zaira Vidau

Uvod

Različne novejšje družboslovne in psihosocialne študije o slovenski narodni skupnosti v Italiji proučujejo temo mladih predvsem z dveh vidikov: narodne in jezikovne identitete ter sociološke specifike starostne skupine, ki je del italijanske družbe, obmejnega prostora med Italijo in Slovenijo ter evropskega prostora na širši ravni. Študije se v glavnem posvečajo razumevanju narodnih, jezikovnih in kulturnih pripadnosti mladih v slovenskem zamejstvu v Italiji (Kosic 2014; Pertot 2011, 2014a, 2014b; Vidau 2015a) ter njihovih življenjskih stilov, vrednostnih orientacij, interesov in načinov preživljanja prostega časa (Jagodic 2008, 2009; Mezgec in drugi 2005; Mezgec in Vidali 2009).

Demografski in družbenoekonomski podatki o mladih na evropski ravni državnega statističnega urada ISTAT in deželnega statističnega urada Furlanije – Julijske krajine ter longitudinalnih preverjanj o družbenem, političnem in gospodarskem položaju mladih, starih od 18 do 29 let, ki jih vodi observatorij mladih na Inštitutu Toniolo v Milanu, ne nakazujejo prav rožnate slike (Rosina 2013). Predpostavljamo lahko, da je profil mladih, ki izhaja iz omenjenih preverjanj in podatkov, aktualen tudi za mlade pripadnike slovenske narodne skupnosti v Italiji, saj so ti kot državljani vpeti v družbene, politične in gospodarske procese te države in sploh EU.

Mlajši od 30 let, ki so postali polnoletni po letu 2000, oziroma *milenniji* so močno izpostavljeni negotovosti, ki bistveno pogojuje njihove odločitve o študiju, zaposlovanju in osamosvajanju od izvirne družine (Rosina 2013, 8–10). Navedeni avtor razlaga, da so vpeti v procese zelo kompleksne in spreminjajoče se družbe, ki jih sili v stalno in ponovno

opredeljevanje svoje prihodnosti ter sprotno prilagoditev svojih življenjskih poti na podlagi zbranih izkušenj in družbenih sprememb. Iskanje službe in razvijanje svojih življenjskih in poklicnih poti je od konca prvega desetletja tega stoletja za mlade vse bolj težavno. Avtor poudarja, da je gospodarska kriza dodatno obremenila njihov položaj. Empirična preverjanja so pokazala, da to stanje povzroča po eni strani beg mladih v tujino (*brain drain*), po drugi strani pa sili mlade v nižanje svojih pričakovanj in posledično izgubo in zatiranje svojih talentov (*brain waste*) (Rosina 2013, 10). Demografski podatki kažejo, da je delež mladih v sodobni italijanski družbi manjšinski. Bacci (2008, 37) namreč meni, da je drastično številčno zmanjšanje mladih od polovice šestdesetih let dvajsetega stoletja do danes vzročno povezano s splošnim poslabšanjem njihovega družbenega položaja. Kljub opisani družbeni danosti so avtorji empirične študije ugotovili, da so mladi v Italiji »zmerni pesimisti«, ki sicer doživljajo na lastni koži vse družbenopolitične težave sodobnega časa, a se jim ne vdajo (Rosina 2013, 18). Za digitalno generacijo mladih je vsekakor značilno, da se del njihove socializacije ter družbene in politične participacije odvija na virtualni ravni (Rosina 2013, 18). Internet ni le orodje komunikacije in vir informacij, temveč je tudi prostor izražanja in ozaveščanja.

V pričujočem prispevku se ne bomo ukvarjali z vsemi zgoraj omenjenimi temami. Predstavili bomo predvsem profil mladih *milenijcev* v slovenskem zamejstvu v Italiji z vidika študija in dela, osamosvojitve od izvirne družine, odnosa do vere in politike, pristopa do mobilnosti zaradi dela in študija ter vrednostnih orientacij. Pri tem bomo uporabili podatke statistične analize anketnega vprašalnika o položaju mladih v slovenskem zamejstvu v Italiji, na katerega je med oktobrom 2014 in februarjem 2015 odgovarjalo 60 mladih, starih od 15 do 29 let, ki govorijo slovenski jezik ter so s tržaške, goriške in videmske pokrajine. Na Tržaškem in Goriškem smo anketirance poiskali s pomočjo metode snežne kepe, začevši z bivšimi sodelavci na inštitutu in njihovimi znanci ter prek stikov s slovenskimi šolami. V videmski pokrajini smo anketirance poiskali s pomočjo Inštituta za slovensko kulturo iz bazena mladih, ki so obiskovali šolo z dvojezičnim (slovensko-italijanskim) poukom v Špetru. Vsi anketiranci so izpolnili vprašalnik v slovenskem jeziku. Analizo dopolnjujejo izseki

iz 6 kvalitativnih intervjujev v slovenskem jeziku z mladimi pripadniki slovenske narodne in jezikovne skupnosti v Italiji, ki so bili opravljeni marca in aprila 2016 na Tržaškem, v Gorici in v Špetru. Intervjuvali smo 3 ženske in 3 moške: dijaka (17 let, I1) in dijakinjo (18 let, I2) srednje šole s slovenskim učnim jezikom v Italiji, študenta (22 let, I3) in študentko (23 let, I4) ter zaposlenega (24 let, I5) in zaposleno (26 let, I6).

Splošne značilnosti

Po starosti so se anketiranci razporejali v tri starostne skupine: 23 mladih (38 %) je bilo starih od 15 do 19 let, 21 mladih (35 %) je bilo starih od 20 do 24 let in 16 mladih (27 %) je bilo starih od 25 do 29 let. Med njimi je bilo 29 moških (48 %) in 31 žensk (52 %).

V Italiji že od sedemdesetih let prejšnjega stoletja ni več popisov, ki bi spraševali o jezikovni ali narodni pripadnosti italijanskih državljanov.³⁶ Nimamo torej uradnih podatkov o Slovencih v Italiji, na podlagi katerih lahko opredelimo ali vsaj ocenimo številčnost, starostno strukturo in razporejanje po spolu slovenske narodne skupnosti v Italiji. Tako družbenopolitična in intelektualna elita slovenske narodne skupnosti v Italiji kot tudi javno mnenje znotraj nje že zdavnaj nasprotujejo preštevanju svojih pripadnikov. V povojnem času bi namreč taki podatki bili bolj v škodo kot korist tudi zaradi neurejenega pravnega položaja te manjšine vse do prehoda v enaindvajseto stoletje, ko je Italija uredila pravni položaj svojih manjšin (zakon o varstvu zgodovinskih jezikovnih manjšin v Italiji 482/1999) in specifično slovenske skupnosti (zakon o varstvu slovenske narodne skupnosti v Italiji 38/2001). Danes je opredeljevanje pripadnikov slovenske narodne skupnosti v Italiji in še posebej mladih še kompleksnejše zaradi heterogenih identitet in večplastnih občutkov pripadnosti od lokalne »zamejske« do narodne »slovenske« identitete in prek »mešanih« identitet, ki vsebujejo slovensko in italijansko komponento, vse do evropske identitete, kot dokazujejo prej navedene novejše

36 Zadnji popis, ki je preverjal pripadnost jezikovni skupini, se je izvajal leta 1971, sicer le na Tržaškem (Gli Sloveni nella Provincia di Trieste 1994, 338). Več o demografskem gibanju med Slovenci v Italiji v Jagodic (2016).

študije o identifikaciji mladih (Kosic 2014; Pertot 2011, 2014a, 2014b; Vidau 2015a).

Čeprav nimamo podatkov o tem, koliko je mladih pripadnikov slovenskega zamejstva v Italiji, lahko navedemo število mladih, starih od 15 do 29 let, ki so se izobraževali v slovenščini na osnovnošolski ravni in se vpisali v slovensko ali dvojezično (slovensko-italijansko) srednjo šolo prve stopnje v Italiji. Upoštevali smo število vpisov v prvi razred slovenskih srednjih šol s slovenskim učnim jezikom na Tržaškem in Goriškem med letoma 1997 in 2011³⁷ ter vpise v dvojezično šolo s slovensko-italijanskim dvojezičnim poukom v Špetru med letoma 2007³⁸ in 2011. Na podlagi takega izračuna je mladih, starih od 15 do 29 let, ki so obiskovali slovenske šole ali dvojezično šolo v Italiji, več kot 3.200 (SLORI 2016). Obiskovanje slovenske ali dvojezične šole v Italiji še ne pomeni, da so v življenju vsi navedeni mladi ohranili ali razvili slovensko identiteto ali pa da se vsi prištevajo med pripadnike slovenske narodne skupnosti v Italiji, še predvsem v videmski pokrajini. Te šole namreč obiskujejo tudi otroci iz mešanih slovensko-italijanskih družin, otroci iz italijansko govorečih družin in otroci priseljencev. Vsekakor gre za nezanemarljivo število mladih, ki so se izobraževali v slovenskem jeziku in so bili vsaj del svojega odrasčanja v stiku s slovenskim jezikom in kulturo.

Sicer lahko navedemo nekatere splošne demografske trende v Italiji, ki pa z vidika števila in položaja mladih niso obetavni. Leta 2016 je bilo v Italiji le 15,1 % prebivalstva starega od 15 do 29 let (ISTAT 2016). Tudi Slovenija doživlja podoben primanjkljaj mladih. Demografske napovedi kažejo, da bo leta 2020 v Sloveniji 15 % mladih, torej za tretjino manj kot leta 1990 (23 %) (Lavrič in Flere 2011, 75). Bacci navaja (2008, 36), da je bilo leta 2010 v Italiji 27 % manj mladih, starih od 15 do 29 let, kot leta 1950, kar je najvišji primanjkljaj v primerjavi z Nemčijo, Francijo, Španijo in Veliko Britanijo, kjer so razlike manj izrazite. Poleg tega živijo mladi

37 Mladi, ki so se izobraževali v slovenskem jeziku v Italiji in ki so bili leta 2015 stari od 15 do 29 let, so se vpisali na slovenske srednje šole prve stopnje na Tržaškem in Goriškem med letoma 1997 in 2011, ko so bili stari 11 let. Upoštevati moramo, da so nekateri lahko zaostali v prvem razredu in so se zato ponovno vpisali v prvi razred.

38 Leta 2007 je začela v Špetru delovati tudi dvojezična srednja šola prve stopnje, pred tem sta od polovice osemdesetih let prejšnjega stoletja delovala dvojezični vrtec in osnovna šola.

pripadniki slovenske narodne skupnosti v deželi Furlaniji - Julijski krajini, ki ima nižjo stopnjo rodnosti od italijanskega povprečja (leta 2014 je bila v Italiji srednja stopnja rodnosti 8,3, v deželi Furlaniji - Julijski krajini pa 7,5) (Dežela Furlanija - Julijska krajina 2015, 278). V tej deželi je tudi srednja starost prebivalstva (46,4) višja od italijanskega povprečja (44,2) (Dežela Furlanija - Julijska krajina 2015, 288). Sam odstotek mladih, starih od 15 do 29 let, je na zakonsko določenem slovensko govorečem območju 32 občin v tržaški, goriški in videmski pokrajini nižji od zgoraj navedenega italijanskega povprečja in dosega 12,8 % (Vidau 2016a). Občine v tržaški pokrajini imajo najnižji delež mladih, starih od 15 do 29 let (12,6 %), v primerjavi s tistimi v goriški (13,1 %) in videmski pokrajini (12,9 %). Lahko torej trdimo, da živijo mladi v slovenskem zamejstvu v Italiji v državi, ki spada med tiste z najstarejšim prebivalstvom v Evropi in na območju, kjer je prebivalstvo med najstarejšim v Italiji, med katerimi še posebej izstopa Trst z okolico.

Otroci in mladi so v Italiji zaščiteni z ustavo, saj je v njenem 31. členu zapisano, da Republika ščiti materinstvo, otroke in mlade. Ta člen lahko uveljavlja več javnih subjektov, kot so dežele, pokrajine, občine in druge javne ustanove, kot so zdravstveni zavodi in šole. Zaradi tega je tudi zakonodaja kompleksna, ker se razlikuje na podlagi regijske umeščenosti. Zakon 285/1997 o pravicah in priložnostih za otroke in mlade predstavlja referenčni državni okvir, ki namenja finančna sredstva deželam za izvajanje mladinskih politik na področju socialne pomoči (podpora družinam v stiski, delovanje otroških in mladinskih centrov, dejavnosti proti nasilju itd.). Dežela Furlanija - Julijska krajina je na tej podlagi oblikovala svoje mladinske politike in dejavnosti, namenjene mladim, ki so dosegljive na spletni strani www.giovanifvg.it. Spletna stran nudi, na primer, informacije o tem, kako poiskati zaposlitev, o izobraževalnih možnostih, o izmenjavah s tujino, kot je na primer program Evropske civilne službe, o mladinskih društvih in prostočasnih dejavnostih na deželni ravni, o različnih javnih razpisih, namenjenih mladim, o podporah za bivanje v najemu ali pa za mlade družine. Kljub nekaterim ukrepom, ki jih javne ustanove namenjajo mladim, se Italijo prišteva med države, ki nima razvitih mladinskih politik na visoki ravni. To se pozna tudi na visokem deležu brezposelnosti mladih (40 %), ki je posledica neprimernih

odzivov na gospodarsko krizo. Campagnoli (2010) v svoji analizi o javnih mladinskih politikah v Italiji izpostavlja nekatere družbenopolitične značilnosti te države, ki niso v prid mladim. Poleg že omenjene razširjene brezposelnosti med mladimi so slednji z demografskega vidika, kot že prej omenjeno, »družbena manjšina«, ki nosi breme visokega državnega dolga, staranja prebivalstva in vzdrževanja pokojninskega sistema. Njegova analiza pokaže, da so postali družbena kategorija, ki bo v prihodnosti najbolj izpostavljena revščini. Avtor poudarja, da so poleg tega mladi, ki vstopajo na trg dela, zaradi sodobnih reform izpostavljeni prekarnosti zunaj ustaljenih pogodbenih okvirjev in brez temeljnih delavskih pravic, kot so socialna nadomestila v obdobjih brezposelnosti ali plačani dopust.

Osamosvajanje in izobraževanje mladih

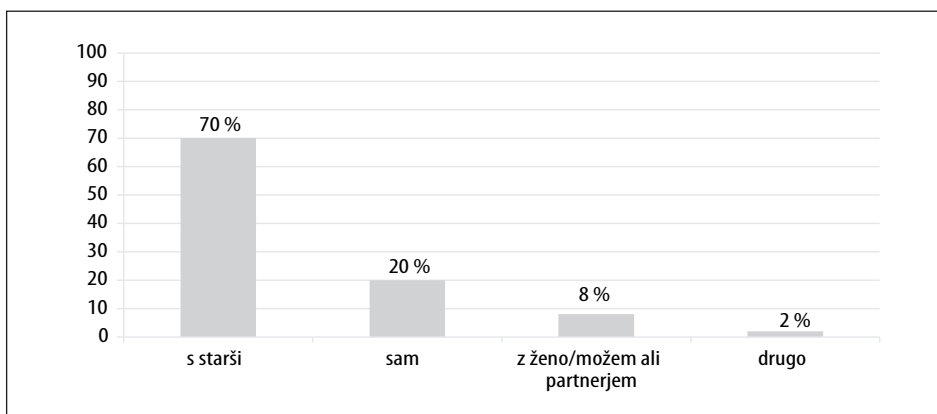
Mladi anketiranci v tržaški pokrajini so navedli svoje bivališče v petih občinah te pokrajine: Trst (20 mladih), Dolina (1 mladi), Milje (3 mladi), Devin-Nabrežina (3 mladi) in Zgonik (2 mlada), medtem ko 1 mlada oseba ni navedla občine bivanja, kar je skupaj 30 anketirancev v tej pokrajini. V goriški pokrajini so mladi navedli, da je njihovo bivališče v občinah Gorica (14 mladih), Doberdob (3 mladi), Krmin (1 mladi), Sovodnje ob Soči (1 mladi) in Ronke (1 mladi), kar je skupaj 20 anketiranih v tej pokrajini. V videmski pokrajini so anketiranci navedli svoje bivališče v občinah Špeter (3 mladi), Premariacco (1 mladi), Grmek (4 mladi) in Sv. Lenart (2 mlada), kar je skupaj 10 anketiranih.

Slovenska narodna skupnost v Italiji naseljuje pravno opredeljeno območje 32 občin v tržaški (6 občin), goriški (8 občin) in videmski pokrajini (18 občin), ki ga določa zaščitni zakon št. 38 iz leta 2001. Njeno zgodovinsko poselitveno območje pa zajema širše območje 39 občin v omenjenih treh pokrajinah (Bogatec 2004). K temu gre dodati še občine v videmski in goriški pokrajini, kjer so se Slovenci naselili v povojnem obdobju zaradi krajevnih ekonomskih migracij, kar velja predvsem za migracije iz slovensko govorečih dolin v videmski pokrajini proti Furlanski nižini (Stranj 1992). Anketiranci v glavnem živijo v občinah, ki so vključene v pravno določeno slovensko govoreče območje. Anketiranec

z videmske pokrajine je sicer navedel, da je iz občine Premariacco, ki ne spada niti v pravno opredeljeno niti v zgodovinsko naselitveno slovensko govoreče območje, kar pomeni, da gre za primer novih naselitev, in dokazuje, da je območje naseljenosti slovensko govorečega prebivalstva širše od formalnopravnega območja.

Pri vprašanju, s kom trenutno živijo (graf 1), je največ anketirancev v slovenskem zamejstvu v Italiji odgovorilo, da živi s starši (70 %) ali sami (20 %).

Graf 1: Odgovori anketiranih na vprašanje, s kom trenutno živijo (N = 60)

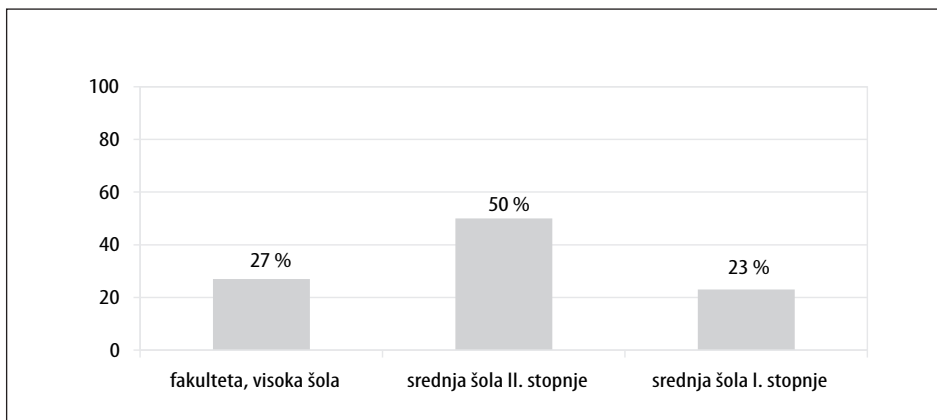

Bacci (2008, 41) navaja, da je v Italiji starost, pri kateri se mladi odločajo za poroko ali skupno bivanje, prav tako za materinstvo oziroma očetovstvo, višja kot v ostalih evropskih državah. Zanje je značilen nekakšen »sindrom zamujanja« (Bacci 2008, 34). V deželi Furlaniji - Julijski krajini je srednja starost žensk, ki imajo prvega otroka, 32 let (Dežela Furlanija - Julijska krajina 2016, 152). Po podatkih Eurostata so mladi v Italiji leta 2015 zapustili izvirno družino pri srednji vrednosti 31,1 leta, tako da je Italija na samem repu lestvice evropskih držav (Eurostat 2016). Naj omenimo, da v Italiji živi s starši 60–70 % mlade populacije, stare od 18 do 34 let (Bacci 2008, 47), kar pomeni, da se anketirana skupina mladih v slovenskem zamejstvu v Italiji s tega vidika povsem sklada z državnimi trendi. Večkrat je osamosvojitev le delna, ker si mladi uredijo bivanje v neposredni bližini staršev (Bacci 2008, 44–48). Podaljšano bivanje s starši

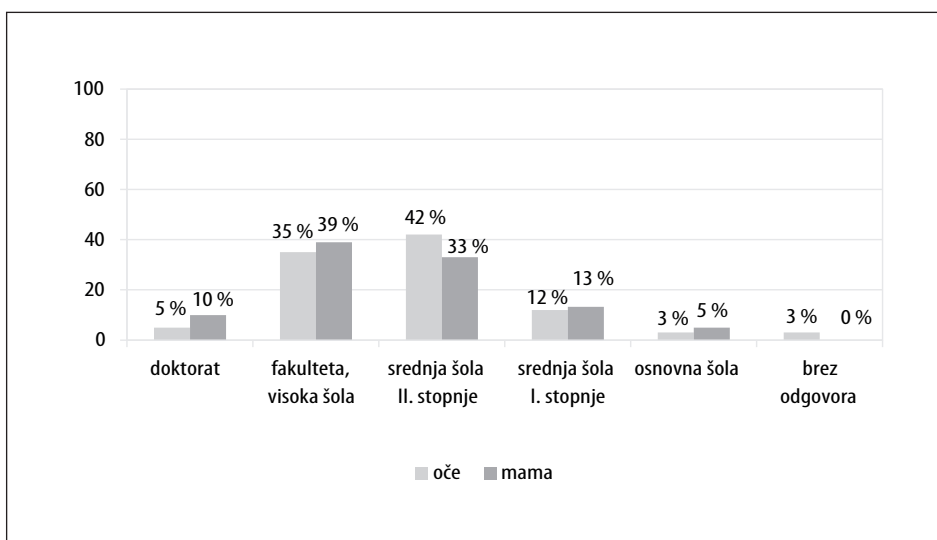
v Italiji je po eni strani odvisno od ekonomskih razlogov, po drugi strani pa mladi navajajo, da je doma udobno in nimajo odgovornosti (European Commission 2009, 31). Sicer je empirična raziskava med mladimi Tržačani iz leta 2007 pokazala, da se način zapuščanja izvirne družine na Tržaškem nekoliko razlikuje od italijanskega povprečja, saj mladi Tržačani po 30. letu v manjši meri živijo s starši in hkrati v višjih odstotkih odhajajo živeti sami (Candian 2009). Podatki za Slovenijo kažejo na povišanje deleža mladih, starih od 25 do 29 let, ki živijo v skupnem gospodinjstvu z materjo (v obdobju 2000–2010 se je povečal iz 45 % na 67 %), predvsem zaradi materialnih dejavnikov ter napredovanja digitalnih in komunikacijskih tehnologij (Lavrič in Klanjšek 2011, 370), tako da sta si v tem pogledu kulturna modela med Italijo in Slovenijo sorodna.

Iz empiričnega preverjanja položaja mladih v Italiji iz leta 2012 (Rosina 2013, 13–14) izhaja temeljna vloga družine, ki je v danih nestabilnih družbeno-gospodarskih pogojih za anketirance primarna čustvena in ekonomska opora, da lahko dosežajo svoje življenjske cilje, ter edina gotovost, ki jo imajo. Po drugi strani isti avtor ugotavlja, da lahko zaradi tega družina postane tudi omejevalni dejavnik v procesu prevzemanja odgovornosti in avtonomije mladih. Avtor prav tako poudarja, da je Italija država, ki nima primernih socialnih orodij, ki bi omogočali, da bi bili mladi neodvisni tudi med študijem ali brezposelnostjo. Dogaja se, še dodaja Rosina, da se v težkih razmerah mladi ponovno zatekajo po podporo v izvirno družino, čeprav jim je medtem uspelo postati neodvisni.

Polovica anketirancev (50 %) je zaključila srednjo šolo druge stopnje. Ostali se razporejajo med mlajšimi, ki so zaključili srednjo šolo prve stopnje (23 %), in tistimi z zaključeno univerzitetno izobrazbo (27 %) (graf 2).

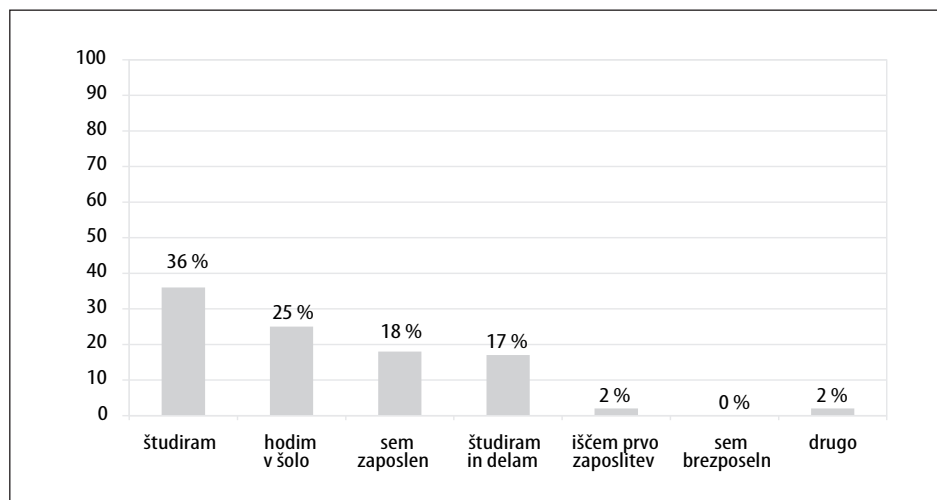
Graf 2: Stopnja izobrazbe anketirancev (N = 60)

Med mladimi anketiranci smo preverjali, katera je stopnja zaključene izobrazbe njihovih staršev (graf 3). Največ očetov anketiranih mladih je zaključilo srednjo šolo druge stopnje (42 %) ali univerzo (35 %). Doktorat so pridobili trije očetje (5 %). Največ mam anketirancev je imelo visokošolsko (39 %) in srednješolsko (33 %) izobrazbo. Nekoliko več mam kot očetov ima zaključen doktorat (10 %).

Graf 3: Izobrazbena struktura staršev (N = 60)

Na vprašanje o trenutnem statusu anketiranca (graf 4) je več kot tretjina (36 %) vprašanih v slovenskem zamejstvu v Italiji odgovorila, da je študirala, četrtina (25 %) vprašanih je obiskovala šolo, 18 % anketiranih je bilo zaposlenih, 17 % anketiranih pa je študiralo in delalo.

Graf 4: Odgovori anketirancev na vprašanje, kakšen je trenutno njihov status (N = 60)

Mladi pripadniki slovenske narodne skupnosti v Italiji se lahko šolajo v bogati mreži izobraževalnih ustanov, ki ponujajo vzgojne in šolske dejavnosti v slovenskem jeziku na različnih nivojih in področjih (Bogatec 2004, 2015; Vidau 2015b). V tržaški in goriški pokrajini deluje sistem državnih šol s slovenskim učnim jezikom, v Špetru v videmski pokrajini pa šola z dvojezičnim (slovensko-italijanskim) učnim jezikom. Na Tržaškem in Goriškem, kjer je poseljena slovenska manjšina, je izobraževanje v slovenskem jeziku že dolgo ustaljeno. Prve šole s slovenskim jezikom je uvedla cesarica Marija Terezija leta 1774. Delovale so do leta 1927, ko so jih ukinile fašistične oblasti. Znova so začele delovati, najprej ilegalno v okviru partizanskega gibanja in NOB, od leta 1943 naprej (Stranj 1992, 177). Ob prihodu jugoslovanske vojske v Trst 1. maja 1945 so znova zaživele, nato pa jih je v Trstu in Gorici uradno dovolila tudi angloameriška uprava, ki je upravljala ta območja v povojnem obdobju. Pravni okvir so pridobile v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja z dvema

državnima zakonoma. Slovenci na Videmskem pa niso imeli možnosti izobraževanja v slovenskem jeziku vse do začetka osemdesetih let prejšnjega stoletja, ko je bil ustanovljen dvojezični šolski center v Špetru.

Šole s slovenskim učnim jezikom na Tržaškem in Goriškem ter šola z dvojezičnim (slovensko-italijanskim) učnim jezikom v Špetru so sestavni del italijanskega državnega šolskega sistema, zato delujejo po istih načelih in pravilih, ki veljajo za državne šole večinskega naroda. V tržaški in goriški pokrajini so šole s slovenskim učnim jezikom prisotne za celoten šolski cikel, ki vključuje vrtce (3–6 let), osnovne šole (6–11 let), srednje šole prve stopnje (11–14 let) in srednje šole druge stopnje (14–19 let). V teh šolah se vsi predmeti, razen italijanščine in tujih jezikov, poučujejo v slovenskem jeziku. Učni načrti so ministrski oziroma enaki načrtom italijanskih šol. Dodatni predmet je »slovenski jezik in književnost«, nekateri dodatki pa so tudi v učnih programih zgodovine in zemljepisa. V slovenskem jeziku delujejo tudi jasli, otroški vrtci.

V Špetru na Videmskem deluje večstopenjska šola z dvojezičnim (slovensko-italijanskim) učnim jezikom z vrtcem ter osnovno in srednjo šolo prve stopnje. Učna jezika sta tako slovenščina kot italijanščina. To pomeni, da več učiteljev poučuje iste predmete tako v enem kot v drugem jeziku po modelu ena oseba – en jezik. Zavod za slovensko izobraževanje v Špetru je nastal leta 1984 kot zasebna ustanova na pobudo napredne narodno zavedne skupine kulturnikov in intelektualcev, da bi mlajšim generacijam omogočili izobraževanje v slovenskem jeziku. Izobraževalno središče je obsegalo najprej vrtec, ki so mu v naslednjih letih dodali osnovno šolo in srednjo šolo prve stopnje. V devetdesetih letih je postal najprej parificirana, z odobritvijo državnega zakona 38/2001 o varstvu slovenske narodne skupnosti v Italiji pa državna ustanova. Špeterska šola uživa danes visok ugled, tako da o uvajanju modela dvo- ali celo večjezičnega izobraževanja razmišljajo tudi v drugih obmejnih občinah videmske pokrajine. Splošno je slovenščina kot standardni jezik ali krajevno narečje prisotna v obliki različnih tečajev in projektov v šolah na celotnem območju slovenske manjšine v videmski pokrajini (Komac 2002, 36–37).

V šolah z italijanskim učnim jezikom se slovenščine kot predmeta ne poučuje, z izjemo dveh pilotnih poskusov v zadnjem obdobju. Primer

predstavlja sodelovanje med srednjima šolama prve stopnje s slovenskim in italijanskim učnim jezikom na Katinari v tržaški pokrajini. Po tem sodelovanju je v šolskem letu 2009/2010 na italijanski srednji šoli prve stopnje Rismondo v Trstu stekel pouk slovenščine kot del rednega šolskega pouka. Od šolskega leta 2014/2015 se slovenščino kot kurikularni predmet poučuje tudi na italijanski srednji šoli prve stopnje Nazario Sauro v občini Milje.

Mladi v slovenskem zamejstvu v Italiji živijo na območju, kjer je stopnja izobraževanja visoka bodisi na srednješolski bodisi na univerzitetni ravni. V deželi Furlaniji - Julijski krajini je znašal v šolskem letu 2014/2015 delež šolajočih se mladih³⁹ v srednjih šolah druge stopnje 93,3 % (Dežela Furlanija - Julijska krajina 2016, 182). Na 100 mladih, starih od 20 do 24 let, jih ima 81,2 % srednješolsko izobrazbo (na italijanski ravni je povprečje 79,4 %, podatki za leto 2014) (Dežela Furlanija - Julijska krajina 2016, 182). Dobra polovica teh se je nato vpisala na univerzo (51,3 % za deželo Furlanija - Julijska krajina v primerjavi z 49,7 % v Italiji) (Dežela Furlanija - Julijska krajina 2016, 182). Leta 2014 je imelo v Furlaniji - Julijski krajini 27 % mladih, starih od 30 do 34 let, univerzitetno izobrazbo (v Italiji 23,9 %, na ravni EU 37,9 %) (Dežela Furlanija - Julijska krajina 2016, 184; European Commission 2016). Število mladih z univerzitetno izobrazbo zaostaja v primerjavi s srednjo evropsko vrednostjo, hkrati je obdobje trajanja univerzitetnega študija daljše v primerjavi z ostalimi evropskimi sovrstniki, saj se zaključi okrog 27. leta (če upoštevamo drugo univerzitetno stopnjo) (Bacci 2008, 38–41). Po Bacciju (2008, 38–41) gre tudi tu za »simptom zamujanja«, ki povzroča podaljšano obdobje izobraževanja. Sicer avtor navaja, da se v povprečju 80 % mladih v Italiji, ki so zaključili srednjo šolo druge stopnje, nato vpiše na univerzo. Podobno isti odstotek mladih, ki zaključijo prvo univerzitetno stopnjo, se potem vpiše na drugo univerzitetno stopnjo, vendar nato visok odstotek teh ne zaključi univerzitetnega študija.

Raziskava o položaju mladih v tržaški pokrajini iz leta 2007 je pokazala, da je izobrazbena struktura mladih v tej pokrajini boljša od italijanskega

39 Razmerje med vpisanimi na srednje šole druge stopnje in mladimi, starimi od 14 do 18 let, v deželi Furlaniji - Julijski krajini (Dežela Furlanija - Julijska krajina 2016, 182).

povprečja (Candian 2009, 16). Med takratnimi anketiranci jih je 71 % iz starostne skupine od 25 do 29 let že zaključilo študij v primerjavi s 64 % njihovih sodržavljanov. Podobno je šolanje zaključilo 85 % mladih iz starostne skupine od 30 do 34 let, medtem ko je na državni ravni ta odstotek nižji (80 %). Avtor ta odstopanja razlaga z visokimi ali srednje visokimi dohodki staršev in njihovo stopnjo izobrazbe (Candian 2009, 16).

Bacci (2008, 44–48) še izpostavlja, da je starost, pri katerih mladi vstopajo na trg dela, višja od evropskega povprečja in se še viša. Avtor (2008, 37) razmišlja, da naj bi manjšemu številu mladih morali olajšati njihov vstop na trg dela in osamosvajanje od izvirne družine, medtem ko temu ni tako, kar posledično ovira splošni razvoj države. Po podatkih deželnega statističnega urada (Dežela Furlanija - Julijska krajina 2016, 88–89) se je v deželi Furlaniji - Julijski krajini delež brezposelnosti od leta 2011 zvišal iz 5 % na 8 % (v Italiji iz 8 % na 11 %). Zaskrbljujoč je delež brezposelnosti mladih, starih od 15 do 24 let, ki v Furlaniji - Julijski krajini dosega kar 29 %, sicer pa je kar nižji od italijanskega povprečja (40 %). Pri mladih, starih od 25 do 34 let, se delež brezposelnosti sicer zniža, vendar vsekakor dosega 12 %. Tudi v deželi Furlaniji - Julijski krajini sicer obstaja problem mladih, ki se niti ne izobražujejo niti niso zaposleni, tako imenovani NEET.⁴⁰ Teh je v starosti od 15 do 24 let kar 14 % (na italijanski ravni 25,7 %, v EU pa 12,5 %) (Dežela Furlanija - Julijska krajina 2016, 183).

Intervjuvance in intervjuvanke v raziskavi »Mladi v slovenskem zamejstvu« smo prosili, naj ocenijo izobraževalno ponudbo v svojem okolju. Z njimi smo se pogovorili o možnostih zaposlovanja. Prosili smo jih, naj primerjajo svoje pogoje izobraževanja in zaposlovanja s položajem staršev, ko so bili mladi.

Intervjuvanka I2 (dijakinja, 18 let) meni, da ima na ravni izobraževanja po zaključeni srednji šoli druge stopnje dobro paleto izbire za nadaljevanje študija v Italiji ali v Sloveniji:

Mislim, da kot osnovna šola in srednja odlično, tudi na višji imaš polno izbire [...]. Za univerzo, če hočeš študirati v italijanščini, da, če ne raje v Ljubljani ali onkraj meje.

40 »Not in education, employment or training«.

[...] Bi rada študirala v Ljubljani, to je nov izziv zame [...], ali v Trstu ali v Sloveniji. Ker bi rada ta nov izziv, da bi šla živet sama, postala samostojnejša, vem, da tukaj v Trstu ne bi bila [...], in tudi ker je študij v Italiji [...] dražji, tudi če želiš v Bologni ali kjer koli apartma ali kar koli. V Sloveniji ti nudijo veliko in predvsem dajo veliko poudarka [...] študentom, tako da imaš boljše možnosti.

Podobno oceno je podal tudi intervjuvanec I1 (dijak, 17 let), ki ga sicer bolj skrbi iskanje službe po zaključenem študiju:

Jaz mislim, da glede izobrazbe ni nobenega problema, zato ker se lahko potem greš šolat bodisi v Trst ali Videm v italijanskem jeziku, ali pa še boljše, v Ljubljano v slovenščini. Samo da problem na našem področju in mislim, da tudi v zamejstvu, je prav ta, da nimaš dela [...]. Ne veš nikoli, kje naj bi si lahko poiskal kakšno delovno službo [...], tudi prav s strani zamejstva, ker tudi tukaj primanjkuje denarja, na žalost tako v Sloveniji kot v Italiji – mi smo tam vmes in na žalost nazadujemo bodisi na eni bodisi na drugi strani, ker smo manjšina.

Intervjuvanec I1 (dijak, 17 let) poudarja, da je postal študij na univerzi danes skoraj obvezen:

Jaz mislim, da tudi to, da se gre na univerzo, je postalo skoraj standard, zato ker si, ko zaključiš višjo šolo in bi si želel dobiti delo ali bi šel delat takoj, še premlad, da bi te lahko kdo zaposlil. Si premalo izkušen in se skoraj spleča iti na univerzo. Če si še šest let na eni medicini [...] ali si tri leta na kakšnem jezikovnem, vsekakor pridobiš nekaj novega znanja in tudi več časa, ne da se kaj poboljša v tem stanju, vsaj po mojem.

Intervjuvanka I4 (študentka, 23 let), ki študira v Sloveniji, meni, da ima po zaključenem študiju dobre zaposlitvene možnosti v svojem okolju:

»[...] sem izbrala univerzo v Sloveniji, ker v bodočnosti

mislim učiti, seveda v slovenskih šolah s slovenskim učnim jezikom. [...] Kar se tiče za moj poklic, pa mislim, da bom imela precej možnosti zaposlitve, s tem da tudi končam v Sloveniji [...]«

Intervjuvanka I4 (študentka, 23 let) meni, da ima njena generacija boljše pogoje za izobraževanje, kot so jih imeli njeni starši. Spremenili so se pa pogoji in priložnosti za zaposlovanje:

Kar se tiče izobraževanja, so verjetno bile slabše možnosti, ker je bilo tudi manj izbire, še posebno recimo izobraževanje v tujini, v Jugoslaviji in to. Kar se tiče ostalih dejavnosti, recimo bodisi slovenskih kot italijanskih, sedaj imamo več možnosti, ki takrat po mojem so zbrali eno dejavnost in [...] v bistvu so se posvečali predvsem tisti, sedaj po mojem mladi nihče ni omejen samo na eno dejavnost in si zbirajo več dejavnosti.

Podobno mnenje izraža tudi intervjuvanka I6 (zaposlena, 26 let):

Moji starši nimajo univerzitetne izobrazbe in so začeli delati takoj po končani srednji šoli in seveda je bilo pač povpraševanje po delavcih [...]. Oni so takoj našli, brez težav. Ampak recimo to jih je tudi nekako, ne govorim zdaj o mojem očetu, ampak velja za mojo mamo, bremzalo, v tem smislu, da ona je prvo leto po končani srednji šoli začela hoditi na univerzo in potem je [...] dobila mesto na tem „concorso“, ki so ga delali takrat za šolo in je pustila univerzo in začela delati na šoli in nekako zdaj ji je žal, da ni šla naprej. [...] Je bilo pa manj možnosti po mojem glede tega, da bi šli v tujino.

Intervjuvanec I5 (zaposlen, 24 let) ne zaznava večjih razlik med njegovim trenutnim položajem in položajem staršev, ko so bili mladi:

Za kar sem slišal, v bistvu moji starši so tudi zaključili študij in takoj začeli z delom, tako da [...] takrat je bilo vse malo bolj lahko, kar se tiče tudi ekonomskega vidika.

Ampak ponavljam, da bi jaz vedel, edino to, ekonomski vidik je lahko bilo malo lažje, ker takrat ni bilo te krize, ki je danes, čeprav z moje strani krize ne vidim več kot toliko. K sreči delo gre dobro, tako da mislim, da je precej enako.

Intervjuvanka I2 (dijakinja, 18 let) meni, da je danes večji poudarek na izobrazbi, medtem ko je bil ta vidik nekoč manj zahteven:

Časi so se spremenili. [...] Recimo takrat ni bilo potrebno tako visoke izobrazbe, da si nekaj dosegeš, dandanes pa ja. Brez višje šole ne greš daleč, medtem ko [...] moja starša nista tako dosti izobražena, recimo oče je končal srednjo šolo, medtem ko je mama končala učiteljsko. Tako da takrat je bilo lažje s tega vidika, ampak verjetno bolj izobraženi imajo tudi bolj odprt pogled na svet [...].

Intervjuvanca I1 (dijak, 17 let) skrbi predvsem iskanje službe, ki je bilo za generacijo njegovih staršev lažje:

Jaz mislim, da je danes nekoliko slabše v tem smislu, zato ker kadar [...] sta se rodila moja starša v 60. letih, si imel dela na pretek, si imel delo kjerkoli, si končal višjo šolo in si lahko šel kamorkoli prosit za delo, tudi če si končal licej, si dobro vedel, da lahko boš našel delo v kakšni knjižnici, v kakšnem društvu, v kakšnem, tudi v kakšnem trgovini [...] in danes pa vse to propade. Ali si nekako zaposlen državno, tako da imaš neko plačo, ki je recimo stalna konec meseca, če ne se moraš zares malo pazit in skrbno gledat, kako uporabljati svoj denar [...].

Verski in politični nazor

Na vprašanje, kako bi opredelili svoj verski nazor (graf 5), sta skoraj dve tretjini (65 %) vprašanih v slovenskem zamejstvu v Italiji odgovorili, da nista verni (37 %) ali posebno verni (28 %). Petina anketiranih (20 %) je verna in obiskuje verske obrede, 13 % pa je vernih, a ne obiskuje verskih

obredov. Visok delež vprašanih, ki niso verni ali posebno verni, se sklada s trendom postopnega, a stalnega upadanja tradicionalnega verskega življenja med Slovenci v Italiji, ki se je začel v povojnem obdobju (Simčič 2016). V okviru slovenskega zamejstva v Italiji deluje Slovenska zamejska skavtska organizacija (SZSO), ki ohranja katoliško versko tradicijo med mladimi. Tudi sorodna mladinska organizacija tabornikov Rodu modrega vala skrbi za vzgojo mladih, vendar v laičnem duhu ljubezni do narave in spoštovanja okolja.

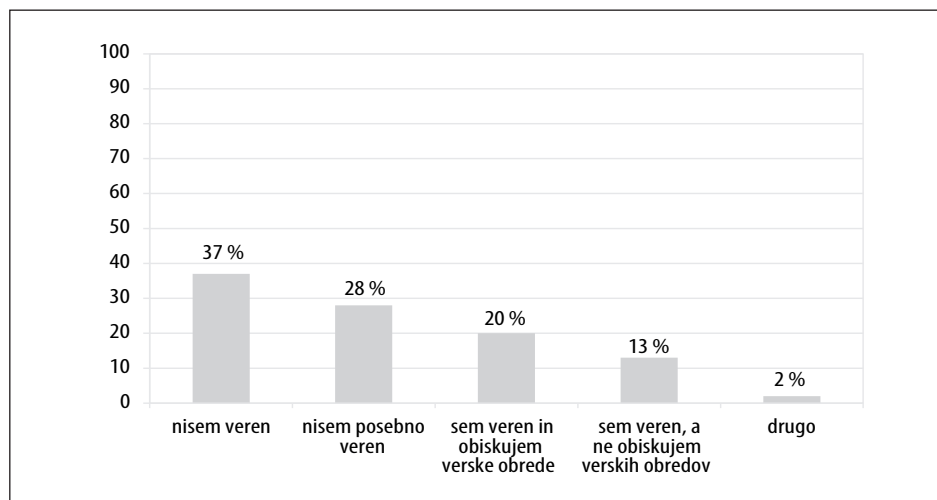
Iz raziskave o mladih in veri na Tržaškem⁴¹ izhaja, da je za mlade vera koncept v *standbyju* (Castegnaro 2008, 11). Isti avtor ugotavlja, da veliko mladih na prehodu iz otroštva v mladost opusti versko prakso. Hkrati poudarja, da med njimi prevladuje stališče do vere kot nečem, s čimer naj bi se ubadali kasneje v življenju, saj verskih vprašanj in problematike mladi ne dojemajo kot bistvenih pri svojih mladostniških življenjskih izbirah (Castegnaro 2007, 32; Castegnaro 2008, 23). Iz raziskave izhaja, da dobra polovica (54 %) mladih Tržačanov nima jasnih idej o veri in da so te v nastajanju (Castegnaro 2008, 22). 57 % anketiranih meni, da vera je za mlade malo pomembna (46 %) ali sploh ni (11 %) (Castegnaro 2008, 25). Sicer je pri vprašanju, ali verjamejo v Boga, kar 78 % anketiranih odgovorilo, da verjamejo (Castegnaro 2008, 30). Iz omenjene raziskave izhaja tudi, da je delež nevernih v Trstu v primerjavi s sorodnimi raziskavami v drugih italijanskih mestih (npr. v Benetkah) oziroma z raziskavami na državni ravni nekoliko višji, kar potrjuje ustaljeno podobo Trsta kot svojevrstnega verskega okolja.

Verski pouk je v italijanskih državnih šolah od leta 1984 naprej izbirni predmet (Simčič 2016). Isti avtor navaja, da so kljub občutnemu upadu vernikov pri obredih in v drugih cerkvenih dejavnostih podatki o obisku katoliškega verouka v slovenskih državnih šolah v Italiji presenetljivi. Avtor še navaja, da se zanje še vedno odloča velika večina slovenskih družin. Na dvojezični šoli v Špetru je tako leta 2011 verouk obiskovalo skoraj 96 % otrok, na Goriškem skoraj 93 %, na Tržaškem pa dobrih 80 % otrok (Simčič 2016). Ta podatek po navedbah avtorja nakazuje, da ostaja

41 Raziskava je bila izvedena leta 2007 med 600 mladimi v starosti od 18 do 29 let v tržaški škofiji, ki jo sestavljajo občina Trst, Dolina in Milje (Castegnaro 2008). Med njimi so anketirali tudi mlade, ki govorijo slovenski jezik.

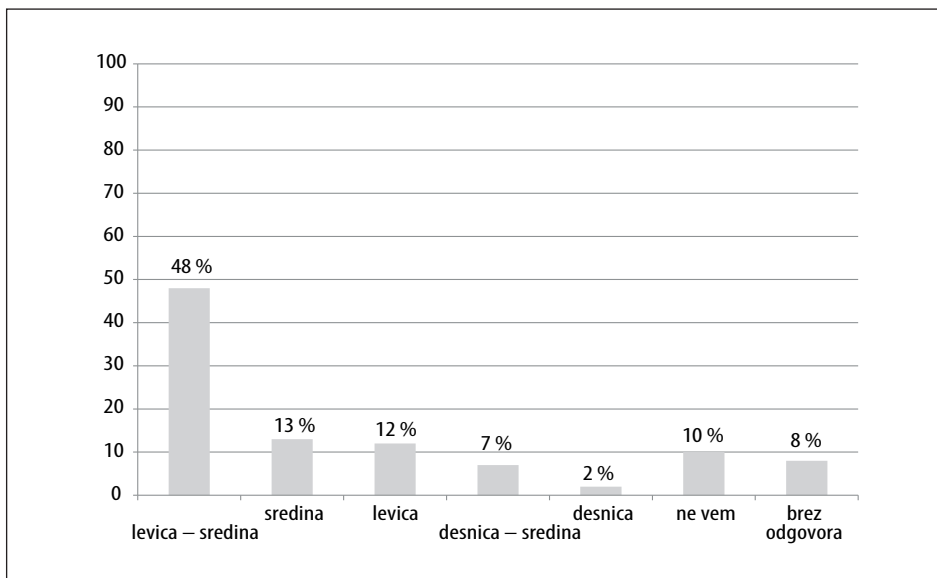
slovenska narodna skupnost v Italiji navezana na splošno katoliško versko pripadnost, sicer bolj iz vztrajanja v nekem tradicionalnem kulturnem miljeju kot iz vključenosti v versko občestvo in sprejemanja njegovih moralnih pravil in nauk.

Graf 5: Odgovori anketirancev na vprašanje, kakšen je njihov verski nazor (N = 60)

Kot izhaja iz grafa 6, se skoraj tri četrtine (73 %) anketirancev v slovenskem zamejstvu v Italiji politično razporejene med levico in sredino: skoraj polovica se jih je opredelila za levico – sredino (48 %), 13 % za sredino in 12 % za levico. Politično pripadnost desnici –sredini je izrazilo 7 % vprašanih.

Rezultati potrjujejo tradicionalno prevladujočo levosredinsko politično usmeritev mladih in sploh pripadnikov slovenskega zamejstva v Italiji, ki ima svoje zgodovinske korenine v vojnem in povojnem obdobju ter svoje vrednote v uporabi proti nacifašizmu. Da je prevladujoča levosredinska usmeritev mladih Slovencev v Italiji še vedno aktualen pojav, potrjujejo tudi druge predhodno opravljene raziskave (glej npr. Jagodic, 2009: 73).

Graf 6: Odgovori anketirancev na vprašanje, kakšna je njihova politična orientacija (N = 60)

Pripadniki slovenskega zamejstva v Italiji izražajo različne ideološke usmeritve, vendar se tradicionalno večinoma istovetijo s strankami z levim in levosredinskim predznakom, v manjši meri pa so prisotni v strankah desnosredinskega in desnega tabora (Vidau 2016b). Politično so dejavni bodisi v italijanskih večinskih strankah (npr. Demokratska stranka, Levica in ekologija, Komunistična prenova, Slovenski in italijanski komunisti, Ljudstvo svobode, Severna liga, Gibanje petih zvezdic) bodisi delujejo v etnični stranki s slovenskim predznakom (Slovenska skupnost, ki se opredeljuje kot zbirna stranka pripadnikov slovenske manjšine). Sicer ni podatkov, na podlagi katerih bi lahko na območjih tržaške, goriške in videmske pokrajine razlikovali glasove po etnični pripadnosti volivcev. V svojem strankarskem delovanju in političnem nastopanju je slovenska narodna skupnost integrirana v italijanski politični sistem in odseva njegove značilnosti.

Podatki na evropski ravni nakazujejo, da je interes za politiko med mladimi v starosti od 16 do 29 let nizek,⁴² nekoliko pa se začne višati po

42 Leta 2006 je politika precej ali zelo zanimala okrog 30 % intervjuvanih mladih, starih od 16 do 24 let, in okrog 37 % mladih, starih od 25 do 29 let, medtem ko se ta delež dvigne

30. letu starosti (European Commission 2009, 178). Podobno tudi sorodna raziskava na evropski ravni iz leta 2012 ugotavlja, da komaj tretjino anketiranih mladih (33 %), starih od 15 do 29 let, politika precej ali zelo zanima (European Commission 2016, 242–243). Raziskava o položaju mladih (starih od 18 do 29 let) v Italiji je pokazala, da se 38 % anketiranih ne uvršča niti v levo niti v desno usmerjeno politično stran oziroma da jih politika ne zanima (Bichi 2013, 159). Mladi v Italiji vsekakor težijo nekoliko bolj v levo, saj je tistih, ki se opredeljujejo za levosredinsko (36 %) in levo (12 %) politično opcijo več kot tistih, ki se istovetijo s sredinsko (23 %), desnosredinsko (21 %) in desno (7 %) politično opcijo (Bichi 2013, 159–160). Največ mladih (30 % vprašanih) na evropski ravni politiko pojmuje kot sodelovanje v debatah s politiki in upravitelji, manj pa kot sodelovanje v stranki (16 %) in demonstracijah (13 %) (European Commission 2009, 178). Med anketiranci jih je 21 % izjavilo, da ne bodo šli volit ali da bodo oddali belo glasovnico, dodatnih 24 % pa jih je izjavilo, da bodo sicer šli volit, a ne vedo za koga (Bichi 2013, 160). Razširjen je med mladimi tudi občutek, da se jim politika gnusi (29 %), sicer se ta občutek v Italiji pojavi in nato narašča že od osemdesetih let prejšnjega stoletja naprej (Bichi 2013, 161). Čeprav je politično angažiranih le 5 % mladih anketiranih, je vsak četrty izjavil, da bi rad dodal svoj prispevek k izboljšanju trenutne situacije (Bichi 2013, 161–162).

Tudi iz intervjujev v raziskavi »Mladi v slovenskem zamejstvu« v glavnem izhajata želja do neangažiranja v politiki in zelo kritično gledanje nanjo.

Intervjuvanka I2 (dijakinja, 18 let) o politiki meni tole:

»Nimam preveč zanimanja za politiko na splošno. [...] Ta politična situacija je komplicirana, mislim, da vsekakor jaz nisem prav dobro seznanjena z današnjo politiko.«

Intervjuvanec I5 (zaposlen, 24 let) ne verjame v politiko:

Ko sem bil na višji (šoli, op. a), sem bil malo več zaniman v politiko, ampak potem sem zgubil tako vero kot

na približno 48 % med mladimi po 30. letu starosti (European Commission 2009, 178).

tudi zanimanje v to. Sem jo videl in še vedno vidim, da je preveč kreganja. Bi se moralo vse skupaj malo več združiti in biti enojno. [...] Politika v Italiji je prav za zgubit vero, sploh ne sledim, ker me niti ne zanima. Kar se tiče Slovencev [...] živim v tem ambientu, tisto malo kar sledim, po mojem je še vedno preveč ločenja, beli-rdeči in vse to, po moje bi bilo treba to malo naprej.

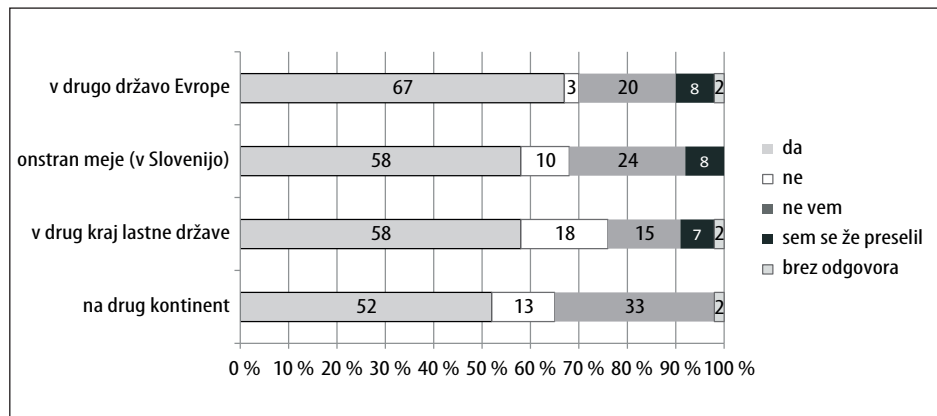
Intervjuvanec I1 (dijak, 17 let) je do politike sicer zelo kritičen, a ga hkrati zanima:

[...] povem po pravici, da me straši malo to dejstvo, zato ker na žalost veliko ljudi, ki vstopi v politiko, potem tudi se obnaša kot drugi politiki. Tisti, ki vstopi v politiko z namenom, da bi zares kaj spremenil in ga potem zatirajo za nalašč in ga omejujejo, potem pride tisti, ki pa ve, da bo tam imel interese in da bo lahko delal, kar si bo želel in ga drugi podpirajo. [...] Ne vem, vsekakor bi me zanimalo vstopiti v politiko, ker sem precej bojevit človek in mi je všeč povedati, kar mislim in tudi narediti tako, da se kaj popravi.

Mobilnost mladih

Na vprašanje, ali bi se zaradi zaposlitvenih in drugih možnosti bili pripravljeni za dalj časa ali trajno preseliti (graf 7), je večina anketirancev v slovenskem zamejstvu v Italiji odgovorila pritrdilno na vse štiri možne odgovore, čeprav z različno stopnjo prepričanosti. Dve tretjini (67 %) vprašanih bi se na primer odselili v drugo državo Evrope, nekaj manj (58 %) vprašanih pa bi se preselilo onstran meje, to je v Slovenijo, ali v drug kraj lastne države. Tudi preselitev na drug kontinent je kot možno življenjsko izbiro navedla dobra polovica (52 %) vprašanih, pri tem odgovoru pa je tudi največ (33 %) takih, ki ne vedo odgovora. Nekateri izmed vprašanih so že živeli v tujini, in sicer jih je 8 % živelo v drugi državi Evrope, 8 % v Sloveniji in 7 % v drugem kraju znotraj lastne države.

Graf 7: Odgovori anketiranih na vprašanje, ali bi se zaradi zaposlitvenih ali drugih možnosti bili pripravljeni za dalj časa ali trajno preseliti – izraženo v odstotkih (N = 60)

Rezultati nakazujejo, da imajo anketirani mladi najbolj razvito evropsko dimenzijo mobilnosti, saj je preselitev v drugo državo Evrope zanje realna življenjska izbira. Ta podatek se sklada s trendi na evropski ravni, saj se veliko mladih odloča za študijsko ali delovno izkušnjo v eni izmed držav EU zaradi pridobivanja dodatnih sposobnosti, učenja jezikov in širjenja kulturnih obzorij (European Commission 2009, 164). V Italiji se je leta 2012 dobrih 10 % mladih, starih od 15 do 29 let, izselilo v drugo državo EU (European Commission 2009, 165). Tudi preselitev v Slovenijo je vabljiva, po eni strani zaradi odličnega poznavanja jezika in kulture sosednje države, po drugi strani pa Slovenija omogoča uspeh v poklicih, ki jih izvorno okolje ne nudi ali jih ne nudi v zadostni meri. Ta podatek potrjuje že ustaljeni trend »bega možganov« iz slovenskega zamejstva v Italiji v Slovenijo, na primer v intelektualne poklice, kot so raziskovanje in akademski svet, gledališče, poučevanje glasbe ter poklici v zdravstvu itd. Navadno je preselitev v Slovenijo povezana z izobraževalnim procesom. Študij na Univerzi v Ljubljani omogoča iskanje zaposlitve v tem okolju po zaključenem študiju. Več je tudi primerov čezmejnega življenjskega sloga, kjer posameznik ohrani svoje bivališče v izvornem slovenskem okolju v Italiji, a se na delo vozi v območne kraje v Sloveniji. Med temi je najizrazitejši pojav na relaciji Trst–Koper–Ljubljana in Gorica–Nova Gorica–Ljubljana.

Pripadniki slovenskega zamejstva v Italiji imajo že ustaljen pozitiven odnos do zaposlovanja in izobraževanja v Sloveniji. Anketa med člani slovenskih društev v Italiji o njihovih pričakovanjih razvoja skupnega slovenskega kulturnega prostora po padcu meje, ki je bila izvedena leta 2007, je pokazala, da je največ anketiranih, ki so sicer bili mešanih starosti, pričakovalo več sodelovanja na čezmejni ravni prav na zaposlitvenem in izobraževalnem področju. Odprava mejnih kontrol naj bi po njihovem mnenju imela pozitivne učinke predvsem na možnost dela v Sloveniji, seveda poleg študija in možnosti nakupa bivališča (Bogatec in Bufon 2008, 9). Pojav družinskega člana ali sorodnika, ki dela v Sloveniji, predvsem na Primorskem oziroma v obmejnem pasu in v Ljubljani, je prav prisoten med anketiranci (Bogatec in Bufon 2008, 12). Bogatec in Bufon (2008, 22) ugotavljata, »da je potencialna mobilnost med pripadniki slovenske skupnosti v Italiji mnogo višja kot pri njihovih sosedih« oziroma anketirancih v Sloveniji.

Pojav izseljevanja mladih pripadnikov slovenskega zamejstva v Italiji v druge države EU in na druge celine (ZDA, Avstralija itd.) je na kratki in dolgi rok zaradi študija in dela aktualen in razširjen. Sicer svežih raziskav nimamo, vendar lahko tu navedemo intervjuje z mladimi izseljenci po svetu, ki jih redno objavlja Primorski dnevnik. Po eni strani je to izraz integracije slovenske narodne skupnosti v Italiji v širše evropske in mednarodne procese. Po drugi strani manjšina tako izgublja dragocene mlade kadre in gre torej za pereč vidik krčenja slovenskega zamejstva v Italiji.

Da mladi razmišljajo o tujini, sicer ne nujno v perspektivi odseljevanja, dokazujejo tudi mnenja intervjuvanih v raziskavi »Mladi v slovenskem zamejstvu«.

Intervjuvanec I3 (študent, 22 let) razmišlja o možnosti, da se bo izselil v drugo evropsko državo: *»Moja želja je se zaposliti izven Italije, mednarodno gospodarstvo. [...] Bi se rad preselil v Španijo, ampak nimam jasnih ciljev še kam.«*

Intervjuvanka I2 (dijakinja, 18 let) bi tujino izkusila le za določen čas: *»Če mislim to za vedno? Ne vem, če bi se. Verjetno ja zaradi poklica ali*

zaradi kakšne izmenjave, 2 leti proč. Tudi na onkraj sveta, ja, ampak vem, da bi se prej ali kasneje sigurno vrnila [...].«

Intervjuvanec I5 (zaposlen, 24 let) tujino preizkuša prek potovanj:

»Kultura je popolnoma drugačna [...] več kot greš v različne kraje sveta, so drugačne tradicije, tako da ja, malo povlečeš vse vase.«

Čeprav se intervjuvanka I4 (študentka, 23 let) ne želi preseliti se v tujino, jo ta vendarle mika za učenje jezikov. Odgovor odraža, da je pojav mobilnosti na evropski ravni med mladimi Slovenci v Italiji vsekakor zelo razširjen:

[...] sem razmišljala, ma sem zelo vezana na domači kraj, in recimo imam tudi bivše sošolke in prijateljice, ki so povsod po celi Evropi in na Erasmusu, še prej z Interkulturo šli proč, brat je šel eno leto proč študirat, mene sicer ne mika. Me mika bolj spoznavanje tujih jezikov in tako, bi šla med počitnicami en mesec proč, da bi se izpopolnila v enem jeziku [...].

Izseljevanje je še predvsem v Benečiji aktualna problematika. V primerjavi z intervjuvanci in intervjuvankami s tržaške in goriške pokrajine, ki ocenjujejo, da so zaposlitvene možnosti v njihovem okolju dobre, se mladi v Benečiji še vedno v večji meri izseljujejo zaradi pomanjkanja primernih delovnih mest. Intervjuvanka I6 (zaposlena, 26 let) sicer ocenjuje, da je perspektivno zaposlovanje v šoli, kjer je povpraševanje po učiteljih slovenskega jezika:

Mislim, da večinoma je stanje takšno, da se mladi morajo izseliti. Ampak vem, da je trenutno v teh zamejskih šolah za tiste, ki jih zanima učenje, velika potreba po učiteljih. [...] takoj ko sem končala univerzo, sem začela delati, tudi če še nimam pripravištva, ker manjkajo učitelji, ki bi znali slovenščino. Drugače pa se mi zdi, da na splošno je stanje tukaj tako, da ni dosti perspektiv. [...] Poznam veliko ljudi, ki so mogoče šli v tujino, pa mislim, da to ni

stvar samo Nadiških dolin, ampak tudi okolice, mogoče tudi celotne Italije.

Intervjuvanec I1 (dijak, 17 let) pa bi rad ostal in živel v slovenskem okolju v Italiji:

»Jaz [...] bi zelo rad ostal tukaj [...]. Ni rečeno prav v Gorici, lahko tudi v Trstu ali nekje drugje, kjer je vsekakor slovenska prisotnost [...]. [...] jaz bi rad [...] zaključil medicino, in da če bi se zaposlil tukaj, ne bi bilo nobenega problema zame. Mi je všeč to okolje, imamo morje, imamo hribe blizu, imamo vsekakor kulturo, šport [...].«

Vrednostne orientacije mladih

Vrednote so temelji človeškega obnašanja na skupinski in individualni ravni, usmerjajo posameznikovo življenje, njegova stališča, mnenja in izbire (de Lillo 2007, 139). Enačimo jih lahko z najpomembnejšimi stvarmi v življenju (de Lillo 2007, 139).

Preverjanje vrednot mladih v Italiji, ki je bilo opravljeno leta 2004 na državni ravni, je pokazalo, da so primarne vrednote mladih predvsem v okviru ožjega družjenja, kot so družina, ljubezen in prijateljstvo, pred to pa postavljajo le zdravje (de Lillo 2007, 139). Vrednotam, ki so povezane z osebno sfero družjenja in stikov, sledita izobraževanje in zaposlitev. Družbeno angažiranje je na repu lestvice, politična dejavnost pa na zadnjem mestu.

Mladi anketiranci iz slovenskega zamejstva v Italiji so ocenili vrednote, ki smo jih vključili v seznam. V grafu 8 so vrednote razvrščene po združenih padajočih najvišjih vrednostih (5 in 4). Najvišje vrednosti dosegajo vrednote, vezane na temeljne dejavnike primarne socializacije, kot so družina (95 %), prijateljstvo (93 %) in ljubezen (89 %). Sorodna empirična raziskava o odnosu med mladimi in družino v Italiji je pokazala, da je predstava o svoji izvorni družini med mladimi zelo pozitivna in da bi mladi v glavnem radi reproducirali svoj izvorni družinski model tudi v svoji novi družini (Caselli in Magatti 2005, 61–62).

Pri vprašanju, ali bi kaj pogrešali od svojega izvirnega okolja, če bi se izselili, je intervjuvanec I3 (študent, 22 let) izpostavil pomen medsebojnih odnosov in prijateljstva znotraj slovenske manjšine v Italiji kot izrazitejši:

»Absolutno bi veliko pogrešal, imam velik čut do mojega rodnega okolja, do Krasa, do morja, do Trsta, do tistega pogleda, ko prideš na kraški rob in zagledaš morje, tudi ta naša povezanost v manjšini, da vsakega poznaš, prijateljske odnose, da si eden drugemu pomagaš, to bi veliko pogrešal.«

Podobno je povedala tudi intervjuvanka I2 (dijakinja, 18 let):

»To, da so morje in hribi, to, da lahko imam eno in drugo. To našo manjšino, kjer se vsi poznamo, še posebno v vaseh. To bi pogrešala.«

Vrednote, vezane na osebnostni razvoj, kot so osebna rast (90 %), osebna samostojnost (90 %) in odgovornost (90 %), kažejo podobno visoke vrednosti. Mladi anketiranci zelo cenijo tudi družbeni vrednoti solidarnost (88 %) in poštenost (87 %).

Večjezičnost (82 %) ter dialog in komunikacija (82 %) sta kot vrednoti prav tako visoko na lestvici. Podatek lahko primerjamo z vrednotama narodnostna in etnična pripadnost (41 %) ter razvoj slovenske manjšine v Italiji (40 %), do katerih imajo mladi bolj mlačen odnos. V obeh primerih je namreč vmesna vrednost 3 izrazitejša (37 % in 42 %). Podatek lahko interpretiramo v luči identitetnih premikov mladih v sodobnem doživljanju pripadnosti manjšini, ki so jih evidentirale tudi druge empirične študije o družinskem, jezikovnem in kulturnem izvoru ter identitetah mladih, ki se šolajo v slovenskem jeziku v Italiji (Bogatec 2015; Pertot 2011, 2014, 2014a; Kosic 2014). Mladi izražajo nove identitetne možnosti, kjer sta slovenska in italijanska kulturna komponenta v interakciji (Pertot 2011, 38), zato je večkulturno sobivanje, ki se izraža v večjezičnosti ter dialogu in komunikaciji, mladim bliže od etnične oziroma narodne opredeljenosti oziroma ekskluzivnosti.

Odnos intervjuvancev in intervjuvank do večjezičnosti je prišel do izraza pri vprašanju, ali je po njihovem mnenju učenje dveh ali več

jezikov za otroka dodatna obremenitev. Intervjuvanca I2 (dijakinja, 18 let) in I3 (študent, 22 let) sta odgovorila, da je taka situacija dolgoročno v korist otroka:

Otroci, ki poznajo dva jezika, imajo tisti korak več od drugih, ker se učijo lažje novih jezikov, ker imajo bolj odprto mišljenje in se verjetno tudi lažje povezujejo na različne kulture in sprejemajo nove kulture, ker so sami zrastle v dveh različnih. (I2)

Lahko je dodatna obremenitev, ampak je pozitivna. Ne glede pač na število jezikov, mislim, da bo otrok od tega nekaj imel. (I3)

Intervjuvanka I4 (študentka, 23 let) se zaveda, da je večjezičnost lahko uspešna ob primernih metodah in politikah vzgajanja v večjezičnih okoljih:

[...] po moje je pomembno to, da recimo pripisuje en jezik eni osebi, če mama bi govorila in slovensko in italijansko in angleško z otrokom, potem bi ta otrok te tri jezike potem mešal, če pa recimo je otrok navajen, da z mamo govori v slovenščini, z očetom v italijanščini in s stricem v angleščini, utegne [...] ločit te tri jezike in se jih naučit tudi na določenem nivoju.

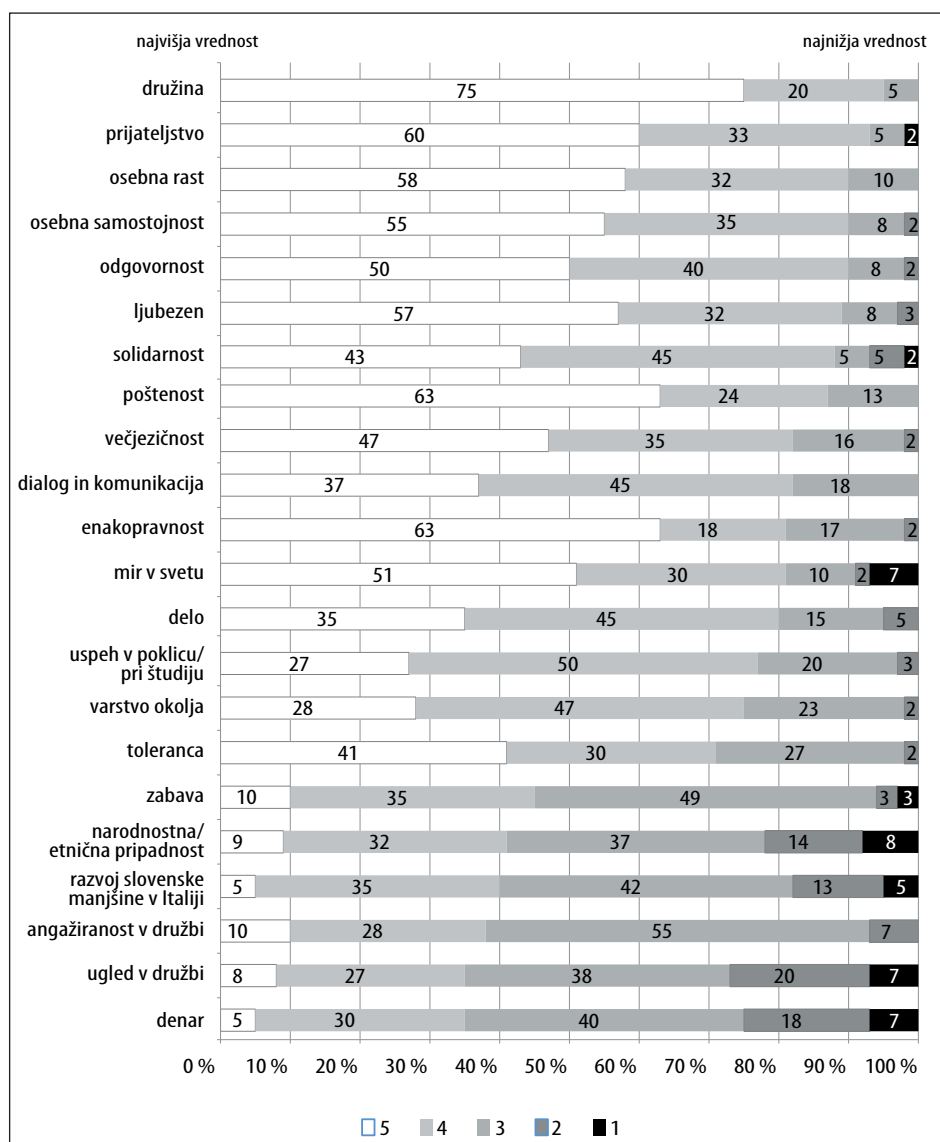
Intervjuvanec I1 (dijak, 17 let) je zelo ponosen, da lahko govori več jezikov:

Mislim [...], da za otroke, ki govorijo več jezikov, je nekaj pozitivnega, zato ker mi smo se rodili v nekem okolju, kjer smo se naučili enega latinskega, romanskega jezika in enega slovanskega jezika. In se učimo tudi germanski jezik, angleščino. Pravijo, da je to najboljše okolje, v katerem se lahko otrok rodi. [...] mislim, da smo v tem smislu najbolj popolni [...], npr. mi, ki poznamo italijanščino, se lahko naučimo francoščine in španščine dosti lažje kot Slovenci in mi se lahko naučimo tudi ene hrvaščine ali

ene poljščine dosti lažje kot Italijani, zato ker vsekakor govorimo slovenski jezik.

Družbeni vrednoti enakopravnost (81 %) in mir v svetu (81 %) sta še vedno na samem vrhu lestvice. Vrednoti delo (80 %) ter uspeh v poklicu in študiju (77 %) sicer kažeta visoki vrednosti, vendar sta nekoliko nižje na lestvici v primerjavi z vrednotama zasebni odnosi in osebnostni razvoj. Gospodarske težave, nestabilnost delovnega trga v Italiji in velika možnost brezposelnosti ali zaposlitve, ki se ne skladajo s posameznikovimi željami in študijsko potjo, vodijo mlade v izrazitejši pragmatizem. Priljubljeni sta še dve skupinski vrednoti, in sicer varstvo okolja (75 %) in toleranca (71 %). Zabava, angažiranost v družbi, ugled v družbi in denar kažejo najvišje odstotke »nevtralnosti«, saj je vrednost 3 v vseh teh primerih izrazita (od 55 % za angažiranost v družbi do 38 % za ugled v družbi). To potrjuje družbeni trend umikanja mladih od družbeno angažirane sfere v zasebnost in individualizem.

Graf 8: Ocene anketirancev glede pomembnosti nekaterih vrednot (N = 60)

OPOMBA: (1 – najmanj pomembna, 5 – najpomembnejša)

Zaključna razmišljanja

Mladi pripadniki slovenskega zamejstva v Italiji so vpeti v družbeno-gospodarske dinamike, ki so značilne za mlade v Italiji, v Sloveniji in nasploh na evropski ravni. Sicer nam zgoraj prikazana analiza podatkov iz raziskave »Mladi v slovenskem zamejstvu« ne omogoča, da preverimo, v kolikšni meri so ti v sozvočju z italijanskimi ali evropskimi trendi ter v čem od njih odstopajo. Prav tako ne razpolagamo z uradnimi statističnimi podatki o slovenskem zamejstvu v Italiji, na podlagi katerih bi jih lahko številčno opredelili in nasploh številčno opredelili celotno slovensko zamejstvo v Italiji. Vzorec 60 anketiranih mladih in 6 intervjuvanih mladih, starih od 15 do 29 let, ni reprezentativen, nam pa omogoča, da opredelimo nekatere značilnosti te skupine mladih in postavimo nekatere hipoteze o njihovem položaju.

Lahko predpostavljamo, da so mladi v slovenskem zamejstvu v Italiji »manjšina v manjšini«, saj živijo na enem izmed italijanskih in evropskih območij z najstarejšim deležem prebivalstva. V 32 občinah v tržaški, goriški in videmski pokrajini, kjer je naseljena večina pripadnikov slovenskega zamejstva, je mladih, starih od 15 do 29 let, nekaj manj kot 13 %.

Mladi *milenijci* v slovenskem zamejstvu v Italiji so prav gotovo izpostavljeni splošni družbeno-gospodarski negotovosti, ki jo intervjuvani mladi izražajo predvsem v primerjavi njihovega položaja in položaja njihovih staršev, ko so bili mladi. Ocenjujejo, da so njihovi starši imeli bistveno boljše pogoje za zaposlitev in so se tudi prej zaposlili, medtem ko imajo oni boljše pogoje za izobraževanje. Intervjuvanci ocenjujejo izobraževalne možnosti, ki jih nudi slovensko zamejstvo v Italiji, kot pozitivne, saj te odpirajo visokošolske poti v obeh referenčnih državah – Italiji in Sloveniji. Univerzitetno izobraževanje v Ljubljani še vedno predstavlja vabljivo izobraževalno izbiro, hkrati pa omogoča tudi osamosvojitve od izvirne družine, ker se mladi zaradi študija preselijo v prestolnico. Univerza na Primorskem prav tako spada med možne visokošolske ustanove, na katero se mladi v slovenskem zamejstvu v Italiji vpisujejo, seveda poleg univerz v Trstu, Vidmu in drugje. Anketirani in intervjuvani mladi živijo na območju tržaške, goriške in videmske pokrajine oziroma dežele Furlanije - Julijske krajine, ki ima nekoliko višja povprečja višješolske in

visokošolske izobrazbe v primerjavi z drugimi italijanskimi območji. To potrjuje izobrazbena raven staršev anketiranih, saj ima več kot 80 % teh srednješolsko ali visokošolsko izobrazbo.

Zaposlovanje mladih je tudi v deželi Furlaniji - Julijski krajini tako kot drugje v Italiji zelo problematično, saj je kar 29 % mladih v tej deželi brezposelnih. V raziskavi »Mladi v slovenskem zamejstvu« tega pojava nismo izrecno preverjali. Iz opravljenih intervjujev sicer izhaja, da so mladi v slovenskem zamejstvu ozaveščeni o tem pojavu in izražajo zaskrbljenost, vendar imajo kljub temu želje in zamisli o tem, kaj bi radi delali. Oba intervjuvana zaposlena sta hkrati povedala, da sama nista imela težav pri iskanju zaposlitve. Anketiranci so sicer izrazili mnenje, da so se pripravljene tudi odseliti. Največ bi jih izbralo drugo državo Evrope, sicer pa so tudi Slovenija in drugi kraji v Italiji možne destinacije. Vprašanje bega možganov, za katerega je hkrati težko predvidevati, ali bo trajen ali začasen, je tako tudi znotraj slovenskega zamejstva v Italiji aktualno. Lahko predpostavljamo, da je to sicer novejši pojav, ki dodatno ogroža že tako številčno upadlo manjšinsko skupnost v Italiji, ki bo po vsej verjetnosti v bližnji prihodnosti še izrazitejši, če se družbeno-gospodarska slika ne bo spremenila. Manjšinska skupnost hkrati nima možnosti, da bi privabljala in integrirala take ali drugačne priseljence (npr. iz bližnje Slovenije, drugih držav ali drugih slovenskih zamejstev) v deležih, ki bi lahko nadomeščali lastne izseljence, kot se to vsaj delno dogaja v večinskih družbah. Sicer v slovenskem zamejstvu v Italiji trenutno nimamo poglobljenih raziskav o begu mladih možganov, o pojavu mladih, ki ne študirajo in niso zaposleni (*NEET*), o prekarnih zaposlitvah med mladimi ter o njihovem pogledu na osamosvajanje od družine in družine nasploh, ki bi nam omogočale podrobnejše razumeti sodobnejše družbene dinamike.

Zbrani statistični podatki v raziskavi »Mladi v slovenskem zamejstvu« nam pokažejo, da osamosvajanje od družine med anketiranci poteka dokaj pozno, saj 70 % vprašanih živi v izvorni družini, kar se sklada z italijanskim povprečjem. V tem pogledu so povsem vpeti v družbeno-gospodarske dinamike italijanske države, slovensko zamejstvo v Italiji kot tako pa nima svojih mehanizmov ali orodij, ki bi jim omogočali, da se prej osamosvojijo. Pomembna priložnost je v tem pogledu študij v Ljubljani, kjer so mladi štipendirani in se lahko zaposlujejo prek študentskih

del, ki v Italiji ne obstajajo. Se pa delež teh po končanem študiju vrne v izvorni kraj in ponovno živi z izvirno družino. Družina je vsekakor na prvem mestu v sistemu vrednot anketiranih mladih v slovenskem zamejstvu v Italiji.

Podatki, zbrani v raziskavi »Mladi v slovenskem zamejstvu«, potrjujejo tradicionalno levosredinsko političnoideološko usmeritev slovenskega zamejstva v Italiji. Čeprav visok delež anketiranih ni veren ali posebno veren, se v zamejstvu še vedno ohranja katoliško usmerjeno jedro mladih.

Sistem vrednot, ki izhaja iz anketiranja mladih v slovenskem zamejstvu v Italiji, je bogat in raznolik. V skladu s sodobnim prevladujočim kulturnim in vrednotnim modelom mladih so teme zasebnosti, kot so družina, prijateljstvo in osebna rast, prioritete. Izpostaviti velja vrednoto večjezičnosti, ki je višje na lestvici v primerjavi z vrednotama narodnostna ali etnična pripadnost in razvoj slovenske manjšine v Italiji. To je pomemben podatek, o katerem velja razmišljati tudi na ravni političnoideoloških sporočil, ki jih dajejo slovenske organizacije v Italiji. Klasične narodnoobrambne mehanizme, ki so zanje značilni, naj predvsem v korist mladih dopolnjujejo strategije razvijanja in utrjevanja jezikovnih kompetenc. To mladi zelo cenijo, ker jim odpira vrata bodisi v slovenski bodisi v italijanski kulturni prostor, pa naj bo to z namenom študija, zaposlitve ali življenjske realizacije.

Literatura in viri

- Bacci, M. L., 2008. *Avanti giovani, alla riscossa. Come uscire dalla crisi giovanile in Italia*. Il Mulino, Bologna.
- Bichi, R., 2013. La partecipazione politica. V: Istituto Giuseppe Toniolo *La condizione giovanile in Italia. Rapporto giovani 2013*. Il Mulino, Bologna, 157–173.
- Bogatec, N. (ur.), 2004. *Slovene. The Slovene Language in Education in Italy* (2nd ed.). Mercator Education, Ljuvert/Leeuwarden.
- Bogatec, N., 2015. Šolanje v slovenskem jeziku v Italiji. *Treatises and documents/Razprave in gradivo* 74, 5–21.
- Bogatec, N. in Bufon, M., 2008. *Pre-misliti manjšino. Slovenci v Italiji in skupni slovenski kulturni prostor po padcu meje. Anketa med člani slovenskih društev v Italiji*. Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales, Slovenski raziskovalni inštitut – SLORI, Koper, Trst.
- Campagnoli, G., 2010. Verso un »new deal« delle politiche giovanili. V: A. Bazzanella (ur.), *Investire nelle nuove generazioni: modelli di politiche giovanili in Italia e in Europa. Uno studio comparativo*. Provincia Autonoma di Trento-IPRASE del Trentino, 70–128.
- Candian, C., 2009. Izobraževanje, delo in družina: kako odraščajo mladi v tržaški pokrajini. V: D. Jagodic in Z. Vidali (ur.), *Mladina na prehodu. Mladi Tržačani pred izzivi postmoderne družbe, evropskih integracijskih procesov in medkulturnega sobivanja*. Slovenski raziskovalni inštitut – SLORI, Trst, 10–26.
- Caselli, M. in Magatti, M., 2005. Il legame abilitante: famiglia e percorsi di vita. V: V. Cesareo (ur.), *Ricomporre la vita. Gli adulti giovani in Italia*. Carocci, Roma.
- Castegnaro, A., 2007. Indagine sulla religiosità dei giovani nella Diocesi di Trieste. V: *I giovani e la fede: »Diventare adulti ed essere cristiani nella società contemporanea«*. Diocesi di Trieste, Trieste.
- Castegnaro, A., 2008. *Religione in standby*. Osservatorio socio-religioso Triveneto-Marcianum press, Venezia.
- European Commission, 2009. *Youth in Europe - A statistical portrait*. Publications of the European Union, Luxembourg. Dostopno na: <http://pjp-eu>.

- coe.int/documents/1017981/1668203/YouthinEurope.pdf/40f42295-65e4-407b-8673-95e97026da4a (30. junij 2016).
- European Commission, 2016. *EU Youth Report 2015. Publications Office of the European Union*, Luxembourg. Dostopno na: http://ec.europa.eu/youth/library/reports/youth-report-2015_en.pdf (14. junij 2016).
- Eurostat, 2016. *Estimated average age of young people leaving the parental household by sex*. Dostopno na: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=yth_demo_030&lang=en (13. julij 2016).
- de Lillo, A, 2007. Culture e identità giovanili. V: C. Buzzi, A. Cavalli in A. de Lillo (ur.), *Rapporto giovani. Sesta indagine dell'Istituto IARD sulla condizione giovanile in Italia*. Il Mulino, Bologna, 137–155.
- Dežela Furlanija - Julijska krajina, 2015. *Regione in cifre*. Dežela Furlanija - Julijska krajina, Trst.
- Dežela Furlanija - Julijska krajina, 2016. *Rapporto statistico 2016*, Servizio programmazione, pianificazione strategica, controllo di gestione e statistica. Dostopno na: http://www.regione.fvg.it/rafvig/export/sites/default/RAFVG/GEN/statistica/FOGLIA38/allegati/27062016_Rapporto_statistico_annuale_2016.pdf (26. julij 2016).
- ISTAT, 2016. *Popolazione residente al 1° gennaio 2016 per età, sesso e stato civile*. Dostopno na: <http://demo.istat.it/pop2016/index.html> (26. julij 2016).
- Jagodic, D., 2008. *Mladi v čezmejnem prostoru/I giovani nell'area transfrontaliera*. SDZPI/IRSIP – Slovenski raziskovalni inštitut – SLORI – Mladinski center Podlaga, Trst.
- Jagodic, D., 2009. Družbena participacija mladih v obmejnih območjih na stičišču med Italijo in Slovenijo. V: D. Jagodic in Z. Vidali (ur.), *Mladina na prehodu. Mladi Tržačani pred izzivi postmoderne družbe, evropskih integracijskih procesov in medkulturnega sobivanja*. Slovenski raziskovalni inštitut – SLORI, Trst, 65–87.
- Jagodic, D., 2016. Gli sloveni in Italia: area di insediamento e tendenze demografiche. V: N. Bogatec in Z. Vidau (ur.), *Gli Sloveni in Italia dopo la caduta del Muro di Berlino*. Carrocci, Rim, 43–52.
- Komac, M., 2002. *Na meji, med jeziki in kulturami. Širjenje slovenskega jezika v Kanalski dolini*. Slovenski raziskovalni inštitut – SLORI – Slovensko kulturno središče Planika – Inštitut za narodnostna vprašanja, Kanalska dolina – Ljubljana.

- Kosic, M., 2014. JAZ in DOM dijakov srednjih šol druge stopnje s slovenskim učnim jezikom v Gorici. V: S. Pertot in M. Kosic (ur.), *Jeziki in identitete v precepu. Mišljenje, govor in predstave o identiteti pri treh generacijah maturantov šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji*. Slovenski raziskovalni inštitut – SLORI, Trst, 85–107.
- Lavrič, M. in Flere, S., 2011. Demografske spremembe in medgeneracijsko sodelovanje. V: M. Lavrič et al. (ur.), *Mladina 2010. Družbeni profil mladih v Sloveniji*. Ministrstvo za šolstvo in šport – Urad RS za mladino – Aristej, Ljubljana – Maribor, 63–92.
- Lavrič, M. in Klanjšek, R., 2011. Stanovanjske in bivanjske razmere mladih. V: M. Lavrič et al. (ur.), *Mladina 2010. Družbeni profil mladih v Sloveniji*. Ministrstvo za šolstvo in šport – Urad RS za mladino – Aristej, Ljubljana – Maribor, 347–373.
- Mezgec, M., Bolčina, D., Vidali, Z. in Wehrenfennig, A., 2005. Sondaža med dijaki o pogledu na manjšino in njeno organiziranost. V: N. Bogatec in E. Sussi (ur.), *Mladi, gospodarstvo, kultura. Analiza stanja za razvoj slovenske manjšine v Italiji*. Slovenski raziskovalni inštitut – SLORI, Trst, 9–123.
- Mezgec, M. in Vidali, Z., 2009. Medgeneracijsko sobivanje v društvih slovenske narodne skupnosti v Italiji: dodana vrednost ali problem? V: D. Jagodic in Z. Vidali (ur.), *Mladina na prehodu. Mladi Tržačani pred izzivi postmoderne družbe, evropskih integracijskih procesov in medkulturnega sobivanja*. Slovenski raziskovalni inštitut – SLORI, Trst, 44–64.
- Pertot, S., 2011. Identitetne spremembe med Slovenci v Italiji v družinah učenecv šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji. *Treatises and documents/Razprave in gradivo* 66, 24–43.
- Pertot, S., 2014a. Dvajset let med slovenščino in italijanščino. Primerjava med generacijami maturantov srednjih šol druge stopnje s slovenskim učnim jezikom v Italiji o uporabi slovenščine in italijanščine kot jezikov sporazumevanja in notranjega govora. V: S. Pertot in M. Kosic (ur.), *Jeziki in identitete v precepu. Mišljenje, govor in predstave o identiteti pri treh generacijah maturantov šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji*. Slovenski raziskovalni inštitut – SLORI, Trst, 13–56.
- Pertot, S., 2014b. Samo tostran zamišljene meje? Družbene predstave o narodnostni identiteti maturantov srednjih šol druge stopnje s slovenskim učnim jezikom v Trstu. V S. Pertot in M. Kosic (ur.), *Jeziki in identitete v precepu*.

- Mišljenje, govor in predstave o identiteti pri treh generacijah maturantov šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji*. Slovenski raziskovalni inštitut – SLORI, Trst, 57–83.
- Rosina, A., 2013. La condizione giovanile in Italia. Rapporto giovani 2013. Il Mulino, Bologna.
- Simčič, T., 2016. Sloveni in Italia e Chiesa cattolica dopo il 1991. V: N. Bogatec in Z. Vidau (ur.), *Una comunità nel cuore dell'Europa. Gli sloveni in Italia dal crollo del Muro di Berlino alle sfide del terzo millennio*. Carocci, Rim, 161–170.
- SLORI, 2016. *Podatki o vpisih v slovenske šole in v dvojezično šolo s slovensko-italijanskim poukom v Italiji*. Arhiv SLORI.
- Stranj, P., 1992. *La comunità sommersa. Sloveni in Italia dalla A alla Z*. ZTT – SLORI, Trst.
- Uredba o merilih za ugotavljanje nacionalnega interesa pri sprejemu v državljanstvo Republike Slovenije na podlagi 13. člena Zakona o državljanstvu Republike Slovenije*. Ur. l. RS 41 (2007), 11. maj 2007, 2223.
- Vidau, Z., 2015a. Medkulturni položaj mladih, ki se šolajo v slovenskem jeziku v Italiji. *Treatises and documents/Razprave in gradivo* 74, 23–39.
- Vidau, Z., 2015b. Izobraževanje v slovenskem, furlanskem in nemškem jeziku v deželi Furlaniji - Julijski krajini: sodobni izzivi vzgajanja k medkulturnosti in večjezičnosti. V: P. Karpf in S. Frenzl (ur.), *Dialog und Kultur: Beiträge zum Europäischen Volksgruppenkongress 2014 und Sonderthemen, (Kärnten Dokumentation, Bd. 31)*. Amt der Kärntner Landesregierung, Abteilung 1 - Landesamtsdirektion, Volksgruppenbüro, Klagenfurt am Wörthersee, 60–73.
- Vidau, Z., 2016a. *Obdelava ISTAT-ovih podatkov »Popolazione residente al 1° gennaio 2016 per età, sesso e stato civile«*. Arhiv SLORI.
- Vidau, Z., 2016b. Partecipazione politica della comunità nazionale slovena in Italia. V N. Bogatec in Z. Vidau (ur.), *Una comunità nel cuore dell'Europa. Gli sloveni in Italia dal crollo del Muro di Berlino alle sfide del terzo millennio*. Carocci, Rim, 182–196.
- Zakon 285/1997: Disposizioni per la promozione di diritti e di opportunità per l'infanzia e l'adolescenza. Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana 207 (1997), 5. settembre 1997. Dostopno na: www.normattiva.it (5. februar 2017).

Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu v Avstriji

Milan Obid

Uvod

Raziskovanje mladih pripadnikov slovenske manjšine v Avstriji ne gradi na bogati tradiciji. Do pred kratkim se je znanstveno posebej z mladimi koroškimi Slovenci ukvarjal pravzaprav le Franc Merkač, ki se je s pristopom socialne psihologije spoprijemal z vprašanji etnične identitete in diskriminacije (npr. 1983 in 1986). V zadnjih letih je na tem področju objavljala raziskave in članke Štefka Vavti, ki se v svojem delu opira predvsem na kvalitativne metode etnologije oziroma kulturne in socialne antropologije – v prvi vrsti na narativni intervju – ter z njimi proučuje etnično identifikacijo in participacijo mladih znotraj manjšinskih kultur in (kulturno)političnih struktur (npr. 2012 in 2015).

V okviru naše raziskave ne bi bilo smotno, da bi izčrpno obravnavali pravni in politični okvir ter zgodovinske predpostavke, ki sodoločajo položaj slovenske narodne skupnosti v Avstriji. Vsekakor pa je koristno, da vsaj na kratko orišemo pogoje, v katerih se razvija slovensko zamejstvo v Avstriji.

Otroci so v Avstriji zaščiteni z ustavnim zakonom (Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem 2017a). Ker je Avstrija organizirana federalistično, si država pristojnosti za mladinsko politiko in tako imenovano zunajšolsko delo z mladimi deli s posameznimi zveznimi deželami. Aktualno težišče pristojnega Zveznega ministrstva za družine in mladino (BMFJ) je tako imenovana Avstrijska strategija za mladino (Österreichische Jugendstrategie), ki naj bi po besedah ministrstva krepila mladinsko politiko predvsem na naslednjih treh področjih: zaposlitev in izobraževanje, sodelovanje in angažma ter življenjska kakovost in sožitje (Bundesministerium für Familien und Jugend 2016). Dodaten temelj državne

mladinske politike je zakon o posploševanju mladine (Jugendförderungsgesetz), ki subvencionira aktivnosti na področju »zunajšolskega vzgajanja mladine in dela z mladino« ter podpira »razvoj duševnih, psihičnih, telesnih, socialnih, političnih, religioznih in etičnih kompetenc otrok in mladostnikov« (Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem 2017b [prevod avtorja]).

Slovenci na avstrijskem Koroškem in Štajerskem imajo kot avtohtona manjšina zagotovljene manjšinske pravice v 7. členu Avstrijske državne pogodbe (v nadaljevanju ADP)⁴³ iz leta 1955 (Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem 2017c), pomembna pravna osnova je prav tako zakon o narodnih skupinah (Volksgruppengesetz) iz leta 1976 (Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem 2017č), zadnja novela omenjenega zakona pa je iz leta 2013 (Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem 2017d). Medtem ko so imeli Slovenci na Koroškem pravno zagotovljene osnovne manjšinske pravice od leta 1955 naprej, jih je slovenska manjšina na avstrijskem Štajerskem začela koristiti šele leta 1988, ko je bilo ustanovljeno Kulturno društvo Člen 7 za avstrijsko Štajersko, dejansko politično priznana pa je bila pravzaprav šele leta 2004 s sprejetjem Slovencev na Štajerskem v Sosvet za slovensko narodno skupnost pri Uradu zveznega kanclerja.

Obema manjšinama je skupna močna jezikovna asimilacija oziroma germanizacija v dvajsetem stoletju, ki je bila v veliki meri posledica nacionalnih/nacionalističnih pritiskov, katerih cilj je bilo jezikovno homogenizirano prebivalstvo znotraj meja nacionalne države. Še posebej se je pritisk zaostroval od koroškega plebiscita v letu 1920 in na novo načrtane meje na Štajerskem po Saintgermainski pogodbi iz leta 1920. Medtem ko so na Koroškem v medvojnih letih še naprej obstajali dvojezične šole,⁴⁴ župnije, slovenski časopisi, društva, posojilnice idr., so na Štajerskem že takrat ukinili do tedaj vzpostavljene slovenske strukture. Katoliško slovensko društvo v Radgoni je bilo uradno ukinjeno leta 1929, slovensko bogoslužje pa že leta 1920 (Haberl - Zemljič 2012, 87–93). Nasilno

43 Za več o pravnem položaju glej monografijo »Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi. Zvezek II: Participacija«.

44 Večinoma so bile to tako imenovane utrakvistične šole, katerih cilj je bilo germaniziranje slovensko govorečih otrok.

germaniziranje se je najbolj zaostriло za časa nacizma. Na Koroškem so oblasti leta 1942 izvedle deportacijo več sto slovenskih družin v koncentracijska in delovna taborišča v Nemčiji.

Ocena številčnosti Slovencev v Avstriji

Dejstvo je, da se je slovenska narodna skupnost v Avstriji v dvajsetem stoletju nenehno zmanjševala. O tem – kljub vsem pridržkom do tovrstnih štetij – pričajo podatki popisov prebivalstva za Koroško zadnjih dobrih sto let.

Tabela 1: Število oseb s slovenskim občevalnim/maternim jezikom na Koroškem, 1880–2001

Leto popisa	Število slov. govorečih	Delež vsega preb. Koroške
1880	85.051	26,2 %
1890	84.667	25,1 %
1900	75.136	21,9 %
1910	66.463	17,9 %
1923	37.292	10,0 %
1934	26.796	6,6 %
1939	43.179	10,4 %
1951	42.095	8,9 %
1961	25.470	5,1 %
1971	20.972	4,0 %
1981	16.652	3,1 %
1991	14.850	2,8 %
2001	13.109	2,5 %

(cit. v: Domej 2008, 87)

Glede navedenega pogovornega jezika se na avtohtonem naselitvenem območju Slovencev na Štajerskem kažejo močne razlike med vasmi že v obdobju 1880–1910 in tudi kasneje do leta 1951. V letu 1939 je število slovensko govorečih – tudi na Koroškem – pri štetju višje kot v obdobjih prej in kasneje, saj so si tedaj nacisti želeli ustvariti sliko o dejanskem narodnostnem stanju.

Tabela 2: Izbrani rezultati popisov prebivalstva v posameznih jezikovno mešanih krajih avstrijske Štajerske⁴⁵

Leto popisa	Dedonci		Potrna		Žetinci		Gorica		Zenkovci	
	število	%	število	%	število	%	število	%	število	%
1880	122	100,00	211	84,40	166	99,40	155	75,01	120	97,56
1910	83	85,69	21	9,09	68	45,95	75	55,15	18	15,00
1939	48	82,76	96	37,65	189	89,15	80	42,03	59	40,14
1951	102	97,93	40	9,59	9	3,59	6	2,60	1	0,53

(cit. v: Haberl - Zemljič 2012, 47–48, 132, 187).

Upad govorcev slovenskega jezika si lahko razlagamo z objektivnim dejavnikom družbenega pritiska – ki se je v prelomnih zgodovinskih trenutkih pojavil tudi v obliki surovega nasilja – in s subjektivnimi strategijami slovensko govorečih oseb, da bi premagali diskriminacijo in stigmatiziranje. Deloma so se ljudje odločili za strategijo odpora proti družbenemu zapostavljanju. Večina slovensko govorečega prebivalstva pa se je skušala otresti slovenskega porekla, saj jim je to večkrat povzročalo dodatne težave pri reševanju vsakdanjih izzivov. Slovenci na Koroškem so bili do pozne druge polovice dvajsetega stoletja povprečno znatno manj izobraženi in manj dejavni v višje kvalificiranih poklicih, kot je koroško povprečje (Reiterer 1986), posledično je bilo med njimi razširjeno upanje, da se lahko z aktom germaniziranja povzpnejo po družbeni lestvici navzgor.

Na Štajerskem so Slovenci po prvi svetovni vojni postali »skrita manjšina« v Radgonskem kotu, Lučanah in Soboti. Slovenščina je postala »hišni jezik«, asimilacijski pritiski pa so privedli do tega, da se je vse več ljudi priznalo za nemško govoreče Avstrijce (Promitzer 2015).

Skušajmo se približati stvarni oceni številčnosti slovenske manjšine v

⁴⁵ V letih 1880 in 1910 so bili Slovenci na Štajerskem pri štetju zajeti v kategoriji »slovenski jezik glede na domačine«, v letu 1939 v kategorijah slovenski jezik ali »windisch« oziroma nemški in slovenski jezik (ali »windisch«), v letu 1951 pa pod občevelnim jezikom »drugo« (tj. slovenščina). V letu 1939 sta bili tudi na Štajerskem pri štetju vključeni kategoriji vindišarski jezik oziroma nemški in vindišarski jezik, pri čemer nihče v nobeni izmed petih vasi ni izbral te možnosti (Haberl - Zemljič 2012).

Avstriji. Popisi prebivalstva za ugotavljanje številčnosti manjšine so problematični, predvsem v situacijah, ko so te pod asimilacijskim pritiskom in je njihovo poreklo lahko socialna stigma. Bivši šolski nadzornik na avstrijskem Koroškem, zadolžen za pouk na tamkajšnjih srednjih šolah s slovenskim ali dvojezičnim poukom in za pouk slovenščine na ostalih srednjih šolah, Teodor Domej, je denimo za leto 2001⁴⁶ naštel najmanj 35.000 Korošcev, ki jim je ali jim je bila slovenščina prvi jezik, medtem ko naj bi jih bilo po uradnem štetju 13.109.⁴⁷ Domejevo izhodišče so rezultati avstrijskega popisa prebivalstva iz leta 2001, uporabil pa je še druge vire, kot na primer uradne podatke o materinščini šolskih otrok, cerkvene podatke o jezikovnem sestavu otrok, ki so obiskovali šolski verouk, zasebni ljudski štetji iz let 1910 in 1923 ter ocene raznih poznavalcev koroškega narodnostnega razvoja. Pri osebah, ki so bile leta 2001 stare nad 80 let, je bil razkorak med znanjem slovenščine in navedbo slovenščine kot občevalnega jezika po njegovi računici največji. V tej skupini pride na eno osebo, ki je navedla pri popisu leta 2001 slovenščino kot občevalni jezik, kar sedem takšnih, ki jim je bila slovenščina (v narečni obliki) nekoč dejansko prvi jezik. V tem kontekstu govori Domej o motenem ali sovražnem odnosu, ki ga je mnogo pripadnikov starejše generacije razvilo do slovenščine. Med drugim je prav zaradi tega prišlo do znatnega upada govorcev slovenskega jezika, saj starejše osebe, ki so se hotele otresti slovenskega porekla, svojih otrok niso naučile slovenščine. Zato je med tistimi najmanj 35.000 Korošci, ki jim je bila slovenščina leta 2001 po Domejevi računici nekoč prvi jezik, zelo majhen delež mladih. Domej meni, da je bila približno polovica tistih, ki jim je bila slovenščina prvi jezik, leta 2001 že starejša od 65 let, manj kot 5 % pa je bilo starih 15 let ali manj. Starih 30 let in mlajših je bilo približno toliko, kolikor je bilo starih 80 let in starejših. Slovenščino je kot prvi jezik govorilo le 1.600 otrok, starih 14 let ali manj. Na leto se je rodilo približno 120 otrok, ki so se v družinskem okolju naučili slovenščine. Domej zato sklene, da

46 Pri ljudskem štetju leta 2001 so v Avstriji zadnjič spraševali po občevalnem jeziku (Umgangssprache).

47 14.010 oseb je navedlo slovenščino kot svoj občevalni jezik, od teh je imelo 12.554 avstrijsko državljanstvo. Če prištejemo avstrijskim državljanom z občevalnim jezikom slovenščina še tistih 555 oseb, ki so navedle občevalni jezik »windisch«, dobimo število 13.109.

naj bi se soočali z značilnostmi, tipičnimi za umirajoče ali pa vsaj ogrožene jezikovne skupnosti. Slovenščina se znajde tudi zaradi urbanizacije v položaju, kjer se povečuje prisotnost dominantnega večinskega jezika, čeprav se hkrati zmanjšuje v marsikaterem primeru pritisk manjšinskemu jeziku sovražnega okolja (Domej 2008). Če torej upoštevamo vse tiste, ki jim je bila slovenščina nekoč prvi jezik, se je število slovensko govorečih od leta 2001 naprej do danes drastično zmanjšalo in se bo v naslednjem desetletju še bolj.

Na Štajerskem je pri ljudskem štetju leta 2001 2.192 oseb z avstrijskim državljanstvom navedlo slovenščino kot občevalni jezik. Skoraj polovica jih živi v Gradcu (995 oseb), največji delež slovensko govorečih na občinski ravni pa stanuje v okolici Radgone, in sicer 5,2 % celotnega prebivalstva (Statistik Austria 2003a, 19). Iz obmejnih območij, ki so glavna naselbinska območja slovenske manjšine, je 452 oseb (Narodoslawsky 2011). Medtem ko je število slovensko govorečih avstrijskih državljanov na Koroškem v letih od 1991 do 2001 uradno padlo, je na Štajerskem naraslo iz 1.695 na 2.192 oseb (Statistik Austria 2003a, 19).

Močna skupnost Slovencev živi na Dunaju, kjer je pri ljudskem štetju leta 2001 1.412 oseb z avstrijskim državljanstvom navedlo slovenščino kot občevalni jezik. Skupaj s priseljenci iz Slovenije je na Dunaju živel 2.396 oseb s slovenskim pogovornim jezikom (Statistik Austria 2003c, 87). Na Štajerskem je leta 2001 živel 2.184 oseb s slovenskim državljanstvom (Statistik Austria 2003a, 17), torej več kot na Koroškem, kjer je bivalo 1.547 slovenskih državljanov (Statistik Austria 2003b, 15), in na Dunaju, kjer je živel 824 državljanov Republike Slovenije (Statistik Austria 2003c, 101).

Dvojezično območje avstrijske Koroške, kot ga opredeljuje manjšinski šolski zakon⁴⁸ za Koroško iz leta 1959 (Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem 2017e), obsega občine na Zilji, v Rožu in Podjuni ter kraje v Celovski kotlini.

Na avstrijskem Štajerskem je manjšina prisotna v obmejnih občinah Radgona in okolica, Lučane in Sobota. Večje število Slovencev živi

48 Za seznam ljudskih, glavnih oziroma novih srednjih šol in šol z maturo (avtorji citirane spletne strani imenujejo šole z maturo v skladu z avstrijsko terminologijo »višje šole«) na veljavnostnem območju dvojezičnega šolstva glej www.2sprachigebildung.at/index_slo.htm (Oddelek VII – Manjšinsko šolstvo pri Deželnem šolskem svetu za Koroško, b. l.).

tudi v mestih Celovec, Gradec in Dunaj. Anketiranci in intervjuvanci na Koroškem so iz občin dvojezičnega območja, kot ga opredeljuje manjšinski šolski zakon, in iz Celovca, nekateri trenutno študirajo ali delajo na Dunaju, 1 oseba pa je iz mesta Beljak, kjer za razliko od drugih omenjenih mest Slovenci niso organizirani. Na avstrijskem Štajerskem so anketiranci iz avtohtonega območja Radgone in okolice ter Gradca, 1 oseba je iz Lipnice, kjer se slovenščina v obmejnem območju uveljavlja na novi srednji šoli, 1 oseba pa je iz Špilj.

V vzorec mladih, ki so izpolnili našo anketo, smo enakomerno vključili tri starostne skupine. Sodelovalo je po 20 posameznikov v vsaki starostni skupini (15–19 let, 20–24 let in 25–29 let), torej skupno 60 anketirancev in anketirank, ki smo jih upoštevali v raziskavi.⁴⁹ Anketo je med avgustom 2014 in februarjem 2015 izpolnilo 30 deklet/žensk in 30 fantov/moških, tudi znotraj vseh treh starostnih skupin je bilo število sodelujočih ženskega in moškega spola izenačeno (po 10 v vsaki starostni skupini). Vsi sodelujoči so anketo izpolnili v slovenščini. Anketirance smo sprva poiskali na osnovi lastnega poznavanja terena in deloma nadaljevali s pomočjo metode snežne kepe, pri čemer smo bili pozorni, da nismo zanemarili tistih mladih, ki niso vključeni v strukture slovenske narodne skupnosti ali pa imajo šibke socialne mreže. Zato smo namenoma iskali tudi mlade, ki se ne oziroma se redko vključujejo v aktivnosti slovenske manjšine. Vsak anketiranec je anketo izpolnil posamezno in ob prisotnosti raziskovalcev Martine Piko - Rustia, Štefke Vavti ali Milana Obida.

Poleg statističnih podatkov, ki smo jih pridobili na osnovi izvedene ankete, se empirija naše raziskave bistveno opira na sedem intenzivnejših intervjujev (pribl. trajanje: 80–120 minut), ki smo jih opravili med aprilom in julijem 2016. Na Koroškem smo intervjuvali 6 oseb, po 3 osebe ženskega in 3 osebe moškega spola, to je po 1 osebo ženskega in 1 osebo moškega spola iz vsake starostne skupine: A1 (zaposlen, 27 let), A2 (zaposlen, 24 let), A3 (študentka, 22 let), A4 (dijak, 16 let), A5 (zaposlena, 26 let), A6 (dijakinja, 17 let). Na Štajerskem smo intervjuvali 1 osebo: A7 (študent, 20 let). Na Koroškem je bil pogovorni jezik vseh intervjujev slovenščina, pri navedenih citatih intervjuvancev pa smo izjave jezikovno

49 Tri ankete so bile naknadno izložene v skladu z načeli vzorčenja (to so spol, starost, geografski izvor, stopnja vključenosti v manjšinske strukture).

rahlo preuredili, pri čemer smo se potrudili, da bi ostal ohranjen izvirni način pripovedovanja. Intervju z intervjuvancem A7 je potekal v nemškem jeziku, zato ga je Martina Piko - Rustia, ki je vodila pogovor, v celoti prevedla v slovenščino. Za vzorčenje intervjuvancev veljajo načeloma isti pogoji kot za anketirance.

Pri izboru anketirancev in intervjuvancev nam je bilo poleg tega pomembno, da smo čim bolj uravnoteženo upoštevali tako različne centre slovenskega življa v slovenskem zamejstvu v Avstriji kot robove jezikovno mešanega prostora in ob tem zajeli čim več občin. Različne jezikovne in strukturno družbene okoliščine, ki jih doživljajo posamezniki raznih regij na Koroškem in Štajerskem, namreč značilno oblikujejo njihova zaznavanja in pojmovanja manjšinskega vprašanja⁵⁰ ter so v veliki meri odločilne za njihovo jezikovno znanje in družbene odnose. Nekateri mladi živijo ali so odrasli v okoliščinah, kjer je bila slovenščina vsepričujoča, drugi prihajajo iz krajev, kjer slovensko razume večinoma le še generacija, ki se je rodila v prvi polovici dvajsetega stoletja. Eni imajo na razpolago bogato infrastrukturo od dvojezičnih vrtcev, prek ljudske šole do raznih kulturnih društev in domov, drugi vsega tega nimajo. Poleg teh dveh skrajnih položajev pa seveda najdemo različice, ki skupaj sestavljajo raznoliko jezikovno in kulturno podobo slovenskega zamejstva v Avstriji.

Intervjuvanec A1 (zaposlen, 27 let) se na primer počuti zapostavljenega s strani središč dvojezičnega območja in občuti, da se nanj gleda z vzvišenega položaja in da se mu včasih celo odreka pripadnost slovenski narodni skupnosti, češ da naj ne bi obvladal slovenskega jezika:

Včasih pač doživim, da te ljudje zviška gledajo. Ja, to sem v Rožu enkrat doživel, na eni prireditvi, da je nekdo nekaj rekel v (slovenskem, op. a.) narečju, pa jaz tega nisem rekel prav, tako kot so oni rekli, pač pa malo drugače, in so rekli: ‚Eh, ti pa čudno govoriš. Si se naučil, ali kaj?‘ [...]

50 V našem okviru je v prvi vrsti pomemben kontekst manjšinskega vprašanja, za celovito sliko in boljše razumevanje zapletenosti socialne identitete posameznika in aktualnih razvojov subjektivnosti mlajše generacije pa ne moremo shajati brez referenc na splošnejša družbena vprašanja, vse tja do svetovnega nazora mladih, ki povratno učinkujejo na pojmovanje manjšinske tematike in ravnanje znotraj družbenega prostora.

In potem pa se je to nekako vrednotilo, ali to pravilno naglašam ali ne. [...] Jaz ne sodim tako, ker sam vem, kako je to, če si na robu nekje doma. In tudi to [...], da je naš del odmišljen s strani določenih krogov [...] Zilja je zmeraj nekako še bila v tem sklopu, ampak tu severno od Drave ni razumevanja, da tukaj kdo govori slovensko. To je tudi zelo žalostna stvar. Najprej me je to zelo bolelo, ampak zdaj mi je bolj ali manj vseeno. [...] Mislim pa, da je to slovenski skupnosti veliko škodovalo, pa tudi naprej bo škodovalo, da eni mislijo, da lahko določajo, kdo je Slovenec, kdo pa ne.

Popolnoma drugačna je situacija v redkih krajih, kjer je slovenščina do danes ostala dominantni jezik. Intervjuvanec A2 (zaposlen, 24 let) je jezikovne okoliščine domače vasi opisal tako:

Sosedje v mojem bližnjem okolju so vsi slovensko govorili. [...] Okolje je bilo tudi vseskozi slovensko, tako sosedje kot tudi sošolci. V ... (ime kraja, op. a.) so vsi govorili slovensko, tudi pogovorni jezik v šoli je bil vedno slovenski. Če je od dvajsetih otrok v šoli mogoče eden bil – razumeli so vsi –, eden pač ni aktivno govoril, pa tudi tega smo toliko naučili v štirih letih, da je potem tudi on govoril.

Koroških krajev, kjer še danes dominira slovenščina vsakdanjik mlajše generacije, ni veliko, pravzaprav lahko govorimo o redkih izjemah v Podjuni in o gorski vasi Sele. Mladi pripadniki slovenske manjšine v Avstriji slabljenje položaja slovenskega jezika vsekakor tudi zaznavajo kot problem. A3 (študentka, 22 let), ki je sama odrasčala v kraju, kjer je asimilacija zapustila krepke sledove in slovenščino danes obvlada le majhen del mlajše generacije, se je izrazila tako:

Spoznala sem prijateljico na Dunaju, ki je iz okolice ... (ime kraja v Podjuni, op. a.). Zanja je bilo čudno, ko je prišla na Dunaj in naenkrat samo še nemško govorila, ker je pač prej samo slovensko govorila. V tej vasi, ... (ime kraja, op. a.), pač vsak slovensko govori. To tudi še

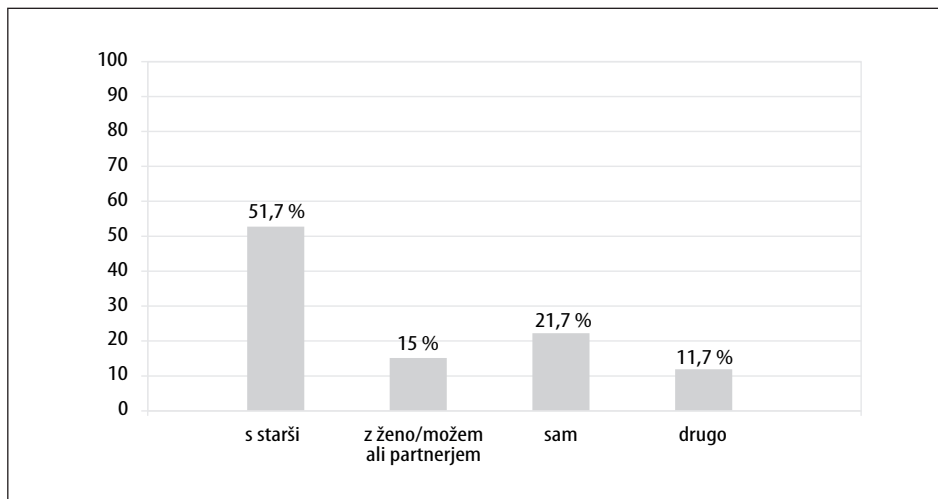
obstaja, ampak vedno manj, se mi zdi. Vedno manj je tega, da mladi govorijo več slovensko kot nemško. To je že problem, se mi zdi.

Na avstrijskem Štajerskem pa je položaj za govorce slovenskega jezika popolnoma drugačen, kar nam je potrdil intervjuvanec A7 (študent, 20 let):

»V moji generaciji se je že veliko izgubilo, mislim, tu skoraj nihče ne govori več, pri čemer je starejša generacija to že znala [...]. Ampak govorim lahko skorajda le samo doma.«

Osamosvajanje in izobraževanje mladih

Graf 1: Odgovori anketiranih na vprašanje, s kom trenutno živijo (N = 60)

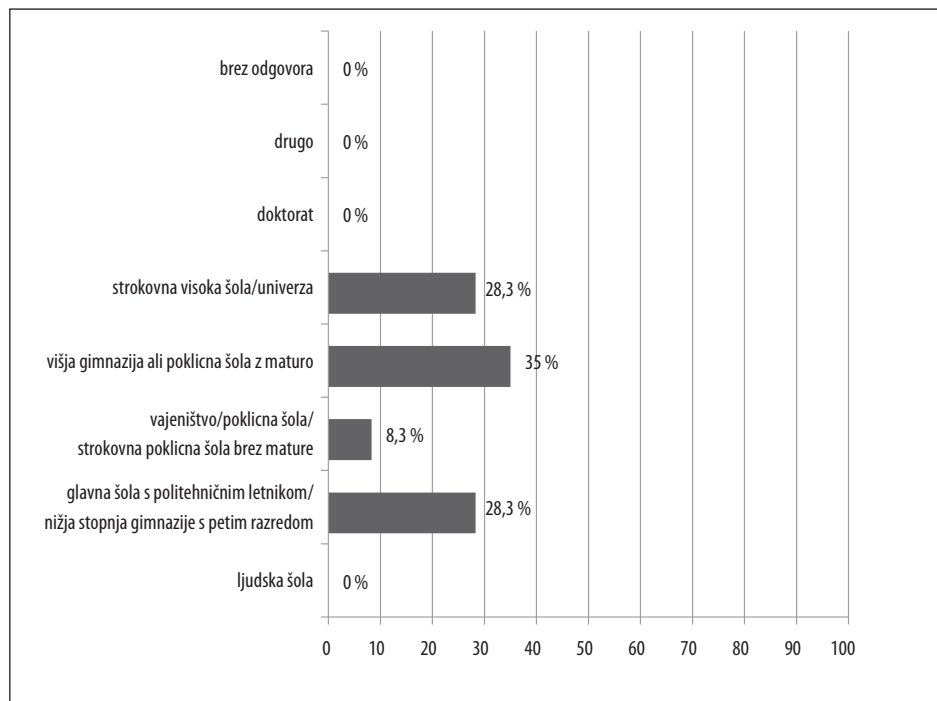
V Avstriji se mladi odseljujejo od doma pri povprečni starosti 25 let, medtem ko je povprečje v EU pri starosti 26 let (Eurostat 2015, 46). Razlogi za sprejem odločitve za odselitev so pogosto ekonomske narave ali pa so vezani na željo po kakovostnem višjem izobraževanju. Odločilno

vprašanje je, ali si mlad človek lahko privošči najem lastnega stanovanja oziroma sobe v stanovanju ali študentskem domu. Ker je Avstrija med tistimi državami EU, kjer je socialni položaj večine prebivalstva sorazmerno dober,⁵¹ ima mnogo mladih možnost, da se – pogosto s podporo staršev – lahko odselijo od doma prej, kakor denimo na Hrvaškem, kjer je povprečna starost ob odselitvi od staršev nad 30 let (prav tam). Brezposelnost je v Avstriji bistveno manjša od povprečja v EU. Po avstrijski državni opredelitvi je brezposelnost julija 2016 znašala 8,0 % (Bundesministerium für Arbeit, Soziales und Konsumentenschutz 2016), po računici Eurostata 6,2 % (povprečje EU 8,6 %), brezposelnost mladih po računici Eurostata v Avstriji 11,3 % in v povprečju EU 18,5 % (Eurostat cit. v: Arbeitsmarktservice Österreich 2016).

Če v skladu z našim raziskovalnim vzorcem razčlenimo anketirance v slovenskem zamejstvu v Avstriji po starostnih skupinah 15–19 let, 20–24 let in 25–29 let, v najmlajši starostni skupini vsi razen 1 osebe – ki je stara 19 let in je zaposlena – stanujejo s starši. V srednji starostni skupini jih od 20 oseb 8 stanuje s starši, 5 jih študira in 3 so zaposlene. V najstarejši starostni skupini od 20 oseb le še 4 živijo s starši, 2 sta zaposleni, 1 študira, 1 pa študira in dela. Večina študentov in tistih, ki so na začetku poklicne poti, torej ne živi več s starši. Intervjuvanka A3 (študentka, 22 let) je takole utemeljila odselitev od doma:

»Tam (na Dunaju, op. a.) se lahko malo bolj svobodno premikam. Če bi bila tle na Koroškem, bi bila ves čas doma. Rada sem doma, ampak nočem celega življenja živeti s svojimi starši pod eno streho. Tam pač lahko delam, kar hočem, brez da bi vsi vedeli, kaj delam.«

51 Čeprav pa se je delež otrok, ki odraščajo v revščini ali v nevarnosti revščine v Avstriji v zadnjih letih krepko povečal. Leta 2009 je 17 % vseh otrok v Avstriji živelo v revščini ali v nevarnosti revščine, leta 2013 že 23 %. Največja med državami EU je nevarnost za otroke, da odraščajo v revščini, z 51 % v Bolgariji (Eurostat 2015, 174).

Graf 2: Stopnja izobrazbe anketirancev (N = 60)**OPOMBE:**

K podatku, kjer 28,3 % anketirancev navaja, da imajo izobrazbo glavne šole s politehničnim letnikom/nišje stopnje gimnazije s petim razredom, je treba pripomniti, da velika večina teh, ki so izbrali to možnost, trenutno še hodi v šolo. Podobno so med tistimi 35 %, ki navajajo kot izobrazbo višjo gimnazijo ali poklicno šolo z maturo, nekateri, ki trenutno še študirajo.

Ljudska šola (Volksschule) imenujejo v Avstriji ustanovo za prva štiri leta šolanja. Po prvih štirih letih se je treba odločiti bodisi za tako imenovano novo srednjo šolo (Neue Mittelschule) oziroma do pred kratkim za glavno šolo (Hauptschule), ki traja štiri leta, ali za gimnazijo (Gymnasium), ki traja osem let. Statistike ponazarjajo, da je zgodnja delitev pri desetem letu starosti na dijake, ki jim pripisujemo sposobnosti za višje šolanje (to so pogosto pripadniki srednjih in višjih družbenih slojev), in tiste, ki obiskujejo nove srednje šole oziroma do pred kratkim glavne šole in je njihova poklicna pot brez višje izobrazbe, v veliki meri določena vnaprej, problematična in reproducira družbene neenakosti (OECD 2016).

Po podatkih avstrijske raziskave o vrednostnih orientacijah zaseda Koroška zadnje mesto v celi Avstriji, kar zadeva pomembnost, ki jo ljudje pripisujejo intelektualnosti (Renner in Salem 2004). Po avstrijskem

popisu prebivalstva 2011 ima na Koroškem manj ljudi terciarno izobrazbo (10 %), kot je avstrijsko povprečje (11,6 %), v dvojezičnih občinah pa je bil delež višje izobraženih še manjši (Statistik Austria 2011).

Pri tem vprašanju se slovensko govoreče prebivalstvo bistveno razlikuje od koroškega povprečja, saj lahko izhajamo iz tega, da pripisujejo Slovenci intelektualnosti dokaj visoko vrednost. Značilno za slovensko manjšino na avstrijskem Koroškem namreč je, da se je v teku prejšnjega stoletja razvila iz razmeroma statičnega agrarnega družbenega segmenta v intelektualiziran in socialno emancipiran družbeni dejavnik (Zupančič 2007). Medtem ko so globoko v drugo polovico dvajsetega stoletja delali tukajšnji Slovenci skoraj izključno v manj kvalificiranih poklicih in je bila njihova samopodoba v primerjavi s koroškim povprečjem znatno bolj negativna (Flaschberger/Reiterer 1980), je mlajša generacija koroških Slovencev že v osemdesetih letih prehitela svoje nemško govoreče sovratnike glede izobraženosti (Reiterer 1986). Ta razvoj se je nadaljeval in danes lahko govorimo o določenem družbenem elitizmu, ki pa je v veliki meri tudi posledica asimilacijskih procesov pri manj izobraženem slovensko govorečem prebivalstvu (Zupančič 2007). Po podatkih kvantitativne raziskave o socialni razslojenosti ter poklicni in izobrazbeni strukturi je delež med Slovenci na avstrijskem Koroškem, ki so zaposleni v sektorju z najvišjo kvalifikacijo, torej v tistem z akademsko izobrazbo, dvakrat tako velik kot med zaposlenimi večinskega prebivalstva (Novak - Trampusch/Reiterer 2003, 176). Če povzamemo: Slovenci na Koroškem prihajajo iz krajev, kjer je izobraženost prebivalstva nižja od povprečja, sami pa so znatno višje izobraženi od tega povprečja.

Pomembno vlogo pri razvoju izobraževanja je odigrala Zvezna gimnazija/Zvezna realna gimnazija za Slovence v Celovcu⁵² (v nadaljevanju slovenska gimnazija v Celovcu). Za intervjuvanca A2 (zaposlen, 24 let) je bil vpis v slovensko gimnazijo v Celovcu samoumeven:

»Ampak to sploh ni bilo vprašanje, kam bomo šli po osnovni šoli, ker to je bilo samoumevno, da gremo v

52 Zvezna gimnazija in zvezna realna gimnazija za Slovence v Celovcu je bila ustanovljena leta 1957, do sredine 1970-ih let pa ni imela svojih lastnih prostorov. Do leta 1975 je pouk moral potekati v popoldanskem času, saj je bila slovenska gimnazija le podnajemnica prostorov gimnazije na Lerchenfeldstraße.

slovensko gimnazijo. To je tudi bilo vprašanje zavesti ali pa tudi politično vprašanje v tem primeru, da pač ni bilo druge alternative ali da sploh nismo pomislili na kaj drugega, kar se itak zdi OK.«

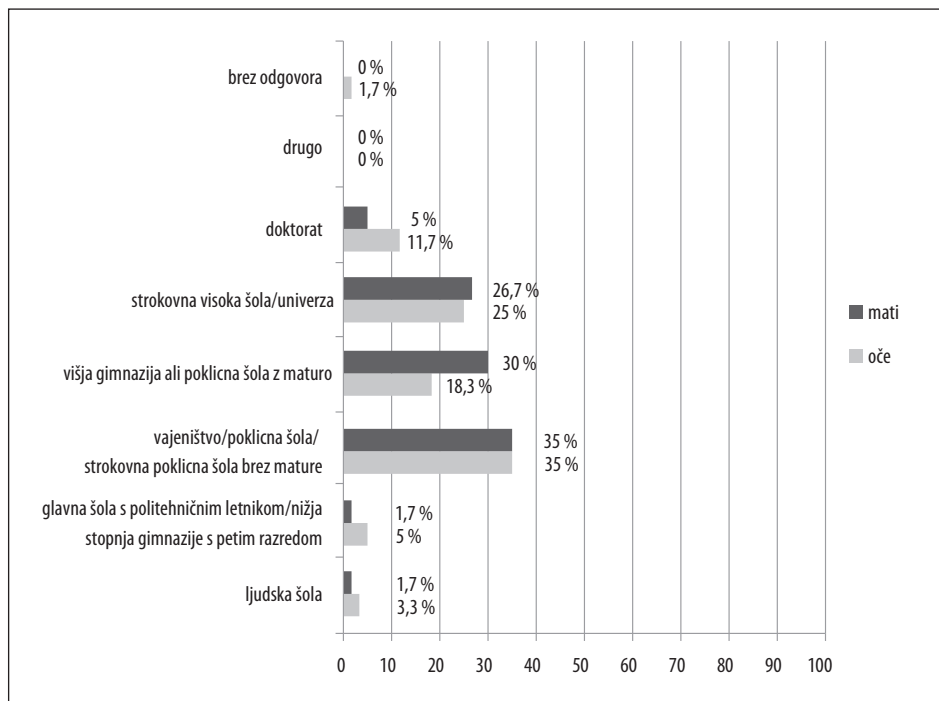
Odločitev za vpis v slovensko gimnazijo v Celovcu je postala med slovensko govorečim prebivalstvom avstrijske Koroške tako pogosta, da se tisti mladinci, ki so hodili na druge šole, pogosto počutijo izključene iz narodne skupnosti. V to smer meri izjava intervjuvanke A3 (študentka, 22 let):

»[...] ker nisem hodila na slovensko gimnazijo (so neka-teri pripomnili, op. a.): ‚To pa ne gre. Zakaj pa ti ne hodiš na slovensko gimnazijo?‘ Tudi če tega navidezno rečejo samo v šali: ‚Hehehe, ti ja sploh nisi prava Slovenka.‘ To mi gre na živce.«

Dijaki slovenske gimnazije so bili do osemdesetih let prejšnjega stoletja pretežno iz kmečkega in kmečko-delavskega okolja. Danes obiskujejo slovenske in dvojezične višje šole v veliki meri tudi otroci nekdanjih absolventov gimnazije in otroci večinoma izobraženih nemško govorečih staršev. Danes ima večina mladih slovenskih zamejcev v Avstriji vsaj maturo, razmeroma velik delež pa zapušča Koroško in študira v velikih mestnih centrih, predvsem na Dunaju in v Gradcu.

Okoliščine glede izobraževanja v Radgoni na avstrijskem Štajerskem pa je intervjuvanec A7 (študent, 20 let) opisal takole:

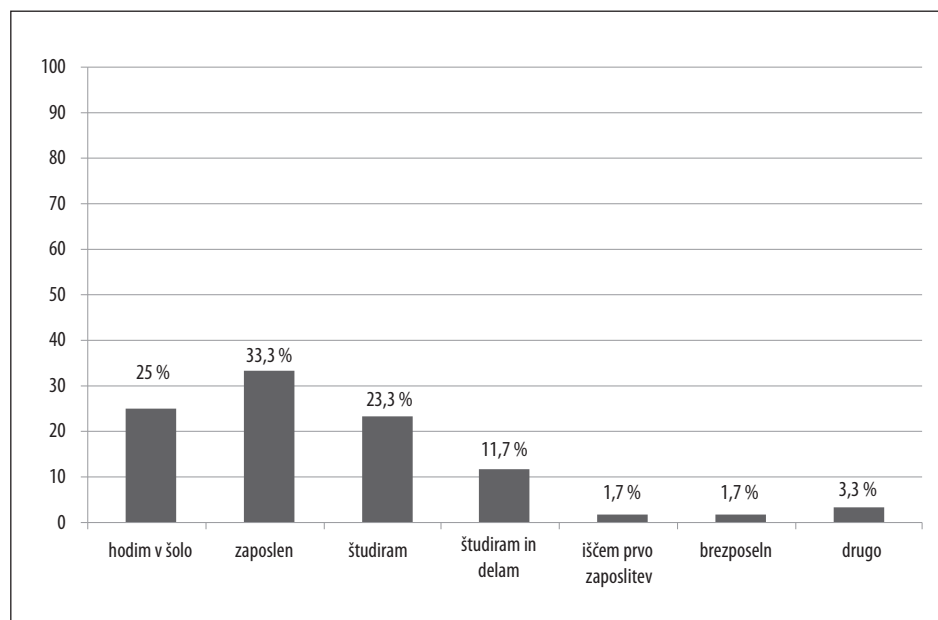
Torej tukaj so vrtec, ljudska šola, glavna šola – zdaj nova srednja šola –, višja gimnazija BORG, višja tehnična šola – HTL in šola za medicinske sestre. In v bližji okolici, v Murecku, so tudi možnosti. Splošna gimnazija AHS je šele v Lipnici, kar je kar nekaj oddaljeno od tukaj. Ker moji starši niso hoteli, da bi se vsak dan vozil 40 minut tja, sem hodil v Radgoni v glavno šolo in potem v višjo gimnazijo tukaj v Radgoni. Možnosti so omejene, ker je to bolj mala šola.

Graf 3: Izobrazbena struktura staršev (N = 60)

Dejali smo, da je v Avstriji korelacija med izobrazbo staršev in izobrazbo otroka med drugim zaradi zgodnje delitve v bolj in manj ambiciozne šole (gimnazija na eni strani, nova srednja šola oziroma glavna šola na drugi strani) izrazitejša kot v marsikateri drugi državi. Po statistikah Organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj (v nadaljevanju OECD) doseže v Avstriji le 21 % starih 25–34 let višjo izobrazbo od lastnih staršev, medtem ko je povprečje držav OECD 32 % (OECD 2016, 97). Družbene razprave glede tega poglavja v Avstriji trajajo že desetletja, v tem sklopu je pogosto govora o podedovanju izobrazbe (Vererbung von Bildung) oziroma o privilegiju izobrazbe (Bildungsprivileg). Nekoliko skrajšano lahko povzamemo, da so tradicionalno konservativne politične stranke oziroma konservativni družbeni tokovi večinoma za ohranitev zgodnje delitve otrok, liberalci, socialni demokrati in vse, kar je politično levo od njih, pa večinoma za osemletno skupno šolanje. Vsekakor se kljub

napovedanim reformam v srednjem šolstvu in preimenovanju glavnih šol v nove srednje šole ter v tem sklopu izvedenih manjših ukrepov do današnjega dne ni spremenilo kaj bistvenega. O specifikah pripadnikov slovenske manjšine smo že spregovorili in ugotovili, da so predvsem med šestdesetimi in osemdesetimi leti dvajsetega stoletja dosegli značilen socialno-ekonomski napredek, ki je bil v prvi vrsti rezultat višje izobrazbe na osnovi šolanja na slovenski gimnaziji v Celovcu.

Graf 4: Odgovori anketirancev na vprašanje, kakšen je trenutno njihov status (N = 60)

V Avstriji je bilo v primerjavi s povprečjem v EU leta 2012 manj starih 20–24 let vključenih v izobraževalni proces, to je 34 %, medtem ko je bilo povprečje v EU leta 2012 41 %. Slovenija je s 56 % na samem vrhu lestvice.⁵³ Drugačna je situacija v starostni skupini 25–29 let, kjer

⁵³ V isti raziskavi Eurostata najdemo na drugem mestu za leto 2013 popolnoma drugačne podatke. V letu 2013 naj bi potemtakem bilo 45 % Avstrijcev v starosti 20–24 let še vključenih v izobraževalni proces – kar se zdi prevelika diskrepanca v primerjavi s podatki iz leta 2012. Tudi pri povprečju v EU so neskladja tako velika, da lahko upravičeno dvomimo v zanesljivost podatkov, saj naj bi v letu 2013 bilo naenkrat 50 % mladih v starosti 20–24 let še vključenih v izobraževalni proces. Največja pa je diskrepanca pri podatkih

jih je v Avstriji v izobraževalni proces vključenih nadpovprečno veliko, to je 18 %, povprečje v EU pa je 14 % (Eurostat 2015, 115), kar si deloma lahko razlagamo z avstrijskim sistemom visokega šolstva na univerzah, ki ne pozna letnikov, temveč le dva študijska odseka (1. Studienabschnitt, 2. Studienabschnitt; po bolonjski reformi »Bachelor« in »Master«). Vseka-kor so se z uvedbo bolonjskih procesov stvari začele spreminjati – mnogo strokovnjakov, teoretikov in univerzitetnih sodelavcev kritizira še večje prilagajanje izobraževalnega sistema kapitalističnemu delovnemu trgu – in šele čez nekaj let bomo lahko ocenili razsežnosti posledic na osnovi empiričnih podatkov.

60 % anketirancev v slovenskem zamejstvu v Avstriji je še vključenih v izobraževalni proces. Če sledimo vzorcu naše raziskave in razčlenimo anketirance v starostne skupine 15–19 let, 20–24 let in 25–29 let, dobimo nekoliko boljšo predstavo o ekonomskem vključevanju mladih. V skupini najmlajših obiskujejo anketiranci večinoma še srednjo šolo. 1 anketiranec opravlja vojaško službo, 1 civilno službo, 2 sta zaposlena, 1 anketiranka išče prvo zaposlitev, 1 pa navaja, da hodi v šolo in je hkrati zaposlena. 75 % jih je torej trenutno vključenih v izobraževalni proces. Tudi v srednji starostni skupini jih je 75 % še vključenih v izobraževanje, saj 15 anketirancev navaja, da študirajo, med njimi pa so 4, ki hkrati delajo. Če primerjamo podatek z zgoraj navedenimi izsledki Eurostata za Avstrijo, vidimo, da je med anketiranci delež vključenih v izobraževalni proces znatno večji, kar pa odgovarja omenjeni specifikum tukajšnje slovenske manjšine, ki je nadpovprečno izobražena. V starostni skupini 25–29 let je slika precej drugačna. 6 oseb, torej 30 %, navaja vključenost v izobraževalni sistem, 1 oseba je brezposelna, vsi ostali so zaposleni. Seveda ob relativno majhnem vzorcu ne moremo govoriti o reprezentativnosti študije, lahko pa poudarimo, da potrjuje dejstvo, da višja izobrazba ostaja pomemben pogoj za boljše poklicne obete, prav tako lahko izpostavimo ekonomsko korist večjezičnosti. Na avstrijskem Koroškem se denimo izredno veliko število pripadnikov – predvsem pripadnic – slovenske manjšine odloča za izobrazbo ljudskošolske učiteljice, ki trenutno še skorajda zagotavlja

za Slovenijo, kjer naj bi bilo leta 2013 vključenih v izobraževalni proces skoraj 70 % oseb omenjene starostne skupine. (Eurostat 2015, 140).

varno delovno mesto. Intervjuvanka A5 (zaposlena, 26 let) se je izrazila tako:

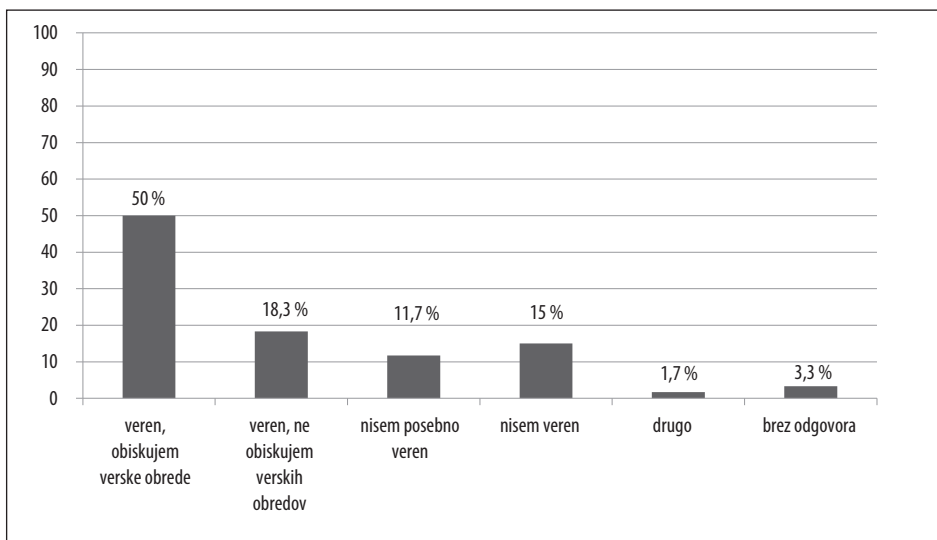
Jaz sem samo zaradi tega tam dobila službo, ker sem dvojezična učiteljica. [...] Kot enojezični ljudskošolski učitelj moraš ja skoraj deset let čakati, da dobiš službo. In tam imamo res veliko prijav. Imamo osem razredov in vedno en paralelni razred, v katerem so vsi prijavljeni (k pouku slovenščine, op. a.), in letos imamo celo dva prva razreda, kjer so prijavljeni. Eden je čisto dvojezičen in eden s timsko učiteljico. In to je ... (ime kraja, op. a.), kjer zdaj pravzaprav ne bi mislil, da je to slovenski kraj.

Mlada učiteljica implicitno omenja trend naraščanja prijav k pouku slovenščine, ki je v veliki meri posledica spremenjenega odnosa do slovenskega jezika na Koroškem, v katerem slovenščina vsaj večinoma med tistim delom prebivalstva, ki se je rodil v tretji tretjini dvajsetega stoletja ali kasneje, ni več socialna stigma, temveč prej celo dodaten socialni prestiž in kulturni kapital v Bourdieujevem smislu (npr. Bourdieu 1987, 1998), kar potrjuje tudi izjava intervjuvanke A6 (dijakinja, 17 let):

»Na naši šoli imaš več dijakov, ki ne znajo slovensko, ampak se hočejo naučiti, ker stari starši govorijo slovenščino, ali ne vem. In pač se vedno bolj zavedajo, da je slovenščina tudi pravzaprav fajn, da znaš, ker je še vedno: več znaš, več veljaš. In tega se mladi sedaj vedno bolj zavedajo.«

Religioznost mladih

Graf 5: Odgovori anketirancev na vprašanje, kakšen je njihov verski nazor (N = 60)

Velika večina prebivalcev Avstrije je rimskokatoliške veroizpovedi. Po podatkih popisa prebivalstva iz leta 2001⁵⁴ jih je bilo 5.915.421. Protestantov je bilo 376.150, muslimanov 338.988, pravoslavcev 179.472, drugih kristjanov 69.227, judov 8.140, katoličanov grške veroizpovedi 1.853, pripadnikov raznih drugih veroizpovedi 19.750, brez veroizpovedi 963.263, 160.662 pa se jih ni opredelilo (Statistik Austria 2002, 58).

Anketirani mladi pričujoče raziskave so po večini dokaj verni. Točno polovica anketirancev navaja, da so verni in obiskujejo verske obrede. Nadalnjih 18,3 % jih navaja, da so sicer verni, a ne obiskujejo verskih obredov. 11,7 % vprašanih ni posebno vernih, le 15 % jih navaja, da niso verni, 1 oseba pa pod možnostjo »drugo« navaja, da je agnostik.

V Avstriji je pouk verouka integriran v javni šolski sistem, sicer pa ni obvezen. Značilnost v pričujoči raziskavi pridobljenih podatkov nam ponazarja primerjava s splošnim položajem v Avstriji. V raziskavi o vrednostnih orientacijah Avstrijcev v starostnem obdobju 14–29 let avtorji

54 2001 je bil za zdaj zadnji popis prebivalstva, kjer so spraševali po veroizpovedi.

pišejo, da je vera »zelo pomembna« le za 8 % mladih, medtem ko jo ima za »dokaj pomembno« 15 %. Za 38 % mladih Avstrijcev je vera »manj pomembna«, celih 37 % pa navaja, da jim »sploh ni pomembna«. Na drugi strani se le petina anketiranih opredeljuje izrecno za ateiste. Trend zadnjih desetletij namreč nakazuje vedno manjšo pomembnost vere in Cerkve v Avstriji, hkrati pa sta prisotna neke vrste močno individualizirana spiritualnost in verovanje v neko višje bitje, čigar glavna funkcija naj bi bila po besedah avtorjev raziskave posredovanje občutka varnosti in tolažbe. Mladi večinoma niso več pripravljeni sprejeti religioznih dogem, ki bi lahko bile napoti osebnostnemu razvoju in samouresničevanju ter se zato deloma oprijemajo raznih vrst spiritualnosti (Institut für Jugendkulturforschung 2012, 39–42), ki bi jih lahko povzeli s pojmom »new age«.

Med slovenskim prebivalstvom v Avstriji je situacija nekoliko drugačna. Zgodovinsko gledano, so imeli slovenski duhovniki pomembno vlogo tako na področju izobraževanja kot na kulturnem in kulturnopolitičnem področju, kjer so kot izobraženci delovali tudi na področju prosvete in uveljavljanja narodnih pravic. Slovenščina v cerkvi je do danes ostala pomemben dejavnik uporabe slovenskega jezika v javnosti, saj so cerkveni obredi na dvojezičnem ozemlju dvojezični ali v celoti slovenski.

V preteklosti je ponekod v ljudskih šolah služil pouk verouka tudi kot jezikovni pouk slovenščine. Medtem ko so bile ljudske šole na koroškem podeželju dolga desetletja sredstvo germaniziranja in je bil odnos do slovenščine pogosto sovražen, je mnogo učiteljev verouka poučevalo dosledno dvojezično. Še v osemdesetih letih prejšnjega stoletja so bili nekateri dijaki mnjenja, da so se med poukom verouka naučili več slovenščine kot pri jezikovnem pouku slovenščine (Merkač 1983, 87).

Organiziranost Slovencev na področju Cerkve je izrazita tudi med mladino. Znotraj Slovenskega delovnega odbora Katoliške akcije delujeta Katoliška otroška mladina in Katoliška mladina. Mladinci so dejavni tudi v slovenskih farnih skupnostih v dvojezičnih župnijah na Koroškem oziroma v slovenski župniji sv. Cirila in Metoda v Celovcu, vključujejo pa se tudi v cerkvene dobrodelne akcije, na primer InicijativAngola.

Slovenski verniki v Gradcu se srečujejo v prostorih zakladne kapelice v cerkvi Marija Pomagaj/Mariahilf. Na Dunaju deluje Slovenski pastoralni center. Tudi tu ima Cerkev med drugim poslanstvo jezikovne vzgoje, zato

se mnogo slovenskih vernikov ne vključuje v tamkajšnje domače farne cerkve, temveč v cerkvene obrede fare s slovenskim bogoslužjem. Leta 2014 so v Radgoni v Frauenkirche prvič po štiriindevetdesetih letih praznovali nemško in slovensko mašo, saj je bila slovenska maša tam ukinjena že leta 1920 (Haberl - Zemljič 2014).

Vera/verska vzgoja je predvsem lahko tudi element družbene kohezije in družinske povezanosti, zlasti med Slovenci na avstrijskem Koroškem. Intervjuvanec A2 (zaposlen, 24 let) navaja:

»(Cerkev; op. a.) je tudi nekaj, s čimer smo doraščali. Brez Cerkve bi si težko predstavljal življenje. To je pač tako, navajeni smo nekako na ta sistem, na ta ritem, na to rutino Cerkve, da se pač gre k maši in to. To je po moje bolj proces, ki je bil naučen, ne pa, o katerem si se sam prepričal.«

Za intervjuvanko A6 (dijakinja, 17 let) je redna hoja v cerkev pomembna iz družinskih in jezikovnih razlogov: *»Ja, pač že grem v cerkev redno. Pa je fajn vedno z družino tam biti in malo pomoliti. [...] Z vero bolj povezujem slovenščino.«*

Obiskovanje cerkvenih obredov pa je lahko poleg tega za mnogo ljudi tudi neke vrste izraz družbenopolitične usmerjenosti, kar potrjuje intervjuvanec A2 (zaposlen, 24 let):

Jaz ne grem zato v Cerkev, da dajem političen statement. Jaz sem pač tako bil naučen in tako navajen od doma, to nekako iz respekta tudi in dobre volje do staršev ali kaj, kot en ritual. Sem si pa pač tudi večkrat mislil, če sem tam sedel, kaj zdaj tle delam, a je to res smiselno. [...] In to je tudi mogoče v naši fari ta problem, [...] da če greš v Cerkev, da se pač avtomatično priznaš tudi k eni politični stranki. Če jaz grem v Cerkev, to ni političen statement. Ampak drugi, ki ne grejo oziroma so pač volivci, ne vem kaj, socialdemokratske stranke, to nedeljsko obiskovanje maše zelo gledajo kot političen akt.

Omenili smo, da je imela cerkev za ohranjanje slovenskega jezika v Avstriji posebno vlogo. Intervjuvanec A1 (zaposlen, 27 let) izpostavlja cerkev kot eno izmed redkih ustanov na obrobju dvojezičnega ozemlja, kjer je še danes prisoten slovenski jezik.

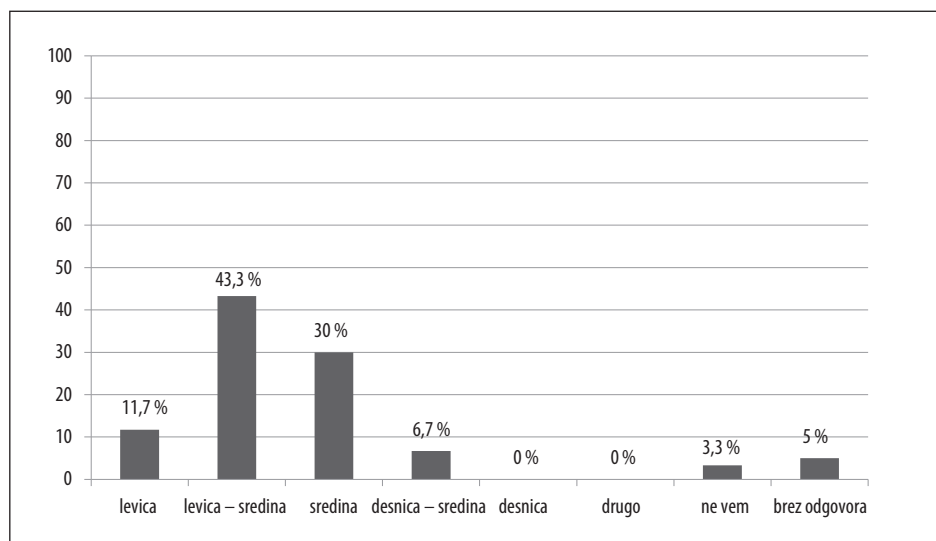
Tu ničesar ni več, to vse se je nehalo po drugi vojni. Najbližji je slovenski cerkveni zbor, edina ustanova, ki jo imamo slovensko tukaj.

Vprašanje: Ali je slovenska maša, slovenski zbor motivacija, da greš k maši?

Odgovor: Je tudi ena motivacija več. Je pač ena možnost, ki jo lahko izkoristim, se veselim slovenskih pesmi. Če tega ne bi bilo, bi našel drugo možnost, kako imeti stik s slovenščino.

Politična orientacija mladih

Graf 6: Odgovori anketirancev na vprašanje, kakšna je njihova politična orientacija (N = 60)

Dobra polovica anketirancev v Avstriji se je uvrstila levo od sredine: 11,7 % se jih je opredelilo za skrajno levo opcijo, 43,3 % pa za srednje levo. Politično sredino je izbralo 30 % anketirancev, za desnosredinski politični spekter pa se jih je opredelilo 6,7 %. Za skrajno desnico se ni odločil nihče. 5 % jih ni odgovorilo na vprašanje, 2 anketiranca pa nista vedela, kaj početi s pojma levo in desno.

Zanimiva je velika pripravljenost anketiranih mladincev v Avstriji, da se politično opredelijo. Rezultati so v glavnem zelo podobni izsledkom vseh avstrijskih raziskav o političnih orientacijah mladega prebivalstva⁵⁵ (Institut für Jugendkulturforschung 2012, 60). Pojem desnica mladi običajno povezujejo s ksenofobijo, nacionalizmom in kulturnim konservativizmom. Pojem levica pa pogosto enačijo s svetovljanstvom in odprtostjo do manjšin in priseljencev. Ta osnovna drža je prišla do izraza tudi v intervjujih v okviru naše raziskave. Intervjuvanec A1 (zaposlen, 27 let) je dejal:

Levica naj bi bila bolj prijazna do ljudi. Naj bi. Ker v praksi je pač vse ista reč. Bolj humano, etično naj bi bilo. Desnica je bolj nacionalizem, sovražnost, nesprejetje drugih. Po drugi strani pa včasih tudi kaj pametnega rečejo. Ni vse slabo [...]. Samo moj problem z levico je, da levica zmeraj reče, vse, kar je z desne strani, vse je slabo. Bi se pa veselil, če se najde en kompromis, oziroma da se vse, kar je pametno z vseh strani, vzame za ljudi. [...] Ampak v glavnem bi rekel, da je desnica manj simpatična za moje pojme. [...] Pa tudi levica premalo dela za ljudi, preveč za lasten žep.

V navedenem citatu se po eni strani izraža prevladujoče mnenje o osnovnih lastnostih političnih strank in tokov, ki z levico enačijo humanistično gledanje in z desnico šovinizem, po drugi strani pa je opazna paradokсна želja po depolitizaciji politike, ki da naj bi delala bolj ali manj nevtrarno za ljudi.

Tudi za intervjuvanko A5 (zaposlena, 26 let) je pojem »desnica« obarvan negativno, omenja pa še dodatno lastnost, ki jo mladi večinoma pripisujejo političnemu desničarstvu: »Zame desnica vedno išče nekoga, na katerega se pač potem lahko spusti, da ima [...] žrtev, pač da imajo nekoga, proti kateremu lahko hujskajo. Zdaj niso več koroški Slovenci, zdaj so pač ljudje, ki pridejo.«

55 Podatki so v popolnem nasprotju z rezultati volitev v avstrijski državni zbor leta 2017. Če verjamemo analizam, ki jih je izvedel tozadevno v Avstriji najbolj priznan inštitut SORA, je namreč 30 % volivcev, mlajših od 30 let, volilo desničarsko FPÖ, 28 % pa konservativno ÖVP.

Mnenje, da se je nestrpnost do Slovencev pretvorila v predsodke proti priseljencem, je med mladimi pripadniki slovenske manjšine zelo razširjeno. Zanimivo pa je poleg očitnega dejstva, da je širjenje ksenofobije v prvi vrsti lastnost desničarske politike, še nekaj drugega. Zdi se namreč, kot da bi drža do priseljencev postala skorajda edina lastnost, po kateri mladi razlikujejo med politično levico in desnico. Tudi po izsledkih zgoraj omenjene avstrijske raziskave mlada generacija politično levico v vedno večji meri istoveti s prijaznim, politično desnico pa s sovražnim stališčem do priseljencev. Na tem področju so razlike med tistimi mladinci, ki se imajo za levičarje, in tistimi, ki se imajo za desničarje, izrazite, pri vprašanih o ekonomski pravičnosti med različnimi družbenimi sloji pa teh razlik skoraj ni več (Institut für Jugendkulturforschung 2012, 61). Dodamo lahko, da je poleg prijaznega stališča do priseljencev še zavze-manje za družbeno enakopravnost – to je za enakopravnost med spoloma in feminizem, za pravice gejev in lezbijk itd. – snov, iz katere se napaja politična identiteta levičarjev v očeh mladih. To, kar je bilo nekoč bistvo svetovnega nazora levičarjev – prizadevanje za socialno pravičnost in borba proti ekonomskemu izkoriščanju –, torej danes ni več toliko v ospredju. Ideološki proces preobrazbe boja proti družbeni neenakosti v – danes bi temu rekli pluralistična gibanja – boj za ženske pravice, pravice gejev, pravice migrantov, pobude za ekološko ravnanje in etični odnos do živali, regionalne in religiozne konflikte so družboslovci opisovali že v osemdesetih letih dvajsetega stoletja (npr. Beck 2009 [1986]).

Tudi politična stvarnost koroških Slovencev je vpeta v tradicionalno ločevanje med desničarskim in levičarskim taborom. Politično zastopstvo koroških Slovencev je bilo po drugi svetovni vojni enotno, leta 1949 se je po razdružitvi iz Pokrajinskega odbora Osvobodilne fronte za slovensko Koroško ustanovil Narodni svet koroških Slovencev (v nadaljevanju NSKS), kmalu za njim pa Demokratična fronta delovnega ljudstva, iz katere se je leta 1955 oblikovala Zveza slovenskih organizacij (v nadaljevanju ZSO). Od leta 2003 deluje še tretja politična organizacija, to je Skupnost koroških Slovencev in Slovenk (v nadaljevanju SKS). Vse tri zastopniške organizacije koroških Slovencev imajo težave pri vključevanju mladine. Poleg osrednjih političnih organizacij deluje od sedemdesetih let dvajsetega stoletja tudi politična stranka Enotna lista (v nadaljevanju EL),

ki kandidira predvsem na občinski ravni kot zbirna slovenska stranka, v katero se vse bolj vključujejo tudi nemško govoreči in nekateri priseljenci. Leta 1991 je bila ustanovljena mladinska organizacija Mlada Koroška enotna lista, ki danes deluje kot Mlada EL in je formalno neodvisno društvo znotraj slovenske narodne skupnosti. Nekateri mladi se vključujejo tudi v mladinske organizacije večinskih političnih strank. Zastopniška organizacija za Slovence na avstrijskem Štajerskem je Kulturno društvo Člen 7 za avstrijsko Štajersko, ki deluje tako na političnem kot kulturnem področju in je tako kot NSKS, ZSO in SKS zastopana v sosvetu za manjšine pri Uradu zveznega kanclerja na Dunaju.

Najpogostejša kritika na račun političnega zastopstva koroških Slovencev, ki jo slišimo iz ust mladih, je razcepljenost manjšinskih organizacij v nasprotujoče si ideološke tabore. Želja po enotnosti v ključnih manjšinskih vprašanjih – najabstraktneje rečeno so to »pravice koroških Slovencev« – je izrazita. Intervjuvanka A3 (študentka, 22 let) se je izrazila takole:

Ti stari prepiri mi gredo malo na živce. Da so vsi tako »verbohrt« (zadrtili, op. a.). S tem se pravzaprav nočem ukvarjati. Na eni strani ta NSKS, na drugi strani ta ZSO, ki pač ničesar drugega ne delata, kot da si nasprotujeta. To me ne zanima. Mi smo ena manjšina in boljše bi bilo, če bi skupno delali.

Vprašanje: Ali kaj veš o vsebinah delovanja teh organizacij?

A3: Bolj malo. Malo že, ker se doma o tem pogovarjamo.

Vprašanje: Ali bi lahko vsebinsko ocenila delo osrednjih organizacij?

A3: Pravzaprav ne.

Vprašanje: Te zanima politični angažma znotraj skupnosti? Ne nujno v profesionalnem smislu ...

A3: Tudi tega trenutno ne morem oceniti. Morda, ko se bom vrnila na Koroško. Ne morem tega izključiti. Če, potem bolj na strani ZSO, ne bom se vključila v NSKS, to je zame že jasno. Ampak tega še ne vem. Saj še sploh ne vem, ali se bom vrnila na Koroško.

Ena izmed zagat, v kateri se je znašla današnja manjšinska politika Slovencev na Koroškem, je nesposobnost oziroma nezainteresiranost vključevanja mlajše generacije. Zagata je dvojna, saj tudi s strani mladih ni opaziti resnih ambicij do sooblikovanja manjšinske politike znotraj obstoječih krovnih organizacij. Najpogostejši argument za odsotnost znotraj manjšinske politike, ki ga slišimo iz ust mladih, je ta, da naj bi bile organizacije za mlade neatraktivne, saj tam odločajo stari moški, s katerimi da ne bi bilo mogoče sodelovati na enakopravni ravni. Odziv na ta očitek pa je pogosto ta, da funkcionarji krovnih organizacij pozivajo mlade, da naj bi se vključili, ugovarjali, protestirali itd. Ker tega ni, pa naj bi bili mladi konec koncev sami odgovorni za lastno odsotnost in nemoč. Tako argument mladih kot argument političnih funkcionarjev prepričata le do določene mere, v tem okviru pa zaradi pomanjkanja prostora poglobitev v to pomembno razpravo oziroma problematiko ni možna. Vprašanje pa je, kako bo slovenska narodna skupnost v prihodnosti politično organizirana. Kritike intervjuvancev naše raziskave vsekakor potrjujejo, da tradicionalne strukture ne ustrezajo potrebam mlajše generacije. Temeljite razprave o tem vprašanju pa ni videti. Mnogokrat se mladi pritožujejo nad etablirano starejšo generacijo tukajšnjih zamejskih politikov, češ da se ne morejo ločiti od starih ideoloških konfliktov med desnico in levico. Nekateri mladi menijo, da naj bi bilo razlikovanje med levico in desnico anahronistično ter namesto tega predlagajo neke vrste ideološko nevtralnost. Kljub vsemu pa je odnos mladih do osrednjih manjšinskih političnih organizacij dostikrat ambivalenten. Medtem ko imajo po lastnih besedah po eni strani dovolj »stare zadrnosti« obeh tradicionalnih političnih taborov in se med drugim zaradi tega nočejo vključiti v politično delo, jim je pogosto ena izmed omenjenih političnih organizacij bližja od druge (glej zgoraj navedeno izjavo intervjuvanke A3). V veliki meri pa je bližina oziroma distanca do ene ali druge organizacije pogojena s prepričanju, ki so jih mladim posredovali starši in stari starši, tako da lahko govorimo o določeni reprodukciji politične dihotomije, za katero odgovarjajo tudi mladi sami, čeprav jo verbalno pogosto odklanjajo.⁵⁶

56 V tem primeru je na delu dejavnik *identitete*, saj ta bistveno temelji na razlikovanju in primerjanju. Še več: vsak pomen pravzaprav šele nastaja, ko razlikujemo in ločujemo (prim. Bourdieu 1998, 22). Prav ta *relativni* pomen identitete je razlog za omenjeno reprodukcijo

Značilno za mlade pripadnike manjšine, ki prihajajo z robov dvojezičnega ozemlja, je denimo, da imajo pogosto še bolj distanciran in posledično odklonilen odnos do osrednjih političnih in kulturnih organizacij slovenske manjšine in njihovega osebja, ki naj bi v njihovih očeh težil k nepotizmu. Pogosto se počutijo prezrte, kot na primer intervjuvanec A1 (zaposlen, 27 let): *»[...] to je tudi moj ded občutil, pa tudi nekako rekel, da če ne pripadaš določenim krogom znotraj slovenske skupnosti, imaš težave, pa vidiš, da drugi dobijo nekaj, kar bi lahko ti tudi opravil, magari bolje, pa ne dobiš, ker ne spadaš v ta krog.«*

Anketiranec A2 (zaposlen, 24 let) je svojo nejevoljo do vključevanja v politične strukture tako manjšine kot večine utemeljil tako: *»Se že zanimam za politiko, ampak sem doživel toliko razočaranj, kar se tiče politikov, da sem si rekel: 'Jaz nikoli v življenju nočem biti politik in tudi imeti opravka ne kaj s politiko.' Ker je toliko že zafurala politika, kar sem jaz dojemal, in tudi moje gledanje na ta svet je zelo spremenila. [...] Sicer pa vem, da je važno. Brez politike in politikov ne bi šlo.«*

Poleg nezadovoljstva z vladajočo politiko velja razlog za relativno odsotnost mladih v politični sferi iskati tudi v splošnih družbenih razmerah, ki pogosto onemogočajo ali vsaj zelo otežujejo družbeni angažma vsaj tistim mladim, ki ne izhajajo iz socialno privilegiranih slojev. Mladim, ki so poklicno zaposleni ali stremijo po višji izobrazbi in občutijo pritisk, da kar se da hitro in gladko opravijo visokošolski študij, pa preprosto manjka časa in volje za družbenokritično udejstvovanje.⁵⁷ Intervjuvanka A3 (študentka, 22 let), ki bi po lastnih besedah rada bila politično aktivnejša, pravi, da bi morala v to *»investirati veliko časa. To je pač težko.«*

Značilnost sodobne politične zavesti je identifikacija »ex negativo«, kar je izrazila tudi intervjuvanka A5 (zaposlena, 26 let), ko je rekla, da se sicer ne ukvarja preveč s politiko, da pa ve, *»česa nočemo«*.

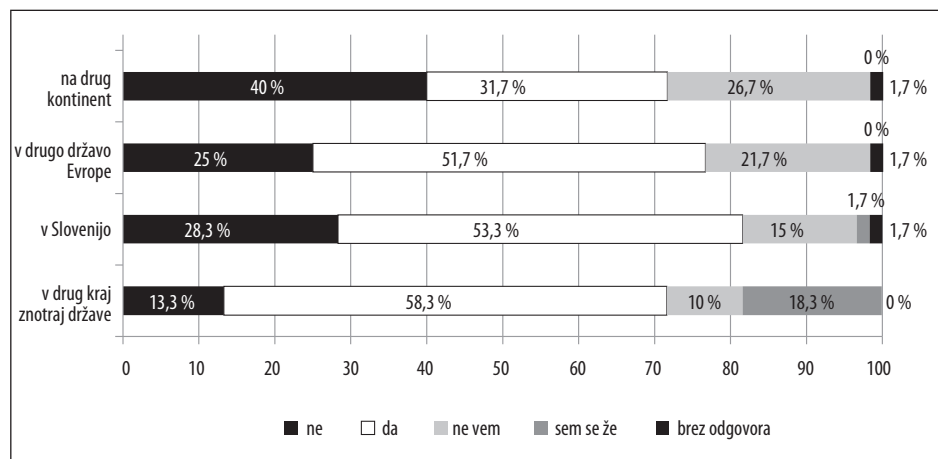
dihotomije, ki v veliki meri strukturira in osmišlja vsebino političnega mišljenja in ravnanja; več o dejavniku identitete v vzporednem monografskem zvezku o identifikacijskih procesih mladih v slovenskem zamejstvu.

57 Razlogi za šibko prisotnost mladih v javnih političnih razpravah so gotovo še globlji. Na tem mestu ne moremo temeljiteje spregovoriti o socialno-ekonomski strukturi družbe ter o socialno-psiholoških dejavnikih in sodobnih oblikah subjektivnosti mladih.

Mobilnost mladih in »braindrain«

Splošen razvoj na Koroškem, ki se ne tiče le slovenske manjšine, gre v smeri odseljevanja mladih iz obrobnih krajev v bližnja ali oddaljena mesta. Vse več mladih družin se preseljuje v Celovec, kjer si uredijo tudi stalno bivališče, mnogi se po končanem študiju zaposlijo v študijskih mestih, predvsem v Gradcu in na Dunaju. V manjšem obsegu je prisotna mobilnost po Evropi in zunaj Evrope, saj zlasti v trenutnem kriznem obdobju le zelo majhen delež avstrijskega prebivalstva pričakuje izboljšanje socialno-ekonomskega položaja v tujini, kar je v drugih državah EU, ki bi jih lahko označili kot (pol)periferijo⁵⁸ supranacionalnega združenja, popolnoma drugače. Na avstrijskem Štajerskem je poleg avtohtonega dvojezičnega ozemlja na južnem Štajerskem tudi mesto Gradec važen naselitveni prostor za Slovence, ki se tja preseljujejo s štajerskega podeželjja, Koroške, Slovenije in drugih krajev.

Graf 7: Odgovori anketiranih na vprašanje, ali bi se zaradi zaposlitvenih ali drugih možnosti bili pripravljeni za dalj časa ali trajno preseliti – izraženo v odstotkih (N = 60)

58 Med države polperiferije EU šteje sociolog Rastko Močnik na primer tudi Slovenijo (2010), kot periferijo EU pa lahko navedemo predvsem nekatere države bivšega Sveta za vzajemno gospodarsko pomoč (Comecon), to je Bolgarijo in Romunijo, ter baltske države, ki so bile del nekdanje Sovjetske zveze. Danes lahko upravičeno štejemo med države periferije tudi tiste države na jugu Evrope, ki so se znašle v hujši ekonomski krizi, v prvi vrsti Grčijo.

Ker je Avstrija država z relativno velikim deležem priseljencev, se na tem mestu posvetimo, vsaj mimogrede, tudi temu družbenemu dejavniku. Avstrija je imela leta 2015 v povprečju 8.491.000 prebivalcev, 1.812.900 oziroma 21,4 % s tako imenovanim migracijskim ozadjem (Migrationshintergrund), med katerimi je 478.700 migrantov druge generacije. Potomci tistih priseljencev, ki so v Avstrijo prišli že pred desetletji, so si deloma ustvarili tudi strukture, kjer lahko ohranjajo svojo kulturno dediščino. Migracije z raznih koncev sveta – v največji meri iz nekdanje Jugoslavije, to je 513.100 oseb, in Turčije, to je 273.100 oseb (Statistik Austria 2016a), a na primer tudi začasno priseljevanje nemških študentov – ima za socialno strukturo avstrijske družbe danes veliko večji pomen kot vprašanja avtohtonih manjšin. Avtohtone manjšine v primerjavi s skupinami priseljencev na Dunaju obravnavajo kot statične skupine. Zaradi majhnega števila imajo v primerjavi z močnimi skupinami priseljencev le marginalen pomen (Fischer, cit. po Wohlfarter 2014). Na Koroškem znaša delež prebivalcev z migracijskim ozadjem 12,5 %, na Štajerskem pa 12,6 %, le Gradiščanska (12,2 %) ima v Avstriji manjši delež prebivalcev s tako imenovanim migracijskim ozadjem (Statistik Austria 2016b). Gradiščanska in Koroška sta strukturno najšibkejši zvezni deželi v Avstriji. Tudi v manjšinsko območje na Koroškem se priseljujejo državljani Slovenije, pripadniki drugih slovanskih narodov (predvsem iz republik nekdanje Jugoslavije), in veliko število študentov iz Nemčije. Pomembni dejavniki so prav tako migracija zaradi ekonomskih razlogov znotraj EU, zlasti v današnjih časih gospodarske krize, predvsem na jugu, jugozahodu in vzhodu Evrope ter na območju nekdanje Nemške demokratične republike, beg ljudi iz revnejših krajev sveta ter od leta 2015 naprej prihod številnih beguncev z Bližnjega vzhoda in iz Srednje Azije. V manjšinsko skupnost so vključeni nekateri potomci nekdanjih beguncev, ki so se v času jugoslovanske vojne naselili na zamejskih območjih in so bili vključeni v slovensko manjšinsko šolstvo.

Treba je prav tako upoštevati dejstvo, da se zaradi dobrih možnosti za izobraževanje – na primer večjezični pouk na slovenski gimnaziji in trgovski akademiji v Celovcu – začasno priseljujejo in vključujejo v manjšinsko stvarnost tudi mladi iz Slovenije, v manjši meri Slovenci iz Italije.

Zaradi zaposlitvenih ali drugih možnosti bi se bili anketirani mladi

v Avstriji pripravljeni za dalj časa ali trajno preseliti predvsem v drug kraj znotraj države, v Slovenijo in v druge evropske države. Podatek, da je pripravljenost selitve na drug kontinent najmanjša, ne preseneča. Vsak peti anketiranec se je že preselil, razen ene izjeme vsi znotraj Avstrije. Če odštejemo tisto tretjino mladih, ki so stari manj kot dvajset let in se razen ene izjeme še niso odselili od doma, vsak četrti anketiranec iz ostalih dveh starostnih skupin ne stanuje več v ožjem domačem okolju.

Za celo avstrijsko zvezno deželo Koroško je značilno, da je odseljevanje predvsem mladega in višje izobraženega prebivalstva v večje avstrijske mestne centre izrazito. Ker je Koroška že dolga desetletja med strukturno najšibkejšimi regijami v Avstriji, ta pojav ni nov. Koroško prebivalstvo je med drugim zato nekoliko starejše kot v povprečju avstrijsko prebivalstvo. Delež starih nad 65 let je znašal ob zadnjem popisu prebivalstva leta 2011 v Avstriji 17,8 %, na Koroškem pa 19,5 % (Statistik Austria 2011). Ob začetku leta 2015 je starostna skupina 20–29 let na Koroškem znašala 11,3 % celotnega prebivalstva, medtem ko je na Dunaju ista starostna skupina znašala 15,5 % prebivalstva (Statistik Austria 2015). Če za povrh še upoštevamo, da imajo nekateri koroški študenti, čeprav živijo v Gradcu ali na Dunaju, stalno bivališče na Koroškem in jih potemtakem statistično štejemo med Korošce, ugotovimo, da je značilno umanjkanje te starostne skupine.

Postavimo torej tezo, da je med razlogi za odseljevanje tudi za mlade neprimerna starostna struktura družbe. Pri mladih, ki so mlajši od 20 let, odseljevanje sicer še ni pomemben dejavnik, saj so večinoma še vključeni v izobraževalni proces v srednjih šolah. Ko pa se za mlade začne obdobje terciarnega izobraževanja – in med slovenskim prebivalstvom avstrijske Koroške je delež višje izobraženih nadpovprečno velik –, se mnogi izmed njih odločijo za študij v urbanih centrih zunaj Koroške, zlasti na Dunaju in v Gradcu. To pomanjkanje mladih, starih od 20 do 30 let, pa ima za posledico, da postaja Celovec kot študijsko mesto za mnogo mladih neatraktiven.⁵⁹ Mladi imajo pogosto občutek, da se na Koroškem prepro-

⁵⁹ Nekoliko tej ugotovitvi ugovarja dejstvo, da je v zadnjih letih začelo svoj študij v Avstriji – med drugim tudi v Celovcu – veliko število študentov iz Nemčije, saj se lahko na osnovi evropskega prava v Avstriji izognejo nemški različici *numerus clausus*. Ta pritok nemških študentov, ki je na eni strani nerešen problem za avstrijski izobraževalni sistem, je v

sto ne dogaja dovolj, kar je izrazila tudi intervjuvanka A3 (študentka, 22 let):

Jaz sem pač imela občutek, da moram iti nekam drugam. Dovolj sem imela to tu. Vse je zelo majhno, rabila sem nekaj večjega. Zato sem šla na Dunaj. [...] Na Dunaju je več mladih ljudi, več se dogaja. V Celovcu je po gotovem času vse isto, poznaš vsak obraz. Malo je dolgočasno. Na Dunaju je pa vedno nekaj novega. Prosti čas je super na Dunaju, ker vedno lahko nekaj delaš. Na Dunaju mi ni dolgčas.

Nekoliko drugače na to gleda intervjuvanka A5 (zaposlena, 26 let), ki si je sicer želela študirati na Dunaju, nato pa se je razvilo drugače, kot je predvidevala:

[...] na Dunaj sem nujno hotela. Ampak bolj zaradi tistega, ne vem, tudi malo stran od doma [...]. Potem po enem letu sem pa videla, pravzaprav imam tu toliko, da sem tu tako navezana, da sem pravzaprav zelo rada na Koroškem, in zaradi tega sem se pa po enem letu spet vrnila. Sem tudi vsak vikend hodila domov, ker smo imeli tako veliko nastopov in ker ima mama zbor, se potem vedno čutiš tako malo dolžnega, da moraš pomagati pri petju.

Intervjuvanka A6 (dijakinja, 17 let) gleda na vprašanje o odselitvi ambivalentno, si pa lahko predstavlja študij v Celovcu:

»Ja, pravzaprav sem mislila, da bi šla v Gradec ali v Ljubljano, tudi ker v Ljubljani imaš le več možnosti, pa lažje noter prideš. [...] Bom pa, mislim, ostala doma, ker sem le rada v Celovcu in imam tudi rada moje prijatelje tle. [...] In v Celovcu imaš itak iste možnosti kot v Gradcu ali na Dunaju.«

Selitve v Slovenijo so dokaj redke. Le majhno število koroških Slovencev študira v Sloveniji, kar se odraža tudi v odgovorih anketirancev, saj le 1 oseba navaja, da se je preselila v Slovenijo. Medtem ko o razlogih za redko študiranje v Sloveniji lahko le ugibamo, gre razloge za maloštevilne zaposlitve v prvi vrsti iskati v slabšem ekonomskem položaju Slovenije. Intervjuvanka A5 je na primer dejala:

»Ko vidim, da moji prijatelji v Sloveniji zaslužijo za dve tretjini manj [...]. Cene v trgovinah so kmalu iste [...], tako da si ne morem predstavljati, kako to naredijo.«

Dejali smo, da so jezikovno slovenska in mešana območja na Koroškem večinoma strukturno še šibkejša od koroškega povprečja. Mnogo obrobni koroških krajev se sooča z negativnimi gospodarskimi in demografskimi tendencami, cela vrsta krajev z avtohtono prisotnostjo slovenskega prebivalstva doživlja periferizacijo (prim. Zupančič 2007). Vse izrazitejši je tudi tako imenovani beg možganov s podeželja v bližnja in daljna mesta. Tak razvoj seveda ni značilen le za Koroško, temveč je to splošni družbeni razvoj dvajsetega in enaindvajsetega stoletja, ki je občutno spremenil življenje v nemestnih okoljih.

Razlogi mladih za odseljevanje so zelo različni, med najpomembnejše pa lahko uvrstimo boljše možnosti za izobraževanje drugod, boljše poklicne obete in privlačnost kulturnega in socialnega življenja v urbanih centrih ter osamosvajanje od starševske oskrbe.

V nekaterih krajih na avstrijskem Štajerskem, kjer je slovenščina avtohtona, so okoliščine prav tako zaskrbljujoče, kar opisuje tudi intervjuvanec A7 (študent, 20 let):

»Mlajše generacije v Radgoni skoraj ni. [...] Radgona je starajoče se mesto, kjer v glavnem živijo upokojenci [...]. Mislim, da ni veliko vasi, ki imajo manj prebivalcev kot vasi tukaj [...] Ljudje se bolj odseljujejo kot priseljujejo.«

Citirani intervjuvanec k temu dodaja, da vabi gimnazija v Radgoni s poukom slovenščine tudi Slovence iz Slovenije.

Včasih pa mladi, ko so se odselili, tudi hitro začnejo pogrešati to, kar jim nudi domače okolje, kot je to predhodno izrazila intervjuvanka A5, ki

sta ji najbolj manjkala družinsko okolje in udejstvovanje v domačem kulturnem društvu. Prav ta dva omenjena dejavnika pa sta bila poleg lepote narave najpogostejše omenjena razloga za navezanost na domače okolje. Medtem ko narava in družina nista specifična dejavnika manjšinskega okolja, je udejstvovanje v krajevnih kulturnih društvih pri mladih pripadnikih slovenske narodne skupnosti poseben vidik, ki bi ga bilo treba še natančneje proučiti. Postavimo torej tezo, da bi bil eksodus slovensko govoreče mladine še znatno večji, če ne bi bilo dejavnosti slovenskih krajevnih kulturnih društev. Tako je na primer intervjuvanec A2 (zaposlen, 24 let) razmišljal o prednostih in neugodnostih življenja v mestu oziroma v domačem kraju na podeželju:

»Po drugi strani bi pa izgubil ta občutek, živeti v zelo lepem kraju v čudoviti naravi [...] Pridobil bi po drugi strani tudi to, kar vse ponuja mesto, česar podeželje ne ponuja [...] Po drugi strani bi pa kljub temu bil navezan nekako na dom, ker sem aktiven v športnem društvu, v kulturnem društvu in imam tri ali štiri termine na teden.«

Intervjuvanec A1 (zaposlen, 27 let), ki se je po študiju vrnil na Koroško in tudi našel zaposlitev, je izpostavil pomanjkljive možnosti izobraževanja na Koroškem in poudaril, kako pomemben mu je bil stik s slovenščino tudi na Dunaju:

Za naravoslovne predmete na Koroškem ničesar ni [...], zato moraš oditi. Ima tudi svoje prednosti. Jaz sem na Dunaju tudi zmeraj gledal, da imam stik s slovensko govorečimi, vseeno ali so to bili Korošci ali pa iz Slovenije, samo da govorim pa imam stik z jezikom [...]. (O možnostih zaposlitve na Koroškem, op. a.) O, te so kar dobre. S to izobrazbo iz tujine tako rekoč [...], je to kar v redu. Če bi tu ostal ves čajt, ne bi bilo tako ugodno.

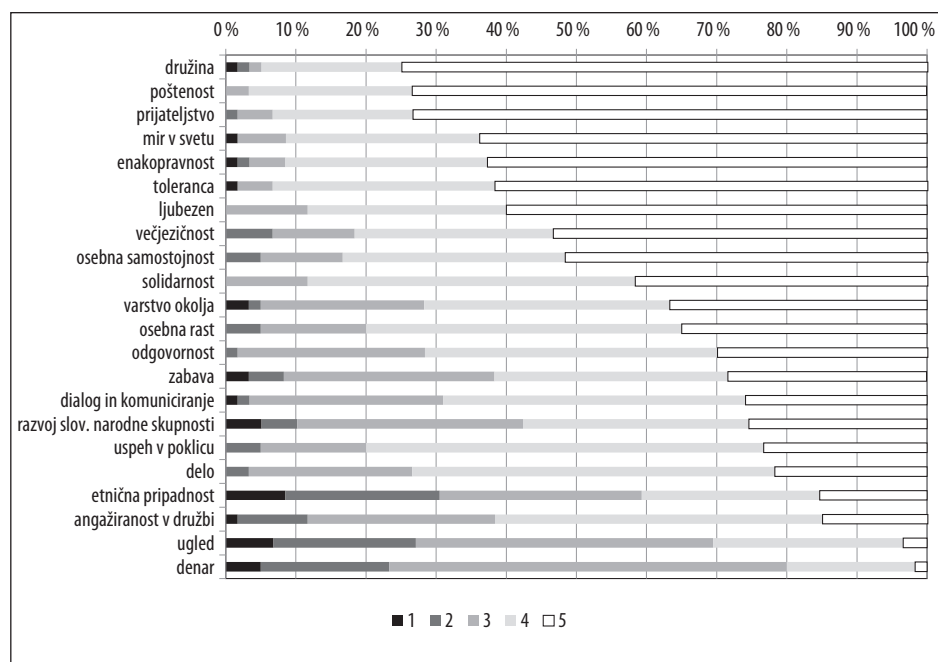
Na določenih področjih so torej možnosti zaposlitve na Koroškem dobre, v splošnem pa kljub temu primanjkuje višje izobraženim mladim primernih delovnih mest. To je poudarila tudi intervjuvanka A5 (zaposlena, 26 let), ki pa sama glede tega ni imela težav, saj se lahko

ljudskošolske učiteljice z dvojezično (slovensko-nemško) izobrazbo po navadi hitro zaposlijo:

»Moja sestra bi rada prišla nazaj na Koroško, zdaj pa zanjo in za njenega partnerja ni službe, da bi pač bilo primerno. Nekaj bi že našla, samo to, kar je ona študirala, pa da bi na tem področju kaj našla, je pač po moje bolj težko.«

Mladi in vrednote

Graf 8: Ocene anketirancev glede pomembnosti nekaterih vrednot
(1 – najmanj pomembna, 5 – najpomembnejša)

Vrednote, ki jih mladi v SZA v povprečju najbolj cenijo, so poštenost, družina in prijateljstvo. Prav tako so na višjih mestih mir, toleranca, enakopravnost, ljubezen, solidarnost in osebna samostojnost. Na sredini

lestvice so večjezičnost, osebnostna rast, varstvo okolja, odgovornost, uspeh v poklicu/študiju in delo. Proti koncu lestvice sledijo zabava, dialog in komuniciranje, razvoj slovenske manjšine, angažiranost v družbi, etnična pripadnost in ugled v družbi. Zadnje mesto med vrednotami zaseda denar.

Če analitično razlikujemo med primarnimi in sekundarnimi vrednotami (Höffe, cit. v Heinzlmaier/Ikrath 2013) – primarne vrednote so moralne vrednote, na primer toleranca in poštenost, sekundarne vrednote pa funkcionalne, na primer ugled v družbi ali denar –, opazimo, da dajejo mladi anketiranci večinoma prednost primarnim vrednotam, kar sicer ni v soglasju z razvojem, kot ga opažajo nekateri sociologi in družboslovci (npr. zgoraj citirani Höffe, Heinzlmaier/Ikrath), kjer naj bi v skladu z »duhom kapitalizma« vedno bolj v ospredje stopale sekundarne vrednote. Sicer pa vemo, da omenjene primarne vrednote pogosto niso tako nedolžne kot njihov dobesedni pomen. Navajanje moralnih vrednot lahko služi tudi upravičevanju povsem sebičnih materialnih ciljev, tako da ni presenetljivo, da ljudje v tovrstnih anketah dajemo prednost moralnim vrednotam.⁶⁰

To, da angažiranost v družbi ni med najvišje ocenjenimi vrednotami, pa bi lahko interpretirali kot posledico družbenih in ideoloških procesov, kot jih opisujejo zgoraj omenjeni družboslovci.

Kar zadeva etničnost relevantnih podatkov,⁶¹ ugotavljamo, da so z narodnostjo povezane vrednote mladim relativno malo pomembne. Najpogostejše je mnenje, da premočna narodnostna identifikacija ni na mestu. Intervjuvanec A4 (dijak, 16 let) se je denimo izrazil takole: »Seveda ni slabo, če si ponosen na svoj narod, ampak ni zdaj nujno dobro. Rekel bi, da je nekako nevtrarno.«

60 Avtorju denimo ne pride na misel niti en sam primer, kjer bi nek pomemben politik javno upravičeval vojni pohod z argumentom, da si želi prisvojiti gotove surovine, geopolitičen vpliv ali da ravna v interesu multinacionalk. Vojne zločine upravičujejo povsem moralno s ključnimi pojmi, kot so demokracija, svoboda in človekove pravice. Vprašanje je torej zapleteno, saj se ljudje radi prikazujemo v luči etičnega mišljenja in ravnanja. Ko govorimo o moralnih vrednotah, se zelo hitro znajdemo v ideološkem diskurzu, ki ga je treba šele dekodirati.

61 Več o etničnih in narodnih identifikacijah glej v monografiji »Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi. Zvezek IV: Identiteta«.

Narodno pripadnost mladi intervjuvanci večinoma gledajo kot dejstvo, ki mu ne želijo pripisovati prevelike vrednosti. Tako meni tudi intervjuvanec A2 (zaposlen, 24 let): »Mislim, mi že veliko pomeni pripadnost slovenski manjšini, ampak narodna zavest, to je treba zelo paziti, da se ne razvije v nacionalizem.« Vprašanje pa je, v kakšni meri je tovrstno distanciranje od narodnosti posledica prizadevanja ljudi, da bi bili čim bolj politično korektni, saj je sklicevanje na narodno pripadnost legitimno skorajda samo še znotraj izrecno desničarskega političnega diskurza.

Izpostavimo lahko, da je četrtna anketirancev v SZA pripisala razvoju slovenske manjšine najvišjo vrednost. Etnična pripadnost je pomembna ali zelo pomembna za 40,7 % anketirancev v Avstriji. Drugačno je gledanje na večjezičnost, saj ji dobra polovica mladih pripisuje najvišjo vrednost. Da je jezik kot funkcionalni vidik etničnosti⁶² pomembnejši od narodne pripadnosti, potrjuje po eni strani trend, usmerjen k pragmatizmu, po drugi strani pa je to tudi izraz večje integracije pripadnikov manjšine v družbene strukture večine.

Najnižjih ocen anketirani mladi pri vprašanju o vrednotah skorajda niso dajali, na spodnjih mestih lestvice pa sta med drugim etnična pripadnost in razvoj slovenske manjšine. Da so med vrednotami, ki jih mlada generacija ceni najmanj, ravno takšne, ki imajo opravka z občutkom pripadnosti nekemu kolektivu, ne preseneča, saj imamo glede tega opravka s splošnim družbenim in ideološkim pojavom. Ta trend lahko opazujemo tudi med večinsko mladino v Avstriji, ki denimo pripisuje ljudskim običajem in tradicijam izredno nizko vrednost (Institut für Jugendkulturforschung 2012, 52 sl.). Avtorji navedene raziskave prav tako ugotavljajo, da je ožje socialno okolje družine in prijateljev za sodobno mlado generacijo pomembnejše kot za mlado generacijo leta 1990 (prav tam, 30 sl.). Mladi se danes bolj oklepajo osebnih optimističnih predstav o dobri lastni prihodnosti, hkrati pa izredno skeptično gledajo na prihodnost družbe (prav tam, 26 sl.). V drugi raziskavi ugotavljajo, da mladi, stari od 16 do 29 let, svojo generacijo večinoma opisujejo z naslednjimi pojmi: vznemirjena (verunsichert – 72 %), prilagojena (angepasst – 58 %), brez načrtov (planlos – 56 %). Njihovi obeti o prihodnosti so vse drugo kot evforični. Komaj

62 Jezik seveda ni izključno funkcionalnega pomena, temveč je hkrati tudi močan dejavnik posameznikove identitete.

četrtnina jih pričakuje boljšo prihodnost v primerjavi z generacijo staršev (Institut für Jugendkulturforschung, cit. po Kurier 2015).

Tudi družboslovje v Sloveniji ugotavlja, da se mladina spreminja v smer »dokaj pasivne generacije, ki se najbolj počuti v varnem krogu zasebnosti in svojih družin [...], ljubi predvsem mir, manj pa aktivno in vznemirljivo življenje« (Ule et al. 2000, 11). Podatki, ki smo jih pridobili z anketo in s pomočjo intervjujev, potrjujejo trend velike pomembnosti ožjega socialnega okolja družine in prijateljev ter manjše družbene angažiranosti, čeprav pa je pri mladih pripadnikih slovenske manjšine opazno visoko vrednotenje udejstvovanja v okviru manjšinskih kulturnih društev in ustanov, kar splošnemu trendu nekoliko nasprotuje.

Zaključna razmišljanja

Število prebivalcev južne Koroške, ki so pri popisih prebivalstva navedli slovenščino kot občevalni jezik (Umgangssprache), se je v dvajsetem stoletju postopoma zmanjševalo. Največ slovensko govorečih je danes med starejšo generacijo koroške populacije, med njimi pa jih je velik delež razvil »moten ali sovražen odnos« (Domej 2008, 90) do slovenščine. Pri popisu prebivalstva leta 2001 so v Avstriji začasno zadnjič spraševali po občevalnem jeziku. Stroka ocenjuje, da smo pravkar v obdobju, v katerem skupno število slovensko govorečih na Koroškem najbolj drastično pada (prav tam, 92 sl.), saj izumira generacija mnogoštevilnih govorcev slovenščine, ki lastnih otrok jezika niso naučili. Hkrati pa se je zaradi spremenjene političnoideološke matrike bistveno spremenil odnos večinske družbe do slovenske manjšine. Najbolj viden in preverljiv indikator tega razvoja je naraščajoče število prijav k dvojezičnemu – nemško-slovenskemu – pouku na južnokoroških šolah. Podoben razvoj je opazen na avstrijskem Štajerskem. Ugotavljamo, da slovensko poreklo ni več socialna stigma, temveč je postalo celo dodaten kulturni (in tudi simbolični) kapital v Bourdieujem smislu (npr. Bourdieu 1987, 1998). Opravka imamo torej s protislovnimi silnicami: na eni strani z negativnim demografskim razvojem in na drugi strani s povišanjem družbeno-socialnega ugleda slovenščine vsaj med merodajnimi krogi tako imenovane civilne družbe.

Odseljevanje predvsem višje izobraženega dela koroškega prebivalstva v večja avstrijska mestna središča, kar je v prvi vrsti posledica boljših možnosti izobraževanja in zaposlovanja ter živahnejšega urbanega kulturno-socialnega življenja, vpliva bistveno na razvoj slovenske manjšine, saj je nadpovprečno visoko izobražena. Kot neke vrste protiutež delujejo slovenska kulturna društva, ki so mnogim pripadnikom slovenske narodne skupnosti pomembna motivacija, da se ne odselijo oziroma spet vrnejo v domače okolje.

Nadaljnja značilnost trenutnega položaja je protislovje med relativno dobrimi pogoji za izobraževanje⁶³ in v primerjavi s prejšnjimi desetletji dokaj slabimi možnostmi zaposlovanja. Mlade smo zato tudi vprašali, ali mislijo, da je zanje v primerjavi z generacijo staršev lažje ali težje, kar zadeva izobraževanje in zaposlovanje ter zadovoljivo življenje nasploh. Odgovore zaznamujejo večinoma mešani občutki:

A2 (zaposlen, 24 let): *»Ne vem, kako bi rekel, tako in tako, mislim. Teh možnosti, kot jih imamo danes, verjetno niso imeli prej včasih naši starši. Pa tudi niso imeli po drugi strani te hektike in tega stresa, duševnega napora. In ni vse moralo biti in iti tako hitro kot danes gre. Vse je bilo po mojem bolj na »izi«. Ampak tako se čas spreminja, vse gre v smer hitenja in vse se razvija in vse mora biti takoj na razpolago in izvedljivo. To pa ima tudi prednosti, ker gre vse že dandanes zelo hitro, si lahko v eni minuti povezan z znanci ali z ne vem kom v Tajvanu, na primer, ali ne vem kje. Če so imeli lažje kot mi, ne vem. Niso imeli toliko možnosti, tudi za izbiro poklica, po mojem, in za izbiro študija. In ni imel vsak kot zdaj v mojem primeru ... jaz sem imel to srečo, da pač doma nikoli nismo imeli kakšnih finančnih težav ali kaj takega, da bi morali zdaj ne vem kako varčevati. Ali bom drugače povedal: jaz sem dvakrat*

63 Ob tej ugotovitvi pa ne smemo zanemariti dvojega: še vedno velik delež avstrijskega prebivalstva dobrih izhodišč, da bi si pridobil visoko izobrazbo, nima. Predhodno smo dejali, da je prav v Avstriji izrazit problem »podedovanja« izobrazbe. Po drugi strani imamo v primeru pripadnikov mlajše generacije koroških Slovencev opravka s posebnim položajem. Dejstvo namreč je, da je dosegla njihova starševska generacija občutno izboljšanje socialnega položaja prav prek višje izobrazbe.

izkusil en študij in nobenega nisem zdaj dokončal, kar pa ni bila zdaj taka tragika, kar se tiče financ. V tem smislu sem imel že veliko srečo ali prednost, da sem to sploh smel izkusiti.«

A3 (študentka, 22 let): *»Jaz bi rekla, da je bilo življenje težje. Stari starši so bili kmeti in niso imeli toliko denarja. Šele po ustanovitvi slovenske gimnazije so imeli Slovenci boljšo izobrazbo. Moja starša sta po gimnaziji šla študirat na Dunaj in sta imela boljše možnosti izobraževanja [...]. Za starše je bilo v primerjavi s starimi starši že lažje, zame pa še lažje. Moja starša sta študirala in jaz sem imela vse možnosti. Mislim, da je slovenska gimnazija velik faktor. Moja mama je na primer doraščala v ... (kraj, op. a.) in je hodila na slovensko gimnazijo, njeni nemško govoreči vrstniki pa ne. To je bila že prednost.*

Vprašanje: Rekla si, da si ti osebno imela boljša izhodišča v primerjavi s starši. Kako pa misliš v splošnem o svoji generaciji? Ali ima tvoja generacija lažje ali težje življenje kar zadeva izobraževanje in poklicne poti?

A3: *Moja generacija ima, kar se tiče delovnih mest, že težavnejša izhodišča, se mi zdi – da najdeš delo po izobraževanju. In tudi socialne pomoči je vedno manj.«*

Če izhajamo iz intervjujev, lahko sklenemo, da se mnogo mladih koroških Slovencev zaveda svojega relativno dobrega družbenega položaja. Misel na neugodna socialna izhodišča, kot so jih pogosto imeli starši, še bolj pa stari starši, je slej ko prej prisotna. Nekateri poleg tega opažajo pritiske sodobnega socialno-ekonomskega razvoja, ki teži k izrazitemu socialnemu razlikovanju in zniževanju življenjskih standardov ter k povečanju življenjskih tveganj, predvsem za pripadnike nižjih družbenih slojev.

Literatura in viri

- Arbeitsmarktservice Österreich, 2016. Übersicht über den Arbeitsmarkt: Juli 2016. Dostopno na: http://www.ams.at/_docs/001_uebersicht_aktuell.pdf (1. avgust 2016).
- Beck, U., 2009 [1986]. *Družba tveganja. Na poti v neko drugo moderno*. Krtina, Ljubljana.
- Bourdieu, P., 1987. *Die feinen Unterschiede. Kritik der gesellschaftlichen Urteilskraft*. Suhrkamp, Frankfurt/M.
- Bourdieu, P., 1998. *Praktische Vernunft. Zur Theorie des Handelns*. Suhrkamp, Frankfurt/M.
- Bundeskanzleramt Help.gv.at, 2017. *Doppelstaatsbürgerschaft*. Dostopno na: <https://www.help.gv.at/Portal.Node/hlpd/public/content/26/Seite.260430.html> (27. februarj 2017).
- Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem 2017a. *Bundesverfassungsgesetz über die Rechte von Kindern*. BGBl. I Nr. 4/2011. Dostopno na: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20007136> (6. marec 2017).
- Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem 2017b. *Bundesgesetz über die Förderung der außerschulischen Jugendberziehung und Jugendarbeit (Bundes-Jugendförderungsgesetz)*. BGBl I Nr. 126/2000. Dostopno na: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/2000_126_1/2000_126_1.pdf (6. marec 2017).
- Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem, 2017c. *Wiederherstellung eines unabhängigen und demokratischen Österreich*. BGBl. Nr. 152/1955. Dostopno na: <https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Dokumentnummer=NOR12005177> (27. februar 2017).
- Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem, 2017č. *Bundesgesetz über die Rechtsstellung der Volksgruppen in Österreich (Volksgruppengesetz – VoGrG)*. BGBl. Nr. 396/1976. Dostopno na: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000602> (27. februar 2017).
- Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem, 2017d. *Bundesgesetzblatt authentisch ab 2004. Änderung des KommAustria-Gesetzes, des ORF-Gesetzes, des Audiovisuelle Mediendienste-Gesetzes, des Fernseh-Exklusivrechtgesetzes,*

- des Parteiengesetzes und des Volksgruppengesetzes*. BGBl. I Nr. 84/2013. Dostopno na: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=BgblAut&Dokumentnummer=BGBLA_2013_I_84 (27. februar 2017).
- Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem, 2017e. *Gesamte Rechtsvorschrift für Minderheiten-Schulgesetz für Kärnten. Bundesgesetz vom 19. März 1959, womit für das Bundesland Kärnten Vorschriften zur Durchführung der Minderheiten-Schulbestimmungen des Österreichischen Staatsvertrages getroffen werden (Minderheiten-Schulgesetz für Kärnten)*. BGBl. Nr. 101/1959. Dostopno na: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10009246> (27. februar 2017).
- Bundesministerium für Arbeit, Soziales und Konsumentenschutz, 2016. *Arbeitslosigkeit steigt trotz Beschäftigungshöchststand*. Dostopno na: http://www.ots.at/presseaussendung/OTS_20160801_OTS0037/arbeitslosigkeit-steigt-trotz-beschaeftigungshoechststand (1. avgust 2016).
- Bundesministerium für Familien und Jugend 2016. *Jugendstrategie*. Dostopno na: <http://www.bmfj.gv.at/jugend/jugendstrategie/ziele.html> (6. marec 2017).
- Domej, T., 2008. Slovenci in slovenščina na Koroškem. V: T. Pavček (ur.), *Posvet o slovenskem jeziku. Zbornik prispevkov na posvetu 15. maja 2007*. SAZU, Ljubljana, 85–94.
- Eurostat. Statistical Books, 2015. *Being young in Europe today*. Dostopno na: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/6776245/KS-05-14-031-EN-N.pdf/18bee6f0-c181-457d-ba82-d77b314456b9> (16. junij 2016).
- Flaschberger, L. in Reiterer, A. F., 1980. *Der tägliche Abwehrkampf. Erscheinungsformen und Strategien der ethnischen Assimilation bei den Kärntner Slowenen*. Braumüller, Dunaj.
- Haberl - Zemljič, A., 2012. *Pustiti jezik v vasi. Ohranjanje in opuščanje slovenskega jezika v Radgonskem kotu*. Inštitut na narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Haberl - Zemljič, A., 2014. *Zweisprachige Messe in der Frauenkirche. Online Magazin der Gemeinden Bad Radkersburg & Radkersburg Umgebung*. Dostopno na: <http://www.ra2.at/zweisprachige-messe-in-der-frauenkirche> (18. avgust 2016).
- Heinzlmaier, B. in Ikrath, P., 2013. *Generation Ego. Die Werte der Jugend im 21. Jahrhundert*. Promedia, Dunaj.

- Institut für höhere Studien und wissenschaftliche Forschung Kärnten, 2012. *Demographie und Daseinsvorsorge in Kärnten. Herausforderungen und Lösungsansätze auf kommunaler Ebene. Endbericht*. Dostopno na: http://www.kaerntner-gemeindebund.at/dmdocuments/IHS_2012.pdf (15. marec 2016).
- Institut für Jugendkulturforschung, 2012. *Bericht zur Jugend-Wertestudie 2011*. Dostopno na: http://jugendkultur.at/wp-content/uploads/Bericht_Jugendwertestudie_2011.pdf (25. januar 2016).
- Kurier, 2. 12. 2015. *Jugendstudie: So verunsichert ist die nächste Generation*. Dostopno na: <http://kurier.at/lebensart/familie/so-verunsichert-ist-unsere-jugend/167.360.823> (27. januar 2016).
- Lenart, B., 1995. Slowenisch als Freigegegenstand an Pflichtschulen. V: *Signal, letni zbornik Pavlove hiše*. Potrna, 17–18.
- Malle, A. (sodelovala: Entner, B.), 2003. *Die Kärntner Slowenen*. Dostopno na: <http://www.uni-klu.ac.at/his/downloads/broschuere.pdf> (22. avgust 2016).
- Merkač, F., 1983. Zavest slovenskih mladostnikov o svetu, v katerem živijo, in identiteti narodne skupnosti. V: *Mladje 50*, Celovec. 84–92.
- Merkač, F., 1986. *Lebenswelten slowenischer Jugendlicher. Volksgruppenidentitätsfindung – Emanzipation in Kärnten* (dis.). Avtonomna delavnica, Celovec.
- Merkač, F., Fallend K., 1983. »...ich bin mehr Slowene geworden...!« Sozialpsychologische Aspekte einer gewaltfreien politischen Aktion slowenischer Jugendlicher in Kärnten. Slowenisches Informationscenter, Celovec.
- Močnik, R. 2010. Dr. Josip Rastko Močnik (intervju, pogovarjal se je Jure Trampus). V: *Mladina. Posebna poletna številka*. Ljubljana. 22–28.
- Narodoslawsky, B. 2011. Die vergessenen Steirer. V: *derStandard.at* (29. 4. 2011). Dostopno na: <http://derstandard.at/1303291401850/Ortstafeln-Die-vergessenen-Steirer> (27. februar 2017).
- Novak - Trampusch, M., Reiterer, A. F., 2003. Wirtschaftliche Faktoren. V: K. Anderwald in M. Novak - Trampusch (ur.), *Minderheiten und grenzüberschreitende Zusammenarbeit im Alpen-Adria-Raum*. Celovec, 175–178. Dostopno na: <http://www.volksgruppenbuero.at/images/uploads/kaernten.pdf> (7. marec 2017).
- Oddelek VII – Manjšinsko šolstvo pri Deželnem šolskem svetu za Koroško, b. 1. *Zweisprachiges Schulwesen in Kärnten. Dvojezično šolstvo na Koroškem*.

- Dostopno na: http://www.2sprachigebildung.at/index_slo.htm (27. februar 2017).
- OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development, 2016. *Bildung auf einen Blick 2015*. OECD-Indikatoren. Pariz. Dostopno na: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/9615035e.pdf?expires=1470214926&id=id&accname=guest&checksum=CD24579E6A1E9EEFB9D3E396397751E1> (3. avgust 2016).
- Promitzer, C., 2015. Okrogla miza »Slovinci na avstrijskem Štajerskem med tradicijo in inovacijo« ob 100-letnici akademika prof. dr. Antona Vratuše in 90-letnici Inštituta za narodnostna vprašanja, 20. 3. 2015. Dvorana Raziškovalne postaje Prekmurje ZRC SAZU v Petanjcih.
- Reiterer, A. F., 1986. *Doktor und Bauer. Ethnischer Konflikt und sozialer Wandel. Die Sozialstruktur der slowenischen Minderheit in Kärnten*. Založba Drava, Celovec.
- Renner, W. in Salem I., 2004. *Unterschiede zwischen Wertorientierungen nach Geschlecht, Alter, Berufsgruppe, Parteienpräferenz und Bundesland. Ergebnisse der Standardisierung des Österreichischen Wertefragebogens*. Dostopno na: http://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/19879/ssoar-zarchiv-2004-54-renner_et_al-unterschiede_zwischen_wertorientierungen_nach_geschlecht.pdf?sequence=1 (2. junij 2016).
- Statistik Austria. Bundesanstalt Statistik Österreich, 2016a. *Bevölkerung mit Migrationshintergrund im Überblick (Jahresdurchschnitt 2015)*. Dostopno na: <http://www.statistik.at> (4. avgust 2016).
- Statistik Austria. Bundesanstalt Statistik Österreich, 2016b. *Bevölkerung mit Migrationshintergrund nach Bundesländern (Jahresdurchschnitt 2015)*. Dunaj. Dostopno na: <http://www.statistik.at> (4. avgust 2016).
- Statistik Austria. Bundesanstalt Statistik Österreich, 2015. *Bevölkerung am 1.1.2015 nach Alter und Bundesland – Insgesamt*. Dostopno na: <https://www.statistik.at> (14. marec 2016).
- Statistik Austria. Bundesanstalt Statistik Österreich, 2011. *Registerzählung 2011. Gemeindetabelle Kärnten*. Dostopno na: http://www.statistik.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/bevoelkerung/volkszaehlungen_registerzaehlungen_abgestimmte_erwerbsstatistik/index.html (19. julij 2016).
- Statistik Austria. Bundesanstalt Statistik Österreich, 2003a. *Volkszählung 2001*.

- Hauptergebnisse I – Steiermark*. Dunaj. Dostopno na: <http://www.statistik.at> (11. januar 2017).
- Statistik Austria. Bundesanstalt Statistik Österreich, 2003b. *Volkszählung 2001. Hauptergebnisse I – Kärnten*. Dunaj. Dostopno na: <http://www.statistik.at> (11. januar 2017).
- Statistik Austria. Bundesanstalt Statistik Österreich, 2003c. *Volkszählung 2001. Hauptergebnisse I – Wien*. Dunaj. Dostopno na: <http://www.statistik.at> (11. januar 2017).
- Statistik Austria. Bundesanstalt Statistik Österreich, 2002. *Volkszählung 2001. Hauptergebnisse I – Österreich*. Dunaj. Dostopno na: <http://www.statistik.at> (20. januar 2017).
- Ule, M. et al., 2000. *Socialna ranljivost mladih*. Aristej, Maribor.
- Vavti, Š., 2015. *Fešte ali politično delo? Participacija mladih Slovencev na avstrijskem Koroškem*. Založba Drava, Celovec.
- Vavti, Š., 2012. *Včasih ti zmanjka besed. Etnične identifikacije pri mladih Slovenkah in Slovencih na dvojezičnem avstrijskem Koroškem*. Založba Drava, Celovec.
- Wohlfarter, E., 2014. »Stadtluft macht frei, auch sprachlich«. Sprachbiographische Gespräche mit Kärntner SlowenInnen in Wien (dipl. n.). Dunaj.
- Wutte, M., 1927. *Deutsch – Windisch – Slowenisch. Zum 7. Jahrestag der Kärntner Volksabstimmung*. Kärntner Heimatbund; Kleinmayr, Celovec.
- Zupančič, J., 2007. Sodobni socialni in etnični procesi med koroškimi Slovenci. *Razprave in gradivo* 53–54, 140–164.

Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu na Madžarskem

Katalin Munda Hirnök in Sonja Novak Lukanovič

Uvod

Slovenci v Porabju⁶⁴ na Madžarskem predstavljajo številčno najmanjšo narodno skupnost ne le na Madžarskem, temveč tudi v kontekstu, ko govorimo o Slovencih, ki živijo v sosednjih državah Slovenije – »zamejstvu«.

Današnji položaj Slovencev (tudi mladih) na Madžarskem je v tesni povezavi z družbenopolitičnimi procesi v preteklosti. Porabski Slovenci so bili pol stoletja izolirani od etničnih, jezikovnih in kulturnih procesov večine slovenskega naroda, zato se tudi po tem razlikujejo od ostalih slovenskih skupnosti v sosednjih državah.

Življenje za železno zaveso je vtisnilo pokrajini in prebivalcem močan pečat, ki kot pretežno negativna dediščina v gospodarski, socialni in demografski strukturi usmerja nadaljnji razvoj slovenske narodne skupnosti. Socialistično gospodarstvo in družbena ureditev manjšinam

64 Porabje ali slovensko Porabje imenujemo kotichek na jugozahodnem delu Madžarske, ob reki Rabi in pri Monoštru v Železni županiji, kjer živi slovenska manjšina. Porabje leži na tromeji z Avstrijo in Slovenijo, s katero je bilo vse do prve polovice dvajsetega stoletja tako geografsko kot kulturno in narodnostno tesno povezano. Ko je bilo s Trianonsko pogodbo leta 1920 Prekmurje priključeno k Jugoslaviji, je Porabje ostalo v okviru madžarske države.

Območje slovenskega Porabja meri 94 km². Na severu je ravninsko, na zahodu in jugu pa gričevnato. Pokrajino, ki je nadaljevanje prekmurskega Goričkega, pokrivajo prodnate, ilovnate in peščene naplavine.

Slovenska manjšina na Madžarskem živi strnjeno v sedmih porabskih vaseh (v Andovcih/Orfalu, na Doljem Seniku/Alsószölnök, na Gornjem Seniku/Felsőszölnök, v Sakalovcih/Szakonyfalu, v Slovenski vesi/Rábatótfalu – naselje je bilo leta 1983 priključeno k Monoštru, v Števanovcih/Apátistvánfalva in na Verici – Ritkarovcih/Kétvölgy) in v Monoštru/Szentgotthárd, ki je območno, upravno, gospodarsko, izobraževalno in kulturno središče Porabja. Slovenci živijo tudi v večjih mestih, kot so Sombotel [Szombathely], Budimpešta in Mosonmagyaróvár.

nista dopuščala skoraj nobene iniciative in šele spremenjena ustava iz leta 1972 je dala porabskim Slovencem vsaj formalno varstvo in možnost rabe slovenščine (Zupančič 2000, 125).

Ob demokratičnih spremembah na Madžarskem leta 1989/1990 so se razmere za manjšine, tudi Slovence, nekoliko izboljšale. Slovencem je formalno zagotavljala manjšinske pravice nova ustava iz leta 1989. Leta 1990, po razpadu Demokratične zveze južnih Slovanov na Madžarskem, je bila ustanovljena Zveza Slovencev na Madžarskem. Tukaj je treba pripomniti, da so iniciativo za ustanovitev omenjene organizacije poleg nekaj starejših aktivistov podali prav mladi izobraženci.

Leta 1993 je *Zakon o pravicah narodnih in etničnih manjšin na Madžarskem* trinajstim manjšinam,⁶⁵ tudi slovenski, omogočil izvolitve manjšinskih samouprav in Državne slovenske samouprave. Prišlo je tudi do ustanovitev kulturnih društev, in to ne le v Porabju, temveč tudi v drugih delih države, kjer živijo Slovenci. Z vidika mladih je treba posebej izpostaviti novo združenje, to je Društvo porabske mladine (2014).

Pri obravnavanju splošnega položaja Slovencev (tudi mladih) ne smemo prezreti dejstva, da porabski Slovenci nimajo lastnih raziskovalnih institucij. Relativno majhno število izobražencev, ki danes vodijo institucije in društva, se je formiralo dokaj pozno, šele pred štirimi desetletji.

Pri raziskovanju porabskih Slovencev je INV odigral pomembno vlogo že v preteklosti in zlasti po letu 1990, ko je bilo Porabje vključeno v tematsko različne raziskave. Ne smemo pa prezreti etnoloških, geografskih, dialektoloških idr. raziskav, ki so jih izvajale različne institucije iz Slovenije in v manjši meri iz Madžarske (Munda Hirnök 2006, 83–85). Vendar pa ugotavljamo, da v dosedanjih raziskavah mladi niso bili obravnavani.

Nekatere demografske značilnosti mladih

Za prikaz slike mladih znotraj prebivalstva, njihove razpršenosti in številčnosti je popis prebivalstva pomemben demografski podatkovni vir, ne glede na pomisleke nekaterih manjšinskih skupnosti, da gre predvsem za

65 To so Armenci, Bolgari, Hrvati, Nemci, Grki, Poljaki, Romi, Romuni, Rusini, Srbi, Slovaki, Slovenci in Ukrajinci.

neko preštevanje, ki ga država lahko zlorabi v smislu oslabitve njihovega položaja.

Upoštevale izsledke raziskave *Madžarska mladina 2012*⁶⁶ bomo najprej predstavili nekatere demografske značilnosti mladih na državni ravni. Predpostavljamo namreč, da so rezultati omenjenega preverjanja pomenljivi in zanimivi za mlade v slovenskem zamejstvu na Madžarskem, saj so del družbenih, političnih in gospodarskih procesov večinske države in tudi EU. V nadaljevanju pa bomo posebno pozornost namenili slovenski populaciji, zlasti mladim.

Po podatkih popisa prebivalstva iz leta 2011 je bilo tedaj število prebivalcev na Madžarskem 9.937.628; od leta 2001 se je število prebivalcev zmanjšalo za 261.000 oseb. Ob popisu je bilo število mladih v starostni skupini od 15 do 29 let 1.823.070, kar je 18 % celotnega prebivalstva, znotraj tega je največ mladih v starostni skupini od 20 do 24 let (618.000 oseb), sledita starostna skupina od 25 do 29 let (611.000 oseb) in starostna skupina od 14 do 19 let (593.000 oseb). Primerjava števila mladih s popisom iz leta 2001 kaže, da se je število mladih v desetih letih zmanjšalo za 442.000 oseb, medtem ko se je število oseb v starostni skupini 60 let in več povečalo za 250.000 oseb. Leta 2001 je bilo 2,1 milijona mladih, kar je pomenilo 22 % celotnega prebivalstva (Domokos 2013, 13–14). Ti podatki kažejo na procese spreminjanja starostne strukture madžarske družbe, ki nikakor niso spodbudni.

Prebivalstvo se je glede na lokacijo prebivališča v zadnjem desetletju v večji meri zgostilo v osrednjem delu Madžarske, v manjši meri pa v zahodnih območjih. Pri mladih, ki sestavljajo 18 % celotnega prebivalstva, je koncentracija glede geografske razpršenosti podobna, toda v manjši meri. Medtem ko 29 % celotnega prebivalstva živi v Budimpešti in v županiji Pest, v osrednji regiji, je ta odstotek pri mladih manjši, in sicer znaša 27 %. Ravno tako povprečno manj mladih živi v zahodnih županijah države, medtem ko je v severni Madžarski in posebno na območju severnega Alfölda delež mladih opazno višji (Domokos 2013, 15–16).

In kaj kažejo popisni podatki o Slovencih na Madžarskem? Dejstvo je, da so raziskovalci pri proučevanju številčnosti in strukture manjšin

66 V vzorec je bilo vključenih 8.000 mladih.

dostikrat soočeni s pomanjkanjem primernih podatkov. Pri Slovencih na Madžarskem pa imamo za daljše časovno obdobje kar tri popisne kriterije: po maternem jeziku, po narodni pripadnosti in po znanju jezika.

Prvi popis, ki je Slovence označeval z izrazoma *szlovén/vend* (Slovenec/Vend), s tem da sta oba izraza označevala isto kategorijo, torej ni bilo razlikovanja med Slovenci in Vendi, je predstavljalo ljudsko štetje leta 1941. Osebe s slovenskim maternim jezikom so označevali z enakima terminoma (slovenski/vendski). Pri prejšnjih statistikah je bil slovenski jezik uvrščen v kategorijo »ostali« (Kovács 2007, 41–42). Za ugotavljanje etničnosti v naši razpravi bomo uporabili dve komponenti: materni jezik in narodno pripadnost (tabela 1). Pri ljudskem štetju leta 1941 se je za slovensko narodnost odločilo 2.058 oseb, medtem ko je slovenščino kot materni jezik navedlo 4.816 oseb. Podatki popisa leta 1949 kažejo velik razkorak med popisnima kategorijama, kar je posledica političnih dogodkov (informbirojski čas, izgradnja totalitarnega komunističnega režima pod vodstvom Mátyása Rákossija, ki je imel hude posledice tudi za slovensko prebivalstvo). Primerjava kaže, da se je za slovensko narodnost na državni ravni odločilo slabih 70 % oseb manj kot leta 1941. V Porabju in Železni županiji pa se je le 36 oseb opredelilo za slovensko narodno pripadnost, na primer leta 1941 se je tako opredelilo 1.945 oseb (1990. évi népszámlálás 20.) Večina pripadnikov narodnostnih skupnosti (razen Romunov) se ni upala opredeliti niti za materni jezik, kaj šele za narodnostno pripadnost (Tilkovszky 1998, 144). Čeprav podatki popisov Slovencev in tudi drugih narodnih skupnosti za leti 1960 in 1970 še niso dostopni, Nagyné Sziklai za obdobje 1941–1960, upoštevajoč število prebivalstva v Porabju, ugotavlja skoraj 20-odstotno zmanjšanje števila živčih na tem območju (leta 1949 je v Porabju živelo 5.219 oseb, leta 1960 pa 4.202 osebi) (Nagyné Sziklai 2002, 207), medtem ko Zupančič za leto 1949 navaja 4.391 oseb, za leto 1960 pa 3.706 oseb (Zupančič 2000, 131).

Gibanje podatkov o slovenski manjšini med dvema popisoma v letih 1980 in 1990, v času socialistične ureditve, ki ni bila naklonjena manjšinam, kaže, da se je za 16,4 % zmanjšalo število tistih oseb, ki so navedle slovenščino kot materni jezik. Za 11,5 % pa se je povečalo število tistih oseb, ki so se izrekle za Slovence.

Podatki popisa za leto 2001 med popisnima kategorijama materni

jezik in narodna pripadnost kažejo mnogo manjše razlike kot pri prejšnjih popisih, kar lahko interpretiramo v luči zaznavanja določene stabilizacije znotraj slovenske narodne skupnosti na Madžarskem. To gre pripisati predvsem političnim spremembam po letu 1989 na Madžarskem (Munda Hirnök 2011a).

Tabela 1: Število Slovencev glede na kategoriji materni jezik in narodna pripadnost

Leto popisa	Materni jezik	Narodna pripadnost
1941	4.816	2.058
1949	4.473	666
1980	3.142	1.731
1990	2.627	1.930
2001	3.187	3040
2011	1.723	2.820

Primerjava popisnih podatkov za leti 2001 in 2011 kaže drastično zmanjšanje števila oseb, ki so za materni jezik navedle slovenščino (za 45,8 %), prav tako se je manj oseb odločilo za slovensko narodnost (za 21,1 %). Med glavnimi vzroki za upad števila slovenskega prebivalstva je treba izpostaviti negativni prirastek prebivalstva in staranje prebivalstva. Slabih 70 % slovenskega prebivalstva je starejših od 40 let (983 oseb je bilo uvrščenih v kategorijo od 40 do 59 let, 965 pa v kategorijo nad 60 let) (Népszámlálás 2011–9. Nemzetiségi adatok; Munda Hirnök 2014, 110). V času popisa prebivalstva je bilo število mladih Slovencev v starostni skupini od 10 do 29 let 398, kar znaša 14,1 % celotne populacije, med njimi je 7 % moških in 7,1 % žensk.

Glede geografske razpršenosti ugotavljamo, da večina Slovencev, to je 67,2 %, živi v Železni županiji (zahodni del Madžarske), od tega 34,4 % v šestih slovenskih vaseh v Porabju, 22,6 % pa v Monoštru (h kateremu upravno pripada Slovenska ves). Približno tretjina (32,8 %) Slovencev živi drugje na Madžarskem, od tega 14,8 % v večjih urbanih središčih (Budimpešta, Sombotel, Mosonmagyaróvár). Navzočnost porabskih Slovencev v omenjenih mestih je posledica trajne migracije, ki je bila intenzivna zlasti v drugi polovici dvajsetega stoletja (Munda Hirnök 2010a).

Povprečna starost Slovencev na Madžarskem se je s 46,4 leta (2001) zvišala na 49,5 leta (2011). Povprečna starost moških se je s 44,5 leta zvišala na 47 let, pri ženskah pa s 47,9 leta na 51,6 leta. Primerjava povprečne starosti Slovencev z ostalimi narodnimi in etničnimi skupnostmi, ki jih Madžarska priznava, kaže podobnost s Slovaki, pri katerih je povprečna starost 49,9 leta. Ostale narodne skupnosti so bližje povprečni starosti Madžarov, ki je 41,5 leta. Močno pa izstopajo Romi, pri katerih je povprečna starost 26,3 leta (Népszámlálás 2011–9. Nemzetiségi adatok).

Geografska razpršenost mladih Slovencev v starostni skupini od 10 do 29 let je glede na lokacijo bivališča naslednja: 14,1 % jih živi v glavnem mestu Madžarske, v Budimpešti, 17,1 % v središčnih mestih županij, 21,6 % v ostalih mestih, in 42,2 % v naseljih (Népszámlálás 2011–9. Nemzetiségi adatok).

V raziskavi »Mladi v slovenskem zamejstvu« smo informacije o zaznavanju mladih zbrali s pomočjo metode anketiranja in s pomočjo intervjujev. Za sodelovanje v anketi in intervjujih smo mlade iskali s pomočjo snežne kepe, prek slovenskih kulturnih društev, slovenskih samouprav v Porabju in drugod na Madžarskem, kjer živijo Slovenci, ter v okviru izobraževalnih ustanov v Monoštru, kjer se poučuje slovenski jezik.

V vzorec mladih, ki so izpolnili anketo, so bile enakomerno vključene tri starostne skupine. Tako je v anketi sodelovalo 33,3 % mladih, starih od 15 do 19 let, 33,3 % mladih, starih od 19 do 24 let, in 33,3 % mladih, starih od 25 do 29 let. Podatki potrjujejo, da nam je pri iskanju mladih slovenskega porekla uspelo pridobiti mlade v enakem deležu. Z anketiranjem smo zajeli več žensk (35 oseb) kot moških (25 oseb). Izmed 60 anketirancev so samo 4 izpolnili vprašalnik v slovenščini. Kvalitativne intervjuje v slovenskem in madžarskem jeziku⁶⁷ smo z mladimi izvedli marca in junija 2016 v Porabju. Intervjuvali smo 1 mladega, starega 18 let, 3 mlade, ki spadajo v starostno skupino od 19 do 24 let, in 2 mlada, ki smo ju uvrstili v starostno skupino od 25 do 29 oziroma 30 let. Spolna struktura intervjuvancev je enakomerno razporejena, med intervjuvanci so 3 ženske in 3 moški.

Pri izboru mladih anketirancev (60 oseb) na Madžarskem glede na

67 Avtorica prispevka je intervjuje z dvema mladima (v besedilu sta označena kot M5 in M6) iz madžarskega jezika prevedla v slovenski jezik.

občino stalnega bivanja smo imeli pred očmi geografsko razpršenost oziroma uravnoteženost anketnega zajetja. Več kot polovica anketiranih (51,4 %) živi v porabskih vaseh,⁶⁸ četrtina (25 %) pa v Monoštru. V anketi so sodelovali anketiranci (5 %) s slovenskim družinskim ozadjem iz madžarskih vasi v okolici Monoštra,⁶⁹ iz vasi,⁷⁰ ki spadajo k sosednji pokrajini Őrség, in tudi mladi iz Sombotela (5 %) ter Budimpešte in okolice (8,3 %). Pri intervjuvancih pa nismo uspeli realizirati geografske razpršenosti po slovenskem zamejstvu na Madžarskem, saj vseh 6 mladih živi v Porabju. To je pomanjkljivost, saj so izsledki raziskave *Položaj Slovencev zunaj območja avtohtone poselitve*⁷¹ pokazali, da se institucionalna podpora pri Slovencih zunaj območja avtohtone poselitve, torej v večinskem okolju, ne izraža tako intenzivno kot pri Slovencih v izvornem območju, celo manjkajo nekatere institucije, na primer vzgojne in izobraževalne v slovenskem jeziku, ni rednih verskih obredov v slovenščini ipd., ki na nek način lahko vplivajo na etnično identifikacijo (Munda Hirnök 2007, 87).

Mladinska politika Madžarske

Ker so mladi v slovenskem zamejstvu na Madžarskem del družbenih, političnih in gospodarskih procesov večinske države, je nujno, da na kratko predstavimo mladinsko politiko na državni ravni.

Mladinska politika Madžarske se uresničuje z vladnim programom. Naloga vlade je, da spodbuja družbeno integracijo mladih. Za doseg tega cilja je oblikovala Nacionalni mladinski program, s katerim želi ustvariti enake možnosti za mlade na področju izobraževanja, pri ustvarjanju doma in družine, s ciljem, da bi postali uspešni odrasli. Ustvarjanje programa bi lahko bilo možno tudi brez strategije, toda izdelava Nacionalne mladinske strategije 2008–2023 kot okvir daje možnost, da bi lahko

68 To so Andovci, Dolnji Senik, Gornji Senik, Sakalovci, Števanovci in Verica - Ritkarovci.

69 To sta vasi Gasztony in Magyarlak.

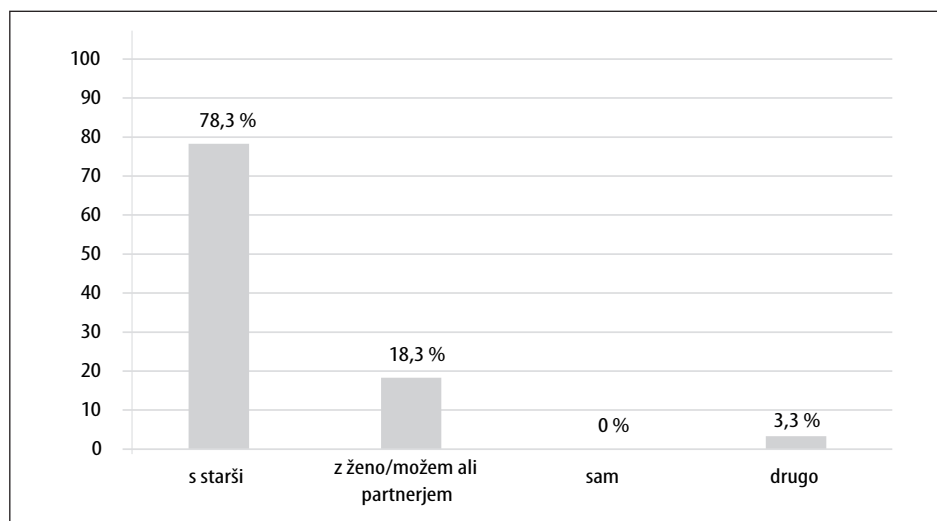
70 To sta vasi Őriszentpéter in Szalafő.

71 Raziskavo smo izvajali v letih 2002–2003 na INV v sodelovanju z Muzejem Savaria v Sombotelu. Nosilka: dr. Katalin Munda Hirnök, sodelavca: Marija Kozar Mukič in dr. Attila Kovács. Financer: Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu in Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije.

s cilji in usmeritvami, ki so dolgoročnejši, načrtovali mladinsko politiko tudi za krajše obdobje. Nacionalni mladinski program služi kot orodje za doseg ciljev strategije. Ovrednotenje uresničitve strategije in zbiranje podatkov opravlja organ, ki ga izbere ministrstvo, odgovorno za mladino. Uresničitev periodičnih ciljnih kazalnikov Nacionalne mladinske strategije je treba zagotoviti s sistematičnimi raziskavami o mladih na velikem vzorcu in z zbiranjem statističnih podatkov. Oceno na podlagi dobljenih izsledkov opravijo pristojna komisija Državnega zbora, pristojno ministrstvo, Mladinski svet Madžarske in strokovno telo, ki mu je bila dodeljena izdelava strategije (Nemzeti Ifjúsági Stratégia). Iz tega lahko razberemo pomembno skrb, ki jo Madžarska namenja mladi populaciji v državi.

Bivanjske razmere mladih

Graf 1: Odgovori anketirancev na vprašanje, s kom trenutno živijo (N = 60)

Trenutna življenjska situacija anketiranih mladih v slovenskem zamejstvu na Madžarskem kaže, da jih večina živi s starši (78,3 %), med njimi jih je manj kot polovica (20 oseb) mlajših od 19 let, 17 anketirancev je starih od 20 do 24 let ter 10 anketirancev od 24 do 29 let. Z ženo ali možem oziroma partnerjem ali partnerico pa živi 11 anketirancev, torej slaba petina

(18,3 %). 2 osebi sta navedli, da živita drugje oziroma v študentskem domu, obe sta starejši od 20 let (graf 1).

Omenjeni podatki so primerljivi s podatki raziskave *Madžarska mladina 2012*, ki kažejo, da večina mladih, to je 71 %, živi s starši, 16 % v lastnem stanovanju oziroma v stanovanju partnerja in 2 % v dijaškem/študentskem domu. Primerjava s podatki iz let 2004 in 2008 kaže trend povečevanja števila mladih, ki živijo pri starših. Vzporedno s tem se je od leta 2004 za 5 odstotnih točk zmanjšal delež mladih, ki živijo v lastnem stanovanju oziroma v stanovanju partnerja in najemnikov stanovanj ter najemnino lahko plačajo iz lastnih sredstev. Omenjena stanovanjska situacija mladih je posledica spremenjenih procesov na področju stanovanjske politike. Če je bila stanovanjska politika v socializmu usmerjena v to, da bi ljudje čim prej prišli do lastnih stanovanj, sta v postsocializmu s spremembo procesov na stanovanjskem trgu in z radikalnim zmanjšanjem državnega sodelovanja ustvarjanje lastnega doma in odselitev od staršev za mlade izredno otežena (Domokos 2013, 27–28).

Izobraževanje in zaposlovanje mladih

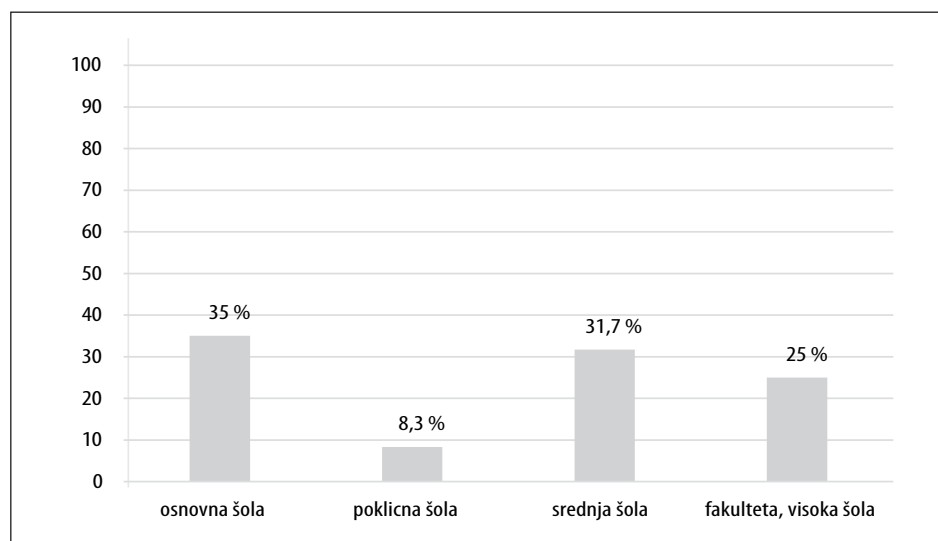
Ko govorimo o izobraževanju mladine na Madžarskem, tudi slovenske, moramo omeniti, da podatki o položaju izobraževanja kažejo, da lahko od devetdesetih let dvajsetega stoletja govorimo o ekspanziji v izobraževanju, tudi v visokem šolstvu. Po podatkih raziskav o mladih se je ekspanzija nadaljevala tudi po letu 2000. Med letoma 2000 in 2008 se je za več kot tretjino povečal delež mladih, vključenih v izobraževanje; podatki ankete za leto 2010 pa kažejo, da se je ta trend ustavil, celo za 3 odstotne točke se je zmanjšal delež vključenih v izobraževanje (Nyüsti 2013, 94).

Stopnja izobrazbe anketirancev,⁷² ki so bili vključeni v raziskavo o

72 Struktura izobraževalnega sistema na Madžarskem je naslednja: osnovna šola traja 4, 6 oziroma 8 let. Osemletno šolanje je najpogostejša oblika, drugi dve možnosti so uvedli v devetdesetih letih dvajsetega stoletja. Obstajajo tri vrste srednjih šol: gimnazija, srednja strokovna in srednja poklicna šola. Gimnazija lahko traja tudi 5, 6 ali 8 let, odvisno od števila let osnovne šole, ki jih je učenec zaključil. Srednja strokovna šola traja 4 leta, potem pa se še v 1–2 letih lahko izučijo za kakšen poklic. Srednja poklicna šola traja 3 leta. V šolskem letu 2005/2006 so uvedli bolonjski sistem, pri čemer prva stopnja traja od 3 do

mladih v slovenskem zamejstvu na Madžarskem, kaže, da jih je med njimi 35 % končalo osnovno šolo, vendar so še vsi vključeni v izobraževalni proces. Iz tega lahko sklepamo, da se bo verjetno njihova izobrazbena struktura v prihodnosti izboljšala. 8,3 % anketirancev je končalo poklicno šolo, slaba tretjina (31,7 %) srednjo šolo in četrtnina (25 %) že fakulteto ali visoko šolo (graf 2).

Graf 2: Stopnja izobrazbe anketirancev (N = 60)

V lokalnem okolju je srednješolsko izobraževanje možno v Monoštru, in sicer na gimnaziji Mihályja Vörösmartyja in Srednji strokovni šoli Béle III. v Monoštru.⁷³ Iz pogovorov z intervjuvanci smo razbrali, da so bili vsi (dva sta še) vključeni v omenjeni ustanovi. Mladi, ki imajo ambicije nadaljevati izobraževanje na fakultetah bodisi na Madžarskem ali v

4 leta, druga pa po navadi 2 leti, a so seveda tudi izjeme. Doktorski študij traja običajno 3 leta (Tanulás Magyarországon).

73 Na Madžarskem le omenjeni srednješolski ustanovi ponujata pouk slovenskega jezika. Na gimnaziji je v štiri- in osemletnem programu tako imenovani narodnostni pouk slovenskega jezika, ki vključuje tudi spoznavanje slovenstva, in pouk slovenščine kot tujega jezika. Tudi srednja strokovna šola ponuja pouk slovenskega jezika. Na obeh šolah lahko dijaki ob zaključku šolanja iz slovenščine opravljajo maturitetni izpit.

Sloveniji, se v velikem številu odločajo za gimnazijo v Monoštru, v manjšem številu pa za Sombotel ali druga mesta v Železni županiji.

M4 (zaposlena, 25 let) je o svoji izobraževalni poti povedala, da je hodila v osnovno šolo v Monoštru, kjer se je na pobudo staršev učila slovensko. Z učenjem slovenščine je nadaljevala tudi na osemletni gimnaziji v Monoštru, nakar je nadaljevala študij v Ljubljani. Na vprašanje, kako to, da je odšla študirat v Slovenijo, je odgovorila, da sama sicer nikoli ni imela želje, da bi šla študirat v Slovenijo, ampak sta jo starša usmerjala, motivirala, naj gre vsaj na enoletno jezikovno šolo v Ljubljano s ciljem, da bi izboljšala znanje slovenščine in da ne bo nič hudega, če ne bo nadaljevala s študijem v Ljubljani. Po končani jezikovni šoli se je vpisala na Ekonomsko fakulteto Univerze v Ljubljani, kjer je uspešno zaključila študij.

Drugače je bilo pri M2 (študentka, 23 let), ki živi v eni izmed slovenskih vasi v Porabju. O svojih visokih izobraževalnih ambicijah je povedala:

Osnovno šolo in vrtec sem obiskovala na ... (ime vasi, op. a.), potem sem hodila na gimnazijo tukaj v Monoštru. In sedaj sem na Univerzi v Mariboru. Že od začetka sem vedela, da bom šla v Slovenijo. In porabski študenti imajo eno leto jezikovno šolo v Ljubljani. Najprej smo morali to obiskovati, nato smo se lahko odločili za študij v Sloveniji. Zdaj je to kar popularno, da gredo mladi iz Porabja v Maribor, ker je to bližje kot Ljubljana. In trenutno imamo sedem mladih v Mariboru, ki tam študirajo.

V odgovoru na vprašanje, ali je to bolj praktično, kot če bi študirala na Madžarskem, je odgovorila:

Na Madžarskem, zdaj če iskreno povem, v Sombotelu, ne vem, kako bi se znašla s slovenščino. Ker sem hotela slovenščino obvladati, sem se odločila za študij v Sloveniji, in tudi ker kot zamejski Slovenci dobimo štipendijo, mesečno štipendijo, tisti, ki študiramo v Sloveniji.

Predvidevamo, da pri mladih pri odločanju za študij v Sloveniji poleg kakovostnejšega izobraževalnega programa, zlasti ko gre za študij

slovenščine, igra pomembno vlogo tudi štipendija, ki je na Madžarskem ne bi bili deležni.

Mladi porabski Slovenci na Madžarskem sicer imajo možnosti za študij slovenščine na visoki stopnji v Sombotelu, to je v Univerzitetnem središču Savaria Zahodnomadžarske univerze,⁷⁴ in na Filozofski fakulteti Univerze ELTE (Eötvös Loránd Tudományegyetem) v Budimpešti. Je pa očitno, kar se da razbrati tudi iz zgoraj navedenega dela intervjuja, da visokošolska ustanova v Sombotelu, ko gre za študij slovenščine, ni v ožjem izboru šolajoče se mladine. Enaka ugotovitev velja za Budimpešto.

Marsikateri mladi v Porabju vidi svoje poklicne ambicije v okviru usposabljanja na Srednji strokovni šoli Béla III. v Monoštru. M6 (dijak, 21 let), ki živi v ... (ime vasi, op. a.), je na vprašanje, ali lahko pridobi ustrezno izobrazbo za dosego svojih poklicnih ambicij v okolju, kjer živi, povedal naslednje:

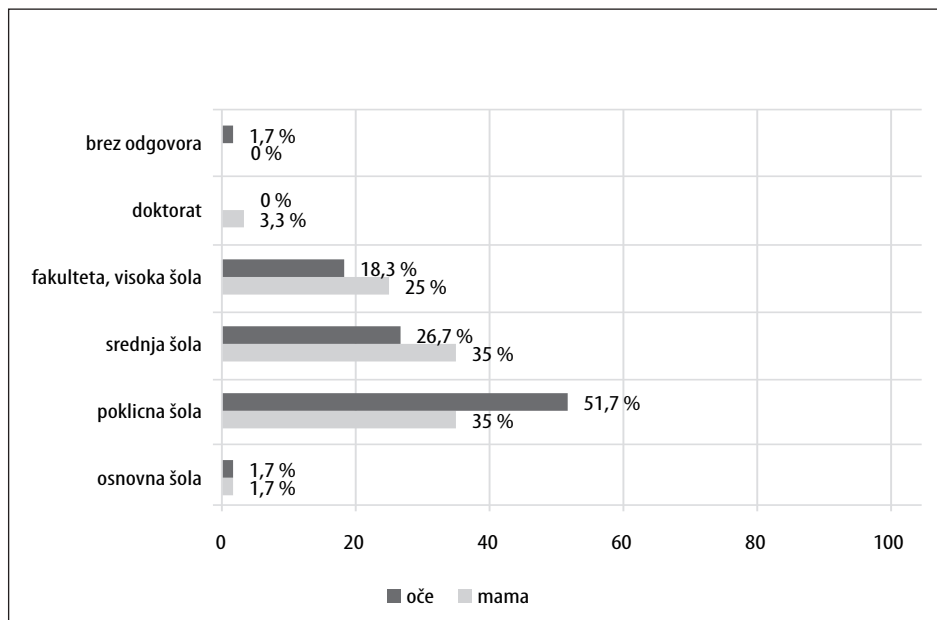
Mislim, da vsi, tudi jaz lahko najdem oziroma pridobim poklic, kajti v tem okolju so možnosti za pridobitev poklicev dobre, zlasti na Srednji strokovni šoli Béla III. Zlasti na področju gostinstva in turizma vidim velik razvoj na šoli – sam se izobražujem na tem področju. Po mojem mnenju je usposabljanje za ta poklic, najsi gre za delo v kuhinji, za strežbo ali upravljanje podjetja, zelo dobro. Seveda sta zaradi tovarne Opel med prednostnimi poklici informatik oziroma mehatronik. [...] Torej za tiste poklice, po katerih je trenutno povpraševanje v Monoštru, lahko pridobiš poklicno izobrazbo.

Mladi v slovenskem zamejstvu na Madžarskem, ki se ne vidijo v poklicih, ki jih ponujata omenjeni izobraževalni ustanovi, pa izbirajo med srednjimi šolami zunaj Porabja, na primer v Körmendu (mesto je 30 km oddaljeno od Monoštra), v Sombotelu (mesto je slabih 60 km oddaljeno od Monoštra) ali drugje v državi. Za študij se odločajo med različnimi fakultetami v različnih krajih Madžarske (npr. Sombotel, Mosonmagyaróvár, Győr, Budimpešta, Szeged in druga mesta).

74 Omenjena izobraževalna ustanova s 1. februarjem 2017 deluje v okviru Univerze Loránda Eötvösa.

Med mladimi anketiranci smo preverjali stopnjo izobrazbe njihovih staršev (graf 3).

Graf 3: Stopnja izobrazbe staršev (N = 60)

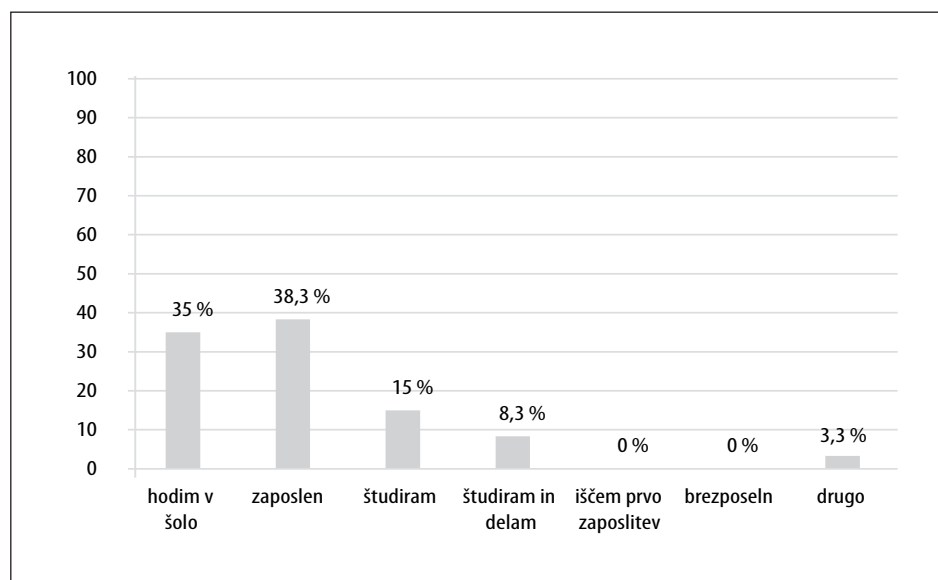
Podatki o izobrazbi staršev anketirancev kažejo, da ima večina končano poklicno šolo (35 % mater in 51,7 % očetov), sledijo končana srednja šola (35 % mater in 26,7 % očetov), fakulteta, visoka šola (25 % mater in 18,3 % očetov), dve materi pa imata celo doktorat. Tukaj je treba pripomniti, da primerjalni podatki popisov prebivalstva iz let 2001 in 2011 kažejo, da je delež visoko izobraženih pri dvanajstih manjšinah (izvzeti so Romi) višji od državnega povprečja (14,5 %). Največji sorazmerni porast glede visoko izobraženih med dvema popisoma je zaznati pri Hrvatih in Slovencih (Tóth, Vékás 2013, 9).

Na vprašanje, kakšen je trenutni status anketiranca (graf 4), je dobra polovica (58,3 %) vprašanih v slovenskem zamejstvu na Madžarskem odgovorila, da je še vedno vključena v izobraževalni sistem. Največ, to je 35 %, jih hodi v šolo (večina je starih do 19 let), 23,3 % anketiranih še študira ali pa študira in hkrati dela, 38,3 % je zaposlenih (med njimi

je 7 starih od 20 do 24 let, 16 pa od 25 do 29 let), 2 anketiranca pa sta za odgovor izbrala drugo (porodniški dopust).

Podatki o trenutnem statusu anketirancev kažejo, da med njimi ni brezposelnega, kar seveda še ne pomeni, da brezposelnosti med mladimi na Madžarskem ni.

Graf 4: Odgovori anketirancev na vprašanje, kakšen je trenutno njihov status (N = 60)

Mlade smo v intervjujih spraševali o možnostih zaposlitve v njihovem kraju. O zaposlitvenih možnostih je M4 (zaposlena, 25 let) povedala, da je sicer v Monoštru nekaj tovarn, Opel in še druge, a po njenem te tovarne glede na velikost območja še vedno ne nudijo dovolj raznolikih delovnih mest.

Mladi, ki končajo poklicno šolo in znajo nemško, se zaposlujejo v sosednji Avstriji. Primanjkuje oziroma ni delovnih mest za visoko izobražene mlade, zato se jih večina, tudi če bi se hoteli vrniti, ne vrne – ostanejo v krajih, kjer so študirali.

M2 (študentka, 23 let) pa je zaposlitvene možnosti komentirala v povezavi z mladimi, ki študirajo v Sloveniji in bi se po končanem študiju radi vrnili v Porabje:

Zaposlitvene možnosti so verjetno bolj težke. Zdaj se trudimo na tem, da bi se mladi lahko vrnili in imeli tukaj kakšno zaposlitev. Saj zdaj že tudi v Porabju večina od starejše oziroma srednje generacije poudarja, da tudi oni morajo misliti na to, da ko se mladi vrnemo, naj imamo tukaj delovna mesta, [...] da ko se oni upokojijo, naj bodo za njimi mladi, ki prevzamejo različna delovna mesta.

Intervjuvance smo prosili, naj primerjajo svoje pogoje zaposlovanja in položaj staršev, ko so bili mladi. Intervjuvanka M4 (zaposlena, 25 let) je menila, da so bili starši njene generacije glede zaposlitvenih možnosti na boljšem, »ker če so končali neko šolo, ali je bila to poklicna šola ali univerza, so skoraj sigurno dobili službo«. V tistem času je bil drug sistem in so skrbeli za to, da bi vsak dobil službo. Službe so bile varne, kajti če si dobil službo, si lahko v njej ostal 40 let, tako rekoč do upokojitve. Danes je prisotno tekmovanje na trgu dela, težje je priti do službe, delovna mesta so fleksibilna.

Ni nas presenetilo, ko so mladi pri opisu svojega položaja v primerjavi s starši izpostavili odprtost obmejnega območja. Intervjuvanka M1 (zaposlena, 30 let) je povedala, da je generacija njenih staršev živela še v obdobju železne zaves, medtem ko danes lahko gredo v tujino, kamor koli. Ni pa prepričana, ali to znajo izkoristiti v zadostni meri. M2 (študentka, 23 let) je odprtost obmejnega območja komentirala v kontekstu nevarnosti za prihodnost slovenske manjšine: »[...] je to problematično za skupnost, ker mladi odidejo in bo ostala samo srednja in starejša generacija.«

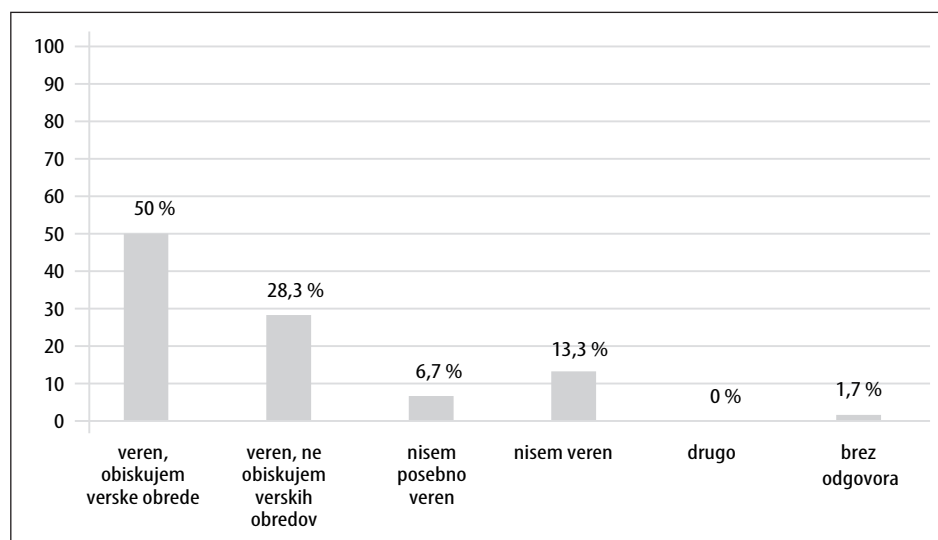
Po podatkih Centralnega statističnega urada (Központi Statisztikai Hivatal – KSH) je bila stopnja brezposelnosti na Madžarskem v prvem četrtletju leta 2016 6,0 % na državni ravni. Najvišjo stopnjo brezposelnosti so registrirali na območju severnega Alfölda (Észak-Alföld) (10,7 %), najnižjo pa v osrednjem Prekodonavju (Közép-Dunántúl) (4,0 %), kamor spada tudi Železna županija, kjer je bila stopnja brezposelnosti še nižja (2,8 %). Pričakovati je, da se bo stopnja brezposelnosti v drugi polovici 2016 znižala in se bo gibala okrog 5 % (A 15–64 éves népesség gazdasági aktivitása 2016).

Podatki o stopnji brezposelnosti mladih so manj spodbudni, saj ta znaša 14,4 % (Magyarország - Fiatalok munkanélkülségi rátája 2016). Podatki o brezposelnosti mladih v EU za leto 2016 so še zmeraj skrb vzbujajoči. Stopnja brezposelnosti v osemindvajsetih članicah znaša 20 %, v everskem območju pa je celo višja, in sicer znaša 22,5 %. Največji delež nezaposlenih mladih je v Grčiji (49,5 %), delež nezaposlenih mladih pa ni dosti nižji v Španiji (47,5 %) in na Hrvaškem (45,1 %). Brezposelnost med mladimi je še zmeraj najnižja v Nemčiji (7,0 %) in po dolgem času so prvič zabeležili enomestno številko tudi na Danskem (9,9 %) (Hat és fél éves mélyponton az EU munkanélkülsége 2016).

Verski nazor mladih

Na vprašanje, kako bi opredelili svoj verski nazor (graf 5), je večina anketirancev (78,3 %) v slovenskem zamejstvu na Madžarskem odgovorila, da so verni, ne glede na to, ali obiskujejo verske obrede ali ne. Malo jih je odgovorilo (6,7 %), da niso posebno verni, dobra desetina vprašanih (13,3 %) pa se je opredelila za neverne.

Graf 5: Odgovori na vprašanje, kakšen je njihov verski nazor (N = 60)

Tukaj treba pripomniti, da so porabski Slovenci že tradicionalno v veliki večini rimskokatoliške veroizpovedi, tako kot večina prebivalstva na Madžarskem. Podatki popisa prebivalstva leta 2011 kažejo, da se je 37,1 % prebivalcev Madžarske opredelilo za rimskokatoliško vero, 11,6 % za kalviniste in 2,2 % za evangeličane. 18,2 % prebivalstva se ne prišteva k nobeni veri oziroma verski skupnosti, 27,2 % pa jih na to vprašanje ni želelo odgovoriti (Népszámlálás 2011–10. Vallás, felekezet).

Zgodovinsko gledano, so imeli Cerkev v Porabju in slovenski duhovniki pomembno vlogo tako pri ohranjanju slovenskega jezika kot pri širitvi narodnostne kulture, identitete in splošne omike. Bila so obdobja, ko se je slovenščina/porabščina zunaj družine uporabljala in ohranjala skoraj le še v cerkvi (Just 2009, 12). Po smrti legendarnega gornjeseniškega župnika Janoša Küharja⁷⁵ leta 1987 pa smo priča počasnemu izginjanju slovenščine v verskem življenju porabskih Slovencev. Po smrti župnika Küharja porabski Slovenci poldrugo desetletje niso imeli svojega duhovnika – v tem obdobju je na Gornjem Seniku volontersko maševal upokojeni župnik iz Martinja v Sloveniji. Šele leta 2001 je sombotelski škof namestil na gornjeseniško župnijo duhovnika slovenskega rodu, ki pa je bil leta 2010 premeščen v madžarsko župnijo, tako da so porabski Slovenci spet ostali brez slovenskega duhovnika. Te vrzeli ne morejo zapolniti slovenske maše, ki se od leta 2008 enkrat mesečno izvajajo v Monoštru, od leta 2010 pa še na Gornjem Seniku in v Števanovcih. Duhovniki prihajajo iz Prekmurja (Munda Hirnök 2015, 596–599, 602–603). Slovenski verniki, ki živijo v Sombotelu in Budimpešti, lahko le enkrat do dvakrat letno poslušajo slovensko oziroma dvojezično mašo. Maše v teh mestih se izvajajo ob kakšnih večjih dogodkih, ki jih organizirajo Slovenci (Budimpešta – maša za Slovence, 2014).

75 János Kühar je pol stoletja (1936–1987) bdel nad slovenstvom in slovenskim jezikom. Za ilustracijo navajamo odlomke iz knjižice, ki je bila posvečena dvajseti obletnici njegove smrti: »Bil je zgled duhovne čistosti, zvestega služenja in preprostosti. S trdo dušo je prenašal tudi preganjanja. Na pridige se je pripravljval skrbno, natipkal je nedeljske in praznične pridige. Pri verouku je dosledno uporabljal domače narečje, knjižno slovenščino in madžarščino, da bi otroci bolje razumeli verske resnice. Posebno je skrbel za bolne vernike. Neutrudno je obiskoval starce in bolnike po njihovih domovih, ki so bili raztreseni po gričih. Zares je hotel biti vsakemu vse [...]. Verniki so ga vedno našli, bil je njihov pravi oče.« (Kozar 2007, 61)

Intervjuvanka M2 (študentka, 23 let) je o prisotnosti jezikov (slovenskega in madžarskega) v cerkvenih obredih v njenem kraju povedala:

Ko sem bila majhna, smo hodili k slovenski maši. Takrat je bilo na ... (ime vasi, op. a.) tako, da je bila najprej maša v madžarščini s popolnoma madžarskim duhovnikom. Potem pa je bila druga maša. Takrat je prihajal iz sosednje slovenske vasi duhovnik in so se ljudje lahko odločili (verniki, op. a.), na katero mašo bodo hodili. Naša mami se je odločila, da bomo hodili k slovenskim mašam. Molitve smo se naučili tako, da smo jih slišali od starejših, ponavljali, zdaj že znamo moliti v narečju. Zdaj je pa tako, da imamo popolnoma madžarskega duhovnika. On se nekako trudi, nekaj glavnih molitev se je že naučil v narečju. Mesečno enkrat je slovenska maša. Prihaja duhovnik iz Markovec. Vse poteka v narečju. Razen evangelija in beril. Ti pa se berejo v slovenščini (knjižni, op. a.).

Tudi verouk je v madžarščini – intervjuvanka je omenila, da je bilo govora o tem, da bi bil verouk v slovenščini, ni pa znala povedati, v kakšni fazi je zdaj to.

Pri intervjuvanki M4 (zaposlena, 25 let), ko gre za versko opredelitev oziroma za obiskovanje verskih obredov, opazamo, da njej vera ne pomeni več toliko kot njenim staršem:

Seveda jaz sem že bolj [...], ne vem, sem verna bolj v modernem smislu, če bi lahko tako rekla. Jaz nisem navezana tako (na vero, op. a.), da bi vsak teden šla k maši. Če sem doma pa nimam nič takega na programu, seveda bom šla, ampak [...] nisem tako strogo verna kot moji starši.

Podobna ugotovitev velja za ostale pripadnike njene generacije.

Izsledki raziskave *Madžarska mladina 2012* (kakor tudi že prejšnje) kažejo vedno manjšo pomembnost vere pri mladih, zmanjšal se je tudi delež tistih, ki svojo vero živijo zunaj cerkvenih okvirjev. Ne glede na to, da so v skupini vernih še zmeraj v veliki meri verni »na svoj način«,

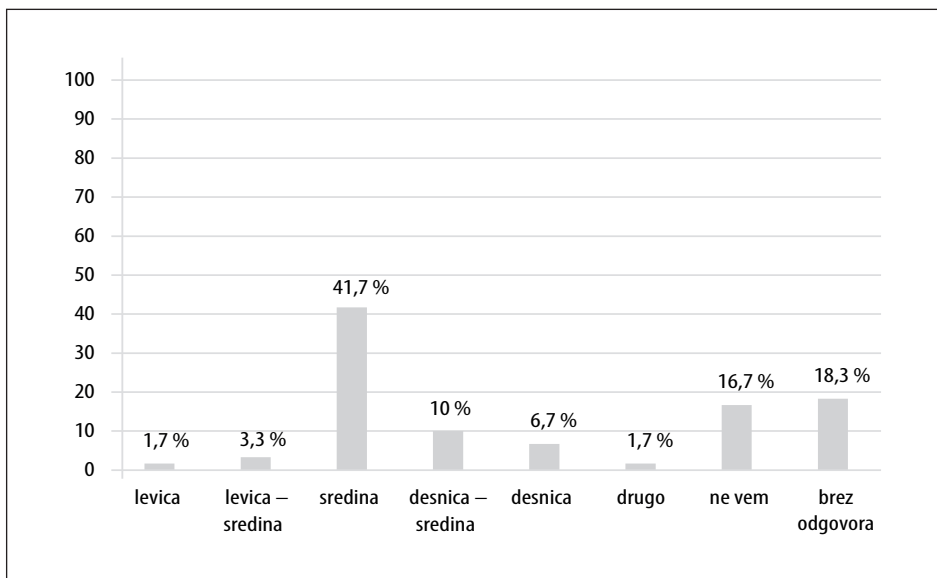
splošni trend ne gre v individualizacijo, temveč v izgubo vere, v ravnodušnost do vere (Rosta 2013, 328–329).

Izjava intervjuvanke M4 (zaposlena, 25 let) in odgovori anketirancev (13,3 % se jih je opredelilo za neverne) kažejo, da so trendi glede (ne) pomembnosti vere pri mladih na državni ravni prisotni tudi v Porabju med porabsko mladino.

Politična orientacija mladih

Kot izhaja iz grafa 6, se je slaba polovica anketirancev (41,7 %) v slovenskem zamejstvu na Madžarskem uvrstila v politično sredino, kar nas ne preseneča. Mogoče se niso hoteli izpostavljati v mediju, kot je anketa, bolj verjetno pa gre za njihovo nezainteresiranost za politiko. Starostna struktura teh je dokaj uravnotežena, med njimi jih je slaba tretjina (7 oseb) mlajših od 19 let, 8 anketirancev je starih od 20 do 24 let in 10 od 24 do 29 let.

Graf 6: Odgovori anketirancev na vprašanje, kakšna je njihova politična orientacija (N = 60)

Dobra tretjina anketirancev (35 %) pa ni znala ali ni hotela odgovoriti na vprašanje glede politične orientacije. Med njimi je večina mlajših od 19 let, kar lahko govori v prid temu, da politično še niso izoblikovani ali pa jih politika ne zanima.

V prid temu govori odlomek iz intervjuja z dijakom M5 (18 let), ki je na vprašanje, ali se ukvarja s politiko oziroma ali ga politika zanima, kategorično izjavil: »S politiko se ne ukvarjam.«

Tudi rezultati raziskave *Madžarska mladina 2012* o odnosu mladih do politike kažejo na slabšanje družbene klime, motnje v politični socializaciji in probleme v zvezi z demokratično participacijo (Oross 2013, 312).

Za desnosredinski politični spekter se je opredelilo 10 % anketiranih, za desnega pa 6 %. Starostna struktura teh kaže, da so vsi starejši od 20 let in so srednje ali visoko izobraženi. Delež desno opredeljenih sicer ni velik, kljub temu pa v nekem smislu odslikava politično strankarsko dogajanje oziroma vzdušje na Madžarskem. V zadnjih letih smo namreč priča krepitvi desnice (celo skrajne desnice – stranka Jobbik), medtem ko levica izgublja svoj nekdani primat. To potrjujejo tudi podatki javnomnenjske raziskave o priljubljenosti političnih strank na Madžarskem. Javnomenjska raziskava iz leta 2015, ki jo je opravila TÁRKI (Social Research Institute), kaže, da se priljubljenost vladajočih desnih in desnosredinskih strank (FIDESZ-KDNP) v zadnjem četrtnetju 2015 krepi, medtem pa se je občutno zmanjšala priljubljenost socialistov (MSZP), ki je od leta 2000 naprej na najnižji točki, priljubljenost ostalih strank pa je nespremenjena (Erősödik a Fidesz, mélyponton az MSZP 2015). Podatki javnomnenjske raziskave Medián iz junija 2016 kažejo, da se je podpora vladajoči stranki Fidesz v primerjavi z aprilom povečala za 4 odstotne točke in jo trenutno podpira 37 % celotnega prebivalstva. Fidesz ima več volivcev kot vse druge stranke skupaj. Zdi se, da je prednost Fidesza nedosegljiva (Közüvéleménykutatás 2016).

In kam bi umestili Porabje na političnem prizorišču? Zgodovinsko gledano, porabski Slovenci nikoli niso bili politično organizirani, in kot ugotavlja Stipkovits, »so Slovence imeli za ljudstvo, ki se nianimalo za politiko in je bilo vase zaprto. Dejansko so bili taki zaradi težkih pogojev preživetja, prilagajanja, ki se je v njih izoblikovalo skozi stoletja, zaradi sposobnosti prenašanja vsega tega, kakor tudi zaradi pomanjkanja

svojih političnih organizacij.« (Stipkovits 1994, 11) Posledice političnega opredeljevanja na parlamentarnih volitvah po drugi svetovni vojni, ko so prebivalci Porabja svoje glasove oddali tistim strankam (Neodvisni stranki malih kmetov, Demokratski ljudski stranki), ki so v svoje programe vključevale tudi tradicionalne vrednote, so bile po letu 1948, ko je komunistična partija prevzela oblast, prehude. Ta oblast je Porabje obravnavala kot območje tako imenovane črne reakcije in je prisilno odstranila duhovnike⁷⁶ (Stipkovits 1994, 24–26, 47–52, Nagyné Sziklai 2002, 193–196). Tudi v času socialistične ureditve madžarske države je večina prebivalstva Porabja ostala zvesta tradicionalnim vrednotam, česar pa v javnosti navzven ni kazala. O politični organiziranosti (ne pa tudi strankarski) slovenske manjšine na Madžarskem lahko govorimo šele po letu 1990, ko je država v zakonodaji predvidela manjšinske samouprave. Samoupravne skupnosti so neposredni sogovornik madžarske vlade, kar jim daje velik pomen. Kot novost je treba omeniti, da so manjšine, med njimi tudi Slovenci, na parlamentarnih volitvah 2014 prvič volile svoje zagovornike v parlamentu. Pomen te institucije in političnega vzdušja v odnosu do manjšin so zaznali tudi mladi v Porabju.

Intervjuvanka M4 (zaposlena, 25 let) je izpostavila, da je bilo Porabje vedno bolj desno usmerjeno:

Zdaj je vprašanje, vsaj jaz tako mislim, da starejše generacije, ki se še spomnijo in so živeli v tistem prejšnjem sistemu, zdaj so še vedno bolj desno usmerjeni [...] enostavno vidijo, da je nekako boljše (danes, op. av.) [...] desna stranka za njih več ponuja [...] kot takrat pred letom 1990, ko je bil še komunistični sistem.

Območje Porabja in Železna županija sta tudi danes desno usmerjena, a po besedah intervjuvanke se to začenja spreminjati, kajti mlada in srednja generacija sta bolj kritični do politike, do političnih strank, ne glede na to, za katero politično opcijo gre. Na vprašanje, ali misli, da je trenutna politična situacija na splošno ugodna za manjšine, je odgovorila

76 Tudi gornjeseniški župnik János Kühar je postal nevaren za komunistično oblast, zato je ta prisilila sombotelskega škofa, da je jeseni leta 1952 premestil Küharja v madžarsko župnijo, od koder se je lahko vrnil šele oktobra leta 1957 (Munda Hirnök 2011b, 85; 2015, 598).

pritrdilno. Zlasti njene izkušnje iz službe (zaposlena je v manjšinski organizaciji, op. a.) kažejo, da je finančna in druga podpora večja kot v času, ko so bile na oblasti leve stranke.

Intervjuvanka je še dodala, da meni, da je njena generacija tista (od 25 do 29 let), ki se zanima za politiko. V družbi, v krogu prijateljev, sicer politika ni predmet pogovorov, drugače pa je v službi in do neke mere v družinskem krogu. Po njenem mnenju se mladi šele pri tej starosti, ko so že v službah, začenjajo zanimati za politiko. Spremljajo družbena in politična dogajanja ter seveda tudi zaznavajo negativne procese in razmišljajo o tem, kako bi lahko bilo boljše. Priznava, da v času študija njeno generacijo politika ni zanimala. V družinskem krogu politika ni predmet kakšnih poglobljenih pogovorov, gre bolj za komentarje s strani družinskih članov, zlasti ob gledanju poročil. Opaža pa razliko v zaznavanju politike treh generacij. Njen dedek verjame novicam, ki jih predvaja nacionalna televizija (ki je cenzurirana, op. a.), starši in ona ter njena sestra pa gledajo oddaje z distanco, zanje ni vir le državna televizija, temveč informacije pridobivajo tudi iz drugih medijev (splet ipd.).

Intervjuvanec M3 (študent, 24 let) pa je na vprašanje, ali se zanima za politiko, povedal, da se včasih v krogu prijateljev pogovarjajo o politiki – trenutno je predmet njihovega pogovora begunska kriza.⁷⁷

Mobilnost mladih

Izsledki različnih raziskav kažejo, da je Porabje območje izrazite selitvene tradicije, zlasti sezonskega tipa (Munda Hirnök 1992). Zgodovinsko gledano, je selitvene procese v drugi polovici dvajsetega stoletja mogoče v grobem deliti na ekonomske, politične⁷⁸ in na druge vrste. Pri ekonomski

77 Intervju je nastal v času, ko so v Monoštru postavili center za begunce, kar je med prebivalstvom mesta in okolice izzvalo negotovanje (Politikai csata Szentgotthárdon a menekülttábor miatt, 2016).

78 Pri politični migraciji je treba izpostaviti prisilne deportirance v tako imenovani »madžarski gulag« v letih 1950–1953 (Munda Hirnök 2010b, 2013) in emigracijo v tujino – Jugoslavijo, druge evropske države, čezoceanske države, zlasti po sporu z Jugoslavijo po resoluciji Kominforma in po zatrtju revolucije leta 1956 (Kovács 2011).

migraciji vse do konca osemdesetih let dvajsetega stoletja izstopa začasna notranja migracija.

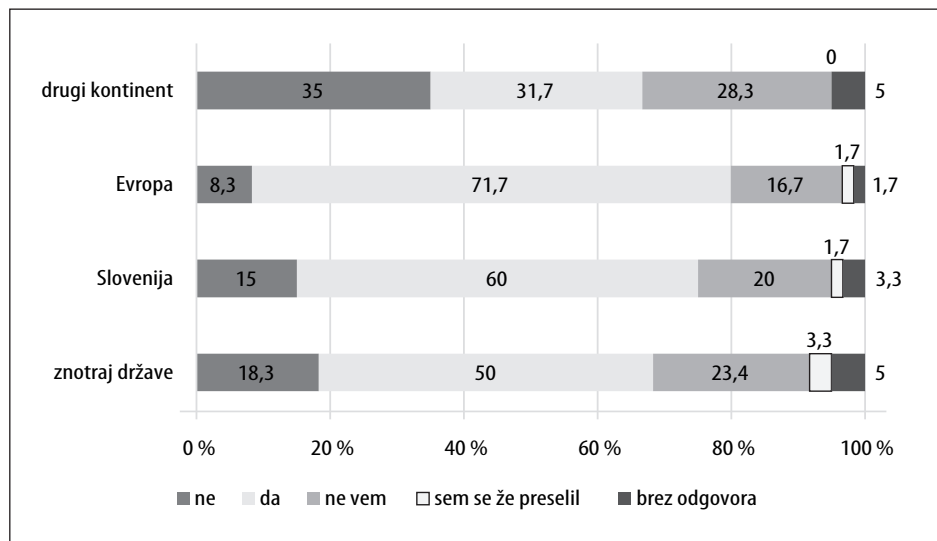
Z odprtjem obmejnega območja, razvojem motorizacije, cestne infrastrukture ter raznovrstne ponudbe delovnih mest v sosednji Avstriji in (v manjši meri) Sloveniji se je izoblikovala čezmejna (sezonska, dnevna – čezmejno vozaštvo) migracija (Munda Hirnök 2008). To potrjujejo tudi izsledki terenske raziskave o mobilnosti prebivalstva Porabja, ki je potekala v okviru medakademijskega projekta Mobilnost, integracija in adaptacija ob madžarsko-slovenski meji leta 2014 (Munda Hirnök, Medvešek 2016). Kot tretjo skupino ekonomske migracije je treba omeniti trajno migracijo v urbana središča in različne kraje, razpršene po celi Madžarski (Munda Hirnök 2010a). Tukaj je treba izpostaviti, da slovenske vasi gravitirajo k Monoštru, tako je bilo tudi v preteklosti. Z razvojem industrije v šestdesetih letih dvajsetega stoletja so se porabski Slovenci množično zaposlovali v tovarni kos in tovarni svile (na začetku je šlo za dnevno migracijo, kasneje pa za trajno preselitev), kar je sprožilo asimilacijske procese. Procesi prestrukturiranja gospodarstva na Madžarskem po letu 1989 so v večji ali manjši meri vplivali tudi na Monošter, tovarne so se s pomočjo tujega kapitala preoblikovale in spremenile svoje programe, nastale so nove. Danes Industrijski park s številnimi podjetji (med njimi prav gotovo izstopa Opel) ponuja različna delovna mesta.

Izsledki raziskave *Položaj Slovencev zunaj območja avtohtone poselitve* kažejo, da so porabski Slovenci poleg ekonomskih razlogov za trajno izselitev v večja mesta znotraj države (sicer v manjšem številu) navedli študij, sklenitev zakonske zveze in združitve družinskih članov (Kovács 2007).

Pripravljenost mladih v slovenskem zamejstvu na Madžarskem, da se zaradi zaposlitve ali drugih življenjskih priložnosti preselijo, se odraža tudi v odgovorih anketirancev (graf 7), saj jih je več kot dve tretjini (71,7 %) odgovorilo, da so se pripravljene preseliti v druge države Evrope. Nekaj manj (60 %) vprašanih bi se preselilo onstran meje, v Slovenijo. Polovica anketirancev bi se preselila v drug kraj lastne države. Vprašani so najmanj zanimanja pokazali za preselitev na drug kontinent (31,7 %), pri tem odgovoru pa je tudi največ tistih, ki ne vedo, ali bi se preselili (35 %). Približno četrтина anketirancev ni znala odgovoriti na vse štiri

možne odgovore, kar kaže na to, da nimajo izoblikovanega mnenja glede tega vprašanja.

Graf 7: Odgovori anketirancev na vprašanje, ali bi se zaradi zaposlitvenih ali drugih možnosti bili pripravljeni za dalj časa ali trajno preseliti (N = 60)

Pripravljenost mladih anketirancev v slovenskem zamejstvu na Madžarskem, da se zaradi zaposlitvenih ali drugih možnosti preselijo drugam, je treba gledati v kontekstu trendov na državni ravni. Podatki o migrantih kažejo, da se je šele okrog leta 2007 začelo povečevati število odseljenih oziroma iskalcev zaposlitve v tujini. Na odseljevanje so vplivali različni dejavniki, kot so: poslabšanje razmer na gospodarskem področju in na trgu dela že pred splošno gospodarsko krizo, stagniranje gospodarske rasti, znižanje realnih plač, zmeraj težji vstop mladih na domači trg dela, visoka nezaposlenost med mladimi, reforme v visokem šolstvu ipd. Ciljne države so še zmeraj Avstrija, Nemčija in Velika Britanija, toda pri migrantih je zaznati povečano zanimanje tudi za druge države, kot so Irska, Nizozemska, Španija, Švica ali Švedska. Po različnih ocenah vsaj 350.000 oseb živi v drugih državah (Rigó 2015).

Številke o potencialnih migrantih kažejo, da 15 % celotnega prebivalstva Madžarske načrtuje oziroma razmišlja o preselitvi v druge države v

prihodnje. Delež potencialnih migrantov je pri različnih družbenih skupinah višji od državnega povprečja. Razlogi za migracije so kompleksni, na primer tam, kjer je možnost čezmejnega vozaštva najvišja (zahodno-madžarska regija: 23 %); pri tistih, ki mislijo, da lahko svoj poklic v tujini dobro uporabijo (osebe s končano srednjo poklicno šolo: 27 %), pri tistih, ki so prisiljeni (nezaposleni in (mali) podjetniki: 26–26 %), pri tistih, ki upajo, da se bo njihovo materialno stanje gospodinjstva izboljšalo (22 %), oziroma pri tistih, ki se bojijo poslabšanja (24 %) v naslednjih dvanajstih mesecih, pri tistih, ki »sanjarijo« o prihodnosti oziroma iščejo nove poti, izzive (učenci: 45 %, mlajši od 25 let: 39 %, stari od 26 do 35 let: 28 %) (Migrációs potenciál, 2015. július)

Zaradi izseljevanja ljudi iz Madžarske je že zaznati veliko pomanjkanje delovne sile v državi. Po podatkih Centralnega statističnega urada bi zasebna in državna podjetja potrebovala kakih 50.000 delavcev, ki bi jih lahko takoj zaposlila. Najhujša je situacija v predelovalni in avtomobilski industriji. Veliko je povpraševanja tudi po računalničarjih in informatikih. Glede pomanjkanja delovne sile je zaznati razlike med madžarskimi regijami, največje pomanjkanje delovne sile je v osrednji madžarski regiji (Budimpešta in okolica) (Veliko pomanjkanje delovne sile, 2016).

Iz odgovorov mladih anketirancev v okviru raziskave »Mladi v slovenskem zamejstvu« o pripravljenosti preselitve iz Madžarske v drugo geografsko območje (znotraj države ali zunaj nje) zaradi zaposlitvenih in drugih možnosti za dalj časa ali trajno lahko predvidevamo, da se bo proces odseljevanja iz Porabja nadaljeval.

Presenetil nas je podatek o visokem deležu mladih, ki kažejo pripravljenost, da bi se preselili v Slovenijo. Slovenija kot možna destinacija za preselitev celo prednjači pred različnimi deli znotraj države.

Glede na številčno podhranjenost slovenske inteligence v Porabju in Slovencev nasploh so poznavalci manjšinskih razmer mnenja, da se s trajno izselitvijo mladih iz Porabja, ki po končanem študiju ostanejo v Sloveniji, slabi manjšina kot taka:

Pri štipendiranju porabskih Slovencev za študij v Sloveniji bi se morali določiti jasni pogoji. Študij Porabcev v Sloveniji ne bi smel biti še naprej samo odlična možnost za dosego osebne sreče (poroke) ali pomeniti plus stopničko

na socialni lestvici (dobra služba v velikem belem mestu – namesto garanja za male denarce v neki zakotni porabski slovenski vasici ...). Končno bo treba uskladiti porabske potrebe z izbiro študijskih smeri, nato pa poskrbeti za to, da bodo vračajoči se diplomanti dobili ustrezne službe.
(Mukič 2000, 248)

Tudi intervjuvanka M2 (študentka, 23 let) je na vprašanje, ali razmišlja o tem, da bi ostala v Sloveniji, ko bo končala študij, odgovorila, da ne izključuje te možnosti: »Ne vem, če bi našla zaposlitev, bi ostala v Sloveniji, ampak vsekakor nekje v bližini Porabja.«

Beg možganov je vseprisoten trend v bivših socialističnih državah, ki so postale članice EU, tako tudi Madžarska (tudi Porabje) in Slovenija pri tem nista izjemi.

V nasprotju z velikim deležem anketirancev v slovenskem zamejstvu na Madžarskem, ki razmišljajo oziroma kažejo pripravljenost, da bi se preselili kam drugam, pa pri večini intervjuvancev, razen pri enem, tega ni bilo zaznati. Tako je na primer intervjuvanka M4 (zaposlena, 25 let) v pogovoru izpostavila, da za zdaj ne razmišlja o tem, da bi drugje iskala službo, če pa bi, bi bilo to v Železni županiji, da bi se lahko vozila do delovnega mesta.

Pri vprašanju, kaj bi najbolj pogrešali od izvirnega okolja, so bili odgovori intervjuvancev povezani z vaškim okoljem, z naravo, zlasti če bi se preselili v kakšno mesto. Seveda bi pogrešali družino in prijatelje.

Med prednostmi novega okolja v primerjavi z izvirnim okoljem so izpostavili večjo ponudbo na kulturnem, športnem idr. področju.

Pri intervjuvanki M4 (zaposlena, 25 let) je prišlo do spremembe zaznavanja domačega kraja v času študija:

[...] nisem mislila, da se bo zgodilo, da ko bom šla v Ljubljano študirat, potem po dveh letih, ko sem se vrnila vsak teden nazaj, se mi je zdel Monošter vedno lepši.

Vrednostne orientacije mladih

Preverjanje o vrednotah mladih na Madžarskem, ki je bilo opravljeno leta 2000 na državni ravni (*Mladi na Madžarskem*), je pokazalo, da so se pri ocenjevanju vrednot, ki se navezujejo na življenjski slog, izoblikovale tri različne kategorije. Na podlagi povprečne vrednosti na petstopenjski lestvici (1 = najnižja vrednost, 5 = najvišja vrednost) so za mlade od 15 do 29 let najpomembnejše tiste vrednote, ki se navezujejo na harmonično, srečno življenje, torej nematerialne vrednote (povprečna vrednost 5). V to skupino lahko uvrščamo varnost v družini, prijateljstvo, ljubezen, mir na svetu in notranjo harmonijo. V drugi skupini so vrednote, ki kažejo na odnos do materialnih dobrin, to so bogastvo, red, zanimivo in raznoliko življenje, kreativnost (povprečna vrednost 4). Najnižjo povprečno vrednost (povprečna vrednost 2,5) so mladi dali tretjemu tipu vrednot, ki ga lahko opišemo kot splošna družbena zavest; sem lahko uvrščamo narodno identiteto, pomembnost tradicije in odnos do oblasti. Omenjene vrednote mladih se razlikujejo glede na različne regije na Madžarskem (Bauer 2001, 7–8).

Mladi anketiranci slovenskega zamejstva na Madžarskem so ocenili vrednote, ki smo jih vključili v seznam (graf 8). Mladi so na vrh lestvice vrednot kot najpomembnejše postavili: družino, prijateljstvo, poštenost, osebno samostojnost, odgovornost in mir na svetu.

Tudi mladi, s katerimi je bil opravljen pogovor, so izpostavili pomembnost ožjega socialnega okolja, kot so družina, prijatelji. To je prišlo do izraza zlasti pri vprašanju, kaj bi pogrešali iz izvirnega okolja, če bi se preselili drugam. Intervjuvanec (M6, dijak, 21 let) je izpostavil naravne elemente in človeške odnose: »Če bi se *preselil [...]* bi najbolj pogrešal gozdove, vaško okolje oziroma svoje prijatelje, kajti vse to me veže na to pokrajino.«

Podobno je razmišljala intervjuvanka (M4, zaposlena, 25 let): »*Družino, prijatelje. Tudi mesto Monošter [...].*«

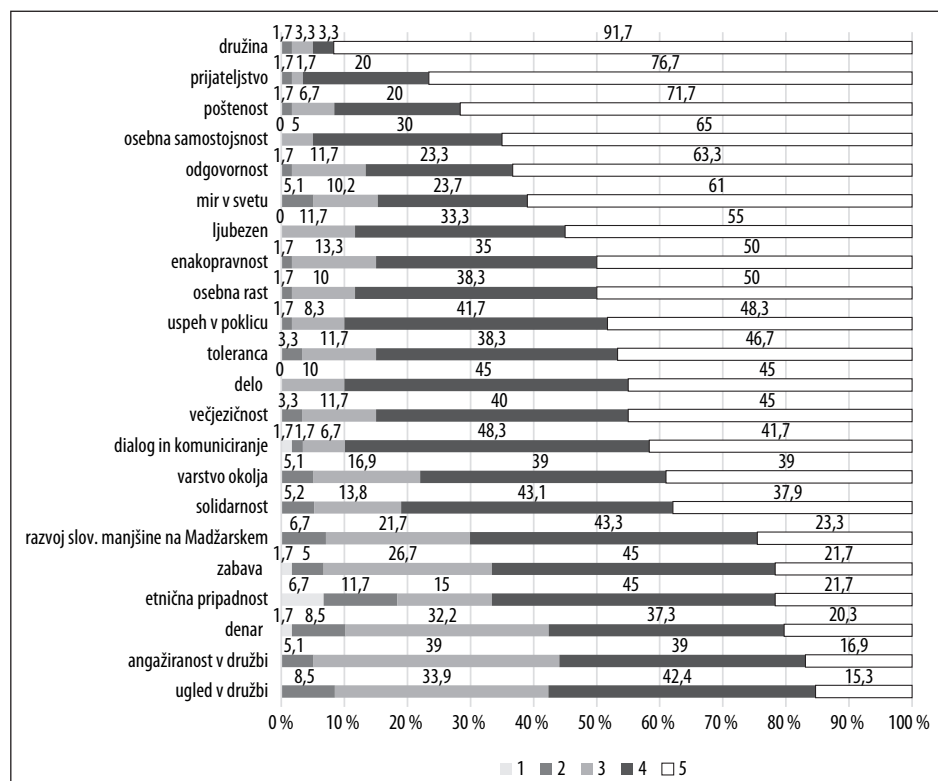
Mladi anketiranci slovenskega zamejstva na Madžarskem pa so najnižje ocenili vrednote, kot so: razvoj slovenske manjšine na Madžarskem, zabava, etnična pripadnost, denar, angažiranost v družbi in ugled v družbi, kar kaže na družbeni trend umikanja mladih od družbeno angažirane sfere v zasebnost in individualizem.

O manjši družbeni angažiranosti med mladimi v Porabju je spregovoril M5 (dijak, 18 let): »Današnja mladina je manj vpeta v kulturno življenje, kot npr. folklor ali pevski zbor. Ne izkoristijo dovolj teh možnosti. In ni tega, da so člani neke skupine, ni te pripadnosti.«

Primerjava podatkov obeh raziskav (»Mladi na Madžarskem«, »Mladi v slovenskem zamejstvu«) kaže, da tako mladi zamejci kot večinska mladina na Madžarskem podobno pozitivno ocenjujejo primarne vrednote, medtem ko so na primer do etnične pripadnosti dokaj indiferentni.

Večjo razliko med zamejskimi in večinskimi anketiranci opazamo pri odnosu do materialnih vrednot. Večinska mladina daje visoko oceno materialnim vrednotam, medtem ko so mladi zamejci na Madžarskem na primer denar kot vrednoto uvrstili na rep lestvice.

Graf 8: Ocene anketirancev glede pomembnosti nekaterih vrednot (N = 60)

OPOMBA: 1 – najmanj pomembna, 5 – najpomembnejša

Zaključna razmišljanja

Število prebivalcev na Madžarskem, ki se je po popisih prebivalstva opredelilo za Slovence in navedlo slovenščino kot materni jezik, se je v dvajsetem stoletju⁷⁹ postopoma zmanjševalo. Pri zadnjem popisu leta 2011 smo priča drastičnemu zmanjšanju oseb, ki so za materni jezik navedle slovenščino (46 %), prav tako se je manj oseb odločilo za slovensko narodnost (7 %). Tudi podatki o povprečni starosti slovenske manjšine oziroma o zmanjševanju števila mladih, ki so v fokusu naše raziskave, niso spodbudni. Omenjeni trendi zahtevajo podrobnejšo analizo stroke, ki bi odgovorila na vprašanja v zvezi s poslabšanjem nekaterih demografskih značilnosti in morda nudila rešitve za zaobrnitev negativnih trendov.

Vzorec mladih, vključenih v našo raziskavo, predstavlja približno 20 % vseh mladih. Zavedamo se, da vzorec ni reprezentativen, vendar so odgovori anketirancev v oporo pri opredelitvi nekaterih značilnosti te generacije.

Bivanjske razmere mladih Slovencev, vključenih v raziskavo, so v veliki meri primerljive s položajem večinske populacije mladih, kot ga navajajo tovrstna madžarska preverjanja (Madžarska mladina 2012 in druga). Vzorec potrjuje, da je osamosvajanje od družine med anketiranci dokaj pozno, saj večina vprašanih mladih živi s starši, isto kot njihovi sovrstniki iz večine.

Vzorec se sklada s statističnimi podatki o visoki izobrazbeni strukturi slovenske skupnosti na Madžarskem v primerjavi z večino. Opažamo tudi, da mladi anketiranci dosegajo višjo stopnjo izobrazbe od svojih staršev, kar je sicer vsesplošen pojav moderne družbe. Zaradi omejenih možnosti izobraževanja v lokalnem okolju mladi za uresničitev svojih kariernih ambicij izbirajo šole zunaj Porabja, v madžarskem okolju ali v Sloveniji. Z vidika razvoja slovenske manjšinske skupnosti je pomembno, da se mladi po končanem izobraževanju vrnejo v izvirno okolje, vendar se žal vse pogosteje odločajo, da ostanejo v krajih izobraževanja, ker imajo tam večje možnosti za zaposlitev. Sicer se zaposlitvene možnosti

79 Opazno povečanje števila Slovencev po obeh kategorijah opazamo le v obdobju 1990–2001, kar velja pripisati boljši politični klimi oziroma spremenjenemu odnosu večine do manjšin na Madžarskem.

v Monoštru zaradi Industrijskega parka izboljšujejo, vendar primanjkuje delovnih mest za izobražence humanističnih in drugih smeri. Zaradi odprtosti in bližine meje postaja sosednja Avstrija pomembna destinacija za iskalce zaposlitve iz Porabja, tudi za mlade. To potrjujejo tudi izsledki najnovejše raziskave o čezmejni mobilnosti prebivalstva Porabja (Munda Hirnök in Medvešek 2016). Posledično se območje sooča s pomanjkanjem strokovnih kadrov. Med mladimi anketiranci je zaznati visoko stopnjo pripravljenosti za preselitev v druge države Evrope, sicer pa so tudi Slovenija in drugi kraji znotraj Madžarske možna destinacija. Selitveni procesi lahko sprožijo negativne procese v izvornem okolju – pričakovati je praznjenje prostora.

Kljub boljšemu družbenoekonomskemu položaju mladih v primerjavi z njihovimi starši, ko so bili mladi, nekateri intervjuvanci zaznavajo določeno negotovost pri zaposlovanju, hkrati pa se zavedajo svoje relativne svobode ob odprti meji v primerjavi s starejšo generacijo prebivalcev Porabja, ki je živela v primežu železne zaves.

M4 (zaposlena, 25 let): *Glede zaposlitvenih možnosti so imeli oni boljše možnosti. [...] ko so bili moji starši toliko stari, kot sem zdaj jaz, je bila še železna zavesa pa vse tako, saj za potovati niso imeli toliko možnosti. [...] ne samo za moje starše, tudi za druge ljudi ni bilo možnosti za študij [...].*

Pridobljeni podatki o nekaterih značilnostih mladih, ki so bili vključeni v raziskavo, so dobra osnova za nadaljnje raziskave in (lahko) nudijo oporo pri zasnovi razvojnega koncepta ohranjanja slovenske manjšine na Madžarskem, v katerem bodo najpomembnejša družbena skupina prav gotovo mladi.

Literatura in viri

1990. évi népszámlálás 20. Vas megye adatai. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1992, 292–297.
- A 15–64 éves népesség gazdasági aktivitása 2016. Dostopno na: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qlf027f.html?down=9 (7. julij 2016).
- Bauer, B., 2001. A fiatalok értékrendjének eltérései a különböző régiókban. Dostopno na: http://old.tok.elte.hu/tarstud/filmuvrtort_2001/bauer.htm#_ftn1 (15. julij 2016).
- Budimpešta – maša za Slovence, 2014. Dostopno na: <http://www.skofija-sobota.si/budimpesta-masa-za-slovence> (17. januar 2017).
- Domokos, T., 2013. Magyar fiatalok és a demográfiai átmenet. V: L. Székely (ur.), *Magyar Ifjúság 2012. Tanulmánykötet*. Kutatópont, Budapest, 9–37. Dostopno na: http://kutatopont.hu/files/2013/09/Magyar_Ifjusag_2012_tanulmanykotet.pdf (15. maj, 7. junij in 5. julij 2016).
- Erősödik a Fidesz, mélyponton az MSZP, 2015. Dostopno na: http://www.tarki.hu/hu/news/2015/kitekint/20151028_valasztas.html?utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_201511 (5. november 2015).
- Hat és fél éves mélyponton az EU munkanélkülisége 2016. Dostopno na: <http://www.vg.hu/gazdasag/makrogazdasag/hat-es-fel-eves-melyponton-az-eu-munkanelkulisege-463566> (7. julij 2016).
- Just, F., 2009. *Porabje* (Knjižna zbirka Vse o). Franc-Franc; Društvo Argo, Murska Sobota.
- Kovács, A., 2007. Številčni razvoj Slovencev v Sombotelu, Budimpešti in Mosonmagyaróváru v luči statističnih podatkov in pričevanj intervjuvancev = A Szombathelyi, Budapesti és Mosonmagyaróvári szlovének számának alakulása a statisztikai adatok és a megkérdezettek válaszainak tükrében. *Etnologija Slovencev na Madžarskem* 5, 41–73.
- Kovács, A., 2011. A magyarországi szlovének a magyar-jugoszláv kapcsolatok tükrében. V: E. A. Sajti (ur.), *Magyarország és a Balkán a XX. században: tanulmányok*. JATEpress, Szeged, 65–79.
- Kozar, L. (ur.), 2007. *Ob 20. Obletnici smrti Janoša Kùhara (1901–1987)*. Državna slovenska samouprava, Gornji Senik.

- Közüvéleménykutatás, 2016. Dostopno na: <http://kozvelemenykutatok.hu/2016-juniusi-kutatasi-eredmenyek-median-2/> (11. julij 2016).
- Magyarország - Fiatalok munkanélküliségi rátája 2016. Dostopno na: <http://hu.tradingeconomics.com/hungary/youth-unemployment-rate> (7. julij 2016).
- Migrációs potenciál, 2015. Július. Dostopno na: http://www.tarki.hu/hu/news/2015/kitekint/20150811_migracio.html (14. julij 2016).
- Mukič, F., 2000. Narečje smo opustili, knjižne slovenščine se nismo naučili. V: V. Klopčič (ur.), *Živeti z mejo, Materinščina, dejavnik osebne in skupnostne narodnostne identitete: zbornik referatov na znanstveno kulturnem srečanju v Murski Soboti, 5.–6. junija 1998*, (Narodne manjšine, 4). Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana; Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana; Zveza Slovencev na Madžarskem, Monošter, 244–257.
- Munda Hirnök, K., 1992. Vzroki in razvoj poljedelskega zaposlovanja med porabskimi Slovenci na Madžarskem. *Treatises and documents/Razprave in gradivo* 26/27, 238–248.
- Munda Hirnök, K., 2006. Raziskovanje etničnosti in manjšin na Madžarskem – na primeru institucionalizacije. *Treatises and documents/Razprave in gradivo* 50/51, 78–86.
- Munda Hirnök, K., 2007. Institucionalna podpora slovenske manjšine na Madžarskem – na primeru Slovencev v Sombotelu, Budimpešti in Mosonmagyaróváru = A magyarországi szlovének intézményi támogatottsága - a szombathelyi, budapesti és mosonmagyaróvári szlovének esetében. *Etnologija Slovencev na Madžarskem* 5, 75–89; 91–105.
- Munda Hirnök, K., 2008. Sezonsko zaposlovanje porabskih Slovencev v obmejnem prostoru. V: V. Klopčič in A. Vratuša (ur.), *Živeti z mejo, Panonski prostor in ljudje ob dveh tromejah: zbornik referatov na znanstvenem posvetu v Murski Soboti, 9.–11. novembra 2007*, (Narodne manjšine, 6). Slovenska akademija znanosti in umetnosti; Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 234–241.
- Munda Hirnök, K., 2010a. Migrációs folyamatok a Rába-vidéki szlovének körében a 20. század második felében. V: L. Kupa (ur.), *Vándorló kisebbségek, Etnikai migrációs folyamatok Közép-Európában történeti és jelenkori met-szetben: tanulmányok*. PTE és Bookmaster Kft., Pécs, 138–146.

- Munda Hirnök, K., 2010b. Porabski deportiranci v taboriščih na Hortobágyu v letih 1950–1953. *Glasnik slovenskega etnološkega društva* 50, št. 3–4, 42–45.
- Munda Hirnök, K., 2011a. Slovenci na Madžarskem v luči popisov prebivalstva. V: J. Malačič in M. Gams (ur.), *Soočanje z demografskimi izzivi v Evropi: zbornik 14. mednarodne multikonference Informacijska družba – IS 2011*, 10.–11. oktober 2011 : zvezek B = *Facing demographic challenges: proceedings of the 14th International Multiconference Information Society - IS 2011*, October 10th–11th, 2011, Ljubljana, Slovenia : volume B. Institut Jožef Stefan, Ljubljana, 46–49.
- Munda Hirnök, K., 2011b. A Rába-vidék a Rákosi korszakban, különös tekintettel Felsőszölnökre. V: E. Sajti (ur.), *Magyarország és a Balkán a XX. században: tanulmányok*. JATEpress, Szeged, 81–90.
- Munda Hirnök, K., 2013. Represija nad Slovenci v Porabju v času Rákosijevega režima (1948–1956). *Prispevki za novejšo zgodovino* 53, št. 1, 201–202.
- Munda Hirnök, K., 2014. Številčni razvoj Slovencev na Madžarskem – primerjava popisnih podatkov 2001, 2011. *Etnologija Slovencev na Madžarskem* 6, 107–117.
- Munda Hirnök, K., 2015. Die Mundart porabščina / slowenisch in der römisch-katholischen Kirche in Porabje von 1945 bis heute = Porabščina / slovenščina v Rimskokatoliški cerkvi v Porabju od leta 1945 do danes. V: A. Malle in P. G. Tropper (ur.), *Katholische Kirche in Kärnten und Lebenswirklichkeiten 1900–1975 = Koroška katoliška Cerkev in življenjska dejstva 1900–1975*, (Das Gemeinsame Kärnten, 13). Hermagoras Verlag/Mohorjeva založba, Klagenfurt/Celovec-Ljubljana/Laibach-Wien/Dunaj, 575–594, 595–607.
- Munda Hirnök, K. in Medvešek M., 2016. Čezmejna mobilnost porabskih Slovencev. *Traditiones* 45, št. 3, 89–111. Dostopno na: <http://ojs.zrc-sazu.si/traditiones/article/view/4829>, doi: 10.3986/Traditio2016450304.
- Nagyné Sziklai, Á., 2002. A Vendvidék a Rákosi-korszakban. *Trezor* 2, 177–214.
- Nemzeti Ifjúsági Stratégia. Dostopno na: http://www.ifjusagsegito.hu/belvedere/tan/nemzeti_ifjusagi_strategia.pdf. (16. februar 2017).
- Népszámlálás 2011-9. Nemzetiségi adatok. Dostopno na: http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_10_2011.pdf (4. november 2015).
- Népszámlálás 2011-10. Vallás, felekezet. Dostopno na: http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_09_2011.pdf (20. junij 2016).
- Nova državljana Slovenije, 2012. *Porabje* 22, št. 4, 3.

- Nyüsti, Sz., 2013. Oktatási helyzetkép. V: L. Székely (ur.), *Magyar Ifjúság 2012. Tanulmánykötet*. Kutatópont, Budapest, 90–125. Dostopno na: http://kutatopont.hu/files/2013/09/Magyar>Ifjusag_2012_tanulmanykotet.pdf (5. julij 2016).
- Cross, D., 2013. Társadalmi közérzet, politikához való viszony. V: L. Székely (ur.), *Magyar Ifjúság 2012. Tanulmánykötet*. Kutatópont, Budapest, 283–315. Dostopno na: http://kutatopont.hu/files/2013/09/Magyar>Ifjusag_2012_tanulmanykotet.pdf (7. julij 2016)
- Politikai csata Szentgotthárdon a menekülttábor miatt, 2016. Dostopno na: <http://vaol.hu/hirek/politikai-csata-szentgotthardon-a-menekulttabor-miatt-a-jobbik-feloszlatna-a-testuletet-a-polgarmester-turelemre-int-1756525> (17. januar 2017).
- Rigó, A., 2015. Kivándorló országgá válik Magyarország. Dostopno na: http://www.portfolio.hu/gazdasag/kivandorlo_orszagga_valik_magyarorszag.217534.html (14. julij 2016).
- Rosta, G., 2013. Hit és vallásgyakorlat. V: L. Székely (ur.), *Magyar Ifjúság 2012. Tanulmánykötet*. Kutatópont, Budapest, 316–330. Dostopno na: http://kutatopont.hu/files/2013/09/Magyar>Ifjusag_2012_tanulmanykotet.pdf (8. julij 2016).
- Stipkovits, F., 1994. *Porabski Slovenci. Dodatki k zgodovini porabskih Slovencev 1945-1949 = Szlovének a Rába mentén. Adalékok a rábamenti szlovének történetéhez*. Módszertani Csoport, Celldömölk.
- Tanulás Magyarországon. Dostopno na: http://www.npk.hu/public/kiadvanyaink/2014/cd/mappa/OKTATAS_2014.pdf (5. oktober 2016).
- Tilkovszky, L., 1998. *Nemzetiségi politika Magyarországon a 20. században*. Csonkai Kiadó, Debrecen.
- Tóth, Á., Vékás, J., 2013. A magyarországi nemzetiségek alapvető demográfiai mutatóinak változásai 2001–2011. *Barátság*. XX. évfolyam, 3. sz., 7–17.
- Veliko pomanjkanje delovne sile na Madžarskem (2016). *Porabje* 26, št. 29, 5.
- Zakon o državljanstvu Republike Slovenije (uradno prečiščeno besedilo) (ZDRS-UPB2), Ur.l. RS 24/2007, 2957. Dostopno na: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200724&stevilka=1211> (14. december 2015).
- Zupančič, J., 2000. Slovenci na Madžarskem. *Treatises and documents/Razprave in gradivo* 36/37, 125–143.

Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu na Hrvaškem

Mojca Medvešek in Barbara Riman

Uvod

Tradicija raziskovanja mladih v Sloveniji ni zanemarljiva (Lavrič et al. 2011, 33–34), manj pozornosti pa je namenjene proučevanju populacije mladih v sosednjih državah. Da je proučevanje položaja mladih ter poznavanje njihovih potreb, želja, interesov, stališč in vedenja kot specifične družbene skupine pomembno za odkrivanje razvojnih trendov na ravni celotne skupnosti oziroma družbe, so na primer nemški raziskovalci ugotavljali že pred več desetletji (Ilišin et al. 2013, 5). Tudi zaradi pomembnosti poznavanja položaja mladih za razumevanje položaja celotne slovenske skupnosti na Hrvaškem velja temu nameniti večjo raziskovalno pozornost.

»Država varuje materinstvo, otroke in mladino ter ustvarja socialne, kulturne, izobraževalne, materialne in druge pogoje, ki spodbujajo pravico do dostojnega življenja,« je zapisano v 62. členu Ustave Republike Hrvaške (Ustav Republike Hrvatske 1990), ki predstavlja izhodišče za oblikovanje Nacionalnih akcijskih načrtov za mlade. Večletni nacionalni akcijski načrti za mlade predstavljajo jasno in dolgoročno zavezanost države k ustvarjanju temeljnih pogojev (socialnih, izobraževalnih, kulturnih, materialnih, političnih in drugih), ki bi omogočali aktivno in odgovorno sodelovanje mladih v družbi. Poleg tega so položaj in pravice mladih in otrok ter njihovih staršev na Hrvaškem opredeljene tudi v družinskem zakonu (Obiteljski zakon 2015). Na Hrvaškem se mladini namenja veliko pozornosti v okviru Ministrstva za demografijo, družino, mlade in socialno politiko (v nadaljevanju MDOMSP), ki z različnimi mladinskimi politikami poskuša izboljšati kakovost življenja mladih. MDOMSP vodi izdelavo celovite medresorske politike za mlade, ki zajema

pripravo in uresničevanje strateških dokumentov, zakonov, aktov, programov in projektov za mlade ter njihovo evalvacijo, predvsem pa razvija programe za preprečevanje socialne izključenosti mladih ter jim omogoča osnovo za kreativno in dostojanstveno življenje (MDOMSP 2017). Mladi na Hrvaškem so se tudi sami organizirali in ustanovili Mrežo mladih Hrvatske (MMH), ki vključuje šestinšestdeset nevladnih društev in je članica Evropskega foruma mladih (MMH 2017). Ne glede na omenjene aktivnosti mladinske politike in delovanja mladinskih nevladnih društev obstaja na Hrvaškem približno 150.000 mladih, ki nimajo perspektive. Največje težave, ki jih pestijo, so: brezposelnost, izseljevanje iz države, težave pri ustvarjanju družine (npr. nakup stanovanja), varstvo otrok (problem dostopnosti in cene vrtcev) in usklajevanje izobraževalnega sistema s potrebami trga dela (Soudil 2017). To so težave, ki se v javnosti problematizirajo že vrsto let, kljub temu pa bistvenih izboljšav do sedaj še ni uspelo uresničiti nobeni vladi na Hrvaškem.

Slovenci na Hrvaškem so dobili status manjšine šele po razpadu jugoslovanske države in so ena izmed dvaindvajsetih v ustavi navedenih narodnih manjšin. Njihov položaj je opredeljen v Ustavi Republike Hrvaške (1990),⁸⁰ v Ustavnem zakonu o pravicah narodnih manjšin (2002), ki je bil sprejet v procesu priključevanja Hrvaške EU, in v drugih področnih zakonih. Varstvo narodne manjšine je načeloma odgovornost države, v kateri manjšina živi, pripadnikom narodnih manjšin pa je v dodatno v podporo pri ohranjanju njihovih jezikovnih in kulturnih značilnosti tudi »matična država« s svojo zakonodajo in ukrepi ter bilateralnimi dogovo-

80 V ustavi iz leta 1990 je v temeljnih načelih pisalo, da je Republika Hrvaška država hrvaškega naroda in pripadnikov narodnih manjšin, ki so njeni državljani, to pa so Srbi, Muslimani, Slovenci, Čehi, Slovaki, Italijani, Madžari, Židi in drugi (GPPNet 2016a). Leta 1997 je prišlo do spremembe zapisa v ustavi. Nov zapis je določal, da je Republika Hrvaška država hrvaškega naroda in avtohtonih narodnih manjšin. Iz seznama narodnih manjšin so črtali Muslimane in Slovence ter dodali Avstrijce, Nemce, Rusine in Ukrajince (GPPNet 2016b). Leta 2010 je Hrvaški sabor slovensko narodno manjšino ponovno uvrstil v preambulo Ustave Republike Hrvaške. Nastal je nov zapis, in sicer, da je »Republika Hrvaška ustanovljena kot nacionalna država hrvaškega naroda in pripadnikov narodnih manjšin: Srbov, Čehov, Slovakov, Italijanov, Madžarov, Židov, Nemcev, Avstrijcev, Ukrajincev, Rusinov, Bošnjakov, Slovencev, Črnogorcev, Makedoncev, Rusov, Bolgarov, Poljakov, Romov, Romunov, Turkov, Vlahov, Albancev in drugih državljanov.« (Ustav Republike Hrvatske 1990 ... 76/2010, 85/2010).

ri.⁸¹ Republika Slovenija obravnava Slovence na Hrvaškem, ki živijo ob obmejnem pasu, zlasti v Istri, Gorskem Kotarju in Medžimurju (Rezolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije 1996), oziroma v sedmih županijah Republike Hrvaške, ki mejijo na Republiko Slovenijo, in na območju mesta Zagreb (Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja 2006), kot avtohtono narodno manjšino, Slovence, ki živijo na drugih območjih Hrvaške, pa kot izseljensko skupnost.

Znotraj slovenske skupnosti na Hrvaškem, ki se je po popisnih podatkih v zadnjih desetletjih številčno močno zmanjšala, predstavljajo mladi nadpovprečno majhen delež. Ciljna demografska raziskava (Mežnarić 1995; Kržišnik - Bukić 1997; Kržišnik - Bukić 1999) je že pred dvajsetimi leti pokazala, da je slovenska manjšina na Hrvaškem razmeroma stara narodna manjšina. Populacija mladih med Slovenci je bila tedaj geografsko locirana predvsem v Medžimurju in Istri. Trend staranja slovenske skupnosti na Hrvaškem pa se je nadaljeval in se kaže tudi v novejših popisih. Po popisnih podatkih⁸² iz leta 2011⁸³ so glede na starostno strukturo Slovenci »najstarejša« narodna skupnost na Hrvaškem. Medtem ko je povprečna starost prebivalcev Hrvaške 41,7 leta, je povprečna starost Slovencev na Hrvaškem 59,7 leta.

81 Na primer Zakon o ratifikaciji Sporazuma o sodelovanju v kulturi in izobraževanju med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške (1994).

82 Popisni podatki so pomemben vir informacij, vendar moramo pri interpretaciji upoštevati njihove pomanjkljivosti in omejitve. Popisni, statistični podatki ljudi razvrščajo v posamezne kategorije. Takšno kategoriziranje namiguje, da si posamezniki, združeni v določeno kategorijo, delijo skupno, kolektivno identiteto; poleg tega kategoriziranje prebivalstva predpostavlja, da je svet sestavljen iz različnih skupin ljudi, namesto da bi svet dojemali v vsej njegovi kompleksnosti in dinamičnosti, oblikovanje posameznih skupin pa kot situacijsko pogojeno (Kertzer in Arel 2002). Appadurai (1993, 334) meni, da statistika ponazarja prebivalstvo na podoben način kot zemljevidi upodabljajo teritorij: sploščeno in zamejeno. Poleg tega ima popisovanje prebivalstva, ki naj bi statistično prikazalo število pripadnikov etničnih manjšin in njihov poselitveni teritorij, tudi političen značaj, ki se je pogosto kazal predvsem v težnji ugotoviti kar se da homogene etnične situacije.

83 Ob primerjavi popisnih podatkov moramo biti previdni, saj podatki popisa iz leta 2011 zaradi spremenjene definicije prebivalcev niso neposredno primerljivi s podatki prejšnjih popisov.

Tabela 1: Prebivalci Hrvaške po županijah, stari od 0 do 34 let, ki so bili ob popisu prebivalstva 2011 po narodnosti opredeljeni kot Slovenci

Županija	Skupaj	Prebivalci, stari od 0 do 34 let		Starost						
		število	%	0–4	5–9	10–14	15–19	20–24	25–29	30–34
Republika Hrvaška	10.517	1.174	11,2	87	72	99	125	166	248	377
Zagrebska županija	527	54	10,2	4	4	6	4	5	14	17
Krapinsko-zagorska županija	408	77	18,9	10	10	10	16	11	5	15
Siško-moslavaška županija	123	7	5,7	–	1	–	–	–	1	5
Karlovska županija	277	36	13,0	2	2	–	2	5	9	16
Varaždinska županija	496	77	15,5	8	6	14	8	1	15	25
Koprivniško-križevaška županija	85	8	9,4	–	–	–	–	–	2	6
Bjelovarsko-bilogorska županija	102	11	10,8	–	–	–	2	5	1	3
Primorsko-goranska županija	2.300	228	9,9	15	10	11	21	38	55	78
Ličko-senjska županija	47	6	12,8	1	–	1	1	1	1	1
Virovitiško-podravska županija	48	4	8,3	–	–	–	–	2	1	1
Požeško-slavonska županija	35	6	17,1	–	–	2	1	–	1	2
Brodsko-posavska županija	59	4	6,8	–	–	–	1	1	1	1
Zadrška županija	265	20	7,5	–	1	–	3	4	5	7
Osiješko-baranjska županija	344	47	13,7	4	2	5	6	5	14	11

Županija	Skupaj	Prebivalci, stari od 0 do 34 let		Starost						
		število	%	0–4	5–9	10–14	15–19	20–24	25–29	30–34
Šibeniško-kninska županija	159	13	8,2	2	1	–	2	1	4	3
Vukovarsko-sremska županija	65	3	4,6	–	–	–	–	–	1	2
Splitsko-dalmatinska županija	575	45	7,8	4	4	3	1	6	9	18
Istrska županija	1.793	257	14,3	18	20	34	25	47	48	65
Dubrovniško-neretvanska županija	161	19	11,8	1	1	2	1	3	3	8
Medžimurska županija	516	82	15,9	6	5	5	18	9	18	21
Mesto Zagreb	2.132	170	8,0	12	5	6	13	22	40	72

VIR: Državni zavod za statistiko Republike Hrvaške 2017.

Ne glede na to, da demografska statistika že nekaj desetletij izkazuje staranje celotnega prebivalstva Hrvaške, ne samo slovenske skupnosti, je zaskrbljujoč podatek, da se je ob zadnjem popisu za slovensko narodnost opredelilo le 1.174 prebivalcev, starih do 34 let (Državni zavod za statistiko Republike Hrvaške 2013, 21; Državni zavod za statistiko Republike Hrvaške 2017). Iz tabele 1 je razvidno, da so v posameznih županijah deleži prebivalcev, opredeljenih za Slovence in stari do 34 let, izjemno nizki.

Po letu 1991 se je vzporedno s procesom zmanjševanja števila prebivalcev, ki so se ob popisih opredelili kot Slovenci, začel odvijati proces krepitve slovenskega društvenega samoorganiziranja (Kržišnik - Bukić 2016, 151).

Tabela 2: Število prebivalcev na Hrvaškem, ki so se ob popisih prebivalstva opredelili za slovensko narodno pripadnost

Popisi	Število
1953	43.010
1971	32.497
1981	25.136
1991	22.376
2011	13.173
2011	10.517

Vir: Državni zavod za statistiko Republike Hrvaške 2013.

Trend upadanja števila prebivalcev, ki se ob popisih opredeljujejo kot Slovenci, in staranje pripadnikov slovenske skupnosti na Hrvaškem narekujejo potrebo po pridobitvi čim realnejše podobe položaja slovenske skupnosti, in to tudi s pomočjo raziskovanja položaja in načina življenja mladih. V raziskavi »Mladi v slovenskem zamejstvu« smo informacije o percepcijah mladih o njihovem položaju zbrali s pomočjo metode anketiranja in s pomočjo izvedbe intervjujev. Za sodelovanje v anketi smo mlade iskali z metodo snežne kepe, prek slovenskih kulturnih društev na Hrvaškem, svetov slovenske manjšine na ravni županij, občin in mest ter v okviru različnih oblik poučevanja slovenskega jezika. Mlade, s katerimi smo izvedli intervjuje, smo prav tako iskali s pomočjo metode snežne kepe med člani slovenskih društev, slovenskih svetov in med mladimi, ki nimajo stikov s slovensko skupnostjo, čeprav imajo slovenske prednike. Pri iskanju in navezovanju stikov z mladimi, ki so sodelovali v raziskavi, so nam bili v pomoč slovenski aktivisti.⁸⁴ Pridobljene empirične podatke smo dopolnili z obstoječimi statističnimi podatki in podatki tematsko podobnih empiričnih raziskav, izvedenih na Hrvaškem.

84 Publicistka Marjana Mirkovičeva, ki že vrsto let nudi pomoč mladim, ki nameravajo študirati Sloveniji, razpolaga s številnimi kontakti mladih na Hrvaškem. Na našo prošnjo jim je posredovala anketni vprašalnik. Za pomoč pri anketiranju se zahvaljujemo tudi Evi Ciglar, tajnici Slovenskega doma KPD Bazovica, Agati Klinar, tajnici Sveta slovenske narodne manjšine Mesta Zagreb, Darku Šoncu, predsedniku Slovenskega doma, in Barbari Antolić Vupora, ob različnih drugih funkcijah tudi pobudnici učenja slovenščine v dvanajstih osnovnih šolah v Varaždinski županiji.

Nekatere značilnosti mladih, vključenih v raziskavo »Mladi v slovenskem zamejstvu«

V vzorec mladih, ki so izpolnili anketo, so bile enakomerno vključene tri starostne skupine. V anketi je sodelovalo 20 posameznikov (33,3 %), starih od 15 do 19 let, 22 posameznikov (36,7 %), starih od 20 do 24 let, ter 18 posameznikov (30 %), starih od 25 do 29 let. Najtežje je bilo pridobiti mlade s slovenskim (družinskim) ozadjem v starostni skupini od 25 do 29 let. Pokazalo se je, da v slovenskih organizacijah (predvsem ko gre za slovenska društva in svete slovenske manjšine) primanjkuje ravno mladih v tej starostni skupini. To se kaže tudi v starostni strukturi intervjuvancev, saj nam je uspelo izvesti intervjuje s 3 posamezniki, starimi od 15 do 19 let, 4 posamezniki, ki spadajo v starostno skupino od 20 do 24 let, in 1 posameznico, staro 31 let.

V anketi raziskave »Mladi v slovenskem zamejstvu« je sodelovalo več žensk kot moških. Anketo je izpolnilo 25 moških in 35 žensk. Intervjuje pa smo opravili s 4 moškimi in 4 ženskami. Pregled popisnih podatkov Državnega zavoda za statistiko Republike Hrvaške iz leta 2011 poleg stare starostne strukture slovenske skupnosti kaže še izrazito neenakomerno spolno strukturo prebivalcev, ki so se opredelili kot Slovenci; med prebivalci Hrvaške, ki so se opredelili kot Slovenci, je bilo 7.171 žensk in le 3.346 moških. Številčna prevlada žensk nad moškimi v popisnih podatkih je sicer značilnost razvitih držav, kljub temu pa se zdi ta razkorak med Slovenci na Hrvaškem precej velik. Med Slovenci na Hrvaškem je številčna prevlada žensk konstantna od popisa prebivalstva iz leta 1910, ko se je v popisu tako opredelilo 7.320 Slovencev in 8.366 Slovenk (Szabo 1995, 90). Ženske so se na Hrvaško v večjem številu priseljevale zaradi zaposlitve in združevanja družin (Škiljan 2011, 149–150; Pajnič 2006, 91–93). Z območja Štajerske naj bi se na Hrvaško priseljevalo večje število žensk, ki so najpogostejše opravljale delo služkinj ali vzgojiteljic (Škiljan 2015, 61). Razlike med spoloma so v kategoriji mladih manjše, saj je bilo med 539 opredeljenimi Slovenci, starimi od 15 do 29 let, 301 ženska in 238 moških (Državni zavod za statistiko Republike Hrvaške 2013).

Slovenci živijo na Hrvaškem dokaj razpršeno in so izrazito urbana populacija (Kržišnik - Bukić 2006, 50). Že v preteklosti so se Slovenci

priseljevali v večja hrvaška mesta, kot so Zagreb, Reka in Karlovec, v nekaj manjšem številu so se priseljevali v dalmatinska mesta (Split, Zadar in Šibenik) (Riman 2010, 26–27) in v manjše kraje, ki so danes v bližini slovensko-hrvaške meje.⁸⁵ Po zadnjih popisnih podatkih iz leta 2011 največ Slovencev živi v mestu Zagreb (2.132), v Primorsko-goranski županiji (2.300) in v Istrski županiji (1.793) (Državni zavod za statistiko Republike Hrvaške 2011). Med anketiranci, ki so sodelovali v raziskavi, jih je največ za kraj stalnega prebivališča navedlo Zagrebško županijo in mesto Zagreb (21), sledita Primorsko-goranska županija (15) in Varaždinska županija (10). 3 anketiranci so navedli, da imajo stalno prebivališče v Medžimurski županiji, po 1 anketiranec pa v Krapinsko-zagorski županiji, Siško-moslavaški županiji, Karlovški županiji, Koprivniško-križevaški županiji, Osiješko-baranjski županiji, Vukovarsko-sremski županiji, Splitsko-dalmatinski županiji in Istrski županiji. Nekateri mladi, so se v obmejno območje priselili, stalno prebivališče pa imajo še vedno v mestih, oddaljenih od slovensko-hrvaške meje. Tako so kot stalno prebivališče navedli: Drenovce, Koprivnico, Omiš, Osijek in Popovačo. 1 anketiranec pa je kot svoje stalno prebivališče navedel mesto v Sloveniji (Postojno). 2 anketiranca kraja stalnega prebivališča nista navedla. Večina mladih (kar 5), s katerimi smo izvedli intervjuje, je iz Primorsko-goranske županije, 1 intervjuvanec je iz Varaždinske županije, 1 iz Istrske županije in 1 iz mesta Zagreb.

Izobraževanje in socialno-ekonomski položaj mladih

Sodobna generacija mladih na Hrvaškem in tudi v drugih državah odrasča v okoliščinah, ki se razlikujejo od tistih, v katerih so odrasle predhodne generacije. Pomembne razlike je povzročila tudi gospodarska kriza, ki je vplivala na različne vidike življenja na Hrvaškem. Odraščanje mladih otežujejo še okoliščine v tranzicijski družbi, kot so nedokončana

85 Vera Kržišnik - Bukić je izdelala kategorizacijo razlogov za odseljevanje slovenskega prebivalstva na Hrvaško skozi zgodovino, pri čemer je na prvo mesto postavila iskanje zaposlitve oziroma zaslužek (Kržišnik - Bukić 1995, 91).

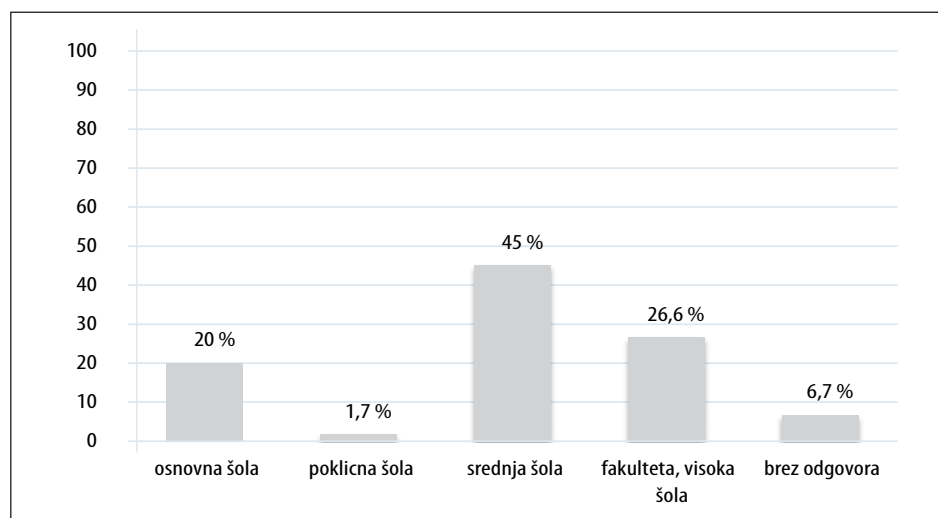
izgradnja demokratičnega sistema in posledice vojne ob osamosvojitvi Hrvaške (Ilišin in Spajić Vrkaš 2015, 3).

Za oblikovanje podobe o splošnem položaju mladih so pomembni številni podatki. V tem razdelku se bomo osredotočili na možnosti, ki jih imajo mladi na področju izobraževanja (na njihovo izobrazbeno strukturo in izobrazbeno strukturo njihovih staršev), ter na zaposlitvene možnosti in stanovanjske razmere. Ob upoštevanju, da je izobrazba pomemben dejavnik, ki opredeljuje socialno-ekonomski položaj posameznika oziroma družine (Ilišin et al. 2013, 15), bomo najprej osvetlili, kakšne pogoje za izobraževanje imajo mladi na Hrvaškem.⁸⁶ Hrvaška spada v skupino držav skupaj z Irsko, Ciprom, Litvo, Poljsko, Slovenijo, Češko in Slovaško, kjer so pogoji za izobraževanje dobri in za katere velja, da ima 90 ali več odstotkov mladih v starostni skupini od 20 do 24 let doseženo vsaj srednjo stopnjo izobrazbe. Deleži mladih z doseženo visoko stopnjo izobrazbe na Hrvaškem v primerjavi z drugimi evropskimi državami pa niso visoki (Situation of young people in the EU 2015, 16–17). Celotno delovno aktivno prebivalstvo na Hrvaškem ima v primerjavi z drugimi državami EU nižjo izobrazbeno strukturo. Na Hrvaškem je med delovno aktivnim prebivalstvom 18,5 % visoko izobraženih delavcev, medtem ko je evropsko povprečje 26 %, najrazvitejše članice EU imajo celo več kot 35 % visoko izobraženih delavcev (Situation of young people in the EU 2015).

86 Vzgojno-izobraževalni sistem na Hrvaškem se začne s programom predšolske vzgoje (celodnevni ali krajši program), v katerega so lahko vključeni otroci od 6 mesecev do odhoda v šolo. Otroci, ki v tekočem koledarskem letu dopolnijo 6 let, se vključijo v program osnovnošolskega izobraževanja (redni ali poseben program), ki traja 8 let. Osnovna šola je obvezna za vse otroke od 6 do 15 let. Za otroke s posebnimi potrebami lahko traja do 21. leta starosti. Za otroke, starejše od 15 let, ki niso končali obveznega osnovnošolskega izobraževanja, obstaja program osnovnega izobraževanja za odrasle. Srednješolsko izobraževanje vključuje: gimnazije (4 leta), ki so: naravoslovne, matematične, naravoslovno-matematične, jezikoslovne, splošne in klasične; strokovne šole, ki se delijo na tehnične in strokovne (industrijske, ekonomske, zdravstvene) ter trajajo do 1 do 5 let; umetniške šole na različnih področjih (ples, glasba, likovna umetnost), ki trajajo od 1 do 5 let. Za učence oziroma dijake s posebnimi potrebami se uporablja individualiziran pristop v rednem ali posebnem razredu. Učenci oziroma dijaki z večjimi težavami pa se izobražujejo v posebnih ustanovah (MZOS 2016). Seveda lahko mladi po končani srednji šoli nadaljujejo izobraževanje na različnih višjih in visokošolskih ustanovah.

Med anketiranci, ki so bili vključeni v raziskavo »Mladi v slovenskem zamejstvu« na Hrvaškem, je bil največji delež tistih, ki so imeli zaključeno srednjo šolo. Upoštevati je treba, da je velik delež anketiranih mladih še vedno vključen v izobraževalni proces, kar pomeni, da se bo verjetno njihova izobrazbena struktura v prihodnosti še izboljšala. Po podatkih ankete so vsi anketiranci, ki so končali osnovno šolo, še vedno vključeni v proces izobraževanja. Med anketiranci, ki so končali srednjo šolo, je samo 1 anketiranec zaposlen, ostali nadaljujejo svoje izobraževanje na fakulteti. Med anketiranci, ki so končali fakulteto ali visoko šolo, pa 4 nadaljujejo z izobraževanjem, 6 je zaposlenih in 6 jih išče zaposlitev.

Graf 1: Stopnja izobrazbe anketirancev (N = 60)

Vir: Raziskava »Mladi v slovenskem zamejstvu«.

Na uspeh v šoli in možnosti izobraževanja mladih močno vpliva socialno-ekonomski položaj družine oziroma staršev (Šimić Šašić, Klarin in Proroković 2011, 32). V novejši raziskavi »Potrebe, problemi i potencijali mladih u Hrvatskoj«⁸⁷ je več kot tretjina mladih navedla, da

87 Raziskava »Potrebe, problemi i potencijali mladih u Hrvatskoj«, ki so jo izvedli sodelavci Instituta za društvena istraživanja v Zagrebu in Filozofske fakultete Univerze v Zagrebu, je temeljila na reprezentativnem vzorcu 2.000 mladih, starih od 15 do 29 let (Ilišin in Spajić Vrkaš 2015).

so predčasno zaključili z izobraževanjem ali pa to še nameravajo storiti. Med njimi je več kot polovica pri navajanju razlogov za prekinitev izobraževanja navedla revščino oziroma finančne težave njihove družine. Če k temu dodamo še statistične podatke, ki kažejo, da je najmanjša stopnja tveganja revščine v Zagrebu, v Primorsko-goranski in Istrski županiji, ki jim sledita Zagrebska in Krapinsko-zagorska županija (GeoSTAT 2016), je lažje utemeljiti visoko stopnjo vpetosti mladih, ki so bili vključeni v raziskavo »Mladi v slovenskem zamejstvu«, v izobraževalni sistem.

Iz pogovorov z intervjuvanci je razbrati veliko raznolikost v percepcijah in izobraževalnih ambicijah mladih, ki pa večinoma ne izražajo omejitve v zvezi z jezikom ali državnimi mejami.

H1 (študentka, 21 let) je tako opisovala svojo izobraževalno pot:

Ko smo se preselili v ... (ime kraja na Hrvaškem, op. a.), smo videli, da to (da doma govorijo italijansko, op. a.) več nima smisla in da je pomembno, da se naučimo tudi hrvaščine, ker živimo na Hrvaškem. In po končani osnovni šoli sem se odločila vpisati na hrvaško srednjo Hotelirsko turistično šolo. Nisem hotela v Rovinju vpisati gimnazije, ker kaj če bom hotela ostati doma in če ne bom nadaljevala s šolanjem. Tako bom imela poklic, z gimnazijo na koncu ne moreš nič. V Poreču sem v šoli izpopolnila svojo hrvaščino. Odločila sem se tudi, da bom odšla na fakulteto, da bom odšla na študij na Reko. Na Reki je moj starejši brat, od mojega očima, študiral na Gradbeni fakulteti. Reka se mi je zdela lepa kot mesto, in to je osnovni razlog. [...] V ... (ime kraja na Hrvaškem, op. a.) obstaja samo ena fakulteta, in to je nekaj povezano s trto in vinogradništvom.

H2 (študentka, 21 let), katere predniki so iz Slovenije, je menila, da v njihovem okolju ni veliko možnosti za pridobitev dobre izobrazbe:

V ... (ime kraja na Hrvaškem, op. a.) imamo samo osnovno šolo. V Gorskom Kotarju pa nasploh je samo ekonomska in gimnazija. Niso velike možnosti za dobro

izobrazbo. Ko sem končala osnovno šolo sem vsaki dan potovala z vlakom v ... (ime kraja na Hrvaškem, op. a.). Na Reki študiram zgodovino in hrvaški jezik in literaturo. Tretji sem letnik. Že od 5. razreda osnovne šole sem govorila, da bom študirala zgodovino. Ni mi uspelo vpisati fakultete v Zagrebu in sem prišla na Reko. V Reki sem zelo zadovoljna. To mi je eno od lepših mest za življenje.

O visokih izobraževalnih ambicijah je spregovoril H3 (študent, 23 let):

Da bi odšel na fakulteto v Zagreb in ne v Ljubljano, sem se odločil zaradi tega, ker sem poznal profesorja klavirja. To nam je precej pomembno, ker se to individualno učimo, imamo individualne ure na klavirju in jaz sem šel na tekovanje in tam je mene profesor slišal in me je povabil, da delam z njim. Pa tudi slišal sem, da je akademija res dobra in je tudi veliko ljudi z Reke odšlo v Zagreb. Moji prijatelji pa so večinoma šli gor. Akademija pa ima prav to pianistično šolo 'Zagrebačka pijanistička škola'. Oni so precej poznani. Čeprav sem prej hotel iti v Ljubljano, ker mi je bila všeč ta stavba. Živel bi v ... (ime kraja v Sloveniji, op. a.) in ni bi mi bilo potrebno oditi od doma. No, tudi to je fajn izkušnja. Šel sem stran na študij. Vsak teden pridem na Reko. Oče še naprej dela v ... (ime kraja v Sloveniji, op. a.) in pride vsak vikend. Če je kakšen nastop, obvezno pride. Ima tako delo, da ni vezan na urnik, in lahko pride. [...] Če bi prav zdaj diplomiral, bi lahko šel delat kot profesor klavirja. Bil bi zadovoljen, ampak bi jaz še naprej študiral. [...] Prijavil sem se za peti letnik.

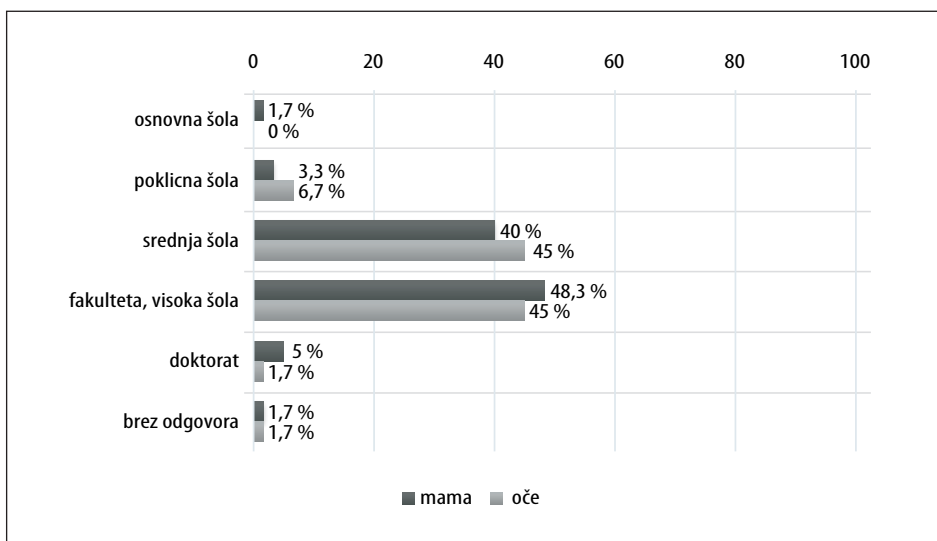
H4 (dijak, 20 let), ki namerava študirati v Ljubljani, je svojo izbiro fakultete razložil z bolj pragmatičnimi razlogi:

Končal sem grafično šolo in nisem imel nobenih ocen. V Sloveniji pri vpisovanju na te ocene gledajo drugače in gledajo na maturo (završni rad – op. a.). Želim si vpisati

kemijsko inženjerstvo. To lahko vpišem v Zagrebu ali Splitu. Iščejo A mature (najvišja raven, op. a.) iz matematike in jaz tega nisem delal, tako da bi moral ponovno na maturo. Moral bi ponavljati vse izpite. Preveč bi se moral učiti, da bi mogoče se vpisal ... Tu mislim, da se bom veliko lažje vpisal. Zdaj sem že poslal papirje in upam, da se bom vpisal na fakulteto.

Mladi dosegajo danes višjo izobrazbeno stopnjo kot njihovi starši oziroma predhodne generacije, ne glede na to pa ima izobrazba staršev še vedno pomemben vpliv na izobraževalno pot in profesionalen uspeh mladih.

Graf 2: Izobrazbena struktura staršev (N = 60)

Vir: Raziskava »Mladi v slovenskem zamejstvu«.

Glede na podatke zadnjega popisa leta 2011 na Hrvaškem je imelo 17,6 % prebivalcev, starejših od 19 let, visokošolsko izobrazbo, 54,8 % prebivalcev je imelo končano srednjo šolo in 27,4 % prebivalcev osnovno šolo (ISZD 2016). Če te podatke primerjamo s podatki o izobrazbi staršev anketirancev, ugotovimo, da starši anketiranih mladih v raziskavi »Mladi

v slovenskem zamejstvu» ne odražajo realne slike izobrazbene strukture na Hrvaškem, saj imajo precej višjo izobrazbeno strukturo. Kako lahko pojasnimo, da ima 53,3 % mater in 46,7 % očetov anketiranih visokošolsko izobrazbo? Na Hrvaškem obstajajo velike razlike v izobrazbeni strukturi prebivalstva med določenimi kraji oziroma območji. Na nekaterih ruralnih območjih znašajo deleži prebivalcev z dokončano ali celo nedokončano osnovno šolo tudi 50 % in več, hkrati so kraji ali območja, kjer je prebivalstvo bistveno bolj izobraženo, kot na primer Zagreb in njegova okolica, Kvarner in okolica ter Istra. Relativno visoko izobrazbeno strukturo, predvsem srednješolsko in fakultetno stopnjo, ima tudi prebivalstvo Varaždinske županije, zlasti v Varaždinu in okolici, ter prebivalstvo Medžimurske županije, zlasti v Čakovcu in okolici (ISZD 2016). To so pravzaprav območja, kjer v večjem številu živi slovenska skupnost. Szabo (1995) piše o visokem deležu pismenih in šolanih Slovencev na Hrvaškem že od leta 1910 naprej. Kržišnik - Bukič (2006, 50) pa je že na podlagi popisnih podatkov iz leta 1991 ugotavljala, da imajo Slovenci na Hrvaškem višjo izobrazbeno strukturo v primerjavi z drugim prebivalstvom Hrvaške.

Statistični podatki za Hrvaško tudi kažejo, da so moški v povprečju višje izobraženi kot ženske. Med ženskami, starejšimi od 15 let, jih ima 37,2 % nedokončano oziroma dokončano osnovno šolo, 45,9 % jih ima srednješolsko izobrazbo, 16,7 % pa jih ima visokošolsko izobrazbo. Med moškimi, starejšimi od 15 let, jih ima nedokončano oziroma dokončano osnovno šolo 23,7 %, kar 60 % jih ima srednješolsko izobrazbo in 16 % visokošolsko izobrazbo (Državni zavod za statistiko Republike Hrvaške 2016). Izobrazbena struktura staršev anketirancev nakazuje podobne razlike med spoloma, kot jih izkazujejo statistični podatki na ravni Hrvaške.

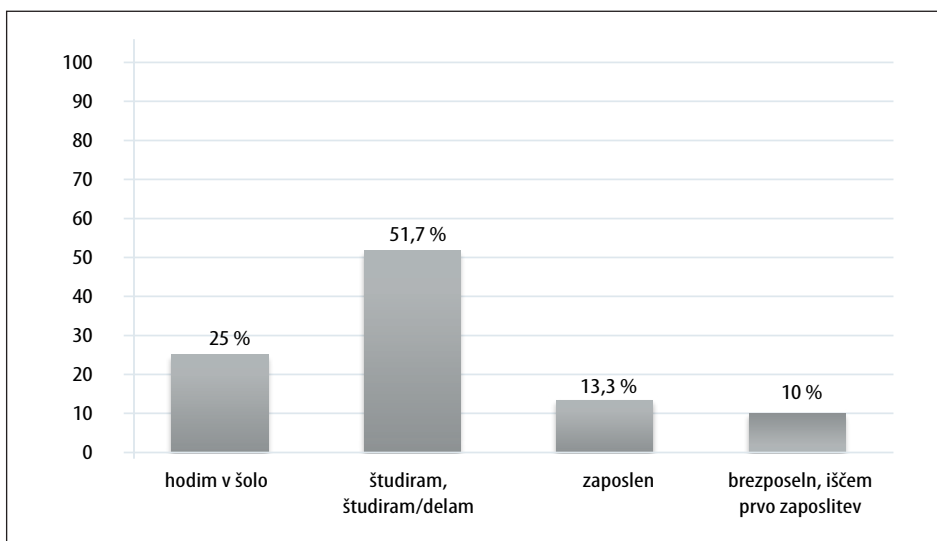
Večina staršev podpira svoje otroke in jim omogoča, kolikor je le v njihovi moči, nadaljevanje izobraževanja. H1 (študentka, 21 let) je poudarila, da jo je njena mama vedno spodbujala k nadaljevanju izobraževanja na fakulteti, predvsem zato, da bi s pomočjo pridobljene izobrazbe postala neodvisna:

Mama je hotela, da bi imela zaposlitev, kjer imam delovni čas in proste dni in kjer bom srečna pri svojem delu. Vedno me je podpirala in mi govorila 'uči se, uči se', zdaj pa je prenehala, ker je meni zdaj že jasno, da jaz to moram

in da to želim. Ko ji zdaj pravim, da želim imeti petice, pravi: 'V redu, samo pazi na svoje zdravje.' Moja mami želi, da se tudi moj brat vpiše na fakulteto.

Poleg izobrazbene strukture nas je zanimal tudi zaposlitveni status anketirancev. V raziskavo »Mladi v slovenskem zamejstvu« so bile vključene različne skupine mladih, od takih, ki se še šolajo, takih, ki so že končali šolanje in zdaj vstopajo na trg dela – iščejo delo oziroma so brezposelni, do takih, ki so že zaposleni. Kar pomeni, da smo z anketo zajeli mlade v različnih življenjskih okoliščinah in z različnimi izhodišči za oblikovanje stališč do posameznih tem.

Graf 3: Odgovori anketirancev na vprašanje, kakšen je trenutno njihov zaposlitveni status (N = 60)

Vir: Raziskava »Mladi v slovenskem zamejstvu«.

Skoraj 77 % anketiranih je še vedno vključenih v izobraževalni sistem. Vsaj za 25 % anketiranih, ki še hodijo v šolo, lahko predvidevamo, da gre za vzdrževane družinske člane. Največ, 51,7 % anketiranih, še študira ali pa študira in hkrati dela, 13,3 % anketiranih je zaposlenih – med njimi so vsi, razen enega, starejši od 25 let – in so začeli s procesom ekonomskega

osamosvajanja. Med anketiranimi je 10 % brezposelnih oziroma takih, ki iščejo prvo zaposlitev (starih od 20 do 29 let). Vzorec ni reprezentativen in ne odraža vključenosti mladih na Hrvaškem v izobraževalni sistem ali na trg dela, niti sicer visoke brezposelnosti med mladimi na Hrvaškem.

Mlade smo v intervjujih spraševali o možnostih zaposlitve v njihovem okolju. O zaposlitvenih možnostih je H7 (dijakinja, 19 let) povedala:

»Mislim, da zelo slabe. Mogoče edino v zdravstvu. Vedno iščejo medicinske sestre in konobarje, kuharje, za ostalo pa ne vem ... samo boljše pa so kot pa tam dol, v primorski Hrvaški.« Podobno je možnosti zaposlovanja opisovala intervjuvanka iz Zagreba, H8 (zaposlena, 31 let), ki je omenila: *»Zaposlitvene možnosti so zelo slabe. Verjetno pa so večje kot v ostalih delih Hrvaške. No, v zadnjih leto dni mi je uspelo dobiti različna dela. Ne gre za nedoločen čas, ampak vseeno nisem bila brezposelna.«*

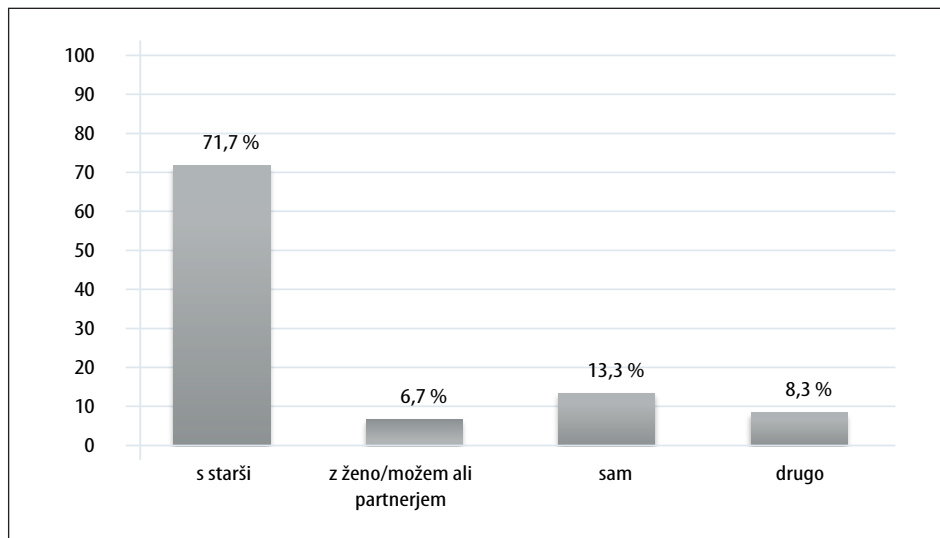
Podatki o brezposelnosti za leto 2015, ki jih je objavil hrvaški zavod za zaposlovanje, kažejo, da je skoraj vsaka tretja brezposelna oseba mlajša od 29 let, kar pomeni, da je med vsemi brezposelnimi skoraj 31 % mladih. Brezposelnost med mladimi na Hrvaškem je dosegla vrh v letu 2013 (49,7 %). Večja brezposelnost med mladimi v tem letu je bila zabeležena le v Španiji (55,7 %) in Grčiji (58,3 %). V letu 2014 pa se je delež brezposelnih nekoliko znižal in je znašal 45,5 %, prav tako se je ta trend nadaljeval v letu 2015, ko je brezposelnost med mladimi znašala 43 % (Bilić in Jukić 2014, 487–489).

O tem pričajo tudi subjektivni občutki, ki jih imajo mladi. Tako je H8 (zaposlena, 31 let) na vprašanje, ali je mladini boljše ali slabše v primerjavi z njihovimi starši, odgovorila: *»Menim da mladim ni slabše v primerjavi z njihovimi starši, nam pa je veliko težje, ko gre za zaposlitev.«* To potrjuje, da se mladi zavedajo, da živijo v času, ko je zaposlitev pravzaprav postala luksuzna dobrina, ki jo ima manjši delež mladine.

Na Hrvaškem, tako so pokazali popisni podatki, vsak drugi prebivalec, star od 25 do 29 let, še vedno živi s starši. Število mladih, ki živijo s starši, se je od popisa leta 2001 povečalo v povprečju za petino (Turčin 2013). Razlogi za to naj bi bili predvsem visoka stopnja brezposelnosti in

nižji osebni dohodki na začetku poklicne kariere mladih (prim. Ilšin et al. 2013, 62–63). Danes mladi večinoma živijo s svojimi starši v nuklearnih družinah. V raziskavi »Percepcije i stavovi mladih Hrvatske prema stvarnosti koja se mijenja« Instituta za društvena istraživanja iz Zagreba ter Friedricha Eberta Stiftunga, izvedeni leta 2012,⁸⁸ je 76,4 % anketiranih navedlo, da živijo z enim ali obema staršema. Večina anketiranih je menila, da je življenje s starši najbolj praktična rešitev; ne le, da jim finančni položaj ne omogoča stanovanjske neodvisnosti, izražajo tudi zadovoljstvo s pozitivnim vzdušjem v družini (Ilšin et al. 2013, 8); le tretjina bi si želela stanovanjske neodvisnosti, če bi jim finančni položaj to omogočal (Ilšin et al. 2013, 30–31). Sliko poznega osamosvajanja mladih na Hrvaškem kažejo še podatki Eurostata, saj naj bi bila povprečna starost mladih na Hrvaškem, ko se odselijo od staršev, 31,9 leta – s tem se Hrvaška uvršča na sam rep držav EU. Za primerjavo velja omeniti, da je na Švedskem povprečna starost mladih, ko se odselijo od staršev, 19,6 leta (Situation of young people in the EU 2015, 57).

Graf 4: Odgovori anketiranih na vprašanje, s kom trenutno živijo (N = 60)

Vir: Raziskava »Mladi v slovenskem zamejstvu«.

88 Anketa v okviru tega projekta je bila izvedena na reprezentativnem vzorcu mladih (N = 1.500), starih od 14 do 27 let (Ilšin et al. 2013, 13).

Mlade v slovenskem zamejstvu na Hrvaškem smo spraševali tudi o njihovi trenutni življenjski situaciji. Ni presenetil podatek, da največ anketirancev v naši raziskavi še vedno živi s starši. Med njimi je sicer manj kot polovica (20), mlajših od 19 let, kar 11 anketirancev, ki živijo s starši, pa je starih od 25 in 29 let. Večina anketiranih, ki živijo s starši, še hodi v šolo oziroma študira (35), 5 anketirancev je zaposlenih, 3 pa so brezposelni. To je posledica vedno daljšega izobraževanja in tudi slabših ekonomskih oziroma finančnih razmer. 8 (13,3 %) anketirancev je odgovorilo, da živijo sami, 5 (8,3 %) jih živi s sostanovalci (bratom oziroma sestro ali v študentskem domu) – vsi ti so starejši od 20 let in večinoma še študirajo. Najmanj anketiranih živi z ženo/možem ali s partnerjem. Ti so vsi starejši od 25 let in razen enega so vsi zaposleni. Manjše število mladih, ki živijo z ženo/možem ali s partnerjem, je v skladu z ugotovitvami drugih raziskav na Hrvaškem, ki kažejo na spremembe v nekaterih segmentih načina življenja, zlasti pa teh, ki so povezani s poroko in družino. Opazno je na primer naraščanje števila zaposlenih in ekonomsko neodvisnih žensk, ki se pozneje odločajo za poroko. Med tipi družin prevladujejo dvogeneracijske družine, vse več je partnerskih zvez brez otrok, narašča število enostarševskih družin (kar je posledica večjega števila ločitev), večje je število zunajzakonskih skupnosti in različnih alternativnih skupnosti (Štalekar 2010, 243). Mladi, ki so sodelovali v raziskavi, imajo glede tega, s kom živijo, podobne izkušnje oziroma omejitve kot drugi mladi na Hrvaškem.

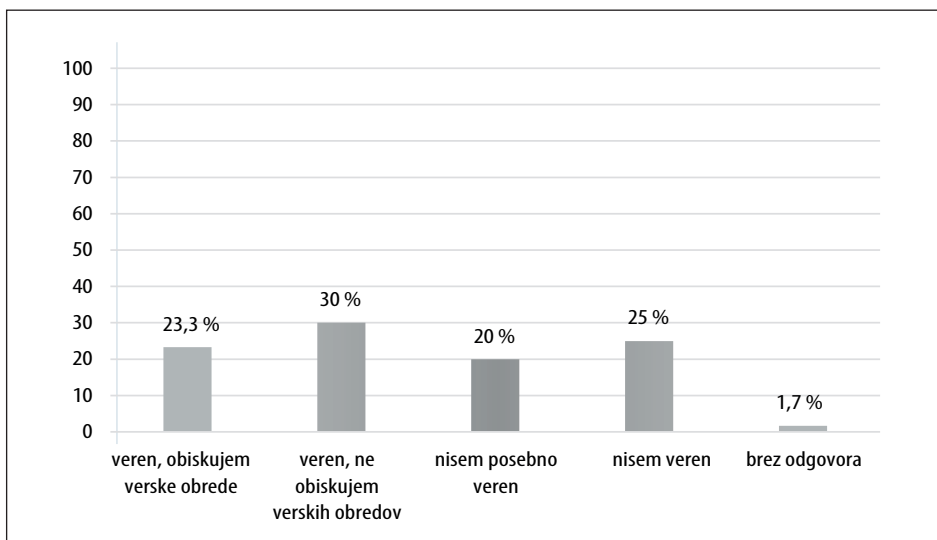
Religioznost mladih

Več kot polovica anketiranih v raziskavi »Mladi v slovenskem zamejstvu« se je opredelila za verne. Za neverne se je opredelilo 25 % anketiranih.

V raziskavi »Mladi v slovenskem zamejstvu« je delež anketiranih, ki so se opredelili za verne, na Hrvaškem precej manjši kot na Madžarskem in v Avstriji ter nekaj večji kot v Italiji. Ob tem velja upoštevati izsledke raziskovanja Hrvaškega katoliškega vseučilišča v okviru mednarodnega projekta »Religija in človekove pravice«, ki nakazujejo rast religioznosti med mladimi na Hrvaškem. V omenjenem projektu je bila leta 2014

izvedena raziskava med mladimi na vzorcu 1.284 dijakov srednjih šol in gimnazij v dvajsetih županijah Republike Hrvaške. Izsledki te raziskave so potrdili trend zadnjih let, ki kaže na večanje navzočnosti mladih v cerkvi in cerkvenih gibanjih. V omenjeni raziskavi je 32 % mladih izjavilo, da redno obiskujejo verske obrede (V. L. 2015).

Graf 5: Odgovori anketirancev na vprašanje, kakšen je njihov verski nazor (N = 60)

Vir: Raziskava »Mladi v slovenskem zamejstvu«.

Hrvaška je sekularna država,⁸⁹ kljub temu pa je katoliška cerkev aktivno vključena v izobraževalni sistem in politično sceno. Republika Hrvaška je z Vatikanom podpisala mednarodne sporazume,⁹⁰ s katerimi se urejajo tudi vprašanja, povezana s katoliškimi šolami, katoliškimi viso-

89 V Ustavi Republike Hrvaške je zapisana pravica ljudi do svobode veroizpovedi kot civilna pravica in pravica verskih skupnosti do ustanavljanja šol in fakultet (čl. 40 in 41) (Ustav Republike Hrvatske 1990).

90 Po razpadu Jugoslavije sta Republika Hrvaška in katoliška cerkev začeli z dvostranskim urejanjem medsebojnih odnosov. V obdobju od leta 1996 do 1998 je Republika Hrvaška s Svetim sedežem podpisala štiri mednarodne sporazume, ki določajo odnos med cerkvijo in državo na določenih področjih družbenega življenja: I. Sporazum o pravnih vprašanjih; II. Sporazum o sodelovanju na področju izobraževanja in kulture; III. Pogodba o religiozni oskrbi katoliških vernikov pripadnike oboroženih sil in policije Hrvaške; IV. Sporazum o gospodarskih vprašanjih (Hoblaj, Lončarić - Jelačić in Razum 2005, 295).

kimi učilišči in cerkvenimi institucijami, ter vprašanje verskega pouka v osnovnih in srednjih šolah (Hoblaj, Lončarić - Jelačić in Razum 2005, 296). Na Hrvaškem je vprašanje verskega pouka v šolah rešeno na podoben način kot v Avstriji, kjer je verski pouk integriran v šolski sistem, ni pa obvezen za učence. V osnovni šoli na Hrvaškem se verski pouk izvaja v obsegu dveh ur na teden (v primerjavi s tem je likovnemu in glasbenemu pouku namenjena le ena ura na teden) in je poleg verskega pouka v župniji obvezen, če želi otrok opraviti obhajilo ali birmo.

Tudi druge religije⁹¹ imajo zakonsko pravico do verskega pouka v izobraževalnih institucijah (Zakon o pravnem položaju vjerskih zajednica 2002), in to tudi uresničujejo (Hoblaj, Lončarić - Jelačić in Razum 2005, 309).⁹² V povezavi s tem je v zadnjem času vse več zagovornikov ideje, da naj bi se katoliški verski pouk vrnil v cerkve. Vedno pogostejše se govori o tem, da so mladi, ki ne obiskujejo verskega pouka, diskriminirani, saj zanje v času izvajanja verskega pouka ni organizirana nobena druga dejavnost in so prepuščeni sami sebi (HRT 2015). To se predvsem nanaša na učence, ki obiskujejo osnovno šolo (Nastavni planovi i programi za osnovno šolo 2016), v srednji šoli namreč obstaja alternativni predmet etika (Hoblaj, Lončarić - Jelačić in Razum 2005, 306).⁹³

91 V popisu leta 2011 se je na Hrvaškem 86,3 % prebivalcev opredelilo za katolike, 4,4 % za pravoslavce, 0,3 % za protestante, 0,3 % za druge kristjane, 1,5 % za muslimane, 0,01 % za judovsko vero, 0,06 % za pripadnike vzhodnih religij, 0,06 % za pripadnike drugih religij in gibanj, agnostikov je bilo 0,8 %, ateistov 3,8 %, 2,2 % prebivalstva se ni opredelilo, za 0,3 % pa je veroizpoved neznana (Državni zavod za statistiko Republike Hrvaške 2013, 12).

92 Po podatkih za leto 2004, ko se je začelo izvajanje omenjenega zakona, je pravoslavni verski pouk obiskovalo 2.619 učencev osnovnih in srednjih šol, islamski verski pouk je obiskovalo 965 učencev osnovnih in srednjih šol, adventistični verski pouk je obiskovalo 105 učencev, katoliški verski pouk pa je obiskovalo 586.133 učencev osnovne in srednje šole (Hoblaj, Lončarić - Jelačić in Razum 2005, 307).

93 Po podatkih Ministrstva za izobraževanje na Hrvaškem v povprečju 8 % osnovnošolcev in 20 % srednješolcev ne obiskuje verskega pouka. Obstajajo večje razlike v deležih mladih, ki obiskujejo verski pouk v šolah med posameznimi županijami. V Istrski županiji na primer okoli 30 % osnovnošolcev in nekaj več kot 40 % srednješolcev ni vključenih k verskemu pouku. Podobno tudi v Zagrebu 32 % srednješolcev namesto verskega pouka obiskuje pouk etike. Podatki kažejo upad osnovnošolcev, vpisanih k verskemu pouku: v šolskem letu 2011/2012 od vseh 342.409 osnovnošolcev k verskemu pouku ni bilo vključenih 22.235 osnovnošolcev, medtem ko v šolskem letu 2013/2014 od vseh 329.637 učencev k verskemu pouku ni hodilo 25.383 učencev. Prav tako je tudi med srednješolci zaznati zmanjšano število dijakov, vključenih k verskemu pouku. V šolskem letu 2011/2012 od vseh 178.455 dijakov ni bilo vključenih k verskemu pouku 31.307 dijakov, medtem ko v

Izkušnja intervjuvanca H4 (dijak, 20 let), ki je obiskoval verski pouk, čeprav ni veren, ni bila dobra: »Predvsem tu mislim na verski pouk v šoli. Nanj bi lahko šli tudi mladi, ki ne verujejo. Jaz sem šel na verski pouk, rekel sem veroučitelju, da sem ateist, na začetku in na koncu ure smo molili. Pogosto je omenjal, da je 'ateizem največji greh'. Jaz tega ne poddržavam.«

Pomembno se zdi poudariti, da trenutno na hrvaški politični sceni prevladuje politična stranka HDZ, ki je ideološko blizu Cerkvi. Ta povezava se čuti na različnih družbenih področjih, o čemer pričajo številni spori. Nekako je že postalo »normalno«, da se katoliška cerkev vključuje v predvolilne kampanje tudi tako, da duhovniki v pridigah svetujejo, za koga naj verniki glasujejo (Nacional.hr 2015). Tovrstno poseganje Cerkve v javno življenje vpliva na stališča posameznikov do cerkvenih institucij. Tako je na vprašanje o tem, ali je verna, H8 (zaposlena, 31 let) odgovorila, da je, *»ampak ne verjamem v cerkev kot institucijo«*.

Mladi, ki so sodelovali v intervjujih, so poudarili še vedno relativno močan vpliv Cerkve v manjših krajih. O tem je spregovorila H1 (študentka, 21 let):

»[...] da v manjših središčih še vedno obstaja to, da je duhovnik pomemben in da vpliva s svojim mnenjem na prebivalstvo.«

Nekaj podobnega je izpostavila tudi H2 (študentka, 21 let):

Na moje življenje ne vpliva, ker sem ateistka, no, v manjših mestih zelo močno vpliva. Moje okolje, iz katerega prihajam, pa je zelo konservativno. Odhajajo v cerkev in vedno se bojijo, kaj bo družba, v kateri živijo, rekla o njih. Na primer pred petimi leti, ko smo šli mladi zvečer ven na veliki petek, je na veliko noč duhovnik na pridigi poimenoval vse starše, ki so to dovoliti svojim otrokom.

Čeprav je verski pouk vključen v šole in se v manjših mestih občuti

vpliv Cerkve, se vsi mladi redno ne udeležujejo verskih obredov; se pa hkrati zavedajo, da je obiskovanje verskih obredov pogoj za pridobitev vseh potrebnih zakramentov. To je potrdil tudi anketiranec H5 (dijak, 16 let), ko je omenil, da je k maši hodil v osmem razredu »[...] *takrat, ko je treba na birmo* [...]« Na vprašanje, ali hodi k maši v Ljubljani, je rekel, da ne. Ko je doma, pa gre v cerkev oziroma »[...] če je kaj posebnega, pol gremo, če pa ne, pa ne.«

V večjih, urbanih središčih je vpliv cerkve nekoliko drugačen. Tako je H3 (študent, 23 let), ki živi na relaciji Hrvaška–Slovenija, omenil, da je sicer katoliško vzgojen, vendar redko obiskuje cerkev. Omenil je tudi, da na mlade, s katerimi se družijo (gre predvsem za glasbenike), Cerkev nima večjega vpliva. Meni, da je med njimi »[...] *drugačna kultura. Mislim, da smo mogoče bolj buntovni proti hierarhiji. Ampak, to je tudi odvisno od osebe do osebe.*«

Cerkev bi lahko bila pomemben medij oziroma prostor rabe slovenskega jezika, vendar pa imajo Slovenci na Hrvaškem organizirano redno bogoslužje v slovenskem jeziku samo v Zagrebu.⁹⁴ V Zagrebu se je bogoslužje v slovenskem jeziku začelo v tridesetih letih dvajsetega stoletja. Slovenci v Zagrebu so svoja verska srečanja imeli v cerkvi sv. Roka. Med njimi so delovali Gabrijel Cevc, Janez Kalan in Franc Knific. Prvi duhovnik, ki je bil poslan izključno med Slovence v Zagreb, je bil Janez Hladnik (Kolar 1995, 119–122), vendar pa mu zagrebške cerkvene oblasti niso bile naklonjene. Po drugo svetovni vojni je bilo bogoslužje v slovenskem jeziku ukinjeno. Slovenščina se je v cerkev vrnila šele leta 1991. Bogoslužje v slovenskem jeziku je potekalo vsake tri tedne v cerkvi sv. Roka v Zagrebu. Tudi takrat ni šlo brez zapletov, saj vsi v zagrebški nadškofiji očitno niso bili naklonjeni slovenščini v cerkvi. Od konca leta 1991 do začetka leta 1993 je bogoslužje v slovenščini potekalo vsakih štirinajst dni v cerkvi sv. Martina. Leta 1993 se je bogoslužje v slovenščini »preselilo« v cerkev Kristusovega trpljenja. Od leta 1996 bogoslužje v slovenščini vsakih štirinajst dni izvajajo duhovniki, ki prihajajo iz različnih slovenskih župnij:

94 Bogoslužje v slovenskem jeziku so imeli še na Reki, in sicer ob nedeljah, v cerkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije, vendar pa se je izvajalo le v obdobju, ko je tam služboval Danilo Perkan. Poleg tega je njegova sestra Augusta Perkan vodila cerkveni zbor (Riman 2014, 550).

Bizeljskega, Brestanice, Brežic, Dobove, Krškega, Senovega, Sevnice, Sv. Duha – Veliki Trn, Šentjerneja in Zabukovja. Drugod na Hrvaškem bogoslužja v slovenskem jeziku naj ne bi bilo (Brezovnik 2011, 356–361).

Ponekod prebivalci obmejnih območij zaradi tega, ker je cerkev na slovenski strani meje bližja, obiskujejo bogoslužje v Sloveniji. Predvsem v Gorskem Kotarju prebivalci obmejnega območja odhajajo ob nedeljah v slovenske cerkve. Posamezni Slovenci z Reke prav zaradi slovenskega jezika obiskujejo slovenske maše v Jelšanah, vasici, ki je takoj za hrvaško mejo. Podobno situacijo (obiskovanje cerkve na slovenski strani meje) je potrdila tudi intervjuvanka H7 (dijakinja, 19 let), ki je v zvezi z jezikom v cerkvi povedala: *»Ja, samo slovenski jezik. Edino za veliko noč pa za božič imajo dve maši, eno v hrvaškem in slovenskem jeziku. Drugače pa je vse v slovenskem jeziku. Pred dvema letoma je bil še pevski zbor. Zdaj ga ni več. Večina pevcev je šla študirat.«*

Takih primerov je še veliko več, znane pa so tudi drugačne oblike povezovanja na verski osnovi, na primer slovensko-hrvaška romanja (Bakoš - Kocijan 2016; Popec 2006), ali bolj lokalna verska dogajanja, kot je odhod na Sv. Ano iz Jereslavca v Dubravico na Hrvaškem (Škiljan 2016, 124) ali romanje na Sv. Goro pri Gerovem (Gerovo, Gorski Kotar 2016).

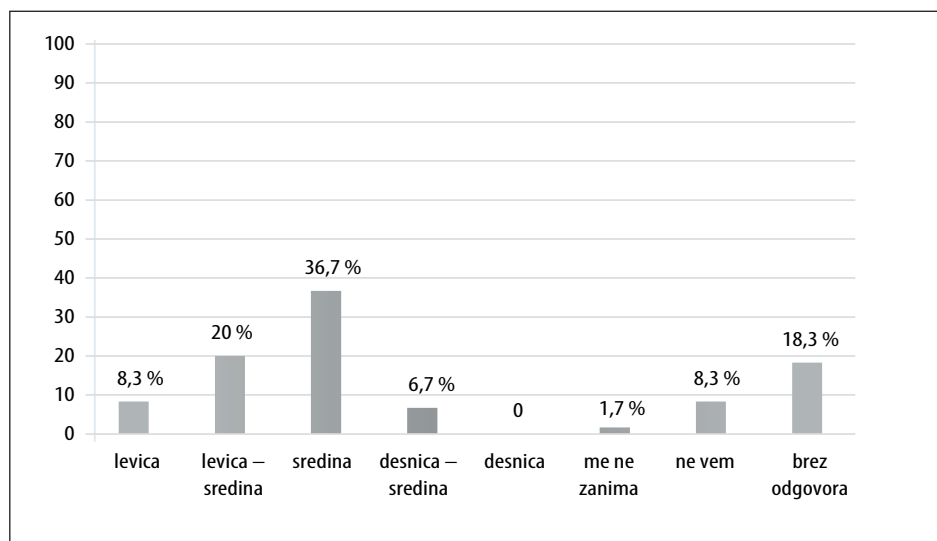
Politična orientacija mladih

Ilišin (1999, 2005b) ugotavlja, da je za mlade na Hrvaškem značilna nižja raven politične participacije. Mladi naj bi bili na Hrvaškem dvojno politično marginalizirani: kot objekti in kot subjekti političnih procesov. Politični vpliv oziroma moč mladih je zanemarljiv, saj v manjšem številu sodelujejo v institucionalni politiki. Raziskave so pokazale, da se mladi pogosteje (za 5 %) kot starejši deklarirajo za politično neopredeljene ali izjavljajo, da na volitvah ne bodo sodelovali (Ilišin 2005a, 45–46). Rezultati predsedniških volitev leta 2014 na Hrvaškem so pokazali, da so mladi precej nezainteresirani za politiko, glede politične orientacije pa naj bi bili bolj konservativno in demokrščansko usmerjeni (Tomičić 2015).

Delitev političnega prostora oziroma kategoriziranje politične orientacije na levi in desni pol je po mnenju nekaterih politologov

poenostavljen in morda celo neprimeren način razumevanja moderne, kompleksne družbene stvarnosti. Razlike obstajajo tudi v razumevanju tega, katera teoretična izhodišča opredeljujejo koncept »levo« in katera opredeljujejo koncept »desno«. Kljub pomislekom se delitev na levo in desno politično orientacijo ali leve in desne politične stranke še vedno uporablja v strokovnem in laičnem diskurzu. Tovrstno kategoriziranje res predstavlja poenostavitev razumevanja delovanja političnega sistema, kar pa še ne pomeni, da nima določene pojasnjevalne moči (Rosas in Ferreira 2013). Empirične študije kažejo, da posamezniki sprejemajo levo/desno dihotomijo kot pomembno orodje, ko razmišljajo o politiki, ko sprejemajo politične odločitve in tudi ko glasujejo (Knutsen 1998).

Graf 6: Odgovori anketirancev na vprašanje, kakšna je njihova politična orientacija (N = 60)

Vir: Raziskava »Mladi v slovenskem zamejstvu«.

Volitve leta 2015 so pokazale, da na Hrvaškem v tem obdobju ne obstaja nobena politična stranka, ki bi bila dovolj močna, da bi samostojno oblikovala vlado. Na podlagi tega je mogoče sklepati, da je volilno telo v svojih stališčih razpršeno. V raziskavi »Mladi v slovenskem zamejstvu« smo mlade na Hrvaškem povprašali, kako bi opredelili svojo politično

orientacijo na političnem kontinuumu. Med anketiranimi se jih je največ odločilo za sredinsko in levosredinsko politično orientacijo. Dokaj visok delež anketiranih (28,3 %) ni opredelil svojega političnega nazora: 1,7 % anketiranih je napisalo, da jih politika ne zanima, 8,3 % anketiranih je na to vprašanje odgovorilo z »ne vem«, 18,3 % pa jih ni odgovorilo na vprašanje. Ti odgovori potrjujejo ugotovitve drugih raziskav, izvedenih na Hrvaškem, glede nezainteresiranosti mladih za politiko, ne pa tudi glede prevladujoče politične orientacije. Drugačno samoopredelitev mladih na političnem kontinuumu je pokazala raziskava leta 2012. V raziskavi so se mladi lahko pozicionirali na lestvici političnega kontinuumu od 1 do 10, pri čemer 1 pomeni skrajno levo in 10 skrajno desno politično opcijo. Pokazalo se je, da se vsak drugi anketiranec ni uspel uvrstiti na ponujeni lestvici. Med anketiranci, ki so opredelili svojo politično orientacijo, se jih je 9 % pozicioniralo na levi pol, 31 % na sredino, 10 % pa na desni pol – kar pomeni, da je med mladimi zaznati rahel nagib k desni sredini na političnem kontinuumu (Ilišin et al. 2013, 114).

Ugotovitve o resigniranosti in nezainteresiranosti mladih v odnosu do politike so potrdili tudi intervjuvanci, ki so poudarili, da se sicer zavedajo nezadovoljivih političnih razmer na Hrvaškem, vendar se s tem ne obremenjujejo, ker menijo, da na to nimajo vpliva.

Tako je H4 (dijak, 20 let) izjavil: *»Imam 20 let ... in me politika ne zanima. Mislim pa, da je vse slabše in slabše. Mislim, da je politika vse slabša za mlade. Mladi odhajajo.«* Interesa za politiko ni pokazala tudi H7 (dijakinja, 19 let): *»Politika me osebno ne zanima. Bolj naravoslovje mogoče, kakšen raziskovalni inštitut.«* Dijak H5 (16 let) je na vprašanje, ali ga politika zanima, diplomatsko odgovoril: *»Še ne.«* Podobno mnenje o politiki je izrazil H3 (študent, 23 let): *»Moja družba se s tem ne obremenjuje. Nekateri sploh ne vedo, kaj se dogaja, nekateri pa vedo.«*

Nekoliko boljši vpogled v politično situacijo na Hrvaškem je pokazala H2 (študentka, 21 let): *»Nisem zadovoljna s politiko na Hrvaškem, ker menim, da se preveč fokusiramo na preteklost in je veliko revizionizma. Ko se spreminjajo politiki, se ne fokusirajo na resne težave, ki so na Hrvaškem.«*

Razočaranje nad politično situacijo je izrazila H1 (študentka, 21 let):

Iskreno, jaz se ne obremenjujem in se fokusiram na svoje reči. Včasih pridemo v kakšno diskusijo s kolego s fakultete, kar mislim, da je v redu. A ne govorimo toliko o politiki, bolj o fakulteti. Mojega brata (brat ima 18 let, op. a.) to zelo zanima. Mene pa ni nikoli. Nočem si s tem beliti glave. Ko vidim, kaj se vse dogaja, diskriminacije in nepravilnosti, pa se sprašujem, zakaj mi sploh živimo! Rajši premišljam o fakulteti in obveznostih, ki jih imam. Politika vpliva na vse. Če bi politika bila boljša, bi bil verjetno tudi študij bolje organiziran. Verjetno bi potem mladi, ki končajo fakulteto, dobili delo, ne pa, da nekaj končaš in potem ne moreš dobiti dela. No, nimam prevelikih pričakovanj, tako da mi ni žal.

Pripravljenost mladih za selitev

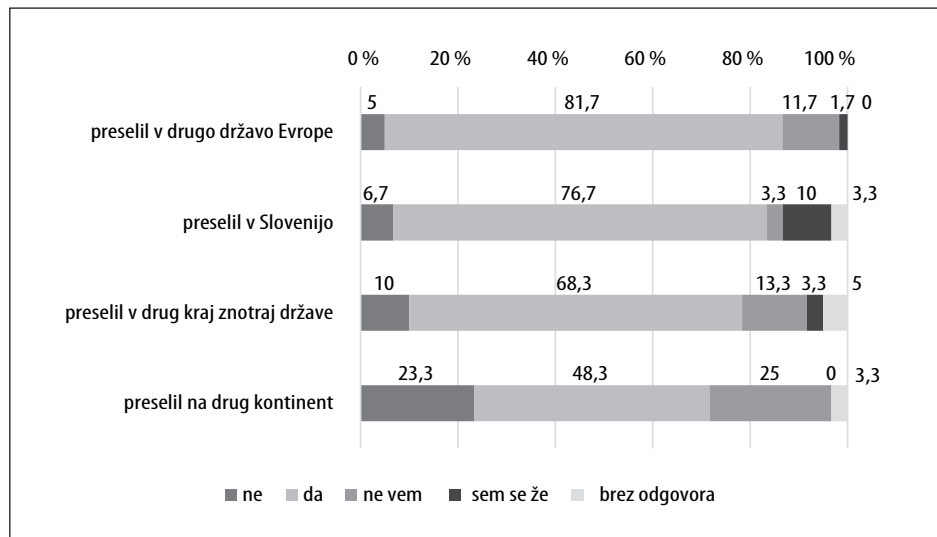
Mediji na Hrvaškem v zadnjih petih letih veliko pišejo o tem, da vedno večje število mladih išče boljše življenje in vidi svojo prihodnost v drugih zahodnoevropskih državah. Obstajajo različne ocene, koliko bolj ali manj izobraženih mladih se je iz Hrvaške preselilo v tujino. Očitno vse več mladih razmišlja o odhodu v drugo državo, saj je ekonomska situacija na Hrvaškem nestabilna. Izsledki raziskave »Vijeća studenata veleučilišta i visokih škola Republike Hrvatske« v letu 2016 kažejo, da je 70,8 % anketiranih (N = 716) izjavilo, da bodo poskusili konkurirati na trgu dela zunaj meja Republike Hrvaške, saj tam pričakujejo boljše pogoje za življenje (Dnevni.hr 2016). Po podatkih, ki se navajajo v medijih, naj bi se iz Hrvaške samo v Nemčijo leta 2012 izselilo 12.944 prebivalcev, leta 2013 18.503 prebivalcev, leta 2014 že 44.260 prebivalcev in leta 2015 že kar 50.628 prebivalcev (Holjevac 2016).

Pripravljenost mladih, da se zaradi zaposlitve ali drugih življenjskih priložnosti preselijo, se odraža tudi na odgovorih v raziskavi »Mladi v slovenskem zamejstvu«, saj je 82 % anketiranih odgovorilo, da so se pripravljeni preseliti v drugo državo v Evropi. Skoraj 77 % jih je odgovorilo,

da so se pripravljene preseliti v Slovenijo. Podatek ne preseneča, saj je bila Slovenija tretja najzanimivejša država za imigracijo za prebivalce Hrvaške v obdobju od 1991 do 2005 (Mesarić Žabčić 2007, 108–109). Slovensko-hrvaška meja (upravno-administrativna razmejitev) že v preteklosti ni delovala razdruževalno. Še pred devetnajstim stoletjem je mladina iz Slovenije odhajala na šolanje na Hrvaško (na primer v Varaždin, Zagreb, Pazin) (Kržišnik - Bukić 2006, 39; Protner 2003, 267–285; Jurčić - Čargo 1999, 367–382), pozneje, v dvajsetem stoletju, zlasti v univerzitetna središča. Pri tem velja poudariti pomen tistih visokih izobraževalnih ustanov, ki jih Ljubljana takrat ni imela, na primer Medicinske fakultete ali Akademije za likovno umetnost. Poleg tega so bile razvite trgovske in gospodarske vezi, ki so mnoge Slovence že zaradi teritorialne bližine in jezikovne sorodnosti tudi trajno privabile na hrvaška tla. Ljudje so prehajali mejo (v obeh smereh) zaradi različnih razlogov, od zaposlovanja, študija do združevanja družin (Kržišnik - Bukić 1995, 93). Med letoma 1982 in 1991 se je na letni ravni iz Slovenije na Hrvaško preselilo od najmanj 1.538 ljudi leta 1987 do največ 2.061 ljudi leta 1982. V istem obdobju (1982–1991) se je iz Hrvaške v Slovenijo na letni ravni preselilo najmanj 1.713 ljudi leta 1987 in največ 2.860 ljudi leta 1991. V letih 1992 in 2007 se je drastično zmanjšalo število selitev tako iz Slovenije na Hrvaško kot obratno. V povprečju se je na letni ravni iz Slovenije na Hrvaško preselilo 215 ljudi, iz Hrvaške v Slovenijo pa 445 ljudi. V času gospodarske krize, po letu 2008, se je selitveni tok v obe smeri ponovno povečal. V obdobju od leta 2008 do leta 2015 se je iz Slovenije na Hrvaško največ ljudi (1.465; med njimi je bilo 587 slovenskih državljanov) preselilo leta 2014, iz Hrvaške pa se je v Slovenijo največ ljudi preselilo leta 2008, in sicer 1.968 (med njimi je bilo 449 slovenskih državljanov) (SURs 2016).

68,3 % anketirancev v raziskavi »Mladi v slovenskem zamejstvu« se je pripravljenih preseliti v drug kraj, a znotraj Hrvaške. Tudi za Hrvaško velja, da glavni tokovi notranjih migracij potekajo s podeželja v mesta in iz nerazvitih v razvitejše predele. V manjši meri (48,3 %) pa so anketiranci pokazali pripravljenost, da bi se preseliti na drug kontinent. Nekateri anketiranci so povedali, da so se že preselili; 10 % se jih je že preselilo v Slovenijo in en anketiranec se je že preselil v Francijo.

Graf 7: Odgovori anketiranih na vprašanje, ali bi se zaradi zaposlitvenih ali drugih možnosti bili pripravljeni za dalj časa ali trajno preseliti – izraženo v odstotkih (N = 60)

Vir: Raziskava »Mladi v slovenskem zamejstvu«.

Dijaka, s katerima je bil opravljen intervju, sta se že preselila v Ljubljano zaradi šolanja. Na vprašanje, zakaj sta se odločila za šolanje v Ljubljani, je H5 (dijak, 16 let) odgovoril: »[...] v ... (ime kraja, op. a.) je še srednja šola, gimnazija, to mene ne zanima.« Kot obrazložitev je še dodal, da od gimnazije »[...] nimaš nič [...] Maš znanje, sam nimaš pa poklica. [...] jaz si želim poklic, ja da bi šel pol še naprej, še na faks.« Na vprašanje, ali imata domotožje, sta H5 in H6 odgovorila, da ne. Pri tem je H5 poudaril, da bi se rad vrnil domov in da ne bi ostal v Sloveniji. Če je treba, bi se po končani fakulteti vozil na delo v Ljubljano, je pa prepričan, da se želi vrniti v rojstni kraj.

Tudi H3 (študent, 23 let) je že poslal prijavo za nadaljevanje študija na Dunaju prek programa ERASMUS, čeprav je menil, da ima relativno dobro možnost pridobitve dela in profesionalnega izpopolnjevanja tudi na Hrvaškem:

Prijavil sem se na Erasmus za kompozicijo za Dunaj. Slišal sem, da je Dunaj zelo napreden, ko se gre za smer kompozicija. To me recimo zanima. Pri nas je to zelo

odvisno od profesorjih in ni toliko stvar univerze. Pariz, Amsterdam ... odvisno je od profesorjev, ker je pomemben ta individualni stik [...].« Po končanem študiju pa: »Bil bi srečen na Reki. Meni je Reka zelo lepa, ne glede na to, da je Reka relativno majhno mesto. Razmišljal sem tudi o Sloveniji, tam bi tudi lahko odšel, če se pridobi kakšna možnost ali specializacija.

Dijakinja H7 (19 let), ki načrtuje nadaljevanje študija v Ljubljani, meni, da bi lahko ostala v Sloveniji: »[...] *mislim, da bi ostala v Sloveniji, če bi završila, končala fakulteto v Ljubljani, bi tudi ostala v Ljubljani. Poskusila bi si tam poiskati delo.*« Na vprašanje, ali razmišlja o selitvi kam drugam, je odvrnila: »*Za zdaj še ne razmišljam o drugih državah. Sam o Sloveniji. Ne bi šla kam drugam.*«

Nekateri mladi pa o odhodu razmišljajo le v primeru, če jim ne bi uspelo dobiti zaposlitve v domačem okolju. Tako je H2 (študentka, 21 let) izrazila željo po vrnitvi v svoj domači kraj: »*Hotela bi se po končani fakulteti vrniti v Gorski Kotar, mislim pa da ne bom dobila zaposlitev. Šola v ... (ime kraja na Hrvaškem, op. a.) se bo kmalu zaprla, ker je premalo otrok in pravzaprav so mesta učiteljev že polna. Mogoče naredim pripravništvo.*« Na vprašanje, ali bi se odločila za odhod v tujino, pa je odgovorila: »*Hotela bi ostati na Reki ali oditi v Zagreb. Mogoče v tujino. Mislim, da bi šla v Italijo, vseč mi je nasploh.*«

H1 (študentka, 21 let), ki je tudi imela možnosti, da bi po končani srednji šoli odšla iz Hrvaške, se je odločila ostati. Na vprašanje, zakaj, če je bila zelo dobro vključena v italijansko skupnost na Hrvaškem in je imela možnosti za nadaljevanje študija v Italiji, je odgovorila: »*V Trst nisem hotela oditi, ker mi mesto sploh ni všeč. Preprosto nisem mogla živeti v njem. Nisem hotela oditi in živeti v Trstu in se pogovarjati samo v italijanskem jeziku. Na Reko sem hotela priti že od začetka osnovne šole. In sem zadovoljna.*« Na vprašanje, kaj načrtuje po končani fakulteti, pa je odgovorila: »*Ko končam fakulteto, bi hotela ostati na Hrvaškem. V primeru, da ne bom uspela najti zaposlitve tu, sem načrtovala oditi tja, kjer bom lahko dobila priložnost.*«

Drugi so spet manj pripravljeni zapustiti znano, varno okolje. H8 (zaposlena, 31 let) je povedala: »*Nisem nikoli premišljevala o preselitvi.*

V ... (ime kraja na Hrvaškem, op. a.) *imam družino, prijatelje in urejeno bivanje ter tudi delo. Trenutno sem srečna s svojim življenjem v ... (ime kraja na Hrvaškem, op. a.) in na Hrvaškem. [...] Pogrešala bi svoje bližnje in družbo ter mogoče način ... (ime kraja na Hrvaškem, op. a.) življenja.*«

Mladi se za selitev v Slovenijo odločajo zaradi bližine in priložnosti, ki se jim ponujajo v Sloveniji. Zato je tudi učenje slovenščine bolj razširjeno med mladimi, ki načrtujejo odhod »čez mejo«, kot med mladimi, ki nameravajo ostati na Hrvaškem.⁹⁵ Mladi v učenju slovenščine vidijo predvsem dobro izhodišče za nadaljevanje šolanja v slovenskih izobraževalnih ustanovah in morda tudi za zaposlitev v Sloveniji.

To potrjujejo tudi intervjuvanci, ki so se za učenje slovenščine odločili zaradi nadaljevanja študija, čeprav nekateri izmed njih nimajo drugih vezi s Slovenijo. Na primer H4 (dijak, 20 let) je povedal:

Moja družina šteje štiri člane. Imam starejšo sestro, ki študira v Ljubljani. Zato sem se tudi jaz odločil, da bom odšel na študij v Slovenijo. Študira arhitekturo in ne vem, ali je drugi ali tretji letnik. In nimam nobene druge povezave s Slovenijo. Za učenje slovenskega jezika sem se odločil, ker jaz želim oditi na študij v Slovenijo. Želim se, da bi vsaj nekaj se naučil slovenskega jezika, da ne pridem gor kot ... kot tepec ...

V šolskem letu 2015/2016 je na fakultetah Univerze v Ljubljani študiralo 517 študentov iz Hrvaške. Največje število študentov je študiralo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, vpisujejo pa se tudi na Fakulteto za arhitekturo, Ekonomsko fakulteto, Fakulteto za družbene vede in Biotehniško fakulteto.⁹⁶ Izkušnje mladih s študijem v Sloveniji so pozi-

95 Inštitut za narodnostna vprašanja je v letu 2014 med 45 dijakih Druge gimnazije Varaždin, ki so obiskovali pouk slovenskega jezika, izvedel raziskavo o stališčih do učenja, znanja in rabe slovenskega jezika. V raziskavi je sodelovalo 41 dijakov. Med drugim smo jih vprašali tudi, zakaj so se odločili za učenje slovenskega jezika. Kot poglavitni razlog za učenje slovenskega jezika so dijaki navedli možnost študija v Sloveniji (44 %), temu pa je sledila splošna želja po učenju novih jezikov (22 %) (Medvešek in Novak Lukanovič 2015).

96 Univerza v Ljubljani organizira informativne dni v Zagrebu in na Reki, kjer zainteresirani dobijo informacije o načinu študija v Ljubljani (Srednja 2016). Poleg tega so predstavniki vseh slovenskih univerz prisotni tudi na sejmu štipendij, ki vsako leto poteka v Zagrebu in na Reki. Leta 2015 je bila Slovenija celo partner pri organizaciji tega sejma (Srednja

tivne, zato se trend izbire slovenskih fakultet kot primarne možnosti za nadaljevanje študija nadaljuje. Kot dodatne razloge za odhod na študij na slovenske univerze, večinoma ljubljansko, mladi pogosto omenjajo dobro organizacijo študija, ugodne razmere za študij in uvrstitev Univerze v Ljubljani med petsto najboljših univerz na svetu. Pri potomcih pripadnikov slovenske skupnosti k odločitvi botruje tudi navezanost na Slovenijo, marsikomu izmed njih pa je študij v veliki meri omogočila ravno štipendija za študij v Republiki Sloveniji za *Slovence v zamejstvu* in *Slovence po svetu*.⁹⁷

Drugačno podobo glede pripravljenosti mladih, da se izselijo iz Hrvaške, so pokazali izsledki raziskave »Percepcije i stavovi mladih Hrvatske prema stvarnosti koja se mijenja«, v kateri je ravno obratno, to je kar 70 % mladih navedlo, da se ne želijo odseliti iz Hrvaške. Avtorji raziskave ugotavljajo, da je to velika sprememba glede na izsledke podobne raziskave, izvedene leta 1999, v kateri je 61 % mladih izrazilo željo, da bi se izselili v tujino. To spremembo v stališčih razlagajo kot posledico političnih sprememb v zadnjem desetletju, zlasti pridružitve Hrvaške EU in gospodarske krize, ki je prizadela tudi druge sicer za migrante privlačne države (Ilšin et al. 2013, 63–64).

Vrednote mladih

Vrednote so pogosto predmet raziskovanja in se uporabljajo kot interpretacijske kategorije pri razlagi številnih družbenih pojavov in procesov (Schwartz 2003, 261), saj del družboslovcev obravnava vrednote kot globoko zakoreninjene, abstraktne motive, ki usmerjajo stališča, norme in dejanja (Rokeach 1979; Kluckhohn 1962; Schwartz 2012). Raziskave med

2015). Pomembno je poudariti, da so na sejmu štipendij na Hrvaškem sodelovale vse štiri slovenske univerze in šestnajst institucij.

- 97 Število štipendistov (štipendija za študij v Republiki Sloveniji za Slovence v zamejstvu in Slovence po svetu), ki prihajajo iz Hrvaške na študij v Republiko Slovenijo (Javni sklad Republike Slovenije za razvoj kadrov in štipendije, 2017):

	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17
Hrvaška	30	41	42	45	42	32	28	19	14

mladimi v Sloveniji in mladimi na Hrvaškem v zadnjih dveh desetletjih kažejo podobne trende sprememb na področju vrednot. Med mladimi je vidna preusmeritev iz ukvarjanja z družbo v ukvarjanje s samim seboj (Ule, povzeto po Lavrič et al. 2011, 395). Prav tako se med mladimi kot pomembnejše kažejo partikularne vrednote, na primer prijateljstvo, družina, zdravje, prosti čas, kot najmanj pomembne pa politična angažiranost, etnična pripadnost oziroma teme, povezane z narodom, vero in verskim življenjem, vojsko in vojaškimi zadevami (Ilišin et al. 2013, 6; Lavrič et al. 2011, 395).

Primerjalna analiza izsledkov raziskav, izvedenih leta 1986, 1999 in 2004, pokaže, da je hierarhija vrednot mladih na Hrvaškem ostala v veliki meri stabilna, četudi se je družbenopolitični kontekst spreminjal. Za mlade je značilno večje sprejemanje postmaterialističnih vrednot (samo-realizacija in individualizacija), manj pa sprejemanje tradicionalnih vrednot (na primer vera, narod, vojska, politika) (Ilišin 2011, 116–118). Pomembno je poudariti, da mladi niso homogena skupina. Vrednote, ki jih mladi doživljajo kot pomembne in ki vplivajo na njihov način življenja, so v veliki meri pogojene z njihovimi sociodemografskimi značilnostmi. Pri mladih na Hrvaškem je opazno, da imajo zaposleni mladi, akademsko izobraženi mladi in tisti, ki živijo v urbanih okoljih, drugačne vrednote, pogled na družbo in način življenja v primerjavi z brezposelnimi, manj izobraženimi mladimi iz ruralnih okolij (Ilišin et al. 2013, 88–89).

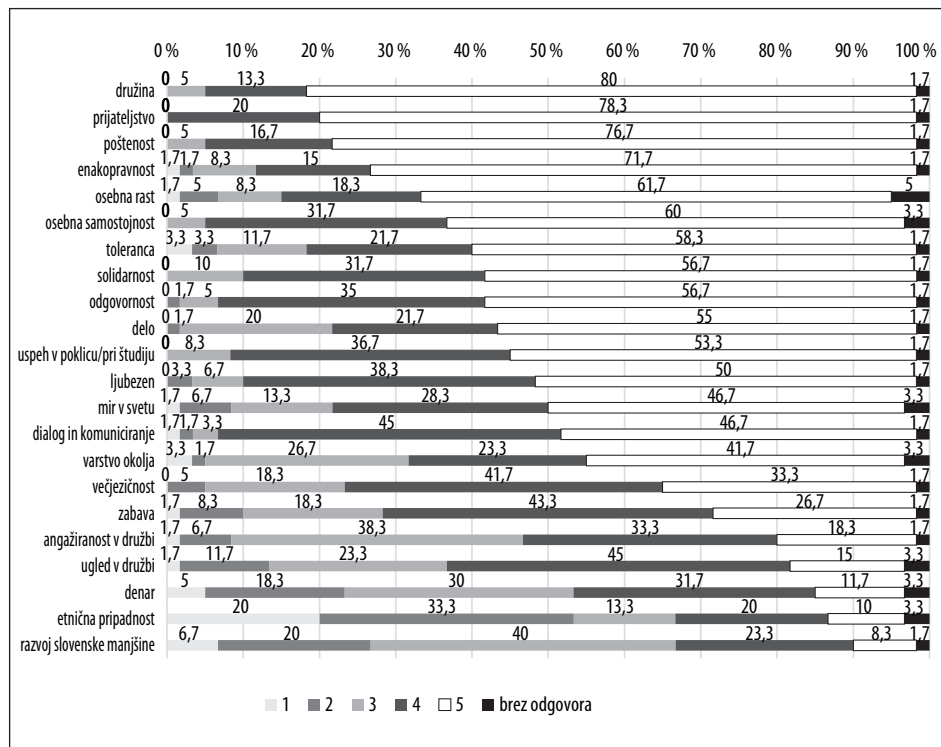
Mladi, ki so sodelovali v anketi na Hrvaškem, so med pet najpomembnejših vrednot uvrstili: družino, prijateljstvo, poštenost, enakopravnost in osebno rast. Kot najmanj pomembne pa so ocenili naslednje vrednote: etnična pripadnost, razvoj slovenske manjšine, denar, angažiranost v družbi in ugled v družbi.

Čeprav je povezovanje znotraj etničnih skupnosti in razvrščanje posameznikov glede na njihovo etnično pripadnost ena izmed razsežnosti družbenega življenja (Komac et al. 2007, 163), pa izsledki raziskave kažejo, da etnična pripadnost v percepcijah mladih kot vrednota ne zaseda visokega mesta. Tako je H8 (zaposlena, 31 let) na vprašanje o tem, kaj povezuje s pojmom »narodne pripadnosti«, odgovorila: *»Narodna pripadnost mi ni pomembna. Predvsem pa mi je pomembno, da je človek dober. Vseeno mi je, katere narodne pripadnosti je oseba, bolj pomembne so*

mi druge vrednote, ki jih ima, in če tudi on, normalno, upošteva tudi mene in okolje, v katerem živim.«

Graf 8: Ocene anketirancev glede pomembnosti nekaterih vrednot (N = 60)

(1 – najmanj pomembna, 5 – najpomembnejša)

Vir: Raziskava »Mladi v slovenskem zamejstvu«.

To, kako se del mladih, ki imajo slovenske prednike, pravzaprav malo zanima za svojo zgodovino, ilustrira izjava anketiranke H2 (študentka, 21 let): »Nekdo z mamine strani družine je bil iz Slovenije. Ne vem natančno, ker nikoli nismo o tem govorili. Nisem prepričana, ali s strani stare mame ali s strani starega očeta.«

Nižja uvrstitev etnične pripadnosti na lestvici različnih vrednot lahko pomeni to, da je anketiranci ne percipirajo kot ključno razločevalno kategorijo – v odnosu do drugih – v svojem vsakdanjem življenju. Vprašanje je, ali se nižje vrednotenje etnične pripadnosti in pa zlasti

dojemanje razvoja slovenske manjšine kot manj pomembne vrednote odraža tudi v nizkem interesu mladih za vključevanje v slovenska društva na Hrvaškem.

Zaključna razmišljanja

Hrvaški popisni podatki od leta 1953 naprej kažejo na številčno zmanjševanje prebivalcev, ki se opredeljujejo kot Slovenci, in prebivalcev, ki za svoj materni jezik navajajo slovenščino. Predvsem pa kažejo majhno število mladih znotraj slovenske skupnosti na Hrvaškem, saj se je ob zadnjem popisu leta 2011 za Slovence opredelilo 539 prebivalcev, starih od 15 do 29 let. Ne glede na to, da naj bi z izvedeno anketo zajeli približno 11 % mladih znotraj slovenske skupnosti na Hrvaškem, pa vzorec v raziskavi »Mladi v slovenskem zamejstvu« ni reprezentativen, kar pomeni, da na podlagi izsledkov te raziskave ni mogoče oblikovati trdnih zaključkov o značilnostih mladih pripadnikov slovenske skupnosti na Hrvaškem. Vsekakor pa izvedena anketa in intervjuji z mladimi ob upoštevanju terenskih izkušenj in izsledkov že opravljenih raziskav omogočajo vpogled v položaj in potrebe pripadnikov slovenske manjšine na Hrvaškem.

Izobrazba in izbrane socialno-ekonomske značilnosti mladih, vključenih v raziskavo »Mladi v slovenskem zamejstvu«, so v nekaterih vidikih skladni z značilnostmi mladih na Hrvaškem, kot jih je mogoče razbrati iz podobnih opravljenih raziskav in popisnih podatkov. Tako se je tudi za mlade, vključene v našo raziskavo, pokazalo, da v visokem deležu živijo s starši in se predvsem zaradi finančnih oziroma praktičnih razlogov in daljše vključenosti v izobraževalni proces dokaj pozno stanovanjsko osamosvajajo. Vzorec mladih tudi potrjuje ugotovitve o visoki izobrazbeni strukturi slovenske skupnosti na Hrvaškem v primerjavi z drugim prebivalstvom Hrvaške in višjo izobrazbeno strukturo moških kot žensk. Višja izobrazbena struktura mladih pripadnikov slovenske skupnosti je na eni strani posledica tega, da imajo že njihovi starši visoko izobrazbo (pogosto se kaže, da višje izobraženi pripadniki manjšinskih skupnosti v večjem deležu prenašajo etnične kazalnike in na nek način tudi etnično pripadnost na potomce), da v velikem deležu živijo v županijah, ki statistično

izkazujejo nižjo stopnjo tveganja revščine, in da lahko izkoristijo možnost nadaljevanja izobraževanja (in pridobitve štipendije) tudi v Sloveniji.

Skladnost med ugotovitvami raziskave »Mladi v slovenskem zamejstvu« in drugimi izvedenimi empiričnimi raziskavami med mladimi na Hrvaškem najdemo še pri proučevanju hierarhije vrednot mladih. Mladi so večji pomen pripisali vrednotam, kot so družina, prijateljstvo, poštenost in osebno samostojnost, najmanj pa se jim zdijo pomembne vrednote, kot na primer etnična pripadnost, razvoj slovenske manjšine, denar in angažiranost v družbi. Iz njihovih odgovorov je razvidno, da bolj postavljajo v ospredje ukvarjanje s samim seboj kot pa delovanje za skupnost, družbo.

V primerjavi z ostalimi zamejstvi ima v naši raziskavi dokaj visok delež mladih na Hrvaškem dvojno (hrvaško in slovensko) državljanstvo, kar je verjetno posledica močne tradicije prehajanja slovensko-hrvaške meje. Velja dodati, da se struktura vzorca mladih glede na narodno pripadnost v veliki meri sklada s strukturo vzorca glede na državljanstvo, ki ga imajo. Obmejni prebivalci so za uresničevanje določenih potreb (zaposlitve – dnevne delovne migracije, izobraževanje, nakupovanje itd.) v preteklosti in po osamosvojitvi obeh držav pogosto prehajali mejo, pri čemer jim je dvojno državljanstvo v marsičem olajšalo birokratske postopke. Poleg tega ima slovensko državljanstvo na Hrvaškem tudi med mladimi še vedno določeno ekonomsko vrednost. V primeru, da na Hrvaškem po končanem izobraževanju ne uspejo pridobiti zaposlitve, lahko delo lažje iščejo v Sloveniji. Pred vstopom Hrvaške v EU je slovenski potni list pomenil tudi lažje potovanje v tujino, saj v nekaterih primerih ni bilo treba pridobiti vizuma.

Manjše odstopanje od izsledkov podobnih raziskav, opravljenih na Hrvaškem, je pokazal vzorec anketiranih v raziskavi »Mladi v slovenskem zamejstvu« pri ugotavljanju stopnje religioznosti. Med anketiranci v pričujoči raziskavi jih je manjši delež navedel, da so verniki, ki obiskujejo verske obrede, kot so na primer pokazali izsledki podobnih empiričnih raziskav med mladimi na Hrvaškem.

Razlike so se pokazale še glede stališč o politični orientaciji; če so se anketiranci v raziskavi »Mladi v slovenskem zamejstvu« v večjem deležu opredelili za levosredinsko politično opcijo, so se mladi na Hrvaškem v

drugih podobnih raziskavah v večjem deležu opredelili za desnosredinsko politično opcijo.

Precej večje razlike pa so se pokazale v stališčih mladih do mobilnosti. Medtem ko so anketiranci v raziskavi »Mladi v slovenskem zamejstvu« v veliki večini izkazali pripravljenost za preselitev v tujino, pa izsledki druge raziskave med mladimi na Hrvaškem izkazujejo ravno nasprotno. Morda je večja pripravljenost za selitev posledica življenja v obmejnem območju oziroma v etnično mešanih družinah, zaradi česar so ti mladi bolj odprti za življenje v sosednji ali kaki drugi državi ali v kakšnem drugem kraju na Hrvaškem.

Mlade smo tudi vprašali, kako bi ocenili svoje življenje, možnosti, ki jih imajo v primerjavi z življenjem in možnostmi, ki so jih imeli njihovi starši. Glede ocene, komu je lažje oziroma težje, so bila mnenja mladih deljena. Zaradi splošnega razvoja družbe je H3 (študent, 23 let) odgovoril:

Mislim, da zdaj imamo boljše pogoje. Oni niso imeli računalnikov, da bi lahko dobili vsako informacijo kadar koli na mobilnem telefonu. Ni bilo takih materialnih pogojev. Ko so študirali, niso imeli take nove stavbe, kot jo zdaj imamo v Zagrebu. Mislim, da ni bilo slabše. Tedaj je bilo boljše za druge stvari. Življenje je bilo bistveno boljše, družbeno življenje je bilo boljše, splošna kulturna raven je bila večja ... ampak to vem samo po zgodbah.

Podobno mnenje, da so danes boljši življenjski pogoji, je izrazil še H5 (dijak, 16 let):

»Ja, jaz mislim, po moje je boljše, no. Ja, boljše, boljše življenje, več tehnologije ...«

Tudi H1 (študentka, 21 let) je menila, da je njej lažje:

*[...] Takrat, ko smo živeli na vasi, je vedno obstajala neka-
kšna zaprtost. Fakulteta ni bila tako pomembna. Tedaj
so bili drugi časi. Tedaj si lahko brez končane fakultete
delal. Danes pa tega ne moreš. In vsi so bili zelo skeptični,
ko sem rekla, da hočem študirati, ker niso vedeli, kako
bo to funkcioniralo. Fakulteta jim ni predstavljala nekaj*

pomembnega, ker so lahko delali tudi brez nje. [...] Nje (mame intervjuvanke, op. a.) starša nista tako podpirala. Končala je srednjo šolo in je takoj dobila delo. Rekla je, da nje ni imel kdo usmerjati, da mene ima in da naj izpolnim svoje sanje. Velikokrat je rekla, da želi, da bi meni bilo boljše kot njej.

Drugačno mnenje je imela intervjuvanka H7 (dijakinja, 19 let), ki je menila, da je mladim zdaj težje: »Mislim, da je nam ful težje. Zato ker oni so imeli lažjo šolo, pa tudi lažje je bilo priti, če si hotel iti na faks, mislim na fakulteto. Ker zdaj veliko dijakov bi radi naprej študirali in bolj težko je ...«

Mladi ocenjujejo, da jim je v življenju zlasti zaradi tehnološkega razvoja in dviga življenjskega standarda v marsičem lažje, kot je bilo njihovim staršem, hkrati pa ugotavljajo, da so jim splošne družbenoekonomske razmere manj naklonjene.

Na Hrvaškem je javnost še vedno obremenjena s preteklostjo in tudi politiki so še obremenjeni z nerazčiščenimi dogodki v obdobju druge svetovne vojne in vojne na Hrvaškem, ki je trajala od leta 1991 do leta 1995. Ne glede na urejeno ustavnopravno varstvo narodnih manjšin obstaja v percepcijah mnogih Hrvatov distanca do drugih narodnih skupnosti, tudi do pripadnikov slovenske skupnosti. Takšno vzdušje zagotovo prispeva k temu, da marsikateri pripadnik narodne manjšine javno ne opredeljuje in izkazuje svoje manjšinske narodne pripadnosti in se raje opredeljuje kot Hrvat.

Literatura in viri

- Appadurai, A., 1993. Number in the Colonial Imagination. V: C. A. Breckenridge in P. van der Veer (ur.), *Orientalism and the Postcolonial Predicament*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 314–339.
- Bakoš - Kocijan, J., 2015. 4. slovensko-hrvatsko hodočašće na Ptujsku Goru. Dostopno na: <http://biskupija-varazdinska.hr/vijesti/4-slovensko-hrvatsko-hodocasce-na-ptujsku-goru/1284> (15. maj 2017).
- Bilić, N. in Jukić, M., 2014. Nezaposlenost mladih - ekonomski, politički i socijalni problem s dalekosežnim posljedicama za cjelokupno društvo, *Pravni vjesnik* 30, 2, 485–505.
- Brezovnik, B., 2011. Slovenci v zamejstvu in Rimskokatoliška cerkev. Celjska Mohorjeva družba, Društvo Mohorjeva družba, Celje.
- Dnevni.hr, 2016. Ministar Šustar: Dobro je da mladi žele ići van, ali nek' se vrate. online, 4. 4. 2016. Dostopno na: <http://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/ministar-sustar-dobro-je-da-mladi-zele-ici-van-ali-nek-se-vrate---432260.html> (7. april 2016).
- Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2011. Stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama, popis 2011. Dostopno na: http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_04/h01_01_04_RH.html (17. junij 2016).
- Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2013. Popis 2011 – Jer zemlji čine ljudi. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Stanovništvo prema državljanstvu, narodnosti, vjeri i materinskom jeziku. 1469. Statistička izvješća. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb.
- Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2016. Popis 2011 – Jer zemlji čine ljudi. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Stanovništvo prema obrazovnim obilježjima. 1582. Statistička izvješća. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb.
- Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2017. Stanovništvo prema narodnosti i starosti, po županijama, popis 2011, dokumentacija INV.
- GeoSTAT, 2016. Geostat RH prostorna i statistička povezanost. Dostopno na: <https://geostat.dzs.hr/> (24. september 2016).
- Gerovo, Gorski Kotar, 2016. Dostopno na: http://www.gorski-kotar.eu/gerovo_gorski_kotar.php (15. maj 2017).

- GPPNet, 2016a. Ustav Republike Hrvatske. Dostopno na: <http://gpp.pravo.unizg.hr/propisi/urh/urh.htm> (15. september 2016).
- GPPNet, 2016b. Ustavni zakon o izmjenama i dopunama ustava republike Hrvatske. Dostopno na: <http://gpp.pravo.unizg.hr/propisi/urh/urh135-97.htm> (15. september 2016).
- Hoblaj, A., Lončarić - Jelačić, N. in Razum, R., 2005. Crkva i odgoj u Hrvatskoj. Istraživanje za europsku komparativnu studiju. *Bogoslovna smotra* 75, 1, 289–313.
- Holjevac, M., 2016. Neumoljive brojke: Nastave li Hrvati iseljavati istim tempom, do polovice stoljeća u zemlji neće biti ni jednog stanovnika! *Dnevno.hr online*, 21. marca 2016. Dostopno na: <http://www.dnevno.hr/vijesti/hrvatska/neumoljive-brojke-nastave-li-hrvati-iseljavati-istim-tempom-polovice-stoljeca-u-zemlji-neece-biti-ni-jednog-stanovnika-906085> (25. maj 2016).
- HRT, 2015. Je li vrijeme da vjeronauk izađe iz škole i vrati se u crkvu? *Naslovnica online*, 20. september 2015. Dostopno na: <http://www.hrt.hr/299581/vijesti/je-li-vrijeme-da-vjeronauk-izae-iz-skole-i-vrati-se-u-crkvu> (7. april 2016).
- Ilišin, V., 1999. *Mladi na margini društva i politike*. Alinea, Zagreb.
- Ilišin, V., 2005a. Politička participacija mladih i politika prema mladima: Hrvatska u europskom kontekstu, *Politička misao* 40, 3, 37–57.
- Ilišin, V., 2005b. Političke vrijednosti, stavovi i participacija mladih: kontinuitet i promjene. V: V. Ilišin (ur.), *Mladi Hrvatske i europska integracija*. Institut za društvena istraživanja, Zagreb, 65–139.
- Ilišin, V., 2011. Vrijednosti mladih u Hrvatskoj, *Politička misao* 48, 3, 82–122.
- Ilišin, V., Bouillet, D., Gvozdanović, A. in Potočnik, D., 2013. *Mladi u vremenu krize*. Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Friedrich Ebert Stiftung, Zagreb.
- Ilišin, V. in Spajić Vrkaš, V., 2015. *Potrebe, problemi i potencijali mladih u Hrvatskoj. Istraživački izvještaj*. Dostopno na: <http://www.mspm.hr/User-DocsImages//AA1//Potrebe,%20problemi%20i%20potencijali%20mladih%20u%20Hrvatskoj%20-%20zavr%C5%A1ni%20izvje%C5%A1taj%20istra%C5%BEivanja.pdf> (23. oktober 2016).
- ISZD 2016. Obrazovna struktura hrvatskih općina i gradova. Dostopno na:

- <http://iszd.hr/2014/01/obrazovna-struktura-hrvatskih-opcina-i-gradova/?lang=hr> (20. maj 2016).
- Javni sklad Republike Slovenije za razvoj kadrov in štipendije, 2017. Letno poročilo 2016. Dostopno na: <http://www.sklad-kadri.si/si/info/o-skladu/informacije-javnega-znacaja/letno-porocilo/> (1. september 2017).
- Jurčić - Čargo, D., 1999. Slovenci na Hrvatskoj gimnaziji u Pazinu od 1899 do 1918. V: J. Šiklič (ur.), *Hrvatska gimnazija u Pazinu*. Pazin: Gimnazija i strukovna škola Jurja Dobrile, 367–382.
- Kertzer, D. I. in Arel, D., 2002. *Census and Identity. The Politics of Race, Ethnicity and Language in National Censuses*. Cambridge University Press, Cambridge, New York.
- Knutsen, O., 1998. Expert Judgements of the Left-Right Location of Political Parties: A Comparative Longitudinal Study, *West European Politics*, 21 (2), 63–94.
- Kolar, B., 1995. Delo slovenskih duhovnikov med Slovenci v Zagrebu med obema vojnama. V: V. Kržišnik - Bukić (ur.), *Slovenci v Hrvaški*, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 115–131.
- Komac, M., Medvešek, M. in Roter, P., 2007. *Pa mi vi povejte, kaj sem!!!!?: študija o etnični raznolikosti v Mestni občini Ljubljana*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Kržišnik - Bukić, V., 1995. Okvirni pogled poteka, vzrokov in pomena izseljevanja Slovencev na Hrvaško. *Treatises and documents/Razprave in gradivo*, 29/30, 85–93.
- Kržišnik - Bukić, V., 1997. *Narodnostna sestava prebivalstva v obmejnem prostoru med Slovenijo in Hrvaško: statistični kazalci narodnostnega (samo)opredeljevanja in maternega jezika po popisu prebivalstva iz leta 1991 s posebnim poudarkom na Slovencih in Hrvatih*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Kržišnik - Bukić, V. (ur.), 1999. *Slovensko-hrvaški obmejni prostor: življenje ob meji: predstavitev rezultatov terenske raziskave*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Kržišnik - Bukić, V., 2006. O Slovencih in slovenstvu na Hrvaškem od nekdaj do danes. V: K. Munda Hirnök in M. Ravnik (ur.), *Slovenci na Hrvaškem*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, 15–87.
- Kržišnik - Bukić, V., 2016. Sodobno slovensko narodotvorje in primer

- slovenskega manjšinskega konteksta na Hrvaškem. V: D. Grafenauer in K. Munda Hirnök (ur.), *Raznolikost v raziskovanju etničnosti: izbrani pogledi*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 142–166.
- Kluckhohn, C., 1962. Values and Value Orientation in the Theory of Action. V: Parsons, T., Shills, E., *Toward a General Theory of Action*, Harper and Rowe, New York, 391–436.
- Lavrič, M., Flere, S., Tavčar Krajnc, M., Klanjšek, R., Musil, B., Naterer, A., Kirbiš, A., Divjak, M., Lešek, P., 2011. *Mladina 2010: družbeni profil mladih v Sloveniji*. Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino, Ljubljana; Aristej, Maribor.
- Lilek, M., 2015. Sve manje hrvatskih učenika na vjeronauku u školama. Najmanje ih ide u Istri i Zagrebu, a najviše u Dalmaciji..., *Jutarnji list*, 8. 10. 2015. Dostopno na: <http://www.jutarnji.hr/life/sve-manje-hrvatskih-ucenika-na-vjeronauku-u-skolama-najmanje-ih-ide-u-istri-i-zagrebu-a-najvise-u-dalmaciji.../173770/>.
- Medvešek, M. in Novak Lukanovič, S., 2015. *Promocija učenja slovenskega jezika v Varaždinski županiji: zaključno poročilo projekta*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Mesarić Žabčić, R., 2007. Temeljne značajke iseljavanja hrvatskog stanovništva s posebnim naglaskom na iseljavanje u proteklih petnaestak godina. *Dve domovini*. 26, 97–115.
- Mežnarić, S., 1995. Slovenci u Hrvatskoj: podaci i model jednog (sociologijskog) istraživanja. V: V. Kržišnik - Bukić (ur.), *Slovenci v Hrvaški*, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 195–228.
- MMH 2017. Mreža mladih Hrvatske. Dostopno na: <http://www.mmh.hr/hr> (13. februar 2017).
- MNZ 2016. Dvojno državljanstvo. Ministrstvo za notranje zadeve. Dostopno na: http://www.mnz.gov.si/si/mnz_zasvas/tujci_vsloveniji/drzavljanstvo/dvojno_drzavljanstvo/ (19. oktober 2016).
- MDOMSP 2017. Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku. Dostopno na: <http://www.mspm.hr/ministarstvo-9/MZOS> 2016. Vodič kroz sustav obrazovanja u Republici Hrvatskoj. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske. Dostopno na: public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2194 (10. oktober 2016).
- Nacional.hr, 2015. Crkva u predizbornoj kampanji HDZ-a: U kninskoj crkvi

- aplauzi HDZ-u i Thompsonu, a zvižduci Josipu Leky, 11. avgust 2015. Dostopno na: <http://www.nacional.hr/crkva-u-predizbornoj-kampanji-hdz-a-u-kninskoj-crkvi-aplauzi-hdz-u-i-thompsonu-a-zvizduci-josipu-leki/> (7. april 2016).
- Nastavni planovi i programi za osnovnu školu, 2016. Narodne novine, 102/2006.
- Obiteljski zakon, 2015. Narodne novine 103/2015. Dostopno na: <http://www.zakon.hr/z/88/obiteljski-zakon>.
- Pajnič, K., 2006. *Struktura in položaj Slovencev na Hrvaškem*, magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Popec, T., 2006. Zajedno k majci Milosti. Dostopno na: http://katolicki-tjednik.com/vijest.asp?n_UID=989 (15. maj 2017).
- Protner, E., 2003. Slovenci in Višja pedagoška šola v Zagrebu. V: F. Potrebica (ur.), *Školstvo u XX. stoljeću: radovi predstavljeni na Stručno-znanstvenom skupu s međunarodnim sudjelovanjem*, Zagreb, 25.-27. listopada 2001 godine povodom 100. obljetnice HRvatskoj školskog muzeja. Zagreb: Hrvatski školski muzej, 267–285.
- Ravlić, S., 2014. Dvojno državljanstvo u Europskoj uniji: izvori, tipovi, nacionalne politike. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 64, 535–560.
- Resolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije 1996, Uradni list RS 35-2280/1996.
- Riman, B., 2010. *Slovenci v Gorskem Kotarju, Kvarnerju in Istri od leta 1918 do 1991*. doktorska disertacija. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana.
- Riman, B., 2014. Slovenska zajednica u Rijeci od 1945. do 1991. godine. *Časopis za suvremenu povijest* 3, 535–554.
- Rokeach, M., 1979. *Understanding human values: individual and societal*. The Free Press, New York; C. Macmillan, cop., London.
- Rosas, J. C. in Ferreira, A. R. (ur.), 2013. *Left and Right: The Great Dichotomy Revisited*. Cambridge Scholars Publishing.
- Schwartz, S. H., 2003. A proposal for measuring value orientations across nations. *Questionnaire Package of the European Social Survey*, Chapter 7, 259–290. Dostopno na: https://www.europeansocialsurvey.org/docs/methodology/core_ess_questionnaire/ESS_core_questionnaire_human_values.pdf.
- Schwartz, S. H., 2012. An Overview of the Schwartz Theory of Basic VALUES.

- Online Readings in Psychology and Culture, 2(1). Dostopno na: <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1116>.
- Situation of young people in the EU. 2015. European Commission. Brussels, 15. 9. 2015. SWD(2015) 169 final; COM(2015) 429 final (http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:d4b27e70-5b8a-11e5-afbf-01aa75ed71a1.0001.05/DOC_3&format=PDF).
- Srednja, 2015. Slovenija po prvi put Zemlja partner 11. Sajma stipendija i visokog obrazovanja. *Srednja.hr*. Dostopno na: <http://studentski.hr/studenti/financije/slovenija-po-prvi-puta-zemlja-partner-11-sajma-stipendija-i-visokog-obrazovanja> (6. januar 2017).
- Srednja, 2016. Studij u Sloveniji: Kako studirati na Sveučilišt u Ljubljani? *Srednja.hr*. Dostopno na: <http://www.srednja.hr/Studenti/Vijesti/Studij-u-Sloveniji-Kako-studirati-na-Sveucilistu-u-Ljubljani> (6. januar 2017).
- Soudil, E. 2017. 20 posto mladih u Hrvatskoj je bez perspektive: Niti rade niti se školuje, *Glas Slavonije*, 9. 2. Dostopno na: <http://www.glas-slavonije.hr/324667/1/20-posto-mladih-u-Hrvatskoj-je-bez-perspektive-Niti-rade-niti-se-skoluju> (13. februar 2017).
- SURS, 2016. Meddržavne selitve po državljanstvu, državah prejšnjega, prihodnjega prebivališča in spolu, Slovenija. Dostopno na: http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=05N1010S&ti=&path=../Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/40_selitve/05_05N10_meddrzavne/&lang=2 (27. oktober 2016).
- Szabo, A., 1995. Socijalna struktura Slovenaca u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji između 1880. i 1910. godine. V: V. Kržišnik - Bukić (ur.), *Slovinci v Hrvaški*, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 85–105.
- Šimić Šašić, S., Klarin, M. in Proroković, A., 2011. Socioekonomske prilike obitelji i kvaliteta obiteljske interakcije kao prediktori školskog uspjega srednjoškolaca u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Makedoniji. *Ljetopis socijanog rada* 18(1), 31–62.
- Škiljan, F., 2011. Pisanje slovenskog časopisa Odmev 1932. i 1933. *Studia lexicographica* 4, 1(6), 139–162.
- Škiljan, F., 2015. *Slovinci u Varaždinu i Varaždinskoj županiji*. Slovensko kulturno društvo Nagelj, Varaždin.
- Škiljan, F., 2016. *Slovinci u Krapinsko-zagorskoj županiji*. Slovensko kulturno društvo Nagelj, Varaždin.

- Štalekar, V., 2010. Dinamika obitelji i prvi teorijski koncepti, *Medicina Fluminensis* 46, 3, 242–246.
- Tomičić, L., 2015. Mladi glasaju »protiv« vlasti brez obzira tko je predstavljao, 25. januar 2015, *novilist.hr*. Dostopno na: http://www.novilist.hr/Vijesti/Hrvatska/Mladi-glasaju-protiv-vlasti-bez-obzira-tko-je-predstavljao?meta_refresh=true (12. julij 2016).
- Turčin, K., 2013. Svaki drugi mladi Hrvat živi s roditeljima. ,S mamomi tatom je lagodnije i jeftinije'. *Jutranji list online* 23. september 2013. Dostopno na: <http://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/svaki-drugi-mladi-hrvat-zivi-s-roditeljima-s-mamomi-tatom-je-lagodnije-i-jeftinije/1071407/> (16. junij 2016).
- Ustav Republike Hrvatske, 1990. Narodne novine 56/1990, 135/1997, 8/1998, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010, 05/2014.
- Ustavni zakon o pravicah narodnih manjšin (Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina), 2002. Narodne novine, št. 155/2002, 47/2010, 80/2010.
- V. L., 2015. Sve više mladih ide na misu, a 45 % moli svaki dan. Raste religioznost mladih u Hrvatskoj. *Večernji list online*, 10. december 2015. Dostopno na: <http://www.vecernji.hr/hrvatska/sve-vise-mladih-ide-na-misu-a-45-moli-svaki-dan-1043713> (15. maj 2016).
- Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja, 2006. Uradni list RS 43/2006 in 76/2010.
- Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica, 2002. Narodne novine, 83/2002, 73/2013.
- Zakon o ratifikaciji Sporazuma o sodelovanju v kulturi in izobraževanju med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške, 1994. Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 15/1994.

Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu: primerjava med zamejstvi in sklepanje

Vera Kržišnik - Bukić

Med štirimi velikimi vsebinskimi sklopi, ki smo jih skonstruirali kot raziskovalno-spoznavni instrumentarij ob projektu *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi*, se je prvi oziroma začetni sklop nanašal na njihov splošni položaj. Tematiko splošnega položaja mladih v slovenskih zamejstvih smo raziskovali in analizirali z naslednjih zornih kotov: sodobne demografske značilnosti slovenskih narodnih manjšin nasploh in znotraj njih posebej mladih, družinske in bivanjske razmere ter državljski status, izobraževanje mladih in njihovih staršev, trenutni status mladih, zaposlitvene možnosti in mobilnostna pripravljenost, verski in politični nazor mladih ter vrednostne opredelitve in orientacije. V tem sklepnem delu se namenjamo podati primerjalni pregled, ki naj strnjeno predstavi stične značilnosti mladih in razlikovalne točke med mladimi po slovenskih zamejstvih z vsakega izmed teh zornih kotov.

Sodobne demografske značilnosti slovenskih manjšin nasploh in posebej mladih

Znotraj pojmovne sintagme demografske značilnosti je raziskava poskušala obravnavati zlasti tri prepletajoče se komponente: delež mladih v manjšinski populaciji, približno številčnost mladih, geografsko-teritorialno umestitev manjšincev in mladih manjšincev po slovenskih zamejstvih.

Delež mladih v slovenskem zamejstvu

Empirično je preverjeno, da je Evropa demografsko starajoči se kontinent. Slovenija je imela še leta 2010 na 100 mladih 87 starejših od 65 let (Lavrič 2011, 76–77). Že danes je teh starejših več kot mladih, medtem ko kaže kronološka statistika samo znotraj strukture mladih v Sloveniji naslednjo sliko: leta 1981 je bilo mladih četrtnina, leta 2008 slaba petina, v letu 2060 pa naj bi bil njihov delež le slaba desetina celotnega prebivalstva.⁹⁸ Italija pa je v tem pogledu sploh rekorderka, saj je imela leta 2008 najnižji delež mladih med državami članicami EU.

Ta ocena velja po evropskih državah v še večji meri za narodnostne manjšine. Za vsa štiri slovenska zamejstva je ugotovljeno, ne le s tem projektom, temveč tudi na osnovi podatkov statističnih uradov sosednjih držav in neodvisnih raziskovalnih spoznanj drugih raziskovalcev, ki so objavljena, da je splošni delež mladih v vseh štirih sosednjih državah, skupaj z območjem Slovenije (Lavrič 2011, 75),⁹⁹ v stalnem upadanju. Kot je v predhodnih središčnih prispevkih že bilo predstavljeno, »ni razloga«, da se ta trend ne bi nanašal tudi na slovenske manjšinske populacije v sosednjih državah. V skladu tudi z drugimi raziskavami, ki smo jih opravljali, lahko pritrdimo, da gre za splošen trend po prav vseh zamejstvih, ali z drugimi besedami, mladi so manjšina znotraj vsake izmed štirih slovenskih manjšin, ki se s potekom časa sorazmerno krči. Tukajšnja raziskava je dokazala trend krčenja pojava slovenskega narodnega manjšinstva zlasti na Hrvaškem in na Madžarskem, kjer kljub nekaterim spodbudam slovenstva med mladimi – v smislu narodnostne pripadnosti kot močne kolektivne zavesti – skorajda ni. Slovenstvo je omejeno na predvsem starejšo generacijo, medtem ko med mladimi narodna pripadnost ni ocenjena kot pomembnejša vrednota in se delež mladih še hitreje zmanjšuje, kot se ti dve slovenski manjšini sami. Kot bo kasneje razvidno iz predstavitve drugih, komplementarnih projektnih spoznanj, pa je zmanjševanje

98 SURS, 2009. Mladi v Sloveniji. Statistični urad Republike Slovenije, 2009. Dostopno na: www.stat.si/doc/pub/mladi2009-SLO.pdf (11. november 2016).

99 Število mladih je v dvajsetih letih, med letoma 1990 in 2010, padlo za več kot 63.000 oseb, po projekciji stalnega postopnega zmanjševanja števila mladih naj bi jih bilo leta 2060 v Sloveniji nekaj manj kot 255.000.

deleža in števila mladih v slovenskem zamejstvu odvisno še od mnogih drugih dejavnikov in ne le od samega siceršnjega demografskega krčenja slovenskih manjšin. Drugačna je situacija v slovenskem zamejstvu v Italiji (v nadaljevanju SZI) in slovenskem zamejstvu v Avstriji (v nadaljevanju SZA), kjer so opazna neredka lastna prizadevanja mladih v smeri krepitev položaja slovenskega jezika in slovenstva sploh v večinski družbi. Prav izjemen tak primer je intervjuvanec I6 (dijak, 17 let) iz Gorice. V svojem narodnostnem zanosu se sklicuje na Prešerna, ki je poudarjal izobrazbo, da bi bili Slovenci enaki drugim narodom, saj »po mojem je prav to pomembno v zamejstvu«, zato je tudi sam zelo aktiven po slovenskih društvih. Slovenstvu so danes ponekod na avstrijskem Koroškem in Štajerskem naklonjeni tudi pripadniki večinskega naroda, vsekakor pa je po vseh slovenskih zamejstvih sedaj, v enaindvajsetem stoletju, zavladala ugodnejša širša družbena klima, kot so je bili Slovenci v zamejstvih deležni kdaj koli v preteklosti.

Številčnost mladih

Pri obravnavi manjšine je sedanje število mladih praktično nedoločljiva družbena spremenljivka. V Italiji že štiri desetletja ni več popisov prebivalstva, ob katerih bi se spraševalo po jezikovni in narodnostni pripadnosti italijanskih državljanov. V Avstriji je sicer leta 2001 bil državni popis, ki je registriral 13.109 slovensko govorečih na Koroškem, kar je manj kot ob popisu leta 1991, in 2.092 na Štajerskem (od tega skoraj pol v Gradcu), kar je več kot ob popisu pred desetletjem, razmeroma veliko še na Dunaju. Toda tamkajšnji slovenski raziskovalci so ocenili, da zadnji popis ni bil realen in da je slovenskega življa v Avstriji znatno več. O tem, da je mladih v Avstriji res precej več, kot bi se dalo zaključiti po deležu mladih znotraj omenjenega skupnega števila za to slovensko zamejstvo, pričajo številni dokazi o mladih na različnih področjih družbenega življenja v Avstriji, kot bo podrobneje prikazano v vzporednih monografskih zvezkih. Med vsemi slovenskimi zamejstvi so Slovenci daleč najštevilčnejši v Italiji in posledično je tam razmeroma največ tudi mladih slovenskih zamejcev, a se o sami številčnosti slovenske manjšine v Italiji in o številčnosti mladih

kot manjšine znotraj te manjšine med tamkajšnjimi Slovenci ne razpravlja. Če je meriti po kriteriju popisov prebivalstva in terenskih raziskovalnih izkušnjah, je mladih kot Slovencev najmanj na Madžarskem, le nekaj sto.¹⁰⁰ V slovenskem zamejstvu na Hrvaškem (v nadaljevanju SZH) jih je dvakrat do trikrat več kot v madžarskem, če seveda po vseh slovenskih zamejstvih pogojno pustimo ob strani kompleksnost narodnostne pripadnosti, ki je, sociološko gledano, vse bolj slojevita in kot taka v vsebinskem pogledu sama negira smisel številčnosti. Vendar tudi nekateri raziskovalci slovenske manjšine na Hrvaškem še nadalje razmišljajo o pomenu številčnosti kot o nekem definitivnem dejstvu, ki torej je ali bo. Zanimivo je razmišljanje geografije, ki številčnost Slovencev na Hrvaškem v prihodnosti povezuje le »s številom priseljenih iz Slovenije«, z odvisnostjo »torej od mešanih zakonov«, pri čemer za ohranjanje slovenstva na Hrvaškem izpostavlja pomen mladih: »Pozitivni koraki so lahko storjeni že s priznavanjem mladih, ki imajo slovenske korenine. Tako se lahko približajo slovenstvu navkljub prevladujočim hrvaškim vplivom«. (Pajnič 2006, 92)¹⁰¹

Številčnosti mladih se lahko še najbolj verodostojno približujemo zlasti prek mehanizma šolskega sistema, kjer je, kot v Italiji oziroma Deželi Furlaniji - Julijski krajini ali v Avstriji oziroma v zvezni deželi Koroški, organizirano dvojezično šolstvo. O dejanski kakovosti tega šolstva bo več govora v publikaciji o jeziku, čeprav izrazito fokusirane raziskave o tem vprašanju, torej o vplivu dvojezičnosti na kakovost izobraževanja,

100 Prevzemanje ocen, ki navajajo natančne številke, iz več razlogov ni primerno. A medčasovne popisne primerjave le omogočajo določen strokovni vpogled. Za Madžarsko prim. Munda Hirnők (2014, 107–117).

101 Kljub (tu) nedvomno metaforični aplikaciji besede »korenine«, »slovenske korenine«, velja zaradi pogoste splošne uporabe te sintagme, včasih prisotne tudi v besedilih, ki naj bi bili strokovne narave, opozoriti na nekritično konotacijo, ki jo ta sintagma vsebuje. Beseda korenine izrazito asociira na obsoletno, namreč biološko (botanika!) razumevanje pojma narod, ki je v sprejetem znanstvenem raziskovalnem pristopu in diskurzu predvsem socialna kategorija. Čeprav strokovna razprava o primernem pojmovnem izrazu v slovenščini, zlasti v zadnjem desetletju, ni sklenjena s povsem ustreznim nadomestnim izrazom, je beseda »ozadje«, sintagma »izvorno ozadje«, dosegla med slovenskimi raziskovalci dokaj visoko pogostnost uporabe, posebej pa se je utrdila pred desetletjem s *Strokovnim posvetom o vključevanju otrok z migrantskim ozadjem v slovenski šolski sistem in okolje ter medkulturni dialog s celotno šolsko populacijo*, ki sta ga organizirala MŠŠ in Zavod RS za šolstvo 16. decembra 2008.

anketno v projektu nismo zasledovali. Delno je prisoten slovenski jezik v dveh osnovnih in dveh srednjih šolah tudi v Porabju na Madžarskem. V zadnjih letih uvajajo slovenščino kot učni predmet v znatnejši meri na Hrvaškem, tako da ga v šolskem letu 2016/2017 poučujejo že na šestnajstih osnovnih in štirih srednjih šolah, ki so vse teritorialno na hrvaški strani slovensko-hrvaškega obmejnega prostora. Čeprav gre na Hrvaškem v zadnjih nekaj letih za opazno splošno poboljševanje pogojev in širitev poučevanja slovenskega jezika, je ta povsod le eden izmed izbirnih učnih predmetov.¹⁰² Šolske dvojezičnosti, kot jo poznamo v Avstriji in Italiji, kjer je slovenščina dejansko vsakodnevno živa in normativno zaščiten, v slovenskem zamejstvu na Madžarskem (v nadaljevanju SZM) in SZH ni. Status šolsko-sistemske slovenščine na Hrvaškem že dolga leta kontinuirano rešuje študijska smer slovenistike in, čeprav s prekinitvami, že celo stoletje močan lektorat slovenskega jezika na zagrebški univerzi, visokošolska slovenščina pa je prisotna še v Zadru – njena uvedba se pripravlja na Reki.

Številčna nedoločljivost mladih v vsakem in v vseh slovenskih zamejstvih je seveda odraz (tudi) preštevilnih dejavnikov, ki vplivajo na njihovo siceršnjo dinamično in vsebinsko bolj premakljivo identitetno pripadnost v primerjavi z odraslimi oziroma starejšimi odraslimi.

Podeželje – mesto

Med osnovnimi demografskimi kazalci ima glede vprašanja slovenske manjšinske narodne pripadnosti pomembno vlogo ruralno-urbana dihotomija. Za vsa štiri zamejstva je v tej raziskavi ugotovljeno, da je doslej ruralni tip naseljenosti ohranjanju manjšinskosti, posebej slovenskega občevalnega jezika, ustrezal bolj kot urbani tip naseljenosti (Haberl - Zemljič 2012). Ni slučajno, da se slovenska narečja vzdržujejo v ruralnih lokalnih okoljih prav vseh slovenskih zamejstev: štiri narečja na

¹⁰² Podrobno o vseh šolah v štirih slovenskih zamejstvih, o slovenskem pouku in pouku slovenščine, o učencih in dijakih, ki se učijo slovenščine v šolah ali obiskujejo dvojezični pouk, ter o zadevnem pedagoškem kadru v vzporednem monografskem zvezku Jezikovni profil mladih v slovenskem zamejstvu.

podeželskem območju južne avstrijske Koroške, več slovenskih narečij v treh slovenskih pokrajinah dežele Furlanije - Julijske krajine v Italiji, porabski slovenski dialekt kot količinsko najbolj zastopana različica slovenskega jezika na Madžarskem, krajevni dialekt v vsaj petih vaseh zahodnega Gorskega Kotarja na Hrvaškem, kjer ta dialekt še dodatno družijo ljudi in konkretne družine z obeh strani meje, zlasti mestece Prezid s hrvaške in vas Babno Polje s slovenske strani meje med državama, kot jo opiše intervjuvanec H5 (dijak, 16 let), zatem v severnem delu istrskega polotoka in še kje ob več kot 670 kilometrov dolgi slovensko-hrvaški meji.

Teritorialno gledano, smo v raziskavi mlade obravnavali po siceršnjih znanih tako ruralnih kot urbanih lokacijah bivanja slovenske narodne manjšine, jih anketirali in intervjuvali, kot je podrobneje razvidno iz karte v predhodnem splošnem uvodu. Povzemimo na kratko te zamejske geografske obrise. Mladi so v SZI prisotni in znatno družbeno aktivni na območjih tržaške, goriške in videmske pokrajine, v vseh teh treh pokrajinah dežele Furlanije - Julijske krajine, ki spadajo v z zakonom zaščitena območja italijansko-slovenske dvojezičnosti, in delno še zunaj njih. V Avstriji govorimo seveda predvsem o že tradicionalnih slovenskih treh dolinah, Podjuna, Rož in Zilja, o Celovcu, na splošno južnem delu avstrijske Koroške, določeni omejeni revitalizaciji tudi mladih kot Slovencev na avstrijskem Štajerskem, zlasti v Gradcu in Radgonskem kotu, ter o močni prisotnosti na Dunaju. Na Madžarskem je slovensko zamejstvo locirano predvsem na relativno majhnem prostoru sedmih vasi in mesta Monošter v Porabju, kjer je tudi še največ mladih, medtem ko naj bi bili drugod maloštevilni (Munda Hirnök, Kozar Mukič in Kovacs 2002). Vendar je imel proces zapuščanja podeželja in selitev v večja mesta za posledico, da sedaj skoraj tretjina vseh Slovencev na Madžarskem (32,8 %) živi zunaj Porabja. SZH je teritorialno najbolj raztegnjeno in razpršeno, mlade kot zamejce najdemo na Reki, v Istri, Gorskem Kotarju, Zagorju in Medžimurju ter vse manj v hrvaškem glavnem mestu Zagreb, nekoč močni slovenski avtohtoni postojanki (Kržišnik - Bukič 1999). Komparativno gledano, so slovenske manjšine – in znotraj njih mladi – teritorialno navzoče tako v mestnih kot v vaških okoljih v vseh štirih zamejstvih.

Globalno vseprisoten trend krčenja ruralnih družbenih okolij in tamkajšnjih življenjskih navad, običajev ter sodoben pospešen ritem

vsakdanjika tudi na podeželju so dejavniki, ki pomembno negativno vplivajo na ohranjanje vitalnosti slovenskega zamejskega manjšinstva. Po drugi strani pa v tem pogledu vzdržujejo določeno ravnotežje omenjena mesta v slovenskem zamejstvu, in to s ponekod še bolj razvejano slovensko institucionalno strukturo kot v preteklosti.

Družinske in bivanjske razmere ter državljanstvo

Izvorno in glavno okolje življenja mladih je družina, katere vloga se v Evropi danes po marsičem močno razlikuje od družine izpred pol stoletja. Še vedno pa je družina primarna čustvena celica odraščanja in zorenja otrok in mladih ter primarna ekonomska skupnost njenih članov. Mladi v slovenskem zamejstvu in v Sloveniji živijo v glavnem v istih ali zelo podobnih tipih družin. Te vse bolj zajemajo samo starše in otroke ter vse manj še stare starše, vse več je enostarševskih družin, med mladimi pa se tudi v zamejstvu poskušajo javno uveljavljati zakoni oziroma družine istospolnih. Medtem ko je za najmlajše starostno obdobje izvorna družina splošno pričakovano okolje, v naslednjem že ni več samoumevna, še manj pa po 25. letu.

Družinske in bivanjske razmere

Tabela 1: Družinske in bivanjske razmere glede na državo anketiranja

	Država anketiranja							
	Avstrija		Hrvaška		Italija		Madžarska	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
s starši	31	51,7	43	71,7	42	70,0	47	78,3
z ženo/možem ali partnerjem	9	15,0	4	6,7	5	8,3	11	18,3
sam	13	21,7	8	13,3	12	20,0	0	0,0
drugo*	7	11,7	5	8,3	1	1,7	2	3,3
Skupaj	60	100,0	60	100,0	60	100,0	60	100,0

OPOMBA: *s sostanovalci (9), od tega 4 z bratom oziroma sestro; v študentskem domu (6).

V vseh štirih zamejstvih je ugotovljena družinska navezanost mladih na starše kot primarno dejstvo, ki se kaže zlasti kot podaljšano bivanje mladih pri starših. Najdlje, v povprečju še pri 30 in več letih, s starši živijo mladi na Hrvaškem in v Italiji. Od 60 anketiranih po slovenskih zamejstvih jih je v vsakem izmed treh zamejstev več kot 70 % navedlo, da trenutno živijo s starši. Le v Avstriji je bil ta odstotek znatno nižji (51,7 %), kar ustreza splošnemu podatku o mladih v Avstriji, kjer se mladi iz izvirne družine odseljujejo pri 25 letih, kar je celo eno leto pod evropskim povprečjem, izmerjenim leta 2015. Razloge za to v evropskih razmerjih nadpovprečno starostno dobo tega odseljevanja anketiranci povzemajo podobno: pomanjkanje zaposlitvenih priložnosti in s tem povezana ekonomska nesamostojnost. Posreden dokaz te razlage je lahko spet Avstrija, kjer ob evropskem povprečju okrog 18 % nezaposlenosti med mladimi povprečna nezaposlenost mladih znaša »le« 11 %, medtem ko je po drugi strani na Hrvaškem ta nezaposlenost največja med državami članicami EU. Na Madžarskem se temu danes osnovnemu vzročnemu ozadju podaljšanega bivanja mladih pri starših pridružuje še sprememba stanovanjske politike, ki je v prejšnjem socialističnem družbenoekonomskem sistemu skrbela za dodeljevanje stanovanj tudi mlajšim. Od skoraj polovice anketiranih v SZA, torej predvsem na Koroškem, jih po odselitvi več kot petina živi samih. Primerjave v tej raziskavi tako kažejo, da so po kriterijih zaposlenosti in dela ob študiju mladi razmeroma samostojnejši v SZM in SZA, manj v SZI in še precej manj v SZH.

Državljanstvo¹⁰³

V kontekstu naše raziskave so bile bivanjske razmere, v katerih živijo mladi po slovenskih zamejstvih, povezane zlasti z njihovimi družinskimi in deloma ekonomskimi okoliščinami. A čeprav s temi okoliščinami niso v neposredni zvezi, je za bivanjske razmere mladih, tukajšnjih ali v pogojnem pojavnem smislu kakih drugih mladih, ki se tu morda slučajno znajdejo, zelo pomemben in v posameznih primerih lahko tudi odločilen

103 Državljanstvo je status posameznika, ki ga za svoje prebivalce urejajo vse države. Urejajo ga različno in z zakonom. Glej npr. ZDRS 2007.

dejavnik status konkretnega državljanstva, ki ga mlad posameznik ima ali ga zaradi določenih razlogov nima oziroma mu je odvzeto.¹⁰⁴ Merimo seveda na realnost družbenega dogajanja planetarnih razsežnosti sedanjega časa, v katero so kot del vsakega družbenega okolja, in še posebej obmejnega državnega območja, tako ali drugače vpleteni tudi mladi. V zadnjih letih intenzivnih transkontinentalnih begunskih migracij, predvsem iz območij vojnega nasilja in neobvladljivega terorizma, je državljanski status določene države posameznika (in njegove družine) lahko vstopnica v varno okolje druge države, v kateri zaprosi za mednarodno zaščito.¹⁰⁵ Akuten problem človeštva predstavlja danes tudi brezdržavljanstvo otrok in mladih.¹⁰⁶

Tukajšnja raziskava, ki je bila projektno koncipirana pred izbruhom tako imenovane begunske in migrantske krize v Evropi in v vseh petih tu obravnavanih državah leta 2015, te problematike ni obravnavala.¹⁰⁷ Bila je osredotočena na, pogojno rečeno, doslej običajnejše družbene in kulturne kontekste, ki naj bi se nanašali na mlade, a je bil vsaj skozi intervjuje, delno pa morda v sklopu anketnega merjenja vrednote *solidarnost*, prisoten odnos obravnavanih mladih tudi do teh sodobnih usodnih globalnih človeških vprašanj. Po anketnih rezultatih merjenja vrednote solidarnost so se naši mladi anketiranci po vseh zamejstvih odrezali razmeroma mlačno, a je tudi vprašanje, ali so sploh dojeli to vrednoto v globalni dimenziji. Podobno je v obravnavanem kontekstu mogoče

104 Republika Slovenija pod natančno razdelanimi pogoji nudi znatne možnosti pridobitve državljanstva Republike Slovenije. Med drugim jo z naturalizacijo omogoča tudi naslednjim kategorijam oseb: če je oseba slovenski izseljenec ali njegov potomec; če je oseba brez državljanstva (apatrid); če je oseba mladoletna in živi v Sloveniji. Podrobneje: MNZ 2007a.

105 Državni zbor RS je spomladi 2017 sprejel kontroverzni zakon o tujcih zakonodaja.sio.si/predpis/zakon-o-tujcih-ztuj-2/. Varuhinja človekovih pravic je izjavila, da ta zakon o tujcih večkrat krši ustavo, in v skladu s svojimi pooblastili vložila na Ustavno sodišče RS zahtevo za oceno ustavnosti zakona. Prim. <https://www.dnevnik.si/tag/zakon%20o%20tujcih> (dostop 21. novembra 2016).

106 Prim. Peticijo za ukrepanje in pomoč otrokom brez državljanstva (2016), Pravni center za varstvo človekovih pravic, Ljubljana. Dostopno na: www.pravni-center.si/.../peticija-za-ukrepanje-in-pomoc-otrokom-brez-drzavljanstva (20. november 2016).

107 Razvoj človeštva proizvaja vedno nove družboslovne vsebine. Ena izmed takih so sodobne svetovne migracije, ki predstavljajo nenavaden izziv za vse današnje generacije. Soočanje mladih Evropejcev s tem izzivom verjetno še ni moglo biti deležno poglobljenega raziskovanja. To ostaja pomembna naloga sedanjega in prihodnjega družboslovja.

reči za vrednoto družbene angažiranosti mladih, ki zavzema eno izmed najnižjih mest na vrednostnih lestvicah po vseh zamejstvih. Pričakovano je mladim pomembna vrednota *mir v svetu*, da je ta vrednota še kako povezana z vrednoto *solidarnost* in vrednoto *družbena angažiranost*, pa bolj težko dojemajo, in to ne le mladi.

EU je v pogledu državljanstva razmeroma zelo dobro urejena velika nadnacionalna država. Vsak državljan katere koli države članice EU ima načeloma ob državljanskem statusu svoje države še status državljana EU, kar ima pomemben praktični pomen za posameznika.¹⁰⁸ Tako imajo državljanstvo EU tudi vsi mladi v Sloveniji in v vseh sosednjih državah, odkar je leta 2014 tudi Hrvaška postala članica EU.

Poleg državljanstva države, v kateri živijo, in evropskega državljanstva imajo evropski prebivalci nekeje več in nekeje manj možnosti pridobitve še državljanstva neke druge posamezne države ali celo več držav. V tem smislu gre večinoma za tako imenovano dvojno državljanstvo.¹⁰⁹ In v tej raziskavi so nas zanimali odgovori zlasti na vprašanje o državljanstvu in dvojnem državljanstvu mladih v slovenskih zamejstvih. Anketne odgovore predstavljamo in analiziramo v zvezku o identifikaciji mladih, kjer se avtorji posebej posvečajo antropološki in psihološki dimenziji pojmovne vsebine državljanstva.

Izobrazbeni status mladih in njihovih staršev

Izobrazba mladih

Izobraževanje je temeljna aktivnost mladih v vsaj prvih dveh starostnih skupinah. Institucionalnemu izobraževanju otrok in mladih so Slovenci skozi zgodovino pripisovali zelo velik pomen in ta odnos se nadaljuje v sedaj samostojni državi. Zato ne preseneča podatek o vključenosti mladih, starih od 15 do 24 let, v šolski sistem v Sloveniji, ki je bila leta 2008

108 Prim. čl. 20 Pogodbe o delovanju Evropske unije (EU 2010, 56–57). Državljanstvo EU pod določenimi pogoji zagotavlja pravico do prebivanja, dela in študija v kateri koli državi EU.

109 Za možnost ureditve dvojnega državljanstva v slovenski zakonodaji prim. MNZ 2007b.

71-odstotna in s tem po meritvi Eurostata najvišja med vsemi sedemin-dvajsetimi članicami EU.

Mladi so v slovenskih zamejstvih deležni štirih različnih šolskih institucionalnih sistemov, ki so v osnovnih potezah predstavljeni v predhodnih središčnih avtorskih prispevkih.¹¹⁰ V proces izobraževanja so bili po vseh zamejstvih vključeni anketiranci, ki so bili po končani osnovni šoli, oziroma v Avstriji po končani glavni (sedaj novi srednji) šoli ali nižji gimnaziji, v trenutku anketiranja na neki stopnji srednjega ali visokega izobraževanja oziroma so eno ali drugo šolanje že zaključili in so zaposleni ali nezaposleni (oziroma kaj tretjega).

Tabela 3: Stopnja izobrazbe anketiranca glede na državo anketiranja

	Avstrija		Hrvaška		Italija		Madžarska	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
osnovna šola	22	36,6	12	20	14	23,3	21	35,0
srednja šola	21	35,0	28	46,6	30	50,0	24	40,0
fakulteta, visoka šola	17	28,3	16	26,7	16	26,7	15	25,0
b. o.	0	0,0	4	6,6	0	0,0	0	0,0
Skupaj	60	100,0	60	100,0	60	100,0	60	100,0

Glede srednje izobrazbe, bodisi poklicne, tehnično-strokovne ali gimnazijske, smo lahko zasledili večje razlike. Na Madžarskem jo ima 40 % in na Hrvaškem 45 % anketirancev, medtem ko je ta odstotek v Avstriji presegel 70 % in v Italiji dosegel 73 %. Visoko izobraženih, diplomiranih anketirancev pa je bilo približno enako po vseh zamejstvih: Madžarska 25 %, Hrvaška 26,6 %, Italija 27 % in Avstrija 28,3 %.

Sicer je zadnji podatek o visoko izobraženih anketirancih v Avstriji oziroma praktično na avstrijskem Koroškem še posebej značilen za mlade v primerjavi z njihovimi tamkajšnjimi sovrstniki. Avstrijski raziskovalec Reiterer je tako že pred tremi desetletji ugotavljal, da je mlajša generacija koroških Slovencev po izobraženosti prehitela svoje nemško

¹¹⁰ V grobem gre povsod za enako osnovno klasifikacijo, kot jo poznamo v Sloveniji, torej za osnovno, srednje in visoko izobraževanje, a ima vsako izmed zamejstev lastno, od drugih slovenskih zamejstev in Slovenije pa tudi nekatere različne vsebinske in nominalne oznake.

govoreče sovrstnike. Ker se je ta trend nadaljeval, govori tukajšnji projektni raziskovalec Obid, tudi sam pripadnik slovenske mlajše generacije, o določenem družbenem elitizmu. Ta pojav številni mladi na Koroškem potrjujejo na primer s tem, da vidijo slovensko gimnazijo v Celovcu kot »samoumevno« izbiro po končani osnovni šoli. To velja zlasti za določene manjše kraje, med katerimi najbrž prednjači gorska vas Sele s svojim specifičnim slovenskim dialektom in občutkom slovenske identitete velike večine tamkajšnjih prebivalcev. Ali kot pojasnjuje izbiro slovenske gimnazije intervjuvanec A2 (zaposlen, 25 let): »Okolje je bilo tudi vseskozi slovensko, tako sosedje kot tudi sošolci. V Selah so vsi govorili slovensko [...]« Če kateri izmed dvajsetih učencev ni razumel slovenščine, so ga ostali naučili in je v štirih letih tudi on znal slovensko. Mladi, ki so v slovenskem zamejstvu na Koroškem tudi ob primerjavi z izsledki Evrostata nadpovprečno izobraženi, so to potrdili tudi skozi tukajšnje anketiranje in intervjuvanje. Je pa v zvezi s SZA treba dodati, da so možnosti za izobraževanja mladih, ki so na avstrijskem Štajerskem tudi izrazito manj številni, v slovenskem jeziku tam veliko slabše. Sicer pa prav ekstremno situacijo opisuje intervjuvanec A7 (študent, 20 let) iz Radgonskega kota, kjer da »ni veliko vasi, ki imajo manj prebivalcev kot vasi tukaj«, mesto Radgona pa v svojo gimnazijo s poukom slovenščine vabi tudi mlade iz Slovenije. V Gorskem Kotarju na Hrvaškem se mladi zaradi teritorialne odročnosti in relativno slabše šolske infrastrukturne preprečenosti tega prostora s precejšnjimi težavami vključujejo že v želeno srednje izobraževanje, da visokega niti ne omenjamo. Vendar lokalna okolja s takimi problemi v slovenskem zamejstvu kot celoti ne prevladujejo.

Na splošno so izobraževalne možnosti mladih v slovenskih zamejstvih dobre, zlasti ko se odločajo za študij in so zaradi svoje dvojezičnosti in družinskega ozadja še v Sloveniji deležni finančnih spodbud, kot so jezikovni tečaji v Sloveniji, študijsko štipendiranje zamejcev, prednostni dostop do študentskih domov, ki bistveno olajšujejo odločitev za vpis na fakultete in sam študij mladih zamejcev v Sloveniji (intervjuvanka M2).¹¹¹

¹¹¹ Teh primerov je nemalo in so raziskovalcem zamejstva znani tudi iz številnih drugih raziskav in dolgoletnega sprotne spremljanja te tematike. Zamejski študenti so v preteklosti ustanavljali in še imajo tudi svoja društva, skozi katera si še dodatno med seboj pomagajo. Poleg društev za posamično zamejstvo je bilo nedavno ustanovljeno skupno

Tudi iz SZI številni mladi razmišljajo o študiju na slovenskih univerzah, saj ocenjujejo, da imajo tu boljše možnosti, a na primer tudi zato, da spoznajo novo okolje in se osamosvojijo od staršev, kot navaja intervjuvanec I1 (dijak, 17 let). Verjetno največ kandidatov/kandidatk iz slovenskega zamejstva na študij v Slovenijo prihaja v zadnjih letih iz Hrvaške, kjer mladi vlagajo sistematične napore v učenje in čim boljše obvladovanje slovenščine, ki jim jo prav s tem namenom s tečajem slovenskega pouka ponujajo na primer v Slovenskem kulturnem društvu »Bazovica« na Reki. (Kažipot, Sopotja, informativni bilten).¹¹² V Avstriji večina študentov/študentk odhaja na študij v Gradec in na Dunaj, v Ljubljani študenti/študentke koristijo predvsem možnost polletnega ali enoletnega izpopolnjevanja na slovenskih univerzah. Posamezniki se odločijo za študij v Sloveniji tudi iz ciljnih razlogov konkretnega visokega izobraževanja (npr. na področjih medicine, fizioterapije, na AGRFT, ALU ipd.).

Z raziskavo smo po zamejstvih zajemali sistemsko izobraževanje, ki se v vsaki od sosednjih držav ujema z večstopenjskim šolskim, ne glede na tamkajšnje obstoječe razlike oziroma specifične. Izhajali smo iz temeljne oziroma kar že klasične gradacijske delitve na osnovno, srednje in visoko šolstvo, kot ga tradicionalno poznamo v Sloveniji. Družbenoekonomski razvoj je seveda tudi v zgodovini terjal še posebna in taka specialistična znanja, ki so se od druge polovice dvajsetega stoletja pridobivala razmeroma tudi že množično po družbenosistemski izobraževalni shemi, ki je pokrivala podiplomski študij na tako imenovani tretji stopnji, navadno enačeni s pridobitvijo formalne stopnje magisterija oziroma doktorata

Društvo zamejskih študentov s sedežem v hiši INV na Erjavčevi 26 v Ljubljani. Ker na slovenskih univerzah študira večje število mladih iz Hrvaške, ki nimajo slovenskega družinskega ozadja, že leta v Ljubljani deluje Društvo hrvaških študentov, v katerega pa so se vključevali tudi slovenski zamejci iz Hrvaške. O lastnih odličnih izkušnjah pri povezovanju mladih v tem društvu in nekaterih prijateljskih vezeh, ki še trajajo, je v pogovoru s slovensko novinarko na Hrvaškem Marjano Mirković spregovorila nedavno v Ljubljani promovirana zdravnica Marija Troskot, ki se je vrnila iz Slovenije in dobila službo v rojstni Reki, kamor je svoj čas življenjska pot zanesla njenega dedka (oddaja Sotočja, Radio Slovenija 1, 2013).

- 112 Kolikšen interes obstaja na Reki z okolico za učenje slovenskega jezika, dokazuje dejstvo, da v SKD »Bazovica« tamkajšnja učiteljica Vida Srdoč zainteresirane, ki sicer nimajo slovenskega etničnega ozadja, poučuje v dveh skupinah, ene v začetnem, druge v nadaljevalnem tečaju. Obisk teh tečajnikov in pogovor z učiteljico je avtorica opravila 20. septembra 2016.

na še eni višji formalni izobraževalni stopnici. Vmesne kategorije znotraj srednješolskega poklicnega in splošnega izobraževanja ter še posebej razlike, ki jih je na visokošolski ravni v evropski prostor vnesel tako imenovani bolonjski proces, dinamika njegovega izvajanja po državah in še kake druge posebnosti niso bile predmet tukajšnjega kvantitativnega raziskovalnega pristopa ali sistematične pozornosti v kvalitativnem delu raziskave. Več take pozornosti pa si gotovo zasluži tako imenovano neformalno izobraževanje mladih, ki ga kot takega v sklopu splošnega položaja mladih nismo posebej obravnavali, a je ta danes za mlade izredno pomembna izobraževalna dimenzija prisotna v analizi odgovorov na anketni vprašalnik ali v intervjujih z mladimi skozi celo vrsto drugih vidikov; do izraza pride zlasti na primer v zvezi s preživljanjem prostega časa mladih, ki smo ga skozi to raziskavo dokaj raznovrstno obravnavali v sklopu njihove družbene participacije. Povsod se mladi dobro zavedajo pomena številnih oblik neformalnega izobraževanja, ki se ga večinoma načrtno udeležujejo, zlasti ker upravičeno računajo na pomembno komparativno prednost pri svojih zaposlitvenih prizadevanjih.

Izobrazba staršev

Eno izmed izhodišč projekta je bilo, da je izobraževanje mladih v več ozirom zelo odvisno od izobrazbe njihovih staršev. Pod njihovim vplivom ali po zgledu naj bi v Avstriji še danes nadpovprečno število mladih nadaljevalo poklice svojih staršev in je v tem smislu, kot smo lahko videli, »pogosto govora o podedovanju izobrazbe«. Hkrati naj bi bila izobrazba staršev pomemben indikator tudi gmotne podlage družinskega življenja mladih, saj naj bi premožnejši starši omogočali svojim otrokom boljšo izobrazbo. Anketno vprašanje o izobrazbi mater in očetov je postreglo s pisano paleto odgovorov v vsakem izmed zamejstev.

Tabela 4: Izobrazbeni status staršev: stopnja izobrazbe očeta glede na državo anketiranja

Stopnja izobrazbe	Avstrija		Hrvaška		Italija		Madžarska	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
osnovna šola	26	43,3	0	0,0	9	15	1	1,7
srednja šola	11	18,3	31	51,6	25	41,7	47	78,3
fakulteta, visoka šola	15	25,0	27	45,0	21	35,0	11	18,3
magisterij, doktorat	7	11,7	1	1,7	3	5,0	0	0,0
b. o.	1	1,7	1	1,7	2	3,3	1	1,7
Skupaj	60	100,0	60	100,0	60	100,0	60	100,0

Tabela 5: Izobrazbeni status staršev: stopnja izobrazbe mame glede na državo anketiranja

Stopnja izobrazbe	Avstrija		Hrvaška		Italija		Madžarska	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
osnovna šola	23	38,3	1	1,7	11	18,3	1	1,7
srednja šola	18	30	26	43,3	20	33,3	42	70
fakulteta, visoka šola	16	26,6	29	48,3	23	38,3	15	25
magisterij, doktorat	3	5,0	3	5,0	6	10,0	2	3,3
b. o.	0	0	1	1,7	0	0	0	0
Skupaj	60	100,0	60	100,0	60	100,0	60	100,0

Izobrazba staršev v SZI se je gibala od nekaj posameznikov z dokončano osnovno šolo do nekaj staršev z doktoratom, medtem ko sta bili z blizu 40 % najbolj zastopani srednješolska in tik za njo visokošolska izobrazba. Podobno strukturo izobrazbe sta imela oba starša na avstrijskem Koroškem, s tem da je tam močnejše, z nadpolovičnim deležem, izstopala srednješolska izobrazba matere in očeta, visokošolska pa je bila četrtingska. Samo v enem zamejstvu, na Madžarskem, je izstopala izobrazba enega starša in v enem segmentu, namreč nadpolovična zastopanost poklicne šolske izobrazbe očeta. Je pa tako na Madžarskem kot na Hrvaškem izobrazba staršev porazdeljena na praktično vse možne segmente in je, kot v obeh prej imenovanih, strukturno najnižja v deležu osnovne šole in doktorata. Razen v Avstriji je med starši anketirancev, ki so doktorji

znanosti, več mam kot očetov in le v SZM ni bilo niti enega očeta z znanstvenim doktoratom.

Anketni odgovori mladih in intervjuvanje po zamejstvih niso ponudili enotnega odgovora glede primerjave nekaterih vidikov splošnega položaja dveh zaporednih zamejskih generacij, a so se rezultati gibali v smislu, da imajo mladi danes boljše možnosti izobraževanja, kot so jih imeli njihovi starši, a so glede na čas, ko so pridobili izobrazbo njihovi starši, sedaj izrazito zmanjšane možnosti zaposlovanja. Se pa strinjajo, da je sedanjim mladim omogočena mnogo večja mobilnost ne le znotraj lastne države, temveč tudi po Evropi in po svetu nasploh. Tako je danes mogoče bolj ali manj uspešno poiskati primerno zaposlitev tudi v tujini, kar potrjuje intervjuvanka I6 (zaposlena, 26 let) iz Benečije, ko se primerja s svojo mamo. Primerjava med zamejstvi glede na primer gmotnega položaja staršev in vpliva tega na izobraževanje in izobrazbeni status njihovih otrok z anketiranjem ni posebej raziskovana, je pa posredno razvidna iz intervjuvanja izbranih mladih in je pričakovano pozitivno korelativna po vseh zamejstvih.

Trenutni status mladih, zaposlitvene možnosti in mobilnostna pripravljenost

Status mladih ob anketiranju

Anketiranje mladih zamejcev, ki smo ga projektno izvedli v drugi polovici leta 2014 in na začetku leta 2015, je pokazalo še bolj raznoliko sliko njihovega takratnega položaja, kot smo lahko pričakovali. Statistično sliko statusa mladih ob njihovem izpolnjevanju anketnega vprašalnika prikazuje spodnja tabela.

Tabela 6: Trenutni družbeni status

	Avstrija		Hrvaška		Italija		Madžarska	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
hodim v šolo	15	25,0	15	25,0	15	25,0	21	35,0
zaposlen	20	33,3	8	13,3	11	18,3	23	38,3
študiram	14	23,3	25	41,7	22	36,6	9	15,0
študiram in delam	7	11,7	6	10,0	10	16,7	5	8,3
iščem prvo zaposlitev	1	1,7	3	5,0	1	1,7	0	0
brezposeln	1	1,7	3	5,0	0	0	0	0
drugo*	2	3,3	0	0	1	1,7	2	3,3
Skupaj	60	100,0	60	100,0	60	100,0	60	100,0

Razen v prvi starostni skupini, ki jo praktično povsod tvorijo dijaki in dijakinje, ki so v treh zamejstvih zajemali točno četrtinski delež anketiranih, so bile samo v SZM (35 %) statusne razlike med mladimi v dveh višjih starostnih skupinah večje. V dveh zamejstvih, SZH in SZI, jih je največ študiralo, in če tema deležema, v Italiji 36 % in na Hrvaškem malo nižjega, dodamo določen delež tistih, ki so bili ob študiju delno še z nečim zaposleni, je znašal delež takih študentov v Italiji 53 % in na Hrvaškem 51,7 %. Precej manj je bilo študentov, skupaj s študenti ob delu, v SZA (35 %) in SZM (23,3 %). Največ dejansko zaposlenih, čeprav anketa ni podrobneje spraševala o obliki delovne zaposlitve, je bilo v SZM (38,3 %), v SZA točno tretjina, v SZI 18 % in v SZH 13 % vseh anketirancev, nekaj drugih se je izreklo za brezposelne oziroma iskalce prve zaposlitve, med njimi največ na Hrvaškem (10 %). Glavna skupna karakteristika trenutnega statusa mladih po vseh zamejstvih je bila več kot tričetrtinski (Italija, Hrvaška) ali vsaj znatno nadpolovični (60 % Avstrija, 58,3 % Madžarska) delež mladih, ki se še izobražujejo, bodisi da gre za srednje ali visokošolsko ali še nadaljnje institucionalno izobraževanje, s tem da je v prvih dveh starostnih kategorijah ta delež seveda še višji.

Zaposlitvene možnosti

Spoznavanju zaposlitvenih možnosti in konkretnih priložnosti mladih v slovenskih zamejstvih smo se lahko najlažje približevali z intervjuvanjem prek obravnave življenjskih izkušenj njih samih. S to tematiko so seveda bolje seznanjeni mladi v obeh višjih starostnih kategorijah, a imajo tudi najstniki in najstnice svoja stališča, kot na primer intervjuvanec H5 (dijak, 15 let), ki močno preferira domače okolje in verjame, da ga bo srednje in morebitno visoko šolanje v Ljubljani usposobilo za opravljanje poklicnega dela doma in se mu zaradi zaposlitve ne bo treba seliti.

Čeprav je problem zaposlovanja mladih zanje kot konkretno družbeno skupino že leta aktualen, za mnoge zaradi razmeroma dolgega in naporenega iskanja in potegovanja za službo še akuten, intervjuvanci v nobenem izmed zamejstev niso izkazali kakega svojega protestnega negodovanja, morda tudi ne zato, ker so se na situacijo slabih možnosti že toliko navadili, da jim je postala običajna. Mislijo, da oni sami tako ne morejo ničesar spreminjati in se lahko le prilagajajo. Prav v tem segmentu družbenega življenja mladih je mogoče najbolj pogrešati tisto vrlino, ki jo je mladina izkazovala v evropskih šestdesetih in sedemdesetih letih dvajsetega stoletja, ko je uporniško zahtevala temeljite družbene spremembe na praktično vseh področjih. Neposredno se tedaj sicer niso zgodile, a so zagotovo prispevale h kasnejšim boljšim družbenim rešitvam in k dvigu odgovornosti v zbirokratiziranih družbenih strukturah. Sodobni kapitalistični družbenoekonomski odnosi, ki globalno in z vso vidno in nevidno silo ter psihološko pretkanostjo obvladujejo življenje posameznika in družbenih skupin, se pač mladim, ki se svoje družbene nesvobode bolj malo zavedajo ali pa se je sploh ne, ne zdijo ovira, ki bi jo zmogli in ji bili pripravljeni oporekati, se ji zoperstaviti. Zatorej se skoraj v celoti razmeroma fatalistično umikajo v svojo individualno, osebno sfero in se poskušajo po svojih najboljših močeh tu znajti in zase funkcionirati. Individualistični pristop mladih k svojemu življenju, ki se je utelesil tudi skozi preveritev njihovega vrednostnega sistema v anketnem delu tega projekta, so intervjuvanci ilustrirali še bolj ali manj plastično. Sicer pa gre za splošen in kontinuiran pojav, ki ga izpostavljajo vse raziskave o mladih tudi v Sloveniji (Musil in Lavrič 2011, 395–418).

Pričakovano bi bilo, da bi bili glede možnosti zaposlovanja mladih v domačem okolju najbolj pesimistični mladi zamejci na Hrvaškem, saj je v tej državi stopnja nezaposlenosti mladih med najvišjimi v EU, a pesimistični pogled na svet praviloma vendarle ni karakтерна lastnost mladih. Zelo objektivna je bila intervjuvanka H2 (nezaposlena, 21 let) iz Gorskega Kotarja, ki ima po materini strani neko slovensko sorodstveno ozadje, a načeloma zavrača kakršno koli narodnostno opredeljevanje. Študira na Reki in bi se rada kot učiteljica vrnila v domači kraj, kjer pa ne vidi možnosti zaposlitve. A ta primer sploh ni osamljen, zelo podobne srečamo tudi v drugih zamejstvih, saj je povsod nemalo takih, ki bi se želeli vrniti v domači kraj, pa dvomijo o tej realni možnosti.

In če govorimo ob omembi Gorskega Kotarja in nekaterih drugih predelov zamejstev o še relativno bolj ruralnih območjih z razmeroma slabšimi zaposlitvenimi zmogljivostmi, je seveda popolnoma drugače v večjih mestih in središčih. Taka okolja so Celovec, Gradec, Dunaj, Trst, Gorica, Videm, Zagreb, Reka, Monošter, Sombotel in še katera druga, ob njih pa tudi Koper, Maribor, Ljubljana in druga mesta po Sloveniji, saj številni mladi zamejci, ki so v Sloveniji doštudirali, dejansko uspejo tu uresničiti svojo zaposlitev ali ocenjujejo, da jo bodo lahko, pa ne le zaradi kontinuitete, temveč tudi zato, ker doživljajo Slovenijo kot svojo drugo ali v kakšnem primeru celo kot prvo matično domovino. Toda če so na podeželju in po manjših krajih zaposlitvene možnosti skromne, je po urbanih središčih in večjih mestih delovnih mest razmeroma precej ali veliko več, čeprav spet ne dovolj, in je povsod še več kandidatov zanje, mladi pa zaradi premalo ali nič delovnih izkušenj na neizprosni trgu dela za določeno delovno mesto neenakovredno konkurirajo starejšim, in to kljub svoji pogosto višji izobraženosti. To še posebej velja za mlade s končanim »le« srednjim šolanjem, kajti »da se gre na univerzo, je postalo skoraj standard ... si še premlad, da bi te kdo zaposlil,«, je povedal intervjuvanec I6 (dijak, 17 let) iz Gorice.

V Porabju mladi večinoma izražajo mnenje, da so možnosti za zaposlitev mladih v domačem okolju dobre. Glavne zaposlitvene priložnosti povezujejo z raznimi tehničnimi deli v tovarni Opel in še v nekaterih podjetjih v Monoštru. Priložnosti so tudi v gostinstvu in turizmu, na področju katerih se izobražuje na primer intervjuvanec M6 (dijak, 21 let)

iz Števanovcev, ki je hkrati pohvalil Srednjo strokovno in poklicno šolo Bela III in že načrtuje svojo možno zaposlitev v gostilni pri sorodnikih v čezmejni slovenski vasi Šalovci. Sicer pa velja, da številni mladi delo iščejo zlasti v Avstriji, ki je oddaljena le »dva kilometra«, nekoliko manj tudi v sosednji Sloveniji. Boljše in denarno ugodnejše čezmejne zaposlitvene možnosti privabljajo nezaposlene mlade iz Porabja na tem obmejnem območju treh sosednjih držav bolj kot katera koli druga družbena okoliščina.

Kot je bilo mogoče ugotavljati ob vprašanju študijskih možnosti mladih zamejcev, je delno mogoča določena vzporednica v zvezi z možnostmi njihovega zaposlovanja. Študirajo lahko v matičnih državah in prosto tudi še po drugih državah EU ter ob finančnih in še kakšnih drugih prednostih na slovenskih univerzah. Ko gre za njihovo zaposlovanje, lahko službo iščejo in jo dobijo prav tako brez kakih posebnih ovir v vseh državah članicah EU in seveda v Sloveniji, a povsod sedaj brez tistih finančnih in drugih spodbud, ki smo jih omenjali ob obravnavi njihovega študija v Sloveniji. So pa zaradi svoje dvojezičnosti oziroma trojezičnosti, torej skupaj z angleščino, ki jo tudi večinoma obvladajo, ali v Porabju zlasti z nemščino, lahko pri zaposlovanju deležni dejanskih prednosti, ki jih dvo- ali večjezičnost avtomatično implicira.

V zvezi z jezikom je tu še posebna dodatna zaposlitvena niša, ki se nanaša na učiteljski poklic na narodnostno dvojezičnem območju, kot ta pedagoška delovna mesta opredeljujejo zadevni predpisi v Italiji in Avstriji ali kot so izkazane dejanske potrebe obeh dvojezičnih osnovnih šol v Porabju na Madžarskem.¹¹³ Raziskava je pokazala, da se mladi zlasti v Italiji te zaposlitvene možnosti dobro zavedajo. Ker namerava poučevati v slovenskih šolah v Italiji, je intervjuvanka I1 (študentka, 23 let) z Goriškega izbrala ugoden (štipendirani) študij na univerzi v Sloveniji, ocenjujoč tudi svoje dobre konkretne zaposlitvene možnosti. Učiteljica,

113 S šolskim letom 2016/2017 so v Porabju pridobili učiteljico, Slovenko iz Porabja, ki je na Filozofski fakulteti v Mariboru diplomirala iz slovenščine in madžarščine. Izvajala naj bi pouk slovenščine v eni ali obeh osnovnih šolah, v katerih imajo v vseh osmih razredih vpisanih 73 učencev na Gornjem Seniku in 49 učencev v Števanovcih. Tako so, po besedah Valerije Pergar, svetovalke MIZMŠ za slovensko manjšino na Madžarskem, »ublažili« kadrovske težave, a bi bil še kak podoben kader zelo dobrodošel, kar se je slišalo tudi kot vabilo za zagotovljeno novo zaposlitev. Oddaja Sotočja, Radio Slovenija 1, 12. 9. 2016.

intervjuvanka I3 (zaposlena, 26 let) iz Benečije, ki opozarja na splošno neperspektivnost zaposlovanja za tamkajšnje mlade, je hkrati povedala, da pomeni veliko pomanjkanje učiteljev, ki bi znali slovensko, priložnost za usmeritev mladih v prav ta poklic. Z ustrezno slovensko-nemško izobrazbo pri zaposlovanju pa ni imela težav ljudskošolska učiteljica, intervjuvanka A5 (zaposlena, 26 let), saj taka izobrazba »običajno« omogoča na dvojezičnem Koroškem hitro zaposlitev, ne pa ravno vedno, kot v primeru njene sestre in njenega partnerja z isto izobrazbo, ki naj bi si sedaj morala poiskati službo vsaj začasno drugje, kar pa naj ne bi bilo lahko. Če smo lahko konkretno identificirali kar nekaj študentov, zlasti študentk, ki si po končanem študiju v Sloveniji obetajo opravljanje učiteljskega poklica v domačem slovenskem Porabju, nismo v raziskavi zasledili nobenega primera študentke ali študenta, ki bi se izobraževal v Sloveniji z namenom poučevanja slovenščine na Hrvaškem. Sicer številčno manjše SZM zajema v daleč največji meri strnjeno naselitev tamkajšnjega slovenskega avtohtonega prebivalstva, medtem ko predstavlja le morda nekoliko številčnejše SZH, skupaj s tamkajšnjimi mladimi, teritorialno po dolžini razvlečeno oziroma izrazito razpršeno populacijo, ki tudi zaradi svoje starosti/mladosti zamejstva kot takega (še) ni bila deležna ustrezne sorazmerne pozornosti slovenske države in s tem ne ukrepov, ki bi prispevali k morebitnemu pojavu takega takega potencialnega domačega zamejskega kadra.¹¹⁴ Tako je v zadnjem desetletju pouk slovenščine po sedaj že dvajsetih osnovnih in srednjih šolah (večinoma z vpisom v šolska spričevala učencev), kjer so ga uvajali po sistemskem hrvaškem manjšinskem izobraževalnem modelu kot izbirni predmet po nekaj ur tedensko oziroma po tako imenovanem modelu C, vse do zdaj izvajal učiteljski kader, praviloma učiteljice, ki so prihajale v te hrvaške šole iz Slovenije. V še bolj

114 To dejstvo je odraz dejanske situacije in stanja slovenske manjšine na Hrvaškem. Je posledica neupoštevanja priporočila stroke, ki je v Republiki Sloveniji že dve desetletji opozarjala na nujno določene institucionalizacije kot predpogoja obstoja in obnavljanja pojava slovenstva na Hrvaškem. (Tudi) zato je usoda reprodukcije tega sicer zgodovinsko bogatega družbenega pojava na Hrvaškem bolj vprašljiva kot usoda slovenstva v kateremkoli izmed drugih treh slovenskih zamejstev. Šele več let po zaključenem doktoratu »mlade raziskovalke«, reške Slovenke dr. Barbare Riman, je bila končno ob odločilni podpori resornega ministra Gorazda Žmavca 15. marca 2017 vzpostavljena raziskovalna podružnica INV – Enota Reka, kar je doslej najmočnejša podlaga upanju za ohranjanje slovenstva na Hrvaškem.

začetni razvojni fazi naj bi bil aktiven vzgojiteljski kader za otroške vrtce s slovenskim pogovornim jezikom, za katere je izkazan interes v Zagrebu in na Reki.¹¹⁵

Mobilnostna pripravljenost

Možnosti preseljevanja mladih zamejcev za dlje časa ali trajno zaradi zaposlitvenih in drugih možnosti po končanem izobraževanju iz izvornih krajev podeželja in manjših krajev v večja mesta lastne države ali v Slovenijo ali pa v evropske države in po svetu, kjer jim pač uspe dobiti službo, ali zaradi morebitnih drugih razlogov so bile med anketiranci zelo raznovrstne, kot sta ta pojav podobno merili tudi veliki raziskavi mladih v Sloveniji (raziskava Mladina 2000, Mihelj 2002, 241; raziskava Mladina 2010, Lavrič 2011, 390). Preseljevanje znotraj lastne države je bila glavna možnost anketirancev iz slovenskega zamejstva samo v Avstriji (58,3 %), najmanj pa bi se od tu preseljevali na druge kontinente (31,7 %). Tako daleč bi enako malo anketirancev šlo iz SZM, od koder pa bi se jih točno polovica preseljevala znotraj Madžarske. V mobilnostnem pogledu so daleč najbolj proevropsko naravnani mladi zamejci na Hrvaškem (81,7 %), na Madžarskem (71,7 %) in v Italiji (67 %), v Avstriji pa samo malo več kot polovica (51,7 %). V Slovenijo bi se največ anketirancev zaradi zaposlitve in drugih razlogov za dlje časa ali trajno preselilo iz Hrvaške (76,7 %), zatem pa iz Madžarske (60 %). Malo manj bi se jih izselilo iz Italije (58 %), kjer je zaradi pomanjkanja delovnih mest najbolj krizna situacija v Benečiji. Najmanj anketirancev, a tudi več kot polovica, bi se izselilo iz Avstrije (53 %). Natančnejši kazalci o tem, kam bi se bili zaradi zaposlitvenih ali drugih možnosti naši anketiranci pripravljeni za dlje časa ali trajno preseliti, so razvidni iz spodnje preglednice.

¹¹⁵ Za potrebe na Reki sta se jeseni 2017 prijaviли ustrezno kadrovske izobraženi vzgojiteljici iz bližnje Ilirske Bistrice v Sloveniji. V našem kontekstu je zadeva z vrtci seveda pomembna, ker bodo »otroci« jutri osnovnošolci in pojutrišnjem »mladi«, zato bi bilo nujno, da se slovenska narodnostna politika tega zaveda.

Tabela 7: Pripravljenost na selitev in vzroki za morebitno selitev

	Avstrija		Hrvaška		Italija		Madžarska	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
V drug kraj znotraj države?								
ne	8	13,3	6	10,0	11	18,3	11	18,3
da	35	58,3	41	68,3	35	58,3	30	50,0
ne vem	6	10,0	8	13,3	9	15,0	14	23,4
sem se že preselil	11	18,3	2	3,3	4	6,7	2	3,3
b. o.	0	0,0	3	5,0	1	1,7	3	5,0
Skupaj	60	100,0	60	100,0	60	100,0	60	100,0
V Slovenijo?								
ne	17	28,3	4	6,7	6	10,0	9	15,0
da	32	53,3	46	76,7	35	58,3	36	60,0
ne vem	9	15,0	2	3,3	14	23,3	12	20,0
sem se že preselil	1	1,7	6	10,0	5	8,3	1	1,7
b. o.	1	1,7	2	3,3	0	0,0	2	3,3
Skupaj	60	100,0	60	100,0	60	100,0	60	100,0
V drugo državo Evrope?								
ne	15	25,0	3	5,0	2	3,3	5	8,3
da	31	51,7	49	81,7	40	66,7	43	71,7
ne vem	13	21,7	7	11,7	12	20,0	10	16,7
sem se že preselil	0	0,0	1	1,7	5	8,3	1	1,7
b. o.	1	1,7	0	0,0	1	1,7	1	1,7
Skupaj	60	100,0	60	100,0	60	100,0	60	100,0
Na drug kontinent?								
ne	24	40,0	14	23,3	8	13,3	21	35,0
da	19	31,7	29	48,3	31	51,7	19	31,7
ne vem	16	26,7	15	25,0	20	33,3	17	28,3
sem se že preselil	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
b. o.	1	1,7	2	3,3	1	1,7	3	5,0
Skupaj	60	100,0	60	100,0	60	100,0	60	100,0

Trajno izseljevanje mladih iz prvotnih krajev njihovega bivanja v slovenskem zamejstvu kot celoti ima za posledico, ob demografski depopulaciji podeželja in ponekod trajnega opuščanja tudi tradicionalno slovenske

naselitve mest, še siromašenje strokovno izobražene kadrovske strukture slovenskega avtohtonega zamejstva in s tem njegovo nadaljnje splošno usihanje. Tudi ko gre za podeželje v Sloveniji, je bil to v zadnjih desetletjih osrednji tok družbenega razvoja in prevladujoči pojav v mobilnostnem življenjskem ravnanju mladih nasploh. Mladi v SZI in SZA se tega dejstva zavedajo ter bi mu v nekem načelnem smislu želeli kljubovati, še posebej, če so še čustveno navezani na domače naravno okolje, kot kaže na primer izjava narodnostno visoko zavednega fanta, intervjuvanca I6 (dijak, 17 let), ki želi postati zdravnik in bi se po študiju želel vrniti v SZI.

Po drugi strani pa so od začetka enaindvajsetega stoletja vse bolj opazni tudi trendi v nasprotni smeri, saj se mladi vračajo živeti na podeželje, kar je pokazala tudi tukajšnja raziskava. A so ti trendi neprimerno šibkejši, medtem ko gre marsikje bolj za osamljene primere ekoloških zanesenjakov ali preprosto ljubiteljev narave in »zdravega načina življenja.«

Verski in politični nazor mladih

Odnos do vere

Po eni strani je ta raziskava v kvantitativnem pogledu področju religioznosti mladih pristopala stopenjsko, v smislu vezi med posameznikom in institucionalizacijo vere oziroma cerkvenostjo, po drugi strani pa je poskušala s kvalitativno metodo intervjuvanja odstirati odnos mladih zamejcev do verovanja v Božji imaginarij kot tak.

Že takoj se je tudi v primeru mladih potrdilo sicer znano dejstvo, da v vseh slovenskih zamejstvih med vernimi mladimi v daleč največji meri prevladuje krščanstvo v katoliški različici, značilni za Srednjo Evropo. Dejstvo, ki so ga po sosednjih državah in verjetno posledično po vseh slovenskih zamejstvih ugotavljale že druge raziskave o mladih, priča o tem, da je delež mladih, ki so verni, še posebej, ko združimo skupini vernih, ki obiskujejo, in tistih vernih, ki verskih obredov ne obiskujejo, po vseh zamejstvih nadpolovičen oziroma da je vernih mladih več kot tistih, ki niso.

Tabela 8: Verski nazor anketirancev

	Avstrija		Hrvaška		Italija		Madžarska	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
veren, obiskujem verske obrede	30	50,0	14	23,3	12	20,0	30	50,0
veren, ne obiskujem verskih obredov	11	18,3	18	30,0	8	13,3	17	28,3
nisem posebno veren	7	11,7	12	20,0	17	28,3	4	6,7
nisem veren	9	15,0	15	25,0	22	36,7	8	13,3
drugo*	1	1,7	1	1,7	1	1,7	0	0
b. o.	2	3,3	0	0	0	0	1	1,7
Skupaj	60	100,0	60	100,0	60	100,0	60	100,0

OPOMBA: *agnostik (2)

Po omenjenem združljivostnem kriteriju prednjačijo mladi v SZM (78 %), sledijo mladi v SZA (68 %), SZI (65 %) in z »le« 53 % mladi v SZH. Deleži mladih anketirancev, ki niso verni, pa so bili po posameznih zamejstvih naslednji: v Italiji 37 %, na Hrvaškem 25 %, precej manj v Avstriji, in sicer 13 %, in najmanj, le 13 %, na Madžarskem. Nekaj podatkov o vmesnih kategorijah anketirancev ne spreminja osnovne slike.

V zadnjih letih je bilo o verovanju mladostnikov največ raziskav, pričakovano, izvedenih v najbolj katoliški državi, Italiji, v katerih so med anketiranci ugotavljali delni odmik od vere na prehodu iz otroštva v mladost, kar pojasnjujejo s sposobnostjo lastnega razmišljanja, ki pa potem na tem področju prehaja v rahlo zmedenost in zato vsaj začasno opuščanje doživljanja vere kot bistvene življenjske izbire. Kljub nespornemu načelnemu verovanju velike večine mladih v Boga je raziskava, ki je leta 2007 zajela tudi tržaško škofijo in s tem tamkajšnje mlade, ki se čutijo kot Slovenci, pokazala »nekoliko višji« delež nevernih Tržčanov v primerjavi z drugimi italijanskimi mesti. A se za obiskovanje katoliškega verouka otrok v slovenskih državnih šolah še nadalje odloča velika večina slovenskih staršev na dvojezičnem (slovensko-italijanskem) območju vseh treh pokrajin.

Ima pa po slovenskih zamejstvih konotacija cerkvenosti v verovanju mladih še drugačna ozadja. Sicer tudi v Avstriji pada delež vernih

med mladimi, med katerimi jih več kot dve tretjini navaja, da je zanje vera manj pomembna ali sploh ni pomembna, hkrati pa poleg ateistov narašča s katoliško cerkvenostjo nezdržljiv delež mladih, usmerjenih v neinstitucionalizirano duhovnost. Vendar je v slovenskem zamejstvu tudi med mladimi še vedno močno prisoten pomen, ki so ga imeli in imajo slovenski katoliški duhovniki pri ohranjanju slovenskega jezika na izobraževalnem in kulturnem področju ter z zavzetim delovanjem tudi na narodnopolitičnem, s tem pa tudi pri vzdrževanju in negovanju slovenstva na avstrijskem Koroškem nasploh. V politično neugodnih razmerah po drugi svetovni vojni je bilo za slovenščino tamkajšnjih otrok po ljudskih šolah s slovenskim poukom verouka marsikje bolje poskrbljeno kot pri jezikovnem pouku slovenščine. Tudi v Gradcu in na Dunaju imajo tamkajšnji Slovenci na voljo bogoslužje v slovenskem jeziku. Splošna dobra organiziranost Slovencev v Avstriji je izražena med mladimi tudi na cerkvenem področju, saj delujeta vsaj dve sekciji, Katoliška otroška mladina in Katoliška mladina, med mladimi pa je predvsem pod vplivom cerkve razvita dobrodelnost, na primer iniciativa Initiativ Angola (Piko - Rustia 2016, 142–151).

Tudi Madžarska je tradicionalno katoliška država. Naši porabski anketiranci so izrazili celo nadpovprečno pripadnost rimskokatoliški veri, kot jo ima večinska populacija. V manjših dimenzijah kot v Avstriji, a praktično enako vlogo je imela za slovensko Porabje tamkajšnja slovenska duhovščina, posebej dolgoletni gornjeseniški župnik Janoš Kühar, po čigar smrti pred dvema desetletjema pa je začela slovenščina/porabski dialekt slovenščine počasi izginjati. V domačem narečju ali v knjižni slovenščini so v zadnjih letih spet, a le občasno organizirane maše v Monoštru, na Gornjem Seniku in v Števanovcih. Vendar pa se mladi v Porabju čutijo praviloma manj verne od svojih staršev, kot meni zase intervjuvanka M4, ki pravi, da je bolj »moderna«, in se od klasičnega bogoslužja oddaljujejo ter za razliko od avstrijskih mladih od verovanja nasploh. Za razliko od SZA, SZI in SZH v Porabju ni nikjer šolskega pouka, ki bi v sicer večinski rimskokatoliški Madžarski in prav takem Porabju vključeval verouk v slovenščini.

Bolj kot katera druga izmed obravnavanih držav, vključno s Slovenijo, je Republika Hrvaška po državni osamosvojitvi povezana s svetovno

katoliško centralo, z Vatikanom.¹¹⁶ To dejstvo je prisotno v splošnem družbenem življenju zlasti ob vladavini desnorsredinske politične opcije, ki časovno v glavnem prevladuje in je leta 2016 spet prevzela štiriletni vladajoči mandat. Ta situacija naj bi imela in ima vpliv na odnos med cerkvijo in mladimi, tudi med mladimi zamejskimi Slovenci. V osnovnem in srednjem šolstvu imajo na Hrvaškem verski pouk, ki je zaradi ustavne sekularizacije svobodna izbira, a je zelo dobro organiziran. V neki nedavni raziskavi, izvedeni v dvajsetih hrvaških župnijah, je bilo ugotovljeno, da je skoraj tretjina srednješolskih mladih na Hrvaškem vključena v aktivnosti katoliške cerkve. Vendar med našimi anketiranci ni našeta niti četrtna, ki bi bila verna in bi obiskovala verske obrede, kar je manj kot po drugih treh zamejstvih in kar je morda celo manj kot v Sloveniji (čeprav je bilo to anketiranje leta 2000 in leta 2010 v Sloveniji merjeno nekoliko drugače (Lavrič 2011, 439–444). Podobno kot v SZM so tudi tu mladi načeloma manj verni od svojih staršev, še precej manj pa se udeležujejo bogoslužja. V konservativnejših podeželskih okoljih v SZH hodijo v cerkev bolj iz družinskih razlogov kot iz lastnega prepričanja, je povedal intervjuvanec H5 (dijak, 16 let), medtem ko je v kakem obmejnem kraju, kot v Dubravi Križevljanski, ob večjih praznikih maša tudi v slovenščini, kot smo izvedeli od intervjuvanke H7 (dijakinja, 19 let). Glavno središče slovenskega maševanja na Hrvaškem je bilo med dvema svetovnima vojnoma mesto Zagreb, kjer sta z nekaterimi premori bogoslužje vodila dva slovenska duhovnika vse do leta 1945, nakar tu slovenskih maš ni bilo dolga desetletja. Zahvaljujoč novim geopolitičnim okoliščinam na začetku devetdesetih let dvajsetega stoletja je bila pod okriljem Slovenskega doma v Zagrebu ustanovljena *Duhovna sekcija Anton Martin Slomšek*, ki je pod agilnim vodstvom Martine Koman formirala slovenski cerkveni zbor. Vsaj občasno so se spet odvijale slovenske maše, sekcija pa je pritegovala tudi slovensko govoreče mlade v Zagrebu (Jerman in Todorovski 1999, 71–72). Danes je drugače. Sicer imamo v Slovenskem domu še nadalje dva pevska zbora, in sicer *Anton Martin Slomšek* in *Mešani pevski zbor Slovenski dom*, a so se pevke in pevci obeh že močno postarali in že dlje

116 Prim. J. V. A., Prevareni hrvatski narode! Ugovori RH + Vatikan. Dostopno na: <https://www.scribd.com/document/.../UGOVORI-RH-VATIKAN> (25. november 2016).

oba stalno vabita mlade (Novi odmev, 2017). Teh pa ni od nikoder.¹¹⁷ V kulturno-cerkvenem oziru danes za mlade s slovenskim narodnostnim ozadjem ni več praktično nobenih opornih točk v Zagrebu, kjer so imeli slovenski študenti pred skoraj že stoletjem svoje zelo aktivno Akademsko katoliško društvo Danica, kar ni presenetljivo, ker je Zagreb dolgo veljal za eno izmed večjih slovenskih mest.¹¹⁸

Če ob koncu primerjav izpostavimo meritve verskega prepričanja med današnjimi mladimi po vseh štirih slovenskih zamejstvih, bi jih, kot izhaja iz primerjave v naši raziskavi, po stopnji religioznosti lahko razvrstili tako, da so pogojno torej najbolj verni mladi v SZM, sledijo pa jim mladi v SZA, SZH in SZI.

Odnos do politike

Vero in politiko, ti obe pomembni družbeni spremenljivki, bi bilo v določenem smislu mogoče obravnavati celo znotraj splošnega vrednostnega sistema mladih in v korelaciji še z nekaterimi drugimi vrednotami, a smo se zaradi obče priznanega vpliva njunega pomena za mlade tudi v tej raziskavi držali sprejete strokovne navade o njunem relativno samostojnem merjenju. Že predstavljeni nedavni osnovni rezultati raziskave v evropskem prostoru so pokazali slabo zanimanje mladih za politiko in gradacijsko rast tega zanimanja z višjimi starostnimi obdobji Evropejcev. Niti pol mladih v starosti 30 let in še kaj več se v Evropi za politiko ne zanima. Mladi na naših obravnavanih območjih se ujemajo s tem modelom odnosa do politike. Naša raziskava se ni posebej ukvarjala z razlikami v

117 A ne le glede cerkvenega in posvetnega zborovskega petja, mladih s slovenskim ozadjem primanjkuje v Zagrebu na vseh področjih. S še svežo malo anketo *Mladi, Mladi! Kje so pa tvoji?* so poskušali v Slovenskem domu odgovoriti na vprašanje, zakaj mladi kot potomci štirih dolgoletnih članov društva ne obiskujejo *Slovenskega doma*. Odkenkov v odgovorih je sicer več, a bi se lahko v kratkem strnili v pomanjkanje časa mladih in premajhno privlačnost vsebin, ki jih društvo nudi. Več v: Anketa *Mladi, Mladi! Kje so pa tvoji?*, Novi odmev, št. 62, junij 2017.

118 Številčnost in kakovost slovenstva sta bili med dvema svetovnima vojnoma tolikšni, da se je kdaj načrtovalo oblikovati »Zvezo slovenskih društev v Zagrebu«, je poročal, denimo, dnevnik Slovenec 28. maja 1939. Tako je do danes obveljala strokovna ocena še izpred več kot dveh desetletij o takratni »zlati dobi« slovenstva v Zagrebu.

odnosu mladih do politike še po kriteriju spola. Zlasti kvalitativni kazalci tega tematskega vprašanja zamejskih mladih potrjujejo izsledke drugih raziskav, da so v današnjem času te razlike v razmerju do kriterija starostnih podskupin mladih neprimerno manjše ali zanemarljive, če sploh so zaznane. Patriarhalne družbene strukturne značilnosti, ki naj bi dokazovale moški primat na področju zanimanja do politike, v enaindvajsetem stoletju niso več prepoznane kot take znotraj mlade generacije obeh spolov, ne v Sloveniji (raziskava Mladina 2000, Miheljak 2002, 253–255; raziskava Mladina 2010, Lavrič 2011, 205) in ne v sosednjih državah, ki so v tem pogledu med seboj in s Slovenijo dokaj primerljive.

Na splošno bi lahko rekli, da je v današnjem času odnos mladih v Sloveniji in po slovenskih zamejstvih do politike odsev dejanske družbene situacije, ki jo v tem delu Evrope že dlje opredeljujejo mir in v glavnem dobri sosedski odnosi med Slovenijo in državami, ki so njene sosede. To je kontekst, (tudi) zaradi katerega se obravnavani mladi ne zanimajo preveč za sfero politike. Prioritetno jih (lahko) zanimajo druge zadeve, kot so šola, zaposlovanje, kultura, umetnost, šport, zabava, narava in drugo, kar spada med lepe strani mirnodobskega življenja mladih. Seveda so si mladi oblikovali tudi neko svoje vsaj fluidno stališče do sfere politike, v vsakem primeru pa je to stališče ob močnih globalizacijskih vplivih delno obarvano tudi z zgodovinskimi okoliščinami in njihovim sedanjim, zlasti individualnim aktualnim družbenim položajem v konkretnem zamejstvu.

Odnos mladih anketirancev do politike nasploh smo merili z osemstopenjsko klasično lestvico, to je od leve, prek sredinske do desne politične orientacije, in z uvedbo rubrik: odsotnost stališča, izražanje nepoznavanja ter zavračanje odgovora. Mladi so se po posameznih zamejstvih razmeroma povsod podobno opredeljevali glede teh zadnjih možnosti, ki niso nikjer zajele bistveno pomembnega ali odločilnega deleža, kar pomeni, da je njihov odnos do politike v glavnem že »običajno« profiliran oziroma da je mladim, ki se socializirajo celo v različnih državnih družbenih okoljih, blizu ideološka dihotomija »levo – desno«. Izbor apriorističnega metodološkega orodja za merjenje nekega družbenega pojava, zlasti med mladimi, ki naj še ne bi imeli ali naj še ne bi mogli imeti razčiščenih pojmov na političnem področju, je kot pristopni korak nedvomno lahko vprašljiv in vsekakor lahko deležen upravičene strokovne kritike. Po drugi

strani pa gre za metodološki koncept, ki je v evropskem prostoru izrazito uveljavljen splošni diskurzivni mehanizem, ki ga mladi večinoma razumejo in v Evropi sorodno pojmujejo, medtem ko drugih uveljavljenih in primernejših raziskovalnih orodij ni ravno na voljo. In prav ta raziskava je tako v svojem kvantitativnem kot v kvalitativnem delu pokazala, da je bil uveden in aplicirani pristop le dokaj primeren in dovolj ploden. Mladi so se po posameznih zamejstvih odzivali pričakovano. Njihovi odgovori na vprašanje, kam bi uvrstili samega sebe na lestvici od 1 do 5, pri čemer pomeni 1 levo, 5 desno, točka 3 pa sredino, so prikazani v spodnji tabeli.

Tabela 9: Politični nazor anketirancev

	Avstrija		Hrvaška		Italija		Madžarska	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
levica	7	11,7	5	8,3	7	11,7	1	1,7
levica – sredina	26	43,3	12	20,0	29	48,3	2	3,3
sredina	18	30,0	22	36,7	8	13,3	25	41,7
desnica – sredina	4	6,7	4	6,7	4	6,7	6	10,0
desnica	0	0	0	0	1	1,7	4	6,7
drugo*	0	0	1	1,7	0	0	1	1,7
ne vem	2	3,3	5	8,3	6	10,0	10	16,7
b. o.	3	5,0	11	18,3	5	8,3	11	18,3
Skupaj	60	100,0	60	100,0	60	100,0	60	100,0

OPOMBA: * ne zanima (1), apolitičen (1)

Najpodobnejša sta si SZI in SZA, kjer v obeh jasno prevladuje levo-sredinska politična opcija, ki je skupaj še s sredinsko v obeh nadpolovična (v Avstriji 73,3 %, v Italiji 61 %), in če dodamo še levo opcijo, je tako opredeljenih mladih v Italiji 73 %, v Avstriji pa celo 84 %. Na Hrvaškem so se v največji meri mladi opredelili za sredino (36,7 %), skupaj z levosredinsko in levo orientacijo pa je bilo anketirancev 65 %. Nekoliko drugačen je bil rezultat merjenja na Madžarskem, kjer je sicer tudi bila v ospredju sredina (41,7 %), kar je skupaj z desno sredino in desnico zneslo 68,4 %, torej se skupno nagiba v bolj desno orientirano opcijo. Dodati je treba,

da je na Hrvaškem in Madžarskem izmerjen isti delež anketirancev brez odgovora, na Madžarskem še 16,7 % takih, ki so izrazili svoje neznanje glede možnih odgovorov. Za desnico se ni opredelil niti 1 anketiranec v SZA in niti 1 anketiranec v SZH, 2 % v SZI in 6,7 % anketirancev v SZM. Te številčne podatke smo lahko dokaj uspešno analizirali in tolmačili s pomočjo kvalitativno pridobljenih spoznanj in s sekundarnimi viri.

Mladi, ki bi bili po tej anketi še najbolj levo politično orientirani v SZA, pojasnjujejo, da naj bi bila »levica prijaznejša« in humanejša, medtem ko naj bi »desnica« pomenila »nacionalizem, sovražnost, nesprejetje drugih«. Čeprav pa je, kot je bil kritičen učitelj A1 (zaposlen, 28 let), tudi »levica premalo dela za ljudi, preveč za lasten žep«. Zelo dobra organiziranost slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem se seveda izrazi tudi na političnem področju, kjer znotraj razmeroma maloštevilne narodne slovenske skupnosti skoraj kar mrgoli samostojnih političnih subjektov. Skozi več desetletij se je samoorganiziralo več političnih združenj. Danes imajo v SZA tri politične zastopniške organizacije in samostojno politično stranko Enotna lista, leta 1991 pa je bila ustanovljena mladinska organizacija Mlada koroška enotna lista, ki danes deluje pod imenom Mlada EL kot samostojno društvo. Na avstrijskem Štajerskem deluje *Kulturno društvo Člen 7 za avstrijsko Štajersko* s sedežem v Gradcu, ki pa je imelo in ima kljub svoji osamljenosti pomemben vpliv ne le med starejšimi in mladimi zamejci, ki društvo vodijo, temveč tudi v političnem kontekstu Avstrije. Mladi so kritični do razcepljenosti slovenskih manjšinskih organizacij v nasprotujoče si tabore, a se po drugi strani kljub vabilom starejših niso pripravljene močnejše vključevati v politične aktivnosti, saj jih večinoma vsebinsko bolj privlačijo druge, od kulturnih do športnih, ali pa so v odnosu do politike in politikov globoko razočarani, nekateri se umikajo v zasebnost, ker da nimajo časa, imajo poklicne ambicije in podobno.

Skoraj tričetrtinska levosredinska politična usmerjenost mladih anketirancev v SZI ne preseneča Zaire Vidau, tamkajšnje sociologinje mlajše generacije, ki postreže s podobnimi rezultati anketiranja več drugih raziskav, in zatrdi, da ima ta opcija »svoje zgodovinske korenine v vojnem in povojnem obdobju ter svoje vrednote v uporabi proti nacifašizmu«. Lahko bi dodali, da so te korenine še globlje, saj dokazano segajo tudi v

čas med dvema svetovnima vojnama, ko je bila geopolitična (tako imenovana Rapalska) meja znatno drugače postavljena kot kasneje uveljavljena poveljna. S separacijo slovenskega večinskega teritorija današnje slovenske primorsko-notranjske regije od preostalega slovenskega etničnega ozemlja in s priključitvijo te Italiji so raznarodovalne razmere že pred drugo vojno netile v glavnem ilegalen odpor proti italijanski fašistični asimilacijski politiki, pri čemer velja hkrati izpostaviti tudi pomembno vlogo TIGR-a za celoten, tedaj torej še mnogo večji Kraljevini Italiji pripadajoči zahodnoslovenski etnični prostor, ki ostaja tudi v današnji zavesti mladih slovenskih zamejcev v Italiji prepoznavno sidrišče narodnostnega dostojanstva in ponosa (Pričevanja o TIGRu 1995, Vuk 2009).¹¹⁹ Podobno kot v SZA tudi v SZI mladi izražajo nezanimanje za politiko, nezaupanje v politike. Ob drugih splošnih razlogih navajajo še problem preveč konfliktnega obnašanja in premalo medsebojnega sodelovanja v politiki, pri čemer so moteči tudi slovenski zamejski politiki, ker da je še preveč ločevanja na »rdeče–črne«, kot na primer pravi fant I4 (zaposlen, 24 let) iz Nabrežine pri Trstu.

Mladi v SZH imajo sicer izdelan nek splošni odnos do področja politike, a se sami v njej ne vidijo. Ne starejši ne mladi v SZH sami nikoli niso bili politično organizirani. Takšna aktivnost je bila Slovincem na Hrvaškem v zgodovini tuja in tudi zato so bili vedno dobro sprejemani s strani hrvaške narodnostne večine (Kržišnik - Bukič 1995, 179). Tradicionalna apolitičnost »domačih« Slovencev na Hrvaškem je bila v večinskem hrvaškem narodu vedno cenjena, zlasti v primerjavi s tradicionalno politično ambicioznimi »domačimi« Srbi. Sicer imajo sedaj (tudi) Slovenci zakonsko utemeljene svoje predstavniške svete po županijah in mestih,

119 TIGR (Trst, Istra, Gorica, Reka) je kratica za antifašistično organizacijo zlasti mladih, ki se je oblikovala in delovala po prvi svetovni vojni na navedenem območju, dejansko predvsem na slovenskem etničnem ozemlju. Tigrovci so se na razne načine in tudi z nasiljem upirali okupaciji in agresivni italijanizaciji slovenskega in slovanskega prebivalstva regije, ki je po Rapalski pogodbi leta 1920 pripadla Italiji, v času druge svetovne vojne pa so se skoraj vsi tigrovci priključili partizanskemu osvobodilnemu boju. Vloga tigrovcev je bila v Sloveniji po vojni dolgo časa zamolčana, ker (da) vodeča Komunistična partija Slovenije ni hotela priznavati nobene konkurence pri zaslugah za svoj zmagoviti medvojni primat. Do danes je nastala že obsežna literatura o tigrovcih ter tudi o njihovem mestu in vlogi v poveljni Sloveniji, a polemična razprava o njih in med njimi še ni končana. V vsakem primeru pa gre danes za populacijo, ki ne spada več med mlade.

kar naj bi bila deloma politična oblika upravljanja na regionalni in lokalni ravni, a dejansko ti organi v širšem družbenem okolju (še) niso zaživel. Razen tega v teh svetih skorajda ni mladih, v Svetu mesta Zagreb na primer niti enega.¹²⁰ Mladi v SZH so aktivni le po kulturnih društvih, kjer pa ne delujejo politično, kakega političnega društva pa, pričakovano, tudi nimajo (Riman 2016). Politika na splošno jih ne zanima, prav tako ne izkazujejo – morda le s kako izjemo – ambicij po, na primer, vodenju v slovenskih društvih na Hrvaškem. Sicer so kritični do različnih anomalij, ki jih opažajo v družbi, konstruktivnih predlogov za spremembe večinoma ne dajejo, kaj šele, da bi bili njihovi dejanski znanilci in nosilci. Zdi se, da je v situaciji, ko mladim zlasti primanjkuje služb, prevladujoče prisotno karakteristično malodušje v smislu, da mladi končajo šolanje, fakultete potem pa, kot pravi intervjuvanka H1 (študentka, 21 let), »ne moreš dobiti dela. No, nimam velikih pričakovanj, tako da mi ni žal.«

V razmerju do ostalih treh slovenskih zamejstev, ki so skozi anketiranje izkazala soroden odnos do politike, po anketnih rezultatih odstopa SZM. Pojasnjeno je že, da so tamkajšnji mladi danes predvsem pod vplivom desnega političnega *mainstreama*, ki je na Madžarskem dominanten že več zadnjih let. Delno pa ima v Porabju desna politična opcija še močno zgodovinsko ozadje, saj ni pozabljena represija, ki so jo Porabci doživljali neposredno po koncu druge svetovne vojne, ko so kot konservativna in katoliška ruralna populacija, zavezana tradicionalnim vrednotam, politične glasove oddajali nekomunističnim strankam, nakar je sledila maščevalna reakcija zmagovite »leve«, komunistične partije. Ta je radikalno odstranila domači intelektualni kader v liku slovenskih duhovnikov in sovražno obravnavala Porabje cela desetletja. A manjšina je preživela, uspela ohraniti svoje stare vrednote, ni se pa nikoli politično organizirala, kar se dogaja šele po spremembi političnega sistema na Madžarskem leta 1990. Porabski Slovenci so dobili svojo lokalno samoupravo, ki jih združuje po vseh sedmih vaseh, v mestu Monoštru in v manjšem številu še po nekaterih mestih, ter državno slovensko samoupravo s sedežem na Gornjem Seniku. V primerjavi s slovenstvom na Hrvaškem, ki ima tudi svoje

120 To je po pregledu starostne strukture članov Sveta mesta Zagreba ugotovila tajnica Agata Klinar leta 2015, po že novem krogu volitev v svete. Za tudi drugo pomoč pri pridobivanju anketirancev za potrebe tega projekta se ji še na tem mestu zahvaljujem.

lokalne in županijske svete, ima SZM še svojega zastopnika (sedaj zastopnico) v parlamentu v Budimpešti. Slovenska zagovornica v madžarskem parlamentu Erika Köleš Kiss se precej ukvarja z mladimi, kar omenja tudi intervjuvanka M2 (študentka, 23 let), medtem ko na primer poslanskega sedeža v Saboru v Zagrebu v več sklicih SZH ni uspelo pridobiti. Mladih zamejskih Slovencev na Madžarskem je razmeroma malo, a imajo v opisani novi politični konstelaciji na Madžarskem dobre pogoje lastnega razvoja, kar vpliva tudi na njihovo ugodno sprejemanje in identifikacijo s politikami aktualne oblasti. Mladi v SZM se zavedajo sedanjih ugodnih družbenih razmer in se, podobno kot v drugih zamejstvih, ukvarjajo z lastno individualno problematiko, politično niso angažirani, politiko spremljajo bolj od daleč, prek medijev in v medsebojnem neformalnem komuniciranju. Da so po vzoru staršev tudi sami bolj desno usmerjeni, pojasnjuje pragmatično razmišljanje intervjuvanke M4 (zaposlena, 26 let), ki ocenjuje, da je sedaj pač za manjšino boljše »kot takrat pred letom 1990, ko je bil še komunistični sistem«.

Gregor Tomc, slovenski raziskovalec različnih vidikov tematike mladih in tudi področja politike med mladimi, kolikor te pač je, ugotavlja, da so politična stališča mladih »zelo specifična. So idealisti v obe smeri. Na eni strani bo več prostovoljcev, več ekologov, več antiglobalistov, na drugi strani pa bo tudi več nacionalizma, rasizma, nasilja. Več mladih boste našli med obojimi, idealisti in ekstremisti. Ko pa gre za konvencionalno politiko in politike, jih ti ne privlačijo, spominjajo jih na starše, in teh imajo že sedaj zadosti.« (Tomc 2011)

Vrednostne opredelitve in orientacije mladih

Med mladimi v slovenskih zamejstvih smo merili za to raziskavo posebej izbranih dvaindvajset vrednot, ki smo jih glede na osrednjo projektno usmeritev obravnavali še po treh podskupinah. Med vsemi izbranimi vrednotami je večina takih, ki so, pričakovano, običajne (družina, prijateljstvo, ljubezen, poštenost, mir v svetu, denar, delo, toleranca, solidarnost, ugled v družbi, varstvo okolja), nekatere, predpostavljeno, zanimivejše za mlade (osebna rast, osebna samostojnost, odgovornost, angažiranost

v družbi, dialog in komuniciranje, zabava), še nekatere pa specifične in pomembne za razumevanje manjšinstva med mladimi v zamejstvih (večjezičnost, etnična pripadnost, razvoj slovenske manjšinske skupnosti). Pričakovali smo zelo podobne rezultate med mladimi anketiranci po vseh zamejstvih glede običajnih splošnih ali primarnih življenjskih vrednot posameznika. Rezultati ankete so ta pričakovanja potrdili.

V prvo navedeni podskupini vrednot¹²¹ so vsi anketiranci razvrščali svoje vrednote tako, kot sledi v nadaljevanju. V SZI so prva tri mesta pripadla družini, prijateljstvu in ljubezni, v SZA so bili na prvih treh mestih poštenost, družina in prijateljstvo, v SZM družina, prijateljstvo in poštenost ter v SZH prijateljstvo, družina in poštenost. Stičnost v tem vrednotenju mladih po vseh štirih zamejstvih je tako rekoč maksimalna. Zelo končna ali zadnja mesta na vseh štirih zamejskih vrednostnih lestvicah zavzemajo vrednote denar, angažiranost v družbi in ugled v družbi, ki so v SZA in SZM prav na zadnjih mestih, v SZH pa na zelo končnih.

Druga podskupina vrednot je bila tudi splošne narave, a se je nekoliko bolj osredotočila na njihov pomen za mlade. V tem sklopu so mladi po zamejstvih prioriteto razvrstili naslednje vrednote: v SZI so vsaka po 90 % podpore dobile vrednote osebna rast, osebna samostojnost in odgovornost. V SZA so to osebna samostojnost, osebna rast in odgovornost. V SZM pa so to osebna samostojnost, odgovornost in osebna rast ter v SZH osebna rast, osebna samostojnost in odgovornost. Z nekaj zamenjavami ugotavljamo, da so te vrednote med obravnavanimi mladimi praktično identične oziroma enako močne.

Določene razlike v vrednotenju mladih po zamejstvih smo pričakovali glede tretje podskupine, to je na področju narodnomanjšinskih vsebin. Tozadevno so se anketiranci odločali tako: začnimo z vrednoto večjezičnost, ki je hkrati vrednota s širšim pomenom, saj poleg narodnomanjšinskega vsebinskega konteksta zajema vidike, ki so v modernem času eksistencialno pomembni za splošno družbeno komunikacijo mladih in za področje njihovega zaposlovanja. Vrednoto večjezičnost najvišje med vsemi anketiranimi zamejci uvrščajo mladi v SZI, in sicer več kot

121 Zdravje kot samoumevno najpomembnejšo vrednoto, ki jo kot tako vključujejo druge raziskave (prim. Musil in Lavrič, 2011, 397), smo kar preskočili oziroma je sploh nismo vključili na lestvico.

štiripetinsko (82 %). Pričakovano je tudi v SZA večjezičnost v prvem delu lestvice. Ta je v SZM sredi vrednostne lestvice, v SZH pa že v njenem spodnjem delu. Prav zaradi omenjene splošnosti lahko med obravnavanimi vrednotami te tretje podskupine opazamo določeno neskladje, ki se je posebej izrazilo v SZI. Zanimivo je, da sta v SZA IN SZH v približno enakem deležu v spodnjem delu vrednoti razvoj slovenske manjšine in etnična pripadnost. V SZH pa zavzemata ti vrednoti prav zadnji dve mesti na lestvici.

V primeru SZH je lahko zanimiva še naslednja »interna« časovno-vertikalna primerjava, ki jo navajam s perspektive lastnega raziskovalnega doživetja. Ko sem na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja začela z dolgoletnim kontinuiranim raziskovanjem slovenstva na Hrvaškem, sem dokaj presenetljivo odkrila še precejšnjo prisotnost dejanske uporabe slovenščine kot občevalnega jezika znotraj nekaterih večgeneracijskih družinskih okolij v Zagrebu. Spoznanje sem prelila v *Pozdrav slovenskemu jeziku*, motu knjige Slovinci v Hrvaški (1995): »Srečni sva in dobro se počutiva, ker se doma, v krogu svojih otrok in vnukov, rojenih in odraslih v našem dragem nam Zagrebu, še naprej vedno pogovarjamo slovensko.«¹²² To spoznanje sem, ob seveda še drugih temeljnih indikatorjih, vgradila v tezo o avtohtonosti slovenstva v Zagrebu (Kržišnik - Bukič 1999, 257–266). Dve desetletji kasneje in danes, ko sta se vmes že leta nazaj ti obe Slovenki poslovili, je slika slovenstva v Zagrebu zelo drugačna. S poslavljanjem predvojne generacije (rojenih in odraščajočih pred drugo svetovno vojno) se je bistveno skrčila slovenska narodnostna substanca v Zagrebu, današnji mladi ne odraščajo več v slovenskih starostarševskih okoljih, drugi motivacijski kanali, če in kjer sploh so na voljo, pa so prešibki, da bi nadomestili tradicijo slovenskega pogovornega jezika v družini. Slovenskega narodnopripadnostnega ozadja družinskega okolja, še posebej pa s slovensko ali z dimenzijo slovenstva večplastno narodnostno identiteto čutečih se mladih, rojenih v Zagrebu, skoraj ni več. To je jasno pokazala tudi pričujoča raziskava, ko smo iskali mlade za anketiranje in intervjuvanje. Sorodna je poznavalska ocena Darka Šonca, dolgoletnega predsednika Slovenskega doma v Zagrebu in predsednika

122 Izjavi Marije Rapotec (94 let) in Nade Drnovšek (90 let), zagrebških Slovenk, v arhivu INV. Objavljeni v Kržišnik - Bukič, ur. (1995, 7).

Zveze slovenskih društev na Hrvaškem, ki nam je v naši raziskavi po svojih močeh skušal pomagati, a je z zaskrbljenostjo ugotavljal in izražal bojazen, da slovenstvo zlasti v Zagrebu počasi postaja predvsem zgodovina.¹²³

Primerjavo vrednot mladih v slovenskih zamejstvih naj s stališča splošnega položaja mladih zaokrožimo z indikatorjem jezika, v katerem so mladi izpolnjevali anketni vprašalnik raziskave in se s sodelavci projekta pogovarjali v vodenih intervjujih. Ti so potekali samo v slovenščini v slovenskih zamejstvih v Italiji in na avstrijskem Koroškem, na avstrijskem Štajerskem pa anketiranje v slovenščini s pomočjo delnega sprotne prevajanja in intervju v nemščini, v slovenskem zamejstvu na Hrvaškem večinoma v hrvaščini in manj v slovenščini ter v slovenskem zamejstvu na Madžarskem kar trojezično: največ v madžarščini, delno v slovenskem porabskem idiomu in delno v slovenskem standardnem pogovornem jeziku.¹²⁴ Če lahko o kakem segmentu raziskave z gotovostjo trdimo, da je uporabljen reprezentativen vzorec ali mu je ta vsaj zelo blizu, je to jezik izpolnjevanja anketnega vprašalnika. S tem indikatorjem smo pridobili dokaj jasno sliko o dejanski uporabi slovenščine med mladimi v vsakem izmed zamejstev. Posledično je omogočeno ustrezno primerjanje med zamejstvi, prikazano v spodnji tabeli.

Tabela 10: Jezik, v katerem so anketiranci izpolnjevali vprašalnik

	Avstrija		Hrvaška		Italija		Madžarska	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
slovenščina	60	100	40	66,7	60	100	4	6,7
hrvaščina	0	0,0	20	33,3	0	0,0	0	0,0
madžarščina	0	0,0	0	0,0	0	0,0	56	93,3
Skupaj	60	100,0	60	100,0	60	100,0	60	100,0

Je prikazano stanje uporabe slovenščine med mladimi sploh izraz njihovega vrednostnega opredeljevanja, ki naj bi ga na tem mestu preverjali,

123 Pogovor avtorice z Darkom Šoncem, Zagreb, 27. februar 2015.

124 Najtežjo nalogo pri anketiranju in intervjuvanju je imela Katalin Munda Hirnök, ki je morala ne le prevesti vprašalnik v madžarščino ter kasneje transkribirati in prevajati opravljene intervjuje v knjižno slovenščino, temveč se z intervjuvanci tudi pogovarjati slovensko, porabsko in madžarsko.

ali česa drugega? Lahko bi šlo tudi za vrednotenje, saj je imel vsak anketiranec na voljo vprašalnik v slovenskem jeziku in v jeziku države bivanja, toda s temi kazalci se želi izpostaviti neko drugo dejstvo. Bistveni odgovor na zastavljeno vprašanje izhaja iz dejstev zgodovinskega konteksta vseh štirih slovenskih manjšin. In po tem kriteriju, ker sta tradicionalno močni in danes zelo dobro samoorganizirani slovenski manjšini v Avstriji (predvsem na Koroškem) in Italiji, se je slovenščina uspela ohraniti in jo mladi v SZA in SZI *lahko* nadalje uporabljajo in negujejo, kar je bistvena razlika od situacije v SZM in SZH ter tudi na avstrijskem Štajerskem, kjer mladi v znatnejšem številu niso doživeli ali *niso mogli* doživeti slovenščine kot pomembnega vzvoda v socializacijskem procesu svojega odrasčanja.

Zaključni razmislek o splošnem položaju mladih v slovenskem zamejstvu

Smiselno je začeti z nekaterimi metodološkimi opažanji, ki so dozorela po končani raziskavi. O splošnem položaju mladih v slovenskem zamejstvu, kot smo si to tematiko raziskovalci zamislili ob delu na projektu *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi*, velja sklepati le previdno in parcialno oziroma segmentirano. Previdnost pri sklepanju je sicer lastnost, ki se je je treba držati v raziskovanju družbenih pojavov in procesov nasploh, a ko govorimo o takih raziskovalnih tematskih sklopih, kot so *mladi* in kot je *slovensko zamejstvo*, naj bi bila ta lastnost potencirano izražena, saj gre za večrazsežnostno nepoenotenost zaznavanja raziskovanih objektov.

Še bolj kot za tematiko mladih to velja za tematiko slovenskega zamejstva, ki je ne le (skoraj) v celoti zamišljena družbena danost, temveč je tudi štiri- in večkrat notranje izdiferencirano strukturirana. Ob predstavljenem gre še za situacijo, ko v tem projektu raziskovalcem zaradi izbranega omejenega enakega števila anketirancev po vseh zamejstvih (60) ni bilo mogoče znotraj kvantitativnega metodološkega pristopa pripraviti reprezentativnega vzorca mladih, ki bi bil v pomoč strokovnemu sklepanju o njih. Druga možnost bi seveda lahko bila, da se v skladu z izhodiščnimi raziskovalnimi pričakovanji odločamo za različno število anketirancev po zamejstvih, s čimer pa bi si praktično onemogočili aplikacijo koncepta primerljivosti. Neizbira te možnosti pa je bila povezana tudi z določeno negotovostjo raziskovalcev glede dejanskih možnosti odzivanja mladih po zamejskih terenih. Kajti naša raziskava je bila, ker smo paralelno in sočasno obravnavali mlade po vseh slovenskih zamejstvih, vendarle prva te vrste. Že naslednja komparativna raziskava te tematike bo lahko upoštevala spoznanja te in jih metodološko nadgrajevala.

Opisane razlike pri aplikaciji kvantitativnega so se izkazale tudi ob kvalitativnem metodološkem pristopu. V SZA in SZI je lahko šlo za izbiro, pri kateri je bilo brez težav mogoče upoštevati že sprejete osnovne

kriterije in uporabiti celo še enega dodatnega, to je kriterij »obrobnosti«, kot smo ga opisali že v uvodnem delu.

Skoraj v nasprotju z razmeroma visoko slovensko ozaveščenostjo mladine v Avstriji in Italiji je bilo v SZH in SZM težka sploh najti dovolj primernih sogovornikov med domnevnimi mladimi slovenskimi zamejci. Delno zato, ker jih je malo, in delno iz razlogov, ki bodo lahko mnogo razumljivejši po prebiranju vseh štirih publikacij, ker se namreč slovenska identitetna pripadnost (če je bila kje v neki meri sploh prisotna) v stiku z drugimi identitetnimi pripadnostmi počasi izgublja, postopoma utaplja, a se, gotovo z vnosom nekega lastnega prispevnega deleža, spontano vklaplja v kompleksnejših družbenih identifikacijskih procesih, sicer izrazito značilnejših za mlade v primerjavi s starejšimi generacijami.

Tako smo se morali zadovoljiti z oblikovanjem aproksimativno-perceptivnega sklepanja, pri čemer smo metodološki korak vzorčenja poskušali vsaj delno nadomestiti z nekoliko bolj poglobljenim intervjuvanjem, lastnimi raziskovalnimi izkušnjami in uporabo sorodnih raziskovalnih spoznanj strokovne literature. Kljub vsem omenjenim zadržkom pa je ob postavljenih konkretnih vprašanjih o položaju mladih v slovenskem zamejstvu le mogoče izluščiti niz splošnejših in podrobnejših spoznavnih vidikov obravnavane tematike. Strnjeno jih predstavljamo po nekaterih bolj ključnih in medsebojno vsebinsko povezanih točkah:

1. Temeljna demografska značilnost mladih v vseh štirih slovenskih zamejstvih izhaja iz empiričnega dejstva o prevladujočih trendih staranja prebivalstva Evrope, Slovenije, njenih vseh štirih sosednjih držav in še hitreje zamejskih slovenskih manjšin. Mladi pa so povsod v slovenskem zamejstvu še manjšina v manjšini. Njihov manjšinski delež je delno posledica vztrajnega trenda negativnega naravnega demografskega prirastka, v še večji meri pa začasnega odseljevanja ali trajnega izseljevanja mladih zaradi družbenoekonomskih razlogov.
2. Slovenski manjšinci v Avstriji in Italiji svoje številčno preštevanje ob uradnih popisih prebivalstva v teh dveh državah bivanja načeloma odločno zavračajo, saj naj bi statistična slika redno kazala manjše število od dejanskega. Na splošno šibkeje narodnostno ozavešчени

slovenski zamejci na Madžarskem in Hrvaškem take popisne podatke in stalno nižajoče se številčne trende o sebi kot manjšini jemljejo kot neko dejstvo, ki tako pač je, in ga ne eni ne drugi še nikoli niso javno poskušali izpodbijati. Ob naslonitvi še na druge spoznavne vire ugotavljamo razmeroma daleč največ mladih slovenskih zamejcev v Italiji, natančneje v deželi Furlaniji - Julijski krajini, kjer naj bi jih bilo za polno petmestno številko, precej manj v Avstriji, pri čemer daleč največ na avstrijskem Koroškem, kjer naj bi jih bilo vsaj za polno štirimestno številko, na Hrvaškem, kjer so geografsko bolj razpršeni, gotovo občutno manj kot za tako isto številko in najmanj, le nekaj sto, na Madžarskem, kjer so sicer prostorsko skoncentrirani zlasti znotraj slovenske manjšine v Porabju.

3. Tematike mladih ni mogoče posploševati v celotnem slovenskem zamejstvu kot enotnem družbenem prostoru. Gre za situacijo, ki je od zamejstva do zamejstva raznolika in odvisna od zgodovinsko, ekonomsko, kulturno in splošno družbeno heterogenih okoliščin, ki so svojstvene vsaki izmed štirih Sloveniji sosednjih držav.
4. Hkrati so mladi, rojeni v slovenskem zamejstvu nekje med letoma 1980 in 2000, za katere se je udomačil strokovni naziv milenijci ali tako imenovana generacija y, najmočneje podvrženi globalizacijskim učinkom na vseh področjih družbenega razvoja. Raznovrstni vidiki globalizacije mlade v sodobnem digitalnem družbenem okolju vsebinsko (tudi) medsebojno povezujejo, tako v vsakem izmed zamejstev, med zamejstvi, z mladimi večinskega naroda, s posamezniki in drugimi subjekti v Sloveniji, Evropi, po celem svetu. Specifične družbenoekonomske okoliščine, v katerih odraščajo mladi po vseh štirih slovenskih zamejstvih, in sodobni zgodovinski globalizacijski trendi družbenega razvoja nasploh predstavljajo dva temeljna sklopa interaktivnih vplivnih dejavnikov na mlade. Zdi se, da je močnejši drugonavedeni, čeprav se dejansko v tolikšni meri prepletata, da ju je težko razločevati, kaj šele kvantificirati.

5. Najpomembnejša značilna dejavnost mladih po vseh slovenskih zamejstvih, skupaj s Slovenijo, je njihovo formalno institucionalno izobraževanje. Mladi se po slovenskih zamejstvih izobražujejo na vseh šolskih stopnjah. Šolsko obvezno izobraževanje se nanaša na najmlajšo starostno skupino, v praksi je dejansko nujno tudi srednješolsko, povsod med mladimi zamejci in njihovimi vrstniki večinskega naroda pa je opazen hitro naraščajoči trend visokošolskega izobraževanja. Za kontekst izobraževanja mladih iz slovenskega zamejstva je bistveno izpostaviti razliko med SZI in SZA na eni strani ter SZM in SZH na drugi. V prvih dveh zaradi zakonsko zaščitene dvojezičnosti poteka pouk v osnovnem in srednjem šolstvu tako v italijanskem oziroma nemškem kot tudi v slovenskem jeziku, uradno in dejansko, medtem ko so v drugih dveh zamejstvih učenci in dijaki v nekaterih šolah sicer deležni možnosti učenja slovenščine in delnega pouka v slovenščini, a gre zaradi njihove maloštevilčnosti za precej omejene prakse. Tako kot to danes velja za mlade večinskega naroda, so tudi med mladimi zamejci vse bolj prisotne uradno neformalne poti in oblike izobraževanja, h katerim jih usmerjajo starši ali se jih udeležujejo mladi samoiniciativno.

6. Institucionalno formalno in neformalno izobraževanje mladih je tesno povezano z njihovim pričakovanim zaposlovanjem. Neformalno izobraževanje pa lahko spada tudi v prostočasne dejavnosti mladih kot njihovo individualno izbiro, izvirajočo iz osebnostne nagnjenosti. Po vseh slovenskih zamejstvih je bilo zelo lahko spremljati obe vrsti izobraževanja mladih in trend ozaveščanja mladih o pomenu dodatnih neformalnih oblik izobraževanja in usposabljanja ter pridobivanja različnih dodatnih znanj in strokovnih kvalifikacij. Odnos med izobraževanjem in zaposlovanjem mladih je danes zaradi izjemno hitrega tehnološkega razvoja povsod povezan s problemom počasnejšega prilagajanja izobraževalnih možnosti tekočim potrebam razvoja gospodarstva in drugih družbenih dejavnosti, kar je tudi razlog, da so se mladi pogosto prisiljeni zaposlovati ali mimo svoje izobrazbe ali v službah, ki terjajo taka znanja, ki jih javni izobraževalni sistem sploh (še) ne nudi. Opisani dinamični družbeni

razvoj se giblje v smereh, ko bodo potrebna znanja, ki jih ni mogoče niti načrtovati, kaj šele sistemsko uvajati in zanje usposablјati ustrezen pedagoški kader. A gre za globalni problem, ki delno že zadeva in bo sčasoma vse bolj zadeval celotno družbo in mlade nasploh, ne glede na to, ali so zamejci ali ne. Podobno je globalni problem nezadržan razvoj elektronike in digitalizacije, ki ob nedvomno pozitivnih plateh za mlade na področjih izobraževanja in njihovega poznejšega zaposlovanja hkrati povzroča njihovo kronično splošnočloveško zasvojenost z vsebinsko vse modernejšimi elektronskimi in digitalnimi napravami ter jih tako tudi vse bolj ločuje od dosedanjih običajnih medčloveških odnosov in realnega življenja. Tak razvoj je seveda v interesu varovanja liberalnih kapitalističnih družbenoekonomskih odnosov, saj je delovna, a človeško razdrobljena družba dobro zagotovilo njihove profitabilne esence in kontinuitete.

7. Izhajajoč iz ugotavljanja pomena vpliva izobrazbe staršev na mladostnike smo zasledovali poklicni profil staršev (matere in očeta). Boljši materialni pogoji družine naj bi načeloma omogočali ugodnejše pogoje in uspešnejše izobraževanje mladostnikov, kar zaradi realnih možnih vplivov drugih pomembnih življenjskih okoliščin neredko ni pravilo. Včasih sam poklicni profil očeta ali matere pomembneje vpliva na izobraževanje in zaposlovanje mladih, ki se zgledujejo po svojih starših. Že tradicionalno so življenjske obrtne poklice, na primer na slovenskem Koroškem, mladi ob ali po svojih starših kar nadaljevali oziroma dedovali. V današnjih kapitalističnih družbenoekonomskih okoliščinah, še posebej zaradi slabih družbenih možnosti zaposlovanja, se mladi vključujejo, kjer je mogoče, v manjša ali večja družinska podjetja oziroma jim starši to omogočajo. Če velja taka praksa za Slovenijo in sosednje države, so je gotovo deležni tudi mladi zamejci, čeprav tega vprašanja med njimi nismo posebej obravnavali. So pa mladi glede svojih staršev večinoma složni v stališčih, da so starši kljub večji gotovosti zaposlitve imeli težje življenje, kot je njihovo danes, ko imajo mladi skoraj neomejene možnosti potovanja, izobraževanja in zaposlovanja po državah EU. Poleg tega pa večina mladostnikov tudi v najvišji starostni skupini

(še) živi s starši, z izjemo mladih zamejcev v Avstriji, ki se, kot njihovi avstrijski sovrstniki, odseljujejo od doma na svoje celo prej, kot je povprečje v EU.

8. Fizična in prostorska mobilnost mladih, bodisi da sta povezani z izobraževanjem, zaposlovanjem, športom, zabavo, čezmejnimi obiskovanji sorodnikov in prijateljev, nakupovanji, izleti in turističnimi potovanji ali drugimi čezmejnimi stiki, sta tisti njihovi značilnosti, ki sta prisotni med mladimi v slovenskih zamejstvih bolj kot v drugih starostnih kategorijah slovenskega zamejstva. Posebej pomembno mesto ima v tem kontekstu visoko izobraževanje mladih slovenskih zamejcev, ki študirajo na univerzah v Ljubljani, Mariboru, Kopru in Gorici, kjer so upravičeni do štipendij, prednostne namestitve v študentskih domovih in še kake ugodnosti, ki jo omogoča slovenska država. V nekem številu mladi slovenski zamejci opravljajo določena dela v obmejnem prostoru, bodisi da gre za poljedelsko dejavnost ali kako drugačno zaposlitev na slovenski strani meje. Poleg osnovne splošne človeške mobilnosti, ki je načeloma in izkustveno mladim sicer bolj svojstvena kot odrasli generaciji in starejšim (da posebej niti ne omenjamo področja športa), so mladi skoraj v celoti tudi v slovenskih zamejstvih danes izrazito intenzivno vpeti v tok in tempo življenja, delno že označenega kot virtualna resničnost, ki jo določa moderna digitalna tehnologija (internet, mobilna telefonija). Hkrati so mladi tudi njeni ključni idejni družbeni akterji in promotorji.
9. Zaposlovanje mladih slovenskih zamejcev je danes bolj kot kdaj prej v preteklosti povezano z njihovo pripravljenostjo na odselitev iz prvotnega domačega kraja v okolje, ki razpolaga s ponudbo dela oziroma konkretno zaposlitvijo mladega človeka, z boljšimi pogoji poklicnega ustvarjanja in napredovanja ali pa celo z možnostmi njegove izbire. Neoliberalni družbenoekonomski kontekst, ki danes obvladuje skoraj cel svet, vsekakor pa celotno Evropo, določa sliko splošnega položaja tudi mladih slovenskih zamejcev, pri čemer se njihov položaj na trgu dela bistveno ne razlikuje od položaja njihovih sovrstnikov v državi bivanja in v Sloveniji. Gre za velik problem pomanjkanja

delovnih mest in služb, kar že dolga leta prizadeva predvsem mlade, ki se, tudi ali zlasti zaradi delovne neizkušenosti, marsikdaj in marsikje kljub ustrezni ali celo višji šolski izobrazbi ne zmorejo kosati s starejšimi in ostajajo za krajše ali daljše obdobje nezaposleni ali (p) ostajajo študenti itd. – s takšnimi primeri smo se srečevali tudi v naši raziskavi. V primeru mladih slovenskih zamejcev lahko izpostavimo le specifično zaposlitveno nišo, ki se v Italiji in Avstriji nanaša na (prihodnje) učitelje na dvojezičnem šolskem območju, kjer so izkazane potrebe znanja slovenskega in nemškega oziroma slovenskega in italijanskega jezika. Zaradi drugačne situacije v SZM in SZH so tam redke možnosti omenjene zaposlitve, a bi, po drugi strani, tak izšolani slovenski kader ustvarjal konkretne pogoje za revitalizacijo tamkajšnjega slovenstva, če izhajamo iz ugotovitev temeljnega raziskovalnega projekta *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi*. Na splošno naj bi veljalo, da stopnja nezaposlenih mladih in tudi mladih slovenskih zamejcev korelira s stopnjo ekonomske razvitosti države bivanja, tako da v tem pogledu prednjači SZH s skoraj polovično nezaposlenostjo vseh mladih v tej državi. V komaj preteklem obdobju ji je sledila s 40-odstotno nezaposlenostjo mladih Italija, s katero je povezano tudi naslednje razmišljanje: »Mladi živijo tragično življenje, ker prvič v zgodovini Zahoda nimajo pred sabo predvidljive prihodnosti. Nekoč smo prihodnost in mladost kar enačili – mladi so prihodnost! Zdaj pa vsi govorijo o tem, da prihodnost ni več nujna perspektiva mladosti.« (Galamberti 2012)

10. Problematika nezaposlenosti in današnjih pretežnih prekarnih oblik dela mladih oziroma vprašanja, povezana z zaposlovanjem mladih kot njihovo osnovno samostojno življenjsko dejavnostjo, najusodnejše določajo ostale vidike življenja mladih in njihov odnos do družbe, kar praviloma velja tudi za populacijo mladih slovenskih zamejcev. Na splošno gre povsod za slabe posledice, ki jih ta problematika povzroča, in za družbene izzive, ki si jih morajo prizadevati reševati vladajoče strukture, predvsem seveda v državah bivanja slovenskih zamejcev, a tudi načeloma in vsaj delno še v EU. Toda Evropo v

dosedanjem enaindvajsetem stoletju dejansko obvladuje kapital, ki mu je politika podrejena, ljudje nemočni, še posebej mladi. Položaj mladih v Sloveniji socialna psihologinja Mirjana Ule ocenjuje kot nekakšen geto, saj so mladi marginalizirani na trgu dela in izključeni iz poglobitnih tokov družbe, ki jih praktično v celoti obvladujejo odrasli (Ule, 2010). Samoozaveščanje o svoji družbeni zapostavljenosti in nemoči tudi v Evropi nasploh je pripeljalo mlade do zahtev po družbenem normiranju instrumentov, ki bi jim lahko zagotavljali enakopravnejšo vlogo v družbi (Resolucija PS SE, 2011). V Sloveniji so med njimi danes v ospredju mladinske kvote v volilnem sistemu po vzoru že uveljavljenih ženskih kvot, nižanje starostne meje volilnih upravičencev na 16 let, kar je v Avstriji že uzakonjeno, in uvedba elektronskega sistema volitev, ki je bolj kot drugim starostnim skupinam pisana na kožo mladim.

11. Religioznost mladih slovenskih zamejcev je predvsem odvisna od družine kot njihove primarne socializacijske skupnosti, šele nato od šolskega okolja in splošnega širšega družbenega ambienta. Enako kot v Sloveniji je tudi v sosednjih državah med verniki prisotna izrazita tradicionalna večinskost katoličanov, a je povsod zaznati pripadnike še drugih verstev, saj napredujoča stopnja širitve večetničnostno strukturiranih okolij širi prostor tudi za drugače verujoče vseh starostnih kategorij prebivalstva. Naša nereprezentativna raziskava je pokazala, da je prisotnost katoliške vere in cerkve razmeroma najbolj izražena med mladimi v slovenskem Porabju na Madžarskem, zatem v Avstriji in Italiji, najmanj pa na Hrvaškem, povsod po slovenskih zamejstvih pa je krščansko katoliško verovanje med mladostniki nadpolovično. A so mladi po vseh slovenskih zamejstvih, preverjeno, manj verni od starejših v svojem okolju in se manj udeležujejo cerkvenih obredov, v znatnejšem delu od starejših so ateisti. Tudi naša raziskava je pokazala, da religioznost med mladimi ni njihova dominantna značilnost in vrednostno prioriteta možnost, a se prav med mladimi najprej in najlažje pojavljajo nova, za celotni obravnavani prostor netradicionalna verstva.

12. Med najmanj zanimiva področja družbenega življenja spada med mladimi v Evropi, Sloveniji, sosednjih državah in po slovenskih zamejstvih njihov odnos do sfere politike in zlasti njihove participacije v njej. Slika takega odnosa je posledica splošnih sodobnih družbenoekonomskih razmer, v katerih mladi odraščajo in živijo ter so se zato v daleč največji meri individualizirali in zatekli v neko ožje preverjeno okolje družine in bližnjih prijateljev. Nezainteresiranost za politiko se sicer zmanjšuje s preходом iz nižjega v višje starostno razvrščanje mladih, a je danes tudi po drugih raziskavah med mladimi na splošno visoka. Zaradi več razlogov med mladimi prevladuje apatičnost do politike, prej odbojnost kot privlačnost do posameznih politikov v okolju, nekakšno samoumevno prepričanje, da je področje (državne) politike namenjeno le odraslim in starejšim. Ker je še danes tako v dejanskem družbenem življenju kot v strokah v igri klasični koncept delitve politike po kriterijih desno, sredinsko in levo usmerjenih, ki se uporablja tudi v raziskavah o mladih, smo merili ta odnos do politike tudi med mladimi po slovenskih zamejstvih. V SZA in SZI med anketiranimi in intervjuvanimi prevladujejo mladi, ki so levosredinsko politično usmerjeni, v SZH je razmeroma največ mladih sredinsko in v SZM desnosredinsko politično usmerjenih. Spoznanja med starejšimi po vseh slovenskih zamejstvih o nuji pridobivanja mladih za ohranjanje slovenstva, ob hkratni večji oza-veščenosti o slovenstvu med mladimi samimi, spremljajo različne spodbude mladim tudi iz Republike Slovenije, kar vse skupaj deloma prispeva k politični agendi mladih za slovenstvo v SZA in SZI, nekaj morda tudi v SZM in SZH. Toda pravega navdušenja za politiko med mladimi, bodisi da gre za splošno politiko v državi bivanja ali za slovensko narodnostno politiko v zamejstvu, ni nikjer po slovenskih zamejstvih.
13. Večino vrednot na sistemski lestvici mladi v vseh zamejstvih uvrščajo zelo podobno ali celo identično, kar velja tako za tiste splošno človeške (družina, prijateljstvo, poštenost) kot za druge bolj specifične, ki smo jih merili z anketiranjem in poglobljeno obravnavali z intervjuvanjem. Odnos med mladimi slovenskimi zamejci

do politike in njihovo zaznavanje lastnega mesta v družbi se delno navezuje na njihov splošni sistem vrednot. Tako je v naši raziskavi na primer z merjenjem vrednot angažiranost v družbi in ugled v družbi ugotovljeno, da jih mladi uvrščajo razmeroma nizko ali najnižje. Prav tako naj ne bi bil zanje kot vrednota pomemben denar, kar je seveda paradoksalen odgovor, ki je morda v skladu z njihovimi iskrenimi željami, a sočasno ni v skladu z njihovimi pragmatičnimi življenjskimi praksami. Danes so mladi namreč večinoma značilno introvertirani v zasebno, individualistično življenje, kar je pričakovana posledica splošne prevlade neoliberalnih kapitalističnih družbenoekonomskih družbenih sil, ki lahko družbo obvladujejo le z nevidnimi delitvami na njene sestavne dele in z njihovo atomizacijsko razpršenostjo v družbenem prostoru. Zato je za dejanski odnos mladih do družbe oziroma lastnega položaja v njej močno značilno zlasti visoko uvrščanje tistih vrednot, ki naj bi zagotavljale neposredno prosperiteto mladih, kot so osebna rast, osebna samostojnost in odgovornost. Glede na fokus raziskave smo seveda merili vrednote etnična pripadnost, razvoj slovenske manjšine in večjezičnost. Prvi dve vrednoti sta se povsod slabo odrezali in sta v spodnjem delu lestvice, medtem ko je vrednota večjezičnost visoko uvrščena le med slovenskimi mladimi v Italiji, še v prvi polovici lestvice v Avstriji, v spodnji polovici lestvice vrednot pa je v SZM in še nižje v SZH.

14. Družboslovne raziskave, tudi ta, naj bi prispevale znanstvene izsledke za boljše ali primernejše urejanje nekega družbenega področja. Recenzent pričujoče publikacije Sergej Flere, zaslužni redni profesor Univerze v Mariboru, je podal strnjeno splošno oceno ne le rokopisa, temveč tudi samega presečnega stanja obravnavane tematike mladih, zaradi česar velja ta njegov vsebinski zaključni pogled tudi citirati: »Gre za raziskavo o slovenski mladini, ki živi v štirih državah, sosedah Republike Slovenije. Kot takšna pa raziskava nima raziskovalnega pomena samo v okviru mladinskih študij, temveč tudi glede položaja slovenske narodnostne skupnosti v teh državah, in je tako relevantna za politiko slovenske države. Kot raziskovalec tega področja ne pričakujem, da slovenske mladine v zamejstvu

niso zajeli močni strukturni procesi, ki so zajeli mladino v Evropi (tudi v svetu) nasploh (in ki temeljijo na značaju sodobne kapitalistične družbe): ekspanzija šolanja, zlasti terciarnega, »podaljšanje mladosti« in prekarizacija družbenega položaja. V bistvu študija vse to potrdi in tudi v celoti opazovano, ti procesi pa imajo nadalje denacionalizacijske učinke, čeprav ne pripeljejo do neposredne in popolne denacionalizacije. Je pa jasno, da bi to terjalo popolnoma drugačno politiko slovenske države do zamejskih Slovencev.« Seveda recenzija nekega strokovnega dela ni besedilo, ki bi ponujalo rešitve obravnavane tematike, tako da ni bilo pričakovati konkretnih vsebinskih predlogov in sugestij. Toda Flere v dveh ozirih vendarle tudi napotuje, ko pravi, da v pogledu državljankega statusa mladih v slovenskem zamejstvu »obstaja poseben prostor za delovanje slovenske države«, in oceni, da »bi odlične štipendije zanje Slovenija vsekakor premogla«. Svoje opažanje zaokroži tako: »Imam vtis, da skrb za zamejstvo upada: dokler je Kidrič meril in vodil vojno za »zedinjeno Slovenijo«, novorevijaši za »enoten slovenski kulturni prostor«, se zdi, da je zanimanja za zamejce manj«. Je njegov vtis nejasen? Kakšno »popolnoma drugačno politiko slovenske države do zamejskih Slovencev« je imel Flere v mislih? Ni mogoče reči, da država nima vse bolj institucionalizirane mreže, ki naj bi posebej skrbela za zamejce. Za to proračunsko postavko se za razliko od drugih družbenih sfer ob sprejemanju letnih državnih proračunov praviloma ne zmanjšujejo njim namenjena finančna sredstva – Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu ni kadrovsko podhranjen.

15. Premišljen in moder odgovor na vprašanje, kakšna naj bo politika Republike Slovenije do zamejstva, gotovo ni preprost. A vendar naj bi bil, kot navajamo v nadaljevanju, domnevno že dolgo znan. Sredi leta 2017 ga je namreč (ponovno) na tradicionalnem vsakoletnem Vseslovenskem srečanju v Državnem zboru (3. julija 2017), tokrat naslovljenem »Slovenec sem«, predstavil izkušeni slovenski zamejski družbeni aktivist in znanstvenik dr. Janko Malle.¹²⁵ Poudaril je, da:

125 Govor vodje Slovenske prosvetne zveze v Celovcu, predsednika Kulturno-informacijskega centra »Haček« v Celovcu dr. Janka Malleja, *Pasti skupne slovenske nacionalne identitete*:

[...] Slovenija nima strateško dovolj izdelanih smernic za uveljavitev slovenske kulture v Evropi, to je kulture, ob kateri bi lahko v večji meri participirali tudi Slovenci zunaj RS. Pogrešam programsko usmerjeno sodelovanje, ki bi omogočalo, da se v tako opevanem skupnem slovenskem kulturnem prostoru prelivajo kakovostno najboljši umetniški in kulturni dosežki. Tega je zelo malo, kar pa nastaja, se dogaja po principu naključnosti in iznajdljivosti posameznikov. To pa z eno besedo pomeni: primanjkuje pripravljenosti, da bi se vprašanje kulture Slovencev, ki živijo zunaj RS, vključilo v slovenski nacionalni program. Vprašanje, kako formulirati skupne interese med Slovenijo in Slovenci zunaj nje, je vprašanje načelne strategije in ne vprašanje pragmatičnega odločanja in dnevnapolitičnih kompromisov na podlagi političnih in miselnih obrazcev raznih resornih funkcionarjev.

V čem vidi Malle zelo velik problem?

Skupni slovenski kulturni prostor je eno od bistvenih izhodišč nacionalnega kulturnega programa, katerega uresničevanje je odgovornost Ministrstva za kulturo RS. Toda pri razvoju kulturne dejavnosti Slovencev zunaj RS Ministrstvo za kulturo ne opravlja ne programskih ne operativnih nalog. Ministrstvo za kulturo je namreč vse v zvezi s kulturo Slovencev zunaj RS oddalo Uradu vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu. Ta odločitev je segment slovenske kulture razdelila po državotvorni logiki, slovenska država z njenim vrhovnim kulturnopolitičnim organom prezira¹²⁶ kulturo tistega dela slovenskega naroda, ki presega državne meje RS. Ta vprašljivi odnos krepi

Kaj povezuje v različnih državah živeče Slovence? Objavljeno: 6. 7. 2017 na spletni strani Državnega zbora.

126 Uporabljena beseda prezir, »prezira« vendarle ni ustrezen izraz. Morda gre v tem kontekstu za avtorjev *lapsus linguae* in je hotel povedati, da država nekako »zapostavlja« del slovenskega naroda onstran državnih meja Republike Slovenije, gotovo pa ga ne prezira.

medsebojno odtujevanje in slabi kakovostno komunikacijo v kulturnem sodelovanju med R. Slovenijo in Slovenci zunaj nje ... Nisem še izgubil upanja, da bi ta predlog, ki obvezuje Ministrstvo za kulturo kot vrhovni organ z vsemi pristojnostmi na kulturnem področju, združeval in ne ločeval celoten slovenski kulturni prostor.

16. Še bolj kritični do zamejske politike Republike Slovenije so že dolga desetletja znani družbeno aktivistični slovenski intelektualci v SZI, kar je bilo in je, glede na številčnost in dolgotrajno dobro organiziranost slovenske manjšine v Italiji ter zahvaljujoč nekaterim izjemno miselno prodornim tržaškim Slovencem, tudi pričakovano. Med njimi posebej izstopa pisatelj Boris Pahor, ki je bil in je sedaj kljub svoji dočakani in tudi že nekaj let preseženi stoletnici še nadalje pokončna moralna figura celotnega slovenskega etničnega prostora, ki se je svoje celo bogato ustvarjalno življenje boril za enakovredno pojmovanje in obravnavo slovenstva nasploh ter seveda posebej geografsko obrobno zahodnega. Bil je ostro kritičen do nekdanjega vladajočega komunističnega režima zaradi njegovega podcenjujočega in odklonilnega odnosa do slovenskih manjšin v zamejstvu ter je ostal nesprijaznjen z odnosom aktualne politike Republike Slovenije, češ da »glava narodovega telesa v resnici ne ve, kaj delajo roke, noge«, kot ga je nedavno citirala tudi Vesna Mikolič, še ena sodobna slovenska (primorska) intelektuala (Mikolič 2017). A Pahor ni bil in ni nek literarni elitist, ki bi živel in delal odmaknjen od splošnega družbenega okolja. Ob vsaki javni priložnosti je sam zase povedal, da je bil in je na strani ponižanih in razžaljenih, tako da je pravzaprav lahka ocena njegove življenjske filozofije, v kateri se obe danes aktualni človeški karakterni lastnosti, socialna in narodnostna, medsebojno ujemata, pravzaprav dopolnjujeta. To, kakšen vpliv ima dejansko Pahorjev humanizem na vladajoče strukture samostojne slovenske države, kakšen zgled nudi mladim v slovenskem etničnem prostoru in predvsem mladim v SZI, bi lahko bila posebna raziskava. Kot Malle je do koncepta skupnega slovenskega kulturnega prostora v svojih javnih nastopih neizprosno kritičen profesor slovenistike na

tržaški univerzi Miran Košuta, do nedavno tudi predsednik vseslovenskega Društva slovenskih književnikov, katerega občutje o geografski lokaciji Trsta kot »predmestja« (Slovenije) je opisano tako: »A Slovenija se do slovenske manjšine v glavnem še danes obnaša oholo in brez pravega interesa, zaradi česar Košuta ugotavlja, da se koncept slovenskega kulturnega prostora ni nikoli zares uresničil« (Mikolič 2017). Morda bi se do podobnega ali sorodnega sklepa lahko prebili vsaj v prihodnje tudi v SZM in SZH, a je dejstvo, da v prvem zaradi vseh znanih okoliščin tam primanjkuje ustreznega intelektualnega potenciala, kar delno velja tudi za SZH, kjer narodnomanjšinska pozicija še ni niti dozorela, kaj šele, da bi bila vsaj v nekem segmentu tudi filozofsko ozaveščena.

17. Mallejeva in Košutova kritika politike Republike Slovenije glede (ne) vključevanja slovenskih zamejcev v »skupni slovenski kulturni prostor« je vsekakor lahko izhodišče za razmislek o možnih spremembah te politike. Kajti institucionalizacija »skupnega slovenskega kulturnega prostora« po šivih sedanjih državnih mejah Republike Slovenije, kot ga z uvedbo Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu preverjeno čutijo slovenski zamejci v SZI in SZA, je paradoks, ki naj bo čim prej presežen, če je zaradi umanjkanja ustrezne strategije pač že nastal. Zdi se zelo logično, da bi koncept »skupnega slovenskega kulturnega prostora«, kot garanta ohranjanja vsakršnega narodnostnega slovenstva, terjal enakovredno obravnavo in poenoteno skrb za osrednje in teritorialno čezmejno slovenstvo s strani iste državne instance, to je Ministrstva za kulturo Republike Slovenije. Da bi lahko bili takšni in še drugi ustrezno premišljeni ukrepi v korist reprodukcije slovenstva kot družbenega konstrukta in kot neke hkratne družbene realnosti ter v obeh kontekstih v prid predvsem mladim slovenskim zamejcem, je prav tako logično, saj si mladi slovenski zamejci in družbena prihodnost delijo isto usodo. Tako sklepanje bi bilo težko pričakovati pri mladih, je pa lahko strateška vizija že dobro izkušenih zamejskih Slovencev. Ti so pred petnajstimi leti ustanovili posebno lastno interesno združenje, to je Slovensko manjšinsko organizacijo – SLOMAK, ki pa na primer omenjenega

skupnega strateškega načrta, kot je do zdaj znano, sogovornikom v Republiki Sloveniji ni predlagala.

18. Mladi v slovenskem zamejstvu so enako kot mladi v večinski narodnostni populaciji v Sloveniji sosednjih državah danes prednostno izpostavljeni številnim splošnim družbenim izzivom, ki se vežejo na pojmovne vsebine, kot so globalizacija, digitalizacija, ekološki problemi, zdrava hrana, zgodovinsko primerljiva nizka stopnja rodnosti v teh državah in Evropi, intenzivne medcelinske, v Evropo usmerjene množične migracije, povezane tudi z dejstvi in perspektivami splošnočloveške varnostne situacije, ter druge. Izsledki obravnavane in drugih raziskav kažejo, da so v vrtincu vseh družbenih izzivov tisti posebni izzivi, vezani na vsebine manjšinske narodnostnoidentitetne pripadnosti in občutljivosti, za mlade danes izrazito drugotnega pomena. Gotovo je to vsaj delno v zvezi z dejstvi dejanske situacije po vseh štirih zamejstvih, ki kažejo, da je položaj slovenskih manjšin, znotraj njih pa tudi mladih, v tem trenutku ugodnejši v primerjavi s preteklimi obdobji, kar je nedvomno povezano tudi s članstvom vseh petih držav v EU. Čeprav se še tu in tam v narodnostno večinskem okolju pojavi kak za slovensko manjšino stigmatizirajoči dogodek ali praksa, je to danes relikv preteklosti, medtem ko na splošno v nobenem izmed zamejstev ni mogoče govoriti, da je kje slovenska manjšina zanikana, zaničevana, teptana, zamolčana s strani večinskega naroda. Nasprotno, skoraj povsod so tako na normativni kot na dejanski ravni vidni premiki v smeri spoštovanja in sprejemanja slovenskih manjšinskih posebnosti v večinskem okolju. Hkrati je treba med mladimi slovenskimi zamejci prepoznavati in pripoznavati procese že dlje trajajočih vsebinsko spreminjajočih se vzorcev narodnostne racionalne in čustvene identifikacije, značilnih predvsem za današnje mlade generacije. Gre za njihovo oblikovanje take narodnostne identitete, ki jo raziskovalci označujemo z različnimi atributi. Najpogostejši so: dvojna identiteta, mešana identiteta, sestavljena ali prepletena identiteta in podobno, torej taka, kjer mlada oseba vsrkava različne sestavne elemente obeh kultur, tako narodne manjšine kot večinskega naroda, se v naravnem družbenem okolju

uči in sprejema kot svoja oba jezika itd., o čemer bo še veliko več govora tudi v naših drugih publikacijah.

Mladi kot vse manj obremenjeni z različnimi dogajanjem v preteklosti spontano vnašajo v moderni družbeni razvoj novo kakovost identitetne narodne pripadnosti, ki ne sloni na domnevnem krvnem sorodstvu, temveč se oblikuje na hkratnem sovplovanju dejavnikov primarne družine, šole, vrstnikov in sploh obdajajočega okolja večinskega naroda, tako da o neki »čistosti« (slovenske) narodne pripadnosti objektivno ne more več biti govora, za kar so se idealistično zavzemale mnoge starejše generacije slovenskih zamejcev. V tem zgodovinskem razvoju narodnomanjšinske substance kot take se procesa mehke in tihe asimilacije narodnih manjšin, še posebej manjših, kot so vse slovenske, morda z izjemo tiste v SZI, na dolgi rok ne da zaustaviti. Je pa te procese mogoče bistveno upočasniti. Od vitalnosti manjšine (njene številčnosti, kvalitativne organiziranosti, dejanske rabe maternega jezika v čim več javnih govornih položajih), razumevanja, pomoči in podpore matične države (Italije, Avstrije, Madžarske, Hrvaške) in države matičnega naroda (Slovenije) ter še od kakšnih drugih specifičnih okoliščin, pomembnih bodisi za vzdrževanje in negovanje ali za postopno spontano opuščanje slovenske manjšinske identitetne mentalne in čustvene navezanosti, je in bo odvisno preživetje slovenstva v zamejstvu. Mladi v slovenskem zamejstvu, ki se po vseh štirih zamejstvih sicer zavedajo svoje lastne potencialne vloge v teh procesih, v vrtincih današnjih kolektivnih identitet ne izkazujejo soodgovornosti in pretirane pripravljenosti za ohranjanje svoje slovenske narodnostne posebnosti, ki sta bili vsekakor močneje izraženi pri generacijah njihovih staršev in prastaršev. Le prihajajoči čas bo lahko dejansko pričal o tem, kako bodo današnji mladi, ki stopajo v manjšinsko ospredje, vplivali na vzdrževanje tudi s slovenstvom strukturiranih generacij svojih otrok in vnukov.

Zaključujemo z ugotovitvijo, da so danes slovenske manjšine v sosednjih državah in mladi slovenski zamejci kot samosvoj in izrazito dinamičen kolektivni subjekt tako zamišljeni družbeni korpus kot hkrati družbena realnost v stalnem notranjem spreminjanju in prilagajanju, ki je odvisen od različnih ožjih in širših družbenih okoliščin. Kot takega smo

ga v izjemno izmuzljivi pojavnosti spremljali skozi raziskavo o njihovem splošnem položaju v širšem družbenem okolju. Predstavljanje raziskovalnih izsledkov s sklepnimi razmišljanji na tem mestu zaključujemo. Nadgrajujejo jih vzporedne publikacije istega raziskovalnega projekta o participaciji, jezikovnem profilu in identifikacijskih procesih mladih. Šele s sočasnim študijskim pristopom k obravnavani tematiki kot celoti naj bi bilo bolj možno in lažje o njej po posameznih zamejstvih tudi relevantno sklepati.

Literatura in viri

- Anketa *Mladi, Mladi! Kje so pa tvoji?*, Novi odmev, št. 62, junij 2017, 3.
- EU, 1910 – Prečiščeni različici Pogodbe o Evropski uniji in Pogodbe o delovanju Evropske unije, Listina Evropske unije o temeljnih pravicah. Urad za publikacije Evropske unije, Luksemburg. Dostopno na: https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/eu_citizenship/consolidated-Treatises_sl.pdf#page=57 (21. november 2016).
- Flere S., 2017. Recenzija rokopisa: Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu. Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru, Maribor, 3. 7. 2017.
- Galimberti U., 2009. *Grozljivi gost: nihilizem in mladi*. Modrijan, Ljubljana.
- Galimberti Umberto: »Sedimo na tempirani bombi«, intervju vodila Matejka Grgič. *Mladina* 35, 31. 8. 2012.
- Haberl - Zemljič, A., 2012. *Pustiti jezik v vasi. Ohranjanje in opuščanje slovenskega jezika v Radgonskem kotu*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Je generacija milenijcev muhasta ali le poskuša preživeti v začaranem krogu nespodbudnega okolja? *SiolNET*, 18. 7. 2017. Dostopno na: <https://siol.net/.../je-generacija-milenijcev-muhasta-ali-le-poskusa-preziveti-v-zacaranem-krogu-nespodbudnega-okolja-421903> (26. november 2016).
- J. V. A., Prevareni hrvatski narode! Ugovori RH + Vatikan. Dostopno na: <https://www.scribd.com/document/.../UGOVORI-RH-VATIKAN> (25. november 2016).
- Jerman, S. in Todorovski, I., 1999. *Slovenski dom v Zagrebu 1929–1999*. Kulturno-prosvetno društvo Slovenski dom, Zagreb.
- Kržišnik - Bukič, V., 1995. *Slovenci v Hrvaški: zbornik skupine avtorjev*. (Projekt Slovenci v prostoru nekdanje Jugoslavije izven Slovenije, knj. 1). Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Kržišnik - Bukič, V., 1999. Nekateri zgodovinopisne razsežnosti slovenstva v hrvaškem delu slovensko-hrvaškega obmejnega prostora, s poudarkom na Istri in Zagrebu. V: V. Kržišnik - Bukič (ur.), *Slovensko-hrvaški obmejni prostor: življenje ob meji* (Projekt Medetnični odnosi v obmejnem prostoru med Slovenijo in Hrvaško, zv. 2). Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 257–266.
- Kirbiš, A. in Flere, S. Participacija. V: M. Lavrič (ur.), 2011. *Mladina 2010. Družbeni profil mladih v Sloveniji*. Aristej, Maribor, 177–205.

- Lavrič, M., ur., 2011. *Mladina 2010. Družbeni profil mladih v Sloveniji*. Aristej, Maribor.
- Malle, J., *Pasti skupne slovenske nacionalne identitete: Kaj povezuje v različnih državah živeče Slovence?* Objavljeno: 6. 7. 2017 na spletni strani Državnega zbora.
- Mencin Čeplak, 2002. Šola, služba in tiha nezadovoljstva. Aristej, Maribor.
- Mencin Čeplak, M., Recenzija rokopisa: Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu. Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani, Ljubljana, 15. 7. 2017.
- Miheljak, V., ur., 2002. *Mladina 2000, Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*. Aristej, Maribor.
- Mikolič, V. Na plečih Trsta. *Delo*, 19. 9. 2017.
- MNZ, 2007a – Pridobitev državljanstva RS z naturalizacijo. Ministrstvo za notranje zadeve, Ljubljana. Dostopno na: www.mnz.gov.si/fileadmin/mnz.gov.si/.../Z_naturalizacijo.doc (20. november 2016).
- MNZ, 2007b – Dvojno državljanstvo. Ministrstvo za notranje zadeve, Ljubljana. Dostopno na: http://www.mnz.gov.si/si/mnz_zasvas/tujci_v_sloveniji/drzavljanstvo/dvojno_drzavljanstvo/ (20. november 2016).
- MNZ, 2007c – Vloga za sprejem v državljanstvo Republike Slovenije. Ministrstvo za notranje zadeve, Ljubljana. Dostopno na: http://www.celovec.konzulat.si/fileadmin/user_upload/dkp_02_kce/docs/Obrazci/Vloga_zasprejem_v_drzavljanstvo_Republike_Slovenije_po_13._clenu-SI.pdf (20. november 2016).
- Munda Hirnök, K., Kozar Mukič, M. in Kovács, A, 2002. *Položaj Slovencev na Madžarskem zunaj avtohtone poselitve (primer Slovenci v Szombathelyu/Sombotelu)* (Ekspertize, 195). Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Munda Hirnök, K., 2014. Številčni razvoj Slovencev na Madžarskem – primerjava popisnih podatkov 2001, 2011. *Etnologija Slovencev na Madžarskem*, št. 6, 107–117.
- Musil, B. in Lavrič, M., 2011. Vrednote, trajnostni način družbenega delovanja in vizije prihodnosti. V: M. Lavrič (ur.), *Mladina 2010*.
- Oddaja Sotočja, pogovor Marjane Mirković z Valerijo Pergar, Radio Slovenija 1. 12. 9. 2016.
- Pajnič, K., 2006. Avtohtono slovensko prebivalstvo Istre, Čičarije in Gorskega

- Kotarja v Hrvaški. Raziskovalno poročilo za Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu.
- Peticija za ukrepanje in pomoč otrokom brez državljanstva (2016). Pravni center za varstvo človekovih pravic, Ljubljana. Dostopno na: www.pravni-center.si/.../peticija-za-ukrepanje-in-pomoc-otrokom-brez-drzavljanstva (20. november 2016).
- Rejec, A., Černač, T. in Vadnjal, J., 1995. Pričevanja o TIGRu. Slovenska matica, Ljubljana.
- Riman, B. 2016. 130 let slovenskega združevanja na Hrvaškem. V: D. Grafenauer in K. Munda Hirnök (ur.), *Raznolikost v raziskovanju etničnosti: izbrani pogledi*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Slovenec, 28. maj 1939. Dnevni list, Ljubljana.
- Strokovni posvet o vključevanju otrok z migrantskim ozadjem v slovenski šolski sistem in okolje ter medkulturni dialog s celotno šolsko populacijo, MŠŠ in Zavod RS za šolstvo, 16. 12. 2008.
- SURS, 2009. Mladi v Sloveniji. Statistični urad Republike Slovenije, 2009. Dostopno na: www.stat.si/doc/pub/mladi2009-SLO.pdf (11. november 2016).
- Tomc, G., 2011. »Danes živimo v položaju, ko ljudje prevečkrat izrekajo mnenja«. Intervju vodil Jure Trampuš. *Mladina* 6, 10. 2. 2011.
- Ule, M., 2010. Fragments on Young People in Slovenia: the End of Utopias in the Era of Transitions. *Annales*, 20, 1–13.
- Vuk, T., 2009. Poimovanje TIGRa pred in po osamosvojitvi Slovenije, diplomsko delo. FDV, Univerza v Ljubljani; dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/vuk-tomaz.pdf
- ZDRS, 2007. Zakon o državljanstvu Republike Slovenije – ZDRS – uradno prečiščeno besedilo. Uradni list RS 24/07, 2.
- Zupančič, J., 2007. Sodobni socialni in etnični procesi med koroškimi Slovenci. *Treatises and documents/Razprave in gradivo* 53–54. Ljubljana. 140–164.

Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu

Vera Kržišnik - Bukić

Povzetek

Monografija je rezultat in nasledek znanstvenega projekta *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi*, ki ga je v letih 2013–2016 izvajalo enajst raziskovalcev štirih inštitutov: INV (Ljubljana), SLORI (Trst), SZI (Celovec) in SNIUJ (Celovec).

Besedna zveza *slovensko zamejstvo* je miselni konstrukt in hkrati tudi realen družbeni pojav. Predstavljamo si ga lahko kot sklenjen, neviden, izmuzljiv, v mnogočem neenak pasovni obroč, ki v geografsko-geopolitičnem smislu obkroža zgodovinsko večinsko slovensko poselitveno ozemlje današnje Republike Slovenije, v človeškem smislu pa zajema prebivalce kot (domnevne) pripadnike slovenske manjšinske narodne skupnosti v Sloveniji sosednjih državah. Različne jezikovne, zgodovinske in druge družbene okoliščine v teh štirih državah so posledično oblikovale štiri slovenska zamejstva, tako da smo tudi fenomen mladih lahko raziskovali kot mladino v slovenskem zamejstvu v Italiji (SZI), slovenskem zamejstvu v Avstriji (SZA), slovenskem zamejstvu na Madžarskem (SZM) in slovenskem zamejstvu na Hrvaškem (SZH). Raziskava je uravnoteženo obravnavala mlade obeh spolov v starosti od 15 do 29 let, razvrščene še v tri starostne podskupine ter po že znanih urbanih in ruralnih lokacijah v vsakem izmed zamejstev. Raziskovalci smo mladim (po 60 v vsakem zamejstvu, skupaj 240) pristopali s pretehtano vsebinsko anketo in z njimi v naslednji raziskovalni fazi opravili po vsaj 6, skupaj pa skoraj 30 polstrukturiranih in poglobljenih intervjujev. V pripravi pisnih avtorskih prispevkov smo upoštevali še druge vire, ustrezno literaturo in predhodno pridobljene lastne izkušnje. Od vseh 50 anketnih vprašanj se jih je 9 nanašalo na tematiko splošnega položaja mladih, kot smo poimenovali prvi tematski sklop, a se te tematike seveda bolj ali manj dotikajo tudi

identifikacija mladih, participacija mladih in njihov jezikovni profil, kar obravnavamo ločeno še v treh drugih vzporednih monografskih zvezkih.

Med mladimi, ki jih obravnavamo kot slovenske zamejce, njihovimi vrstniki iz večinskega naroda in mladimi v Sloveniji v glavnem ni pomembnih razlik v njihovem splošnem družbenem položaju. Sodobni družbenoekonomski sistem prevladujočega liberalnega tržnega kapitalizma v vseh petih državah kroji podobne življenjske pogoje, kar izkušata ob priložnosti zaposlovanja starejši podskupini mladih, starih od 20 do 29 let, medtem ko je najmlajša skupina mladih, starih od 15 do 19 let, praviloma povsod zavezana formalnemu šolskemu izobraževanju kot najpomembnejši dejavnosti mladih nasploh, saj se po končani srednji šoli tudi vse več slovenskih zamejcev odloča za visokošolski študij. Na odraščanje in izbiro poklicne orientacije mladih pomembno vplivajo starši, pri katerih vse pogostejše živijo tudi mladi po 30. letu, ker proces lastnega osamosvajanja mladih obeh spolov, predvsem zaradi pomanjkanja zaposlitev in dostopnosti stanovanj v mestnih okoljih, poteka danes znatno počasneje. Občutno odstopajo le mladi v Avstriji, kjer je starostna meja osamosvajanja mladih celo nižja kot v Evropski uniji (EU). Mladi danes manj kot v preteklosti poklic »dedujejo«, čeprav postaja na drugačnih osnovah družinsko zaposlovanje v modernem času spet zelo aktualno. Mladi slovenski zamejci so poudarjali današnjo večjo možnost izbire, ki jo nudijo priložnosti pri zaposlovanju v državah EU, katere članice so vse obravnavane države, zaradi česar, pa tudi zaradi izrazito ugodnejših novih prometnih povezav in komunikacijskih stikov, so mladi pri iskanju zaposlitve danes povsod izredno dobro pripravljeni tudi na visoko mobilnost. To dokazujejo mladi slovenski zamejci s svojimi konkretnimi selitvami v druge kraje matičnih držav, v katerih živijo, v Republiko Slovenijo, predvsem mladi iz Hrvaške, pa tudi v širše evropsko okolje.

V pogledu lastne religioznosti spadajo mladi iz vseh slovenskih zamejstev v krog krščanske katoliške tradicije, a so na splošno manj in nekoliko drugače verni od svojih staršev, čeprav ima v zamejstvu cerkev ponekod še nadalje tudi tradicionalno poslanstvo jezikovne vzgoje v (knjižni ali celo narečni) slovenščini. Povsod pa so, tako kot v Sloveniji in kot njihovi evropski sovrstniki, manj zainteresirani za politiko, za katero se glede lastne udeležbe v njej zelo redko odločajo. To je vsekakor

posledica aktualnega družbenega razvoja v obdobju neoliberalizma, ki družbo legalno, odkrito in pretanjeno drobi na skupek atomiziranih osebkov brez realnih možnosti njihovega vpliva na temeljne družbene spremembe. Še hitreje in lahkotneje kot starejši se mladi vdajajo v usodo maksimalno individualizirane družbe. Perspektivna negotovost potiska mlade odrasle v trd konkurenčni boj za lastno preživetje in preživetje ožje družine. Od staršev odvisna dijaška in študentska mladina odrašča z drugačnimi cilji in vrednotami, ob splošnem družbenorazvojnem trendu osebnih preferenčnih vrednot, ki so med mladimi v vseh štirih slovenskih zamejstvih zelo podobne. Poleg nekaterih samoumevnih, kot so družina, ljubezen, prijateljstvo, so to zlasti njihova osebna rast, samostojnost in odgovornost, medtem ko vrednato večjezičnost mladi slovenski zamejci že doživljajo precej različno. Med najpomembnejše spada v SZI, nekoliko manj v SZA, še v sredinsko povprečje med osebnimi vrednotami v SZM in med najmanj pomembne v SZH. Z interesnega vidika naše raziskave se je pokazalo, da mladi slovenski zamejci v razmerju do vrednote večjezičnost nizko cenijo vrednoti narodna pripadnost in razvoj slovenske manjšine, ki sta povsod razvrščeni med najnižjimi vrednotami, v SZH pa celo najnižje. Obdobje ugodne gospodarske rasti, ki jo beleži Evropa v zadnjih letih po dolgotrajni hudi ekonomski krizi, med mladimi neke bolj in drugje manj umirja druge družbene napetosti, neguje in enormno pa razvija splošno kulturo potrošništva, kar potrjujejo tudi druge raziskave o današnjih mladih, a se hkrati mladi večinoma povsod po Evropi vendarle zatekajo še v lastne ustvarjalne in inovativne ter zanje značilne alternativne subkulture.

Na vse mlade danes odločilno vplivajo družbeni procesi globalizacije in digitalizacije. Mladi so njihovi glavni promotorji, nosilci in izvajalci ter si ustvarjajo, zlasti v medsebojni realni komunikaciji, paralelno družbeno okolje, ki se ga je oprijela oznaka virtualna resničnost. Tem procesom je sicer načelno inherentna raznarodovalna funkcija, s katero je mogoče razlagati danes razmeroma nizko stopnjo pomena narodne pripadnosti za današnje mlade slovenske zamejce, vsekakor nižjo od njihovih staršev. To ugotovitev dopolnjujejo še drugi razlogi. Med njimi lahko izpostavimo že večdesetletni trend oblikovanja dvojnih, sestavljenih, prežemajočih se narodnostnih modelov v primerjavi in tudi delno v nasprotju z enim

in edinim ekskluzivnim slovenskim manjšinskim modelom narodnostne identifikacije mladih. Zatem je tu dejstvo neogroženosti slovenske manjšine oziroma njenega danes jasno ugodnejšega položaja v večinskem etničnem okolju vseh štirih matičnih držav. Manjšinski status kot tak, ki se ga zavedajo vse slovenske manjšine in mladi kot njihov organski sestavni del, je lahko tudi dovolj močno splošno dejstvo in tak psihološki dejavnik, ki omogoča sklepanje o racionalno in čustveno intenzivnejši povezanosti s slovenstvom mladih v slovenskem zamejstvu, kar velja posebej za mlade v SZI in SZA, kot lahko to primerjalno ugotavljamo za Slovenijo, kjer se mladi, najbrž zaradi neke avtomatične samoumevnosti slovenstva, o njem niti ne prevprašujejo. Hkrati Republika Slovenija vlaga znatne različne spodbujevalne napore in sredstva za ohranjanje slovenskega jezika in slovenstva kot vrednote med mladimi v vseh štirih zamejstvih, kar je nedvomno pomemben dejavnik že večgeneracijskega vztrajanja pri ohranjanju slovenstva in njegovem negovanju tudi med mladimi slovenskimi zamejci.

Kljub prisotnim konstruktivnim elementom pa se slovenstvo med mladimi v zamejstvu počasi in postopoma izgublja, opušča ali prilagaja opisanim novim narodnostnorazvojnim trendovskim modelom, če je sklepati po številčnem krčenju ne le vseh slovenskih manjšin, temveč znotraj njih tudi mladih, ki so povsod še dodatno manjšina v slovenskih manjšinah samih. Po drugi strani pa ne gre podcenjevati gradnikov načrtne revitalizacije slovenstva po skoraj že pozabljenih nekoč tudi slovenskih zamejskih okoljih. Uvajanje slovenskega jezika v že kar številne osnovne šole v zadnjem času, zlasti v SZH, kjer se ga učijo celo otroci neslovenskega narodnostnega ozadja, kar pa še v veliko večji meri velja za sicer legalno dvojezično šolstvo v SZI in SZA, zgovorno najavlja nadaljnjo prisotnost slovenstva v teh treh zamejstvih. Ohranjanje najmanjšega slovenskega zamejstva, SZM, bo že na razmeroma kratek rok najbrž odvisno predvsem od načrtnih investicij iz Slovenije v Porabje. Taka podjetja bodo/bi lahko bila kot prinašalec in spodbujevalec uporabe slovenščine v delovnih razmerjih konstruktivni dejavnik oživljanja ali nove vpeljave slovenskega jezika v delovnookoljsko konverzacijo ter verjetno najboljše zagotovilo tudi za ostajanje številnih mladih v tem zamejstvu, kjer sicer

primanjkuje delovnih mest za mlade, ki se, kot je že znano, v iskanju služb največ selijo ali nameravajo seliti predvsem v sosednjo Avstrijo.

Globalni razvoj človeštva v enaindvajsetem stoletju ni naklonjen obstanku številčno malih narodov, še manj njihovim manjšinam. Mladi po vseh štirih slovenskih zamejstvih, njihovi otroci in vnuki so tiste generacije, ki bodo v prihodnje subjektivno odločali o tamkajšnji usodi slovenstva. Bodo vztrajali pri uporabi slovenskega maternega jezika, negovanju zgodovinskega spomina, teh in onih tradicij slovenstva? Ali se bodo polagoma in tiho nekateri nekje tudi zavestno asimilirali v večinskem narodnostnem okolju? Razpolagajo in razpolagali bodo še z drugimi in vmesnimi možnostmi. V današnjem zgodovinskem trenutku kaže, da je splošni položaj mladih po vseh slovenskih zamejstvih za obstoj tamkajšnjega slovenstva dober, saj ga načeloma ustrezno upoštevajo in obravnavajo matične države, v katerih živijo, izdatno in večstransko ga podpira Republika Slovenija, starejše generacije slovensko ozaveščenih zamejcev pa se, kolikor pač se, povsod trudijo mlade pritegniti in jim privzgojiti ljubezen do slovenskega jezika in slovenstva nasploh.

La condizione dei giovani sloveni nelle aree d'oltreconfine

Riassunto

La presente monografia è il risultato e l'erede del progetto scientifico dal titolo *I giovani sloveni nelle aree d'oltreconfine: contesto socio-culturale e sfide contemporanee*, condotto negli anni 2013–2016 da undici ricercatori di quattro istituti: l'Istituto per gli Studi Etnici (INV di Lubiana), l'Istituto Sloveno di Ricerche (SLORI di Trieste), l'Istituto Scientifico Sloveno (SZI) e l'Istituto Urban Jarnik (SNIUJ), entrambi di Klagenfurt).

Il sintagma *area slovena d'oltreconfine (slovensko zamejstvo)* è un costruito mentale, ma anche un fenomeno sociale reale. Viene vista come una fascia di territorio circoscritta, invisibile, inafferrabile e per molti aspetti difforme che circonda dal punto di vista geografico e geopolitico, e in maniera più o meno aderente, il territorio d'insediamento storico maggioritario dell'odierna Repubblica di Slovenia; dal punto di vista umano invece comprende i (presunti) appartenenti alla comunità nazionale slovena che risiedono nei Paesi limitrofi alla Slovenia. I trascorsi linguistici, storici e sociali dei quattro Paesi in questione hanno dato di fatto origine a quattro diverse aree slovene d'oltreconfine, il che ha permesso di indagare il fenomeno dei giovani dal punto di vista dell'area slovena d'oltreconfine in Italia, Austria, Ungheria e Croazia. La ricerca ha coinvolto in egual misura giovani appartenenti ai due sessi tra i 15 e 29 anni, suddivisi in tre sottogruppi in base all'età e a seconda delle già note realtà urbane e rurali di ciascuno dei quattro territori coinvolti. I ricercatori hanno sottoposto i giovani (60 per ciascun'area, per un totale di 240 giovani) a un questionario contenutisticamente ponderato e hanno realizzato, nella seconda fase di ricerca, almeno sei interviste semistrutturate e approfondite per ciascun'area, per un totale di circa 30. Nella predisposizione delle relazioni scritte sono state tenute in considerazione anche altre fonti, la relativa letteratura scientifica e le esperienze personali precedentemente acquisite. Su un totale di 50 domande presenti nel questionario, 9 hanno riguardato la condizione generale dei giovani (titolo del primo blocco

tematico), anche se il tema in questione affronta in maniera più o meno approfondita anche l'identificazione dei giovani, la loro partecipazione alla vita sociale e il loro profilo linguistico, argomenti trattati separatamente in altre tre monografie parallele.

Tra i giovani sloveni d'oltreconfine oggetto del nostro studio, i loro coetanei appartenenti alla comunità maggioritaria e i giovani in Slovenia non si riscontrano particolari differenze nella condizione sociale generale. L'odierno sistema socio-economico predominante, di stampo liberista e capitalista, determina nei cinque Paesi trattati condizioni di vita analoghe, come confermano le medesime esperienze sperimentate dai due gruppi nella fascia di età dai 20 ai 29 anni al momento della ricerca di un'occupazione. Il gruppo più giovane, invece, che comprende ragazze e ragazzi dai 15 ai 19 anni, è impegnato in pressoché tutti cinque i contesti nel percorso di istruzione scolastica formale, che rappresenta in ogni caso l'attività più importante dei giovani, dato che al termine delle scuole secondarie sempre più sloveni d'oltreconfine scelgono di proseguire gli studi all'università. I genitori hanno una forte influenza sulla crescita e sulla scelta dell'orientamento professionale dei loro figli, considerando soprattutto che sempre più giovani anche dopo i 30 anni continuano a vivere in famiglia. Pertanto, il raggiungimento dell'indipendenza dei giovani di entrambi i sessi, principalmente a causa della mancanza di lavoro e, nei contesti urbani, di accesso alle abitazioni, avviene oggi molto più lentamente rispetto al passato. L'unica eccezione è rappresentata dai giovani in Austria, dove la soglia di età per il raggiungimento dell'indipendenza è addirittura inferiore alla media europea. I giovani d'oggi "ereditano" meno frequentemente una professione rispetto al passato, anche se l'occupazione di tipo familiare, basata su altri presupposti, sta tornando ad essere sempre più attuale in epoca moderna. I giovani sloveni d'oltreconfine hanno sottolineato le maggiori possibilità di scelta nella ricerca di lavoro in altri paesi dell'Unione Europea, di cui sono membri tutti gli Stati oggetto dell'indagine, grazie alle quali e anche grazie ai nuovi collegamenti viari e alle modalità di comunicazione estremamente vantaggiose, i giovani sono ovunque disposti ad un elevato grado di mobilità nella ricerca di un'occupazione. Lo dimostrano i giovani sloveni d'oltreconfine che si sono trasferiti concretamente in altre località dello Stato nel quale

risiedono, in Slovenia – specialmente i giovani provenienti dalla Croazia – ma anche in altre realtà europee.

Dal punto di vista religioso tutti i giovani sloveni d'oltreconfine appartengono alla tradizione cattolico-cristiana, ma sono in genere meno o diversamente credenti rispetto ai loro genitori, seppure la Chiesa in alcuni contesti d'oltreconfine continui a svolgere una tradizionale missione linguistico-educativa in sloveno (standard o addirittura dialettale). In genere i giovani d'oltreconfine, proprio come i loro coetanei in Slovenia ed Europa, sono meno interessati alla politica e scelgono sempre più raramente di parteciparvi attivamente. Ciò è senza dubbio conseguenza dell'attuale sviluppo sociale nell'epoca del neoliberalismo, che mira in maniera del tutto legale, aperta e raffinata a frammentare la società in un ammasso di soggetti atomizzati senza la reale possibilità di influenzare le fondamentali trasformazioni della società. Rispetto agli altri, i giovani si stanno abbandonando in maniera più rapida e più spensierata al destino di una società fortemente disindividualizzata. L'incertezza rispetto alle prospettive future spinge i giovani adulti a una dura lotta competitiva per la propria sopravvivenza e per quella della propria ristretta cerchia familiare. I giovani che studiano e che dipendono ancora dai propri genitori crescono con altri obiettivi e altri valori, in linea con le tendenze di sviluppo generale della scala dei valori personali, che sono molto simili nelle quattro aree d'oltreconfine. Oltre ad alcuni valori scontati, quali la famiglia, l'amore, l'amicizia, viene dato forte peso alla crescita, all'indipendenza e alla responsabilità personale, mentre il valore del plurilinguismo viene visto dai giovani sloveni d'oltreconfine in maniera molto eterogenea. È considerato uno dei valori più importanti nell'area slovena d'oltreconfine in Italia, meno in quella austriaca, nella media dei valori personali in Ungheria e meno fra tutti in Croazia. Ai fini della nostra indagine è emerso che, rispetto al valore del plurilinguismo, i giovani sloveni d'oltreconfine apprezzano meno i valori dell'appartenenza nazionale e dello sviluppo della minoranza slovena, che sono considerati ovunque tra quelli meno importanti e in Croazia addirittura i meno importanti in assoluto. La crescita economica favorevole che si registra in Europa negli ultimi anni dopo un lungo periodo di crisi, ha placato più o meno ovunque altre tensioni sociali tra i giovani, ma alimenta e sviluppa in maniera

esorbitante la cultura del consumismo, come confermano altre ricerche sui giovani contemporanei. Al contempo, come altrove in Europa, i giovani continuano ad abbandonarsi a forme subculturali di stampo creativo e innovativo tipicamente alternative.

Tutti i giovani sono oggi fortemente influenzati dai processi sociali della globalizzazione e digitalizzazione. I giovani ne sono i principali promotori, fautori e divulgatori e contribuiscono a creare, in particolare attraverso la loro comunicazione reale, un contesto sociale parallelo che viene definito realtà virtuale. In linea di principio, simili processi implicano un indebolimento dell'identità nazionale, il che spiegherebbe la relativamente scarsa importanza attribuita dai giovani sloveni d'oltreconfine alla propria appartenenza nazionale, in ogni caso inferiore a quella dei loro genitori. Ma vi sono anche altre motivazioni. Tra queste la ormai pluridecennale tendenza a costituire identità nazionali duplici, composte e interdipendenti rispetto, e in parte in opposizione, al modello minoritario unico ed esclusivo di identificazione nazionale dei giovani sloveni. A questo si aggiunge il fatto che la minoranza slovena oggi giorno non è una comunità a rischio e gode in ogni caso di uno status decisamente più favorevole rispetto al passato nel contesto nazionale maggioritario di tutti e quattro gli Stati in questione. Lo status di minoranza in quanto tale, di cui sono consapevoli tutte le comunità slovene d'oltreconfine e i giovani come loro parte integrante, potrebbe essere un dato di fatto sufficientemente forte e un fattore psicologico tale da far ipotizzare un rapporto razionale ed emozionale più intenso con l'identità nazionale dei giovani d'oltreconfine, in particolare di quelli residenti in Italia e in Austria, rispetto ai loro coetanei in Slovenia, dove la *slovenità* è un dato scontato e pertanto non solleva particolari interrogativi a riguardo. Inoltre, la Repubblica di Slovenia investe svariati e considerevoli sforzi e incentivi nella conservazione del valore della lingua e identità slovena tra i giovani di tutte e quattro le aree d'oltreconfine, il che rappresenta indubbiamente un importante fattore a sostegno dell'impegno profuso da ormai diverse generazioni per conservare e alimentare il senso di coscienza nazionale anche tra i giovani d'oltreconfine.

Nonostante la presenza di svariati elementi positivi, l'identità nazionale dei giovani sloveni d'oltreconfine si sta lentamente e gradualmente

perdendo, abbandonando o adeguando alle nuove tendenze di sviluppo identitario, a giudicare dalla contrazione numerica non solo di tutte le minoranze slovene, ma anche dei giovani al loro interno che rappresentano in tutti i casi una minoranza dentro la minoranza. Dall'altro lato non vanno sottovalutati i segnali di una rivitalizzazione pianificata dell'identità nazionale in certi contesti, caratterizzati in passato dalla presenza della minoranza slovena, di cui si era quasi persa la memoria. La recente introduzione dello studio dello sloveno in molte scuole primarie in particolare della Croazia, rivolto a bambini che non hanno necessariamente un background sloveno – un fenomeno già ampiamente diffuso nel sistema scolastico bilingue in Italia e Austria – preannuncia in maniera evidente il perdurare della presenza slovena nei tre territori in questione. Il destino della più piccola area slovena d'oltreconfine, quella ungherese, dipenderà invece già nel breve termine specialmente dagli investimenti programmati di capitale sloveno nelle zone del *Porabje*. Le aziende, in qualità di portatrici e promotrici dell'uso della lingua slovena nell'ambiente lavorativo, potranno o potrebbero rappresentare un elemento costruttivo di rivitalizzazione o reintroduzione dello sloveno nelle conversazioni di tipo professionale e, probabilmente, la migliore garanzia per far restare i giovani sul territorio, i quali a causa della generale mancanza di lavoro si spostano o intendono spostarsi in cerca di occupazione principalmente nella vicina Austria.

Lo sviluppo globale dell'umanità nel XXI secolo non favorisce la sopravvivenza di popoli numericamente deboli, tanto meno delle loro minoranze. I giovani sloveni delle quattro aree d'oltreconfine, i loro figli e nipoti sono quelle generazioni che determineranno in maniera soggettiva il futuro della presenza slovena in quei territori. Continueranno a parlare la propria madrelingua, ad alimentare la memoria storica e a mantenere vive le tradizioni slovene? Oppure si assimileranno in maniera graduale e silenziosa, alcuni anche consapevolmente, alla popolazione maggioritaria? I giovani dispongono e disporranno in ogni caso di alternative intermedie. Nel momento storico attuale la condizione generale dei giovani in tutte le aree slovene d'oltreconfine trattate appare favorevole alla conservazione dell'identità slovena, essendo in genere tenuta in debita considerazione dai loro Paesi di appartenenza e consistentemente e largamente

sostenuta dalla Repubblica di Slovenia. Al contempo, le precedenti generazioni di sloveni d'oltreconfine sono ovunque impegnate a coinvolgere il più possibile i giovani e instillare loro l'amore per la lingua e l'identità slovena in generale.

Die allgemeine Lebenslage Jugendlicher in Gebieten mit autochthonen slowenischen Minderheiten in Italien, Österreich, Ungarn und Kroatien

Zusammenfassung

Die vorliegende Monographie ist das Resultat und der Abschluss des wissenschaftlichen Projektes *Jugendliche in Gebieten mit autochthonen slowenischen Minderheiten in Italien, Österreich, Ungarn und Kroatien – Gesellschaftliche und kulturelle Kontexte und aktuelle Herausforderungen*. Das Projekt wurde in den Jahren 2013–2016 von elf WissenschaftlerInnen durchgeführt, die an vier wissenschaftlichen Instituten beschäftigt sind: INV – Institut für ethnische Fragen in Ljubljana, SLORI – Slowenisches wissenschaftliches Institut in Triest sowie SZI – Slowenisches wissenschaftliches Institut und SNI UJ – Slowenisches Volkskundemuseum Urban Jarnik in Klagenfurt/Celovec.

Die Wortverbindung *slovensko zamejstvo* bezeichnet das Gebiet, in dem autochthone slowenische Minderheiten in Italien, Österreich, Ungarn und Kroatien leben. Die Wortverbindung ist sowohl ein Gedankenkonstrukt, als auch ein reales gesellschaftliches Phänomen. Wir können uns das Gebiet als einen geschlossenen, unsichtbaren, schwer greifbaren und in mancherlei Hinsicht ungleichen Gürtel vorstellen, der in geographischer und geopolitischer Hinsicht mehr oder weniger das historisch mehrheitlich von Slowenen besiedelte Gebiet der heutigen Republik Slowenien umgibt, in menschlicher Hinsicht aber die BewohnerInnen als (mutmaßliche) Angehörige der slowenischen Minderheiten in den Nachbarländern Sloweniens umfasst. Verschiedene sprachliche, historische und andere gesellschaftliche Rahmenbedingungen haben in diesen vier Staaten vier slowenische Minderheitsgebiete formiert. In der Studie wurden Jugendliche beider Geschlechter – in urbanen und ruralen Gebieten aller vier Staaten – im Alter zwischen dem 15. und 29. Lebensjahr, gegliedert in drei Altersuntergruppen, ausgeglichen berücksichtigt.

Die Jugendlichen wurden mittels eines inhaltlich ausgewogenen Fragebogens befragt (60 Jugendliche in jedem Minderheitsengebiet, insgesamt 240), in weiterer Folge wurden fast 30 halbstrukturierte Tiefeninterviews geführt. Für die Vorbereitung der schriftlichen Beiträge wurden weitere Quellen, diverse relevante Literatur und vorhandene persönliche Erfahrung herangezogen. Von den insgesamt 50 Fragen des Fragebogens beziehen sich neun auf die allgemeine Lebenslage der Jugendlichen, wie der erste thematische Block benannt wurde. Die Thematik betrifft aber auch einige Fragen der Identifikation von Jugendlichen, ihre gesellschaftliche Partizipation und das Sprachprofil, die in drei parallelen Monographien behandelt werden.

Zwischen den Jugendlichen, die als Angehörige der autochthonen slowenischen Minderheiten behandelt werden und deren Altersgenossen aus der Mehrheitsbevölkerung sowie den Jugendlichen in Slowenien gibt es in Bezug auf die allgemeine gesellschaftliche Situation keine wesentlichen Unterschiede. Das heutige gesellschaftlich-ökonomische System des vorherrschenden marktorientierten liberalen Kapitalismus fördert in allen fünf Ländern die Entwicklung ähnlicher Lebensbedingungen. Dies spüren vor allem die beiden älteren Gruppen der Jugendlichen im Alter zwischen dem 21. und 30. Lebensjahr bei der Suche nach einem Arbeitsplatz, während die Jüngeren im Alter zwischen dem 16. und 20. Lebensjahr in allen vier Gebieten in der Regel meist noch die Schule besuchen oder gerade ein Studium begonnen haben, entscheidet sich doch ein immer größer werdender Anteil junger Minderheitenangehöriger für ein Hochschulstudium.

Auf das Erwachsenwerden und die Berufswahl haben Eltern meist einen entscheidenden Einfluss. Immer mehr Jugendliche wohnen auch nach dem 30. Lebensjahr noch bei ihren Eltern, da der Weg in die Eigenständigkeit bei Jugendlichen beider Geschlechter aufgrund mangelnder Berufsmöglichkeiten, sowie in den städtischen Gebieten oft mangels verfügbarer und leistbarer Wohnungen heute langsamer verläuft als in der jüngeren Vergangenheit. Nur die Jugendlichen in Österreich weichen spürbar davon ab, dort ist das durchschnittliche Alter beim Auszug aus dem Elternhaus nämlich niedriger als im EU-Durchschnitt. Jugendliche „erben“ heutzutage seltener als in der Vergangenheit den Beruf ihrer Eltern.

In den Gebieten mit autochthonen slowenischen Minderheiten betonen sie die größeren Wahlmöglichkeiten, die ihnen das Beschäftigungsangebot im EU-Raum bietet. Alle Staaten, in denen autochthone slowenische Minderheiten leben, sowie Slowenien gehören heute der EU an. Deshalb sind die Jugendlichen – auch wegen der günstigen Verkehrsverbindungen und Kommunikationsmöglichkeiten – bei der Beschäftigungswahl zu einer starken Mobilität bereit. Dies bezeugen sie durch Umzug an andere Wohnorte innerhalb ihrer Herkunftsstaaten, nach Slowenien (vor allem Jugendliche aus Kroatien) sowie in andere europäische Länder.

Hinsichtlich des religiösen Bekenntnisses sind die Jugendlichen in allen vier Gebieten mit slowenischen Minderheiten meist der katholischen kirchlichen Tradition verbunden, jedoch sind sie im Allgemeinen weniger oder anders gläubig als noch ihre Eltern. Dabei nimmt die Kirche in einigen Minderheitsgebieten auch heute noch ihre traditionelle Aufgabe der Vermittlung der slowenischen Sprache – Schriftsprache oder auch Dialekt – wahr. In allen Gebieten mit slowenischen autochthonen Minderheiten, sowie auch in Slowenien und Europa, sind Jugendliche politisch wenig interessiert und entscheiden sich auch selten zu einer eigenen bewussten Teilnahme am politischen Geschehen. Dies ist u.a. die Folge der aktuellen gesellschaftlichen Entwicklung in Zeiten des gegenwärtigen Neoliberalismus, der die Gesellschaft legal, offen und subtil in eine Menge atomisierter Subjekte zerstreut, ohne reale Chancen auf gesellschaftliche Entwicklungen Einfluss nehmen zu können. Noch schneller und leichter als die ältere Generation ergeben sich Jugendliche oft dem Schicksal einer äußerst individualisierten Gesellschaft. Die Perspektivlosigkeit drängt sie in einen harten Kampf ums eigene Überleben und das ihrer Familien. Die weitgehend von den Eltern abhängigen Jugendlichen wachsen mit anderen Zielen und Werten heran, im Einklang mit einem gesellschaftlichen Entwicklungstrend, der persönliche Werte bevorzugt, die überall sehr ähnlich sind. Neben einigen „selbstverständlichen“ Werten wie Familie, Liebe und Freundschaft, finden wir im oberen Bereich der Werteskala beispielsweise persönliche Entwicklung, Selbständigkeit und Verantwortung, während Mehrsprachigkeit in den verschiedenen Minderheitsgebieten unterschiedlich bewertet wird. Als wichtigen

persönlichen Wert empfinden Mehrsprachigkeit vor allem slowenische Jugendliche aus Italien und Österreich. Im mittleren Bereich der Werteskala befindet sich die Mehrsprachigkeit bei slowenischen Jugendlichen in Ungarn, am wenigsten Wert wird ihr von slowenischen Jugendlichen in Kroatien beigemessen. Zudem zeigt sich, dass die Jugendlichen in allen vier Minderheitengebieten den Werten "ethnische Zugehörigkeit" und "Entwicklung der slowenischen Volksgruppe" wenig Bedeutung zuschreiben. Die Phase günstiger wirtschaftlicher Konjunktur, die Europa in den letzten Jahren nach einer vorangegangenen lang andauernden ökonomischen Krise verzeichnet, mindert unter Jugendlichen mehr oder weniger den gesellschaftlichen Druck, sie fördert und begünstigt aber enorm die allgemeine Verbraucherkultur, wie dies auch andere Jugendstudien belegen. Jugendliche in Europa suchen gleichzeitig auch Wege für ihr eigenes Schaffen und ihre eigenen alternativen Subkulturen.

Die gesellschaftlichen Prozesse der Globalisierung und Digitalisierung haben insbesondere auf Jugendliche einen enormen Einfluss. Junge Menschen sind die wichtigsten Promotoren, Träger und Ausführenden dieser Entwicklung, sie schaffen sich, vor allem in der realen Kommunikation untereinander, ein paralleles gesellschaftliches Umfeld, das als virtuelle Realität bezeichnet wird. Diesen Prozessen ist grundsätzlich eine Entnationalisierungsfunktion inhärent, was auch die relativ niedrige Bedeutung ethnischer/nationaler Zugehörigkeit für Jugendliche in den Gebieten mit slowenischen Minderheiten erklärt. Diese Erkenntnis wird noch von anderen Faktoren gestützt. Unter diesen kann man den schon Jahrzehnte andauernden Trend der Formierung von doppelten, zusammengesetzten und verflochtenen Nationalitätenmodellen hervorheben, insbesondere im Verhältnis und auch teilweise im Gegensatz zu einem exklusiven slowenischen Minderheitenmodell. Weiters spielt auch die Tatsache eine Rolle, dass es in allen vier Minderheitengebieten heute keine existentielle Bedrohung der slowenischen Minderheiten gibt, sondern ein eindeutig positiveres Verhältnis des Umgangs der Mehrheit mit der Minderheit. Der Minderheitenstatus als solcher, dessen sich alle slowenischen Minderheiten und auch die Jugendlichen als deren organischer Bestandteil bewusst sind, kann auch ein genug starkes allgemeines Faktum und

ein psychologischer Faktor sein, der auf eine rationale und emotionale Verbundenheit mit dem Slowenischen bei den Jugendlichen in den Minderheitengebieten schließen lässt, was insbesondere für die Jugendlichen in Italien und Österreich gilt. In Slowenien machen sich Jugendliche, vermutlich aufgrund einer selbstverständlich vorausgesetzten nationalen Identität, darüber oft überhaupt keine Gedanken. Gleichzeitig legt die Republik Slowenien großen Wert auf diverse Anreize und stellt finanzielle Mittel zur Erhaltung der slowenischen Sprache und des Slowenischen als ideellen Wert unter den Jugendlichen in allen vier Grenzgebieten zur Verfügung. Das ist zweifelsfrei ein wichtiger Faktor bei der schon mehrere Generationen umfassenden Weitergabe der slowenischen Sprache und Kultur sowie bei deren Pflege auch unter Jugendlichen.

Obwohl mehrere konstruktive Elemente zur Verfügung stehen, ist das Slowenische in Minderheitengebieten im Rückgang begriffen, verliert sich allmählich oder passt sich den beschriebenen neuen nationalen Modellen, die im Trend liegen, an. Das erschließt sich nicht nur aus der rückläufigen zahlenmäßigen Stärke aller slowenischen Minderheiten, sondern insbesondere auch aus einem Blick auf die relativ niedrige Anzahl an jungen Minderheitenangehörigen. Diese könnte man nämlich als eine Minderheit innerhalb der Minderheit bezeichnen. Auf der anderen Seite sollte man aber auch nicht die Grundsteine einer planmäßigen Revitalisierung des Slowenischen in den fast vergessenen einstigen slowenischen Minderheitengebieten unterschätzen. Die Einführung der slowenischen Sprache an zahlreichen Grundschulen in jüngster Vergangenheit, vor allem in Kroatien, wo auch Kinder aus nichtslovenischem Umfeld slowenisch lernen – in einem noch viel größeren Umfang gilt dies für das Minderheitenschulwesen in Italien und Österreich – kündigt eine stabile Präsenz der slowenischen Sprache an. Die Erhaltung des Slowenischen im kleinsten slowenischen Minderheitsgebiet in Ungarn wird wahrscheinlich schon in kürzester Zeit vor allem von geplanten Investitionen in das Raabgebiet (slow. Porabje) durch slowenisches Kapital abhängig sein. Solche Firmen werden/könnten Bote und Motivationsfaktor für den Gebrauch der slowenischen Sprache im Arbeitsumfeld sein. Dies wäre gleichzeitig auch die beste Garantie für den Verbleib zahlreicher Jugendlicher in diesem Gebiet, in dem es an Arbeitsplätzen für Jugendliche

mangelt. Diese wandern in großem Umfang vor allem ins benachbarte Österreich ab.

Die globale Entwicklung der Menschheit im 21. Jahrhundert ist dem Fortbestand zahlreicher kleiner Nationalitäten nicht zugeneigt, noch weniger deren Minderheiten. Die Jugendlichen in allen vier Gebieten mit autochthonen slowenischen Minderheiten, deren zukünftige Kinder und Enkelkinder sind die Generationen, die über die Zukunft des Slowenischen entscheiden werden. Werden sie bei ihrer slowenischen Muttersprache/ Erstsprache verharren, bei der Pflege der geschichtlichen Erinnerung, bei diversen Traditionen des Slowenischen? Oder werden sie sich allmählich und still, einige auch bewusst, in der Mehrheitsbevölkerung assimilieren? Zwischen diesen beiden Polen gibt es noch etliche andere Möglichkeiten. Zum heutigen geschichtlichen Zeitpunkt kann man sagen, dass die allgemeine Lage für den Erhalt des Slowenischen in allen vier Gebieten mit slowenischen Minderheiten günstig ist, da die slowenische Sprache grundsätzlich von den Staaten, in denen diese Minderheiten leben, entsprechend anerkannt wird. Ausgiebig und vielseitig werden die slowenischen Minderheiten aber auch durch die Republik Slowenien gefördert. Die ältere Generation von Angehörigen der slowenischen Minderheiten bemüht sich ihrerseits, Jugendliche für das Slowenische zu begeistern und ihnen die Liebe zur slowenischen Sprache anzuerziehen.

A határon túli szlovén fiatalok általános helyzete

Összefoglaló

A monográfia a *Fiatalok a határon túl: társadalmi és kulturális összefüggések és modern kihívások* című tudományos kutatási projekt eredménye és következménye, amelyet 2013–2016 között végzett 4 intézet 11 kutatója: az INV Ljubljánából, a SLORI Triesztből, a SZI Klagenfurtból és a SNIUJ Klagenfurtból.

A *határon túli szlovén* szókapcsolat gondolati konstrukció és egyben társadalmi jelenség. Úgy képzelhető el, mint egységes, láthatatlan, eltűnő, sok mindenben különböző övezet, amely geográfiai-geopolitikai értelemben felöleli a mai Szlovénia történelmileg többségi szlovének lakta területét, emberi értelemben pedig a Szlovéniával szomszédos országokban élő (feltételezhetően) szlovén nemzeti kisebbséghez tartozó lakosokat. Különböző nyelvi, történelmi és más társadalmi körülmények alakították ki ebben a négy országban a négy határon túli szlovén területet, így a fiatalság különbözőségének jelenségét a határon túli fiatal szlovének között is kutathattuk a határon túli szlovén közösségekben Olaszországban (SZI), Ausztriában (SZA), Magyarországon (SZM) és Horvátországban (SZH). A kutatás egyformán vizsgálta mindkét nem fiataljait 15-től 29 éves korig három korcsoportra osztva, és a már ismert városi- és falusi területeken mindegyik határon túli területen. Mi kutatók a fiataloknak (határon túli vidékenként 60, összesen 240) tartalmilag jól átgondolt kérdőívet adtunk át és a kutatás következő fázisában legalább 6, összesen 30 félig szerkesztett mélyinterjút készítettünk. Az írásbeli szerzői munkákhoz felhasználtunk más forrásokat is, a megfelelő irodalmat és előzetes tapasztalatainkat. A kérdőív összesen 50 kérdéséből 9 a fiatalok általános helyzetének tematikájára vonatkozott, ahogy az első témakört neveztük, de természetesen ehhez a témához tartozik többé-kevésbé a fiatalok identifikációja, a fiatalok részvétele és nyelvi profiljuk, amellyel külön foglalkozunk még három egymást követő monográfiai jegyzetben.

A fiatalok között, akikről határon túli szlovénekként beszélünk, és

többségi nemzetbeli kortársaik, valamint a Szlovéniában élő fiatalok általános társadalmi helyzetében alapvetően nincs jelentős különbség. Az uralkodó liberális piac kapitalizmus modern társadalmi – gazdasági rendszere mind az öt országban hasonló létfeltételeket hoz létre, amelyeket a foglalkoztatás terén a fiatalok idősebb alcsoportja, a 20–29 éves korosztály tapasztal meg, miközben a legfiatalabbak csoportja, a 15–19 éves korosztály, szabályszerűen mindenütt a formális iskolarendszerű képzésben vesz részt a fiatalok általánosan legfontosabb tevékenységeként, hiszen a középiskola után egyre több határon túli szlovén is a felsőfokú oktatás mellett dönt. A fiatalok felnőtté válásában és a pályaválasztásra nagy hatással vannak a szülők, akiknél egyre gyakrabban élnek a fiatalok 30 éves koruk után is, a fiatalok önállósodási folyamata mindkét nem esetében, elsősorban a munkahely és a lakhatási lehetőség hiánya miatt a városi környezetben, manapság jelentősen lelassult. Érezhetően kitűnnek az ausztriai fiatalok, ahol az önállósodás korhatára még az EU-átlagnál is alacsonyabb. A fiatalok manapság kevésbé “öröklék” a foglalkozást, mint a múltban, habár a modern korban ismét nagyon aktuális az új alapokra helyezett családi foglalkoztatás. A határon túli szlovén fiatalok kiemelték a nagyobb választási lehetőséget, amit az EU-országokban történő foglalkoztatás tesz lehetővé, ezen országok a vizsgált országok, ezért és a sokkal kedvezőbb közlekedési és kommunikációs kapcsolatok miatt a fiatalok a munkahely kereséskor mindenütt nagyon mobilak. Ezt bizonyítják a határon túli szlovén fiatalok azzal, hogy az anyaország, amelyben élnek, más vidékeire költöznek, a Szlovén Köztársaságba, elsősorban a horvátországi fiatalok, és a tágabb európai környezetbe is.

Minden határon túli területen a szlovén fiatalok személyes vallásuknak a keresztény-katolikus tradíciókat tartják, de általánosságban kevésbé és másképp, mint a szüleik, bár némely területen az egyháznak még továbbra is fennmaradt a szlovén nyelvi nevelés tradicionális küldetése (irodalmi vagy akár tájnyelvi). De mindenütt, akár csak Szlovéniában, és mint európai kortársaik, kevésbé érdeklődnek a politika iránt és személyesen nagyon ritkán vesznek részt benne. Ez mindenképpen az aktuális társadalmi fejlődés eredménye a neoliberalizmus korában, amely a társadalmat legálisan, nyíltan és aprólékosan darabolja atomizált egyének csoportjára annak reális lehetősége nélkül, hogy hatással legyenek

alapvető társadalmi változásokra. Az idősebbeknél gyorsabban és könnyebben törődnek bele a maximálisan individualizált társadalom sorsába. A távlati bizonytalanság a fiatal felnőtteket kemény konkurencia harcba kényszeríti a személyes és a család megélhetésének biztosítása érdekében. A szülőktől függő középiskolai és egyetemi ifjúság más célokkal és értékekkel nő fel a személyes preferencia értékének általános társadalomfejlődési trendjében, amelyek mind a négy határon túli területen hasonlóak. Néhány magától értetődően kívül, mint a család, szeretet, barátság, főleg a személyes fejlődésük, az önállóság, a felelősség, miközben a többnyelvűség értékét a fiatal határon túli szlovének már merőben másképp élik meg. Az olaszországi szlovének (SZI) tartják a lefontosabb személyes értéknek, valamivel kevésbé az ausztriai szlovének (SZA), átlagosan közepesen a magyarországiak (SZM), és legkevésbé tartják fontosnak a horvátországiak (SZH). Kutatásunk érdeklődésének szempontjából kiderült, hogy a fiatal határon túli szlovének a többnyelvűség viszonylatában alacsonyan értékelik a nemzeti hovatartozás és a kisebbség fejlődése értékeit, amelyeket mindenhol alacsonyan értékelnek, a horvátországi szlovén közösségben (SZH) pedig a legalacsonyabban. A kényelmes gazdasági fejlődés időszaka, amely a hosszú gazdasági válság után az utóbbi időszakban Európát jellemzi, a fiatalok között néhol jobban, máshol kevésbé csillapítja a többi társadalmi feszültséget, ápolja, és rendkívüli mértékben fejleszti az általános fogyasztói kultúrát, amit a mai fiatalokról szóló egyéb kutatások is alátámasztanak, de egyúttal a fiatalok többnyire egész Európában mégiscsak a személyes alkotói és innovatív és rájuk jellemző alternatív szubkultúrában keresnek menedéket.

Manapság minden fiatalra döntő befolyással vannak az olyan társadalmi folyamatok, mint a globalizáció és a digitalizáció. A fiatalok a legfőbb népszerűsítői, végrehajtói és megvalósítói, valamint az egymás közti tényleges kommunikációban párhuzamos társadalmi környezetet teremtenek maguknak, melyet legtöbbször virtuális valósággént jellemzünk. Ezeknek a folyamatoknak sokszor velejárója az asszimiláció, mellyel magyarázható a nemzeti hovatartozás viszonylag alacsonyra értékelése a határon túli fiatal szlovének körében, mely mindenképpen alacsonyabb, mint a szüleik esetében. Ezt a megállapítást más okok is kiegészítik, melyek közül kihangsúlyozható a kettős, összetett és átható nemzetiségi

modellek kialakításának már több évtizede tartó trednje összehasonlítva, illetve részben ellentétben a fiatalok nemzetiségi azonosulásának egyik és egyetlen exkluzív szlovén kisebbségi modelljével. Ezt követi az az állapot, hogy szlovén kisebbség nincs veszélyeztetett helyzetben, illetve nyilvánvalóan kedvezőbb a helyzete mind a négy anyaország etnikailag többségi környezetében. A kisebbségi státusz, melynek minden szlovén kisebbség, és azok szerves elemeiként a fiatalok is tudatában vannak, elég erős általános tény és pszichológiai tényező lehet az összefüggések megértéséhez a határon túli fiatalok racionálisan és érzelmileg intenzívebb kötődéséről a szlovénységhez, amely különösen érvényes a SZI és a SZA fiataljaira, összehasonlítva a Szlovéniában élő fiatalokkal, ahol megállapítható, hogy a fiatalokban, a szlovénység kérdése, valószínűleg annak valamilyen automatikus magától értetődéséből kifolyólag, fel sem merül. Egyúttal a Szlovén Köztársaság kiadós támogatásokkal ösztönzi, és különféle erőfeszítéseket tesz a szlovén nyelv és a szlovénység, mint érték megőrzése érdekében mind a négy határon túli szlovén kisebbség fiataljai körében, amely kétségkívül fontos tényező a szlovénység megőrzésében határon túli szlovének között immár több generáció óta, és annak ápolásában a fiatalok körében is.

A konstruktív tevékenységek ellenére a szlovénység a határon túli szlovén fiatalság körében fokozatosan veszendőbe megy, elhagyják, vagy idomul a leírt új nemzeti fejlesztési trednekhez, ahogy arra következtetni lehet nem csak a szlovén kisebbségek létszámának, hanem ezen belül a fiatalok létszámának csökkenése alapján is, akik a szlovén kisebbségeken belül mindenütt további kisebbséget jelentenek. Másrészt viszont nem szabad alábecsülni a szlovénység tervezett revitalizációjának építőelemeit a már-már szinte elfeledett, egykor szintén határon túli szlovén vidékeken. A szlovén nyelv bevezetése számos általános iskolába az utóbbi időben, főként a SZH-ban, ahol a szlovén nyelvet a nem szlovén nemzetiségű háterű gyerekek is tanulják, ami viszont sokkal nagyobb mértékben érvényesül legális kétnyelvű oktatásként az SZI valamint az SZA esetében, beszédesen jelzi a szlovénység további jelenlétét ezen a három határon túli szlovén területen. A legkisebb határon túli szlovén közösség (SZM) fennmaradása valószínűleg már viszonylag rövidtávon is a Szlovéniából a Rába-vidékre irányuló tervezett befektetésektől fog függni. A szlovén

cégek a szlovén nyelv használatának és jelenlétének elősegítésével, elvárásával a munkaviszonyban konstruktív elemei lesznek/lehetnek a szlovén nyelv felélesztésének, újbóli bevezetésének a munkakörnyezeti beszélgetésekben, és valószínűleg a legjobb biztosíték arra, hogy számos fiatal itt maradjon, ebben a határon túli közösségben, ahol egyébként nincs elég munkahely a fiatalok számára, akik köztudottan munkakeresés céljából leginkább a szomszédos Ausztriába költöznek vagy terveznek költözni.

Az emberiség globális fejlődése a huszonegyedik században nem kedvez a kis létszámú nemzetek fennmaradásának, még kevésbé azok kisebbségeinek. Mind a négy határon túli szlovén kisebbség fiataljai, azok gyermekei és unokái azok a generációk, akik a jövőben szubjektívan fognak dönteni az ottani szlovénség sorsáról. Kitartanak a szlovén anyanyelv használata, a történelmi emlékezet, a szlovénség különböző szokásainak és hagyományainak ápolása mellett? Vagy fokozatosan és csendben, néhol némelyek tudatosan asszimilálódni fognak a többségi nemzetbe? Rendelkezésükre áll, és rendelkezésükre fognak állni más, és köztes lehetőségek is. A mai történelmi pillanatban úgy fest, hogy a határon túli szlovén fiatalok helyzete az összes határon túli közösségben jó, hiszen azok az országok, melyek területén élnek, alapvetően megfelelően bánnak velük és tiszteletben tartják őket, a Szlovén Köztársaság kiadósan és többoldalúan támogatja őket, a szlovén tudatú idősebb generációk pedig amennyire lehet és tudják, mindenhol igyekeznek megtartani a fiatalokat, és belőlük nevelni a szlovén nyelv és a szlovénség iránti szeretetet.

Opći položaj mladih pripadnika slovenske nacionalne manjine u pograničnim prostorima susjednih zemalja

Sažetak

Monografija je rezultat i nastavak znanstvenog projekta Mladi pripadnici slovenske nacionalne manjine u pograničnim prostorima susjednih zemalja: društveni i kulturni konteksti i suvremeni izazovi, kojega je u razdoblju do 2013. do 2016. provodilo jedanaest istraživača iz četiri instituta: INV (Ljubljana), SLORI (Trst), SZI (Klagenfurt) i SNIUJ (Klagenfurt)

Sintagma *pogranični prostor prema Sloveniji* je misaoni konstrukt, a često i realna društvena pojava. Možemo si ga predstaviti kao dogovoren, nevidljiv, neuhvatljiv i u mnogočemu nejednak granični obroč koji u geografsko-geopolitičkom smislu okružuje povijesno većinsko slovensko naseljeno područje današnje Republike Slovenije, u ljudskom smislu obuhvaća stanovnike kao (pretpostavljene) pripadnike slovenske nacionalne manjine u zemljama u slovenskom susjedstvu. Različite jezične, povijesne i druge društvene okolnosti u te četiri države posljedično su oblikovale četiri slovenske dijaspore, tako da smo i fenomen mladih promatrali kao mlade u talijanskom pograničnom prostoru prema Sloveniji (SZI), u austrijskom pograničnom prostoru prema Sloveniji (SZA), u mađarskom pograničnom prostoru prema Sloveniji (SZM) i u hrvatskom pograničnom području prema Sloveniji (SZH). Istraživanje je podjednako obrađivalo mlade ljude oba spola u dobi od 15 do 29 godina, podijeljenih u tri dobne podskupine i po već poznatim urbanim i ruralnim lokacijama u svakoj dijaspori. Istraživači su mladima (po 60 u svakoj zemlji, ukupno 240) pristupali sa sadržajno promišljenom anketom i s njima u sljedećoj istraživačkoj fazi odradili po barem 6, zajedno skoro 30 polustrukturiranih i produbljenih intervjua. U pripremi pisanih autorskih priloga uzimali smo u obzir i druge izvore, primjerenu literaturu i vlastito prethodno iskustvo. Od svih 50 anketnih pitanja, 9 ih se odnosilo na temu općeg položaja mladih, kao što smo imenovali prvu tematsku cjelinu, a

te se teme, naravno, više ili manje dotiču i identifikacije mladih, njihove participacije i njihov jezični profil, što promatramo odvojeno u još tri druga usporedna monografska sveska.

Među mladima koje promatramo kao mlade pripadnike slovenske nacionalne manjine, njihovim vršnjacima iz većinskog naroda i mladima u Sloveniji, uglavnom nema značajnih razlika u njihovom općem društvenom položaju. Suvremeni društveno-ekonomski sustav prevladavajućeg liberalnog tržišnog kapitalizma u svih pet država kroji slične životne uvjete, što iskuse stariji u skupini mladih, u dobi od 20 do 29 godina, prilikom zapošljavanja, dok su pripadnici najmlađe skupine mladih, u dobi od 15 do 19 godina, u pravilu dio formalnog školskog sustava kao najvažnijoj djelatnosti mladih uopće, jer se po završenoj srednjoj školi sve više mladih pripadnika slovenske nacionalne manjine odlučuje za visokoškolski studij. Na odrastanje i izvor profesionalne orijentacije mladih veliki utjecaj imaju roditelji, kod kojih sve češće mladi nakon 30. godine i žive jer je usporen proces vlastitog osamostaljivanja u mladima obaju spola, u prvom redu radi nedostatka radnih mjesta i dostupnosti stanova u gradskim okolinama. Osjetno odstupaju tek mladi u Austriji gdje je dobna granica osamostaljivanja niža nego u Europskoj uniji (EU). Mladi danas manje nego u prošlosti »nasljeđuju«¹ zanimanje, iako ponovno postaje aktualno zapošljavanje u obiteljskom poslu, samo na drugačijim temeljima. Mladi pripadnici slovenske nacionalne manjine naglašavali su današnju veću mogućnost izbora koja se odnosi na prilike za zapošljavanje u državama EU, čije su članice sve obrađivane države, zbog čega su, ali i radi izrazito ugodnijih novih prometnih puteva i komunikacijskih veza, mladi pri traženju zaposlenja danas svugdje spremni i na visoku mobilnost. To dokazuju mladi slovenski iseljenici sa svojim konkretnim seobama u druge krajeve matičnih država, u kojima žive, u Republiku Sloveniju, u prvom redu mladi iz Hrvatske, ali i u širi europski prostor.

U pogledu vlastite religioznosti, mladi iz svih slovenskih pograničnih prostora pripadaju krugu kršćanske katoličke tradicije, a općenito su manje religiozni od svojih roditelja, iako ima u pograničnom prostoru crkvi koje ponegdje i dalje održavaju tradicionalnu misiju jezičnog odgoja u (književnom ili narječnom) slovenskom jeziku. Svugdje su, kao i u Sloveniji i kao njihovi europski vršnjaci, manje zainteresirani za

politiku, u kojoj rijetko participiraju. To je svakako posljedica aktualnog društvenog razvoja u razdoblju neoliberalizma, koji društvo legalno, otvoreno i istančano drobi na skupine atomiziranih pojedinaca bez realnih mogućnosti njihovoga utjecaja na temeljne društvene promjene. Još brže i lakše nego njihovi roditelji, mladi se prepuštaju sudbini maksimalno individualiziranog društva. Neizvjesna perspektiva potiče mlade odrasle u bitku sa žestokom konkurencijom za vlastito preživljavanje i preživljavanje uže obitelji. O roditeljima ovisna učenička i studentska mladež odrasta s drugačijim ciljevima i vrijednostima, pri općem društvenorazvojnom trendu osobnih preferiranih vrijednosti, koji su među mladima u sva četiri pogranična prostora vrlo slične. Pored nekih samo po sebi razumljivih pojmova, poput obitelji, ljubavi, prijateljstva, osobnog razvoja, samostalnosti i odgovornosti, vrijednost višejezičnosti mladi pripadnici slovenske nacionalne manjine doživljavaju različito. Među najvažnije vrednote navodi se u SZI, nešto manje u SZA, prosječne među osobnim vrednotama u SZM i među najmanje važnima u SZH. Iz perspektive našega istraživanja, pokazalo se da mladi pripadnici slovenske nacionalne manjine u odnosu prema višejezičnosti nisko ocjenjuju vrijednost nacionalne pripadnosti i razvoj slovenske manjine, koja je svugdje navedena među najnižim vrijednostima, a najniže u SZH. Razdoblje ugodnog gospodarskog rasta, koje je obilježilo Europu u zadnje vrijeme, nakon dugogodišnje ekonomske krize, među mladima negdje više, a negdje manje, smiruje druge društvene napetosti, njeguje i izrazito razvija opću potrošačku kulturu što potvrđuju i druga istraživanja o današnjoj mladeži, a istovremeno se mladi, uglavnom svugdje po Europi, utječu u vlastito stvorene i inovativne, te za njih značajne alternative supkulture.

Na odluke mladih danas utječu društveni procesi globalizacije i digitalizacije. Mladi su njihovi glavni promotori, nosioci i korisnici te si stvaraju, u međusobnoj realnoj komunikaciji, paralelno društveno okruženje koje je obuhvatila oznaka virtualne stvarnosti. Tim procesom je načelno inherentna odnarođivačka funkcija, s kojom se danas može objasniti relativno nizak stupanj svijesti o nacionalnoj pripadnosti za današnje mlade pripadnike slovenske nacionalne manjine, svakako niže nego što je to bilo kod njihovih roditelja. Taj zaključak nadopunjuju još drugi razlozi. Među njima možemo uspostaviti višedesetljetni trend oblikovanja dvojnih,

sastavljenih, prožimajućih narodnih modela u usporedbi i djelomično u suprotnosti s jednim i jedinim ekskluzivnim slovenskim manjinskim modelom nacionalne identifikacije mladih. Zatim je tu činjenica neugroženosti slovenske manjine, odnosno njezinoga danas jako povoljnoga položaja u većinskim etničkim okolinama svih četiriju matičnih država. Manjinski status, kao takav, kojeg su svjesne sve slovenske manjine, i mladi kao njihov organski sastavni dio, dovoljno je jako i takav je psihološki čimbenik koji omogućuje stvaranje racionalno i osjećajno intenzivnije povezanosti sa slovenstvom mladih u pograničnom prostoru, što se posebno odnosi na mlade u SZI i SZA, kako to primjerom možemo ustanoviti za Sloveniju gdje mladi, pretpostavlja se radi neke automatske samorazumljivosti slovenstva, njega niti ne preispituju. Istovremeno, Republika Slovenija ulaže znatne različite poticajne napore i sredstva za očuvanje slovenskoga jezika i slovenstva kao vrednote među mladima u sva četiri pogranična prostora, što je svakako važan faktor već višegeneracijskoga napora pri očuvanju slovenstva i njegovom njegovanju i među mladim pripadnicima slovenske nacionalne manjine.

Unatoč prisutnim konstruktivnim elementima, slovenstvo se među mladima u dijaspori polako i postupno gubi, otpušta ili prilagođava opisanim novim nacionalnorazvojnim trendovskim modelima, ako je vjerovati brojnom krčenju ne samo svih slovenskih manjina, nego unutar njih također mladih, koji su svugdje još dodatno manjina u slovenskim manjinama samima. S druge strane ne smije se podcjenjivati izgradnju nacрта revitalizacije slovenstva po skoro već zaboravljenim pograničnim prostorima. Uvođenje slovenskoga jezika u velik broj osnovnih škola u zadnje vrijeme, naročito u SZH, gdje ga uče i djeca koja nemaju slovensku nacionalnu pozadinu, što se u puno većoj mjeri odnosi na legalno dvojezično školstvo u SZI i SZA, povijesno najavljuje daljnju prisutnost slovenstva među pripadnicima slovenske zajednice u ta tri pogranična prostora. Očuvanje najmanje slovenske zajednice u pograničnom prostoru SZM, još će neko vrijeme, po svemu sudeći, biti ovisno o planovima investicija iz Slovenije u Porablje. Takva poduzeća bi mogla biti donositelji i poticatelji uporabe slovenskoga jezika u radnim odnosima, konstruktivni djelatnik oživljavanja ili novog uvođenja slovenskoga jezika u poslovnu komunikaciju, te će vjerojatno najbolje utjecati i na ostajanje brojnih mladih ljudi u

tom pograničnom prostoru jer svugdje nedostaje radnih mjesta za mlade koji se, kao što je već poznato, u traženju posla najviše sele ili namjeravaju preseliti u susjednu Austriju.

Globalni razvoj čovječanstva u 21. stoljeću nije naklonjen opstanku brojčano malih naroda, još manje njihovim manjinama. Mladi pripadnici slovenske nacionalne manjine u sva četiri pogranična prostora, njihova djeca i unuci su one generacije, koje će u budućnosti subjektivno odlučivati o sudbini slovenstva u tim zemljama. Hoće li ustrajati na uporabi slovenskoga materinskoga jezika, njegovanju povijesnoga sjećanja i različitih tradicija slovenstva? Ili će se polako i tiho, negdje i svjesno, asimilirati u većinsko nacionalno stanovništvo? Raspolažu i raspolagati će i s drugim mogućnostima. U današnjem povijesnom trenutku čini se da je opći položaj mladih u svim pograničnim prostorima za opstanak slovenstva dobar, jer ga načelno uvažavaju i potiču matične države u kojima žive, izdašno ga podupire Republika Slovenija, starije generacije slovenski osviještenih stanovnika koji se, koliko mogu, svugdje trude mlade privući i usaditi im ljubav za slovenski jezik i slovenstvu uopće.

The general position of young Slovenes across the border

Summary

This collection of papers is the result of the research project *Young Slovenes across the border: the social and cultural contexts and modern challenges*, implemented between 2013 and 2016 by eleven researchers from four institutions: the Institute for Ethnic Studies (Ljubljana), the Slovene Research Institute (Trieste), the Slovene Research Institute (Klagenfurt) and the Urban Jarnik Slovene Ethnographic Institute (Klagenfurt).

The phrase *Slovenes across the border* is both a mental construct and a real social phenomenon. It can be imagined as a complete, invisible, difficult-to-grasp and in many ways irregular stretch of land that in the geographical and geopolitical sense surrounds the area of the present-day Republic of Slovenia; it is historically settled by a majority Slovene population, while it includes those living there as (presumed) members of the Slovene minority community in the countries neighbouring Slovenia. The different linguistic, historical and other social circumstances in these four countries have shaped four Slovene cross-border areas, and so we were able to research the phenomenon of young people living across the border in Italy, Austria, Hungary and Croatia. Our research dealt equally with young people of both genders between the ages of 15 and 29, classified into three age sub-groups, and according to urban and rural locations in each of the four countries. The researchers approached the young people (60 in each country, 240 in total) with a carefully prepared questionnaire and during the ensuing research phase carried out at least 6 and altogether nearly 30 semi-structured and detailed interviews. When writing articles, we also took into account other sources, the relevant literature and our previously acquired personal experience. Of the 50 survey questions, 9 referred to the general position of the young – the title of the first thematic chapter, although this theme is also touched upon by the identification of the young, the participation of the young and their

linguistic profile, which are dealt with separately in three other, parallel collections of papers.

There are no significant differences with regard to the general social positions between the young people treated as Slovenes across the border, their peers from the majority nations in those countries and young people in Slovenia. The modern socio-economic system of the dominant liberal market-led capitalism in all five countries is creating similar conditions, experienced during their search for employment by the two older-subgroups aged between 20 and 29, while the youngest group, aged between 15 and 20, is more or less everywhere bound by formal education as the most important activity of the young in general, since after the completion of secondary school, an increasing number of Slovenes in cross-border areas are deciding to go on to higher education. How they grow up and the choice of professional orientation are significantly influenced by their parents, with whom even young people over the age of 30 now frequently live, since the process of acquiring independence for both sexes nowadays proceeds considerably more slowly than in the past. Only young people in Austria deviate from this – the age when they become independent is even lower than that in the European Union. Today, fewer young people than in the past “inherit” a profession or vocation, although family employment on a different footing is again becoming very apparent. The young Slovenes across the border emphasised the greater range of choices now offered by employment opportunities in the EU states – which include all the countries dealt with here – because of which, as well as because of much better transport and communication connections, in their search for employment the young are nowadays exceptionally well prepared for high mobility. This is proven by the young cross-border Slovenes who have moved to other places in the country of their birth, to Slovenia and, particularly those from Croatia, to the wider European environment.

With regard to their religion, the young Slovenes from across the border in all four countries belong to the Catholic tradition, but are in general less or slightly differently religious than their parents, even though in some places across the border the Church still continues to keep its traditional mission in connection with language education in (standard or

even dialect) Slovene. But as in Slovenia and the rest of Europe, the young in all four countries are less interested in politics, in which they very rarely decide to take part. This is definitely a result of the current social development in the era of neo-liberalism, which is legally, openly and subtly fragmenting society into a group of atomised individuals without a real chance of influencing fundamental social changes. Even more rapidly and easily than the older generation, the young are resigning themselves to the fate of a fully individualised society. The uncertain future is pushing young adults into a strongly competitive struggle for their personal survival and the survival of their immediate family. Secondary school and university students dependent on their parents are growing up with different goals and values, alongside the general socio-developmental trend of personal preferential values, which are very similar among the young in all four Slovene areas across the border. In addition to some obvious ones, such as family, love and friendship, these include particularly personal growth, independence and responsibility, while the value of multilingualism is experienced rather differently. Among Slovenes in Italy, this value is among the most important ones, in Austria it is slightly less important, among the young Slovenes in Hungary it is still rated averagely among the personal values, while among the young Slovenes in Croatia, it is considered among the least important. With regard to the subject of our research, it transpired that in relation to multilingualism young Slovenes across the border give a low rating to the value of ethnic appurtenance and the development of the Slovene minority, both of which are ranked among the lowest values and in Croatia as the lowest. The period of favourable economic growth recorded in Europe in recent years after a long economic crisis is to a varying degree settling other social tensions among the young, while nurturing and excessively developing the general culture of consumerism, which is confirmed by other studies about the present-day youth; but at the same time, young people across most of Europe are also resorting to their own creative and innovative alternative subcultures typical of their generation.

All young people nowadays are decisively influenced by the social processes of globalisation and digitalisation. The young are their main promoters, bearers and implementers and, particularly with regard to

communication, are creating a parallel social environment that has become known as virtual reality. These processes are in principle characterised by an inherently de-nationalising function, which can be used to explain the relatively low level of the importance of ethnic appurtenance for young Slovenes across the border, definitely lower than was the case for their parents. This claim is supplemented by other reasons. Among them we can single out a trend, which has been evident for a number of decades, of shaping dual, compound and overlapping ethnic models in comparison to and partly even in contradiction to the one and only exclusive Slovene minority model of the ethnic identification of the young. Then there is the fact of the lack of threat to the Slovene minorities and their obviously more favourable current position within the ethnic environment of the four countries. The minority status in itself, of which all the Slovene minorities and young people as their organic component are aware, can also serve as a sufficiently strong general fact and a psychological factor that allows assumptions about the rationally and emotionally stronger connections of the young Slovenes across the border with their 'Sloveneness', which applies particularly to the young Slovenes in Italy and Austria; this can be compared to Slovenia, where the young – probably because of an automatic, self-evident 'Sloveneness' – do not even question this aspect. At the same time, the Republic of Slovenia is investing considerable promotional efforts and resources into the preservation of the Slovene language and 'Sloveneness' as a value among the young in all four cross-border areas, which is undoubtedly an important factor in the perseverance over several generations in the preservation of 'Sloveneness' and its nurturing among the young.

In spite of these constructive elements, if we draw conclusions from the falling number of members of not only all the Slovene minorities themselves, but within them also of the young, which are everywhere an additional minority, 'Sloveneness' among youth across the border is slowly and gradually disappearing, being abandoned or adapted to the above described new national-development models. On the other hand, we should not underestimate the building blocks of the deliberate revitalisation of 'Sloveneness' in the nearly forgotten areas across the border where Slovenes also used to live. The recent introduction of Slovene in

quite a number of primary schools – particularly in Croatia, where even children coming from non-Slovene background are learning it, and this is true to an even greater extent in the official bilingual schools in Italy and Austria – is a clear indicator of the future presence of ‘Sloveneness’ in these areas. The preservation of the smallest Slovene minority, in Hungary, will depend in the relative short-term period on the planned investments by Slovenia in the Szlovén-vidék area. These companies will/could bring and encourage the use of Slovene at work as a constructive factor in the revival or introduction of Slovene in communication within the working environment, which is probably the best insurance for the many young Slovenes to remain in the cross-border area, where there is a shortage of jobs for the young who, as we know, in their search for employment most often move or intend to move to the neighbouring Austria.

The global development of humankind in the twenty-first century is not favourably inclined towards the survival of small nations, and even less of their minorities. The young in all four areas across the border, their children and grandchildren, are the generations that will in future subjectively decide about the fate of ‘Sloveneness’ there. Will they persevere with the use of their Slovene mother tongue, nurturing the historical memory and the various traditions of ‘Sloveneness’? Or will they gradually and quietly, sometimes even consciously, assimilate into the majority environment? There are other, intermediate options. The present historical moment shows that the general position of young Slovenes in all four countries is good with regard to the survival of ‘Sloveneness’, as the countries in question are taking it into account and treating it relatively favourably, while the Republic of Slovenia supports it generously and in many different ways. Meanwhile, the older generations of Slovenes living across the border, who recognise themselves as such, endeavour to a different extent to attract the young and educate them into feeling love the Slovene language and ‘Sloveneness’ in general.

Seznam kratic

ADP	Avstrijska državna pogodba
AGRFT	Akademija za gledališče, radio, film in televizijo
AHS	Gimnazija: 5.–12. leto šolanja (nem. Allgemeinbildende Höhere Schule)
ALU	Akademija za likovno umetnost
BMFJ	Zvezno ministrstvo za družine in mladino (nem. Bundesministerium für Familien und Jugend)
BORG	Višja zvezna realna gimnazija: 9.–12. leto šolanja (nem. Bundes-Oberstufenrealgymnasium)
EL	Enotna lista (v Avstriji)
EUROSTAT	Evropska statistika (angl. European Statistics)
ELS	Evropska ljudska stranka
EP	Evropski parlament
EU	Evropska unija
FIDESZ-KDNP	Zveza mladih demokratov – Ljudska stranka krščanskih demokratov (madž. Fiala Demokraták Szövetsége-Kereszténydemokrata Néppárt)
FPÖ	Svobodnjaška stranka Avstrije (nem. Freiheitliche Partei Österreichs)
GeoSTAT	Povezava prostorskih in statističnih podatkov (hr. Prostorna i statistička povezanost)
GPPNet	Civilno procesno pravo – študentski internetni projekt (hr. Građansko procesno pravo – studentski internet projekt)
HRT	Hrvaška radiotelevizija (hr. Hrvatska radiotelevizija)
HTL	Višje tehnično učilišče: 9.–13. leto šolanja (nem. Höhere Technische Lehranstalt)
ISTAT	Italijanski statistični zavod (it. Istituto nazionale di statistica)
ISZD	Inštitut sinergije znanosti in družbe (hr. Institut sinergije znanosti i društva)
KPD	Kulturno prosvetno društvo
MDOMSP	Ministrstvo za demografijo, družino, mlade in socialno politiko (hr. Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku)
MMH	Mreža mladih Hrvaške (hr. Mreža mladih Hrvatske)

MNZ	Ministrstvo za notranje zadeve
MSS	Mladinski svet Slovenije
MSZP	Madžarska socialistična stranka (madž. Magyar Szocialista Párt)
NOB	Narodnoosvobodilni boj
NSKS	Narodni svet koroških Slovencev
OECD	Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj (angl. Organisation for Economic Co-operation and Development)
ÖVP	Avstrijska ljudska stranka (nem. Österreichische Volkspartei)
OZN	Organizacija združenih narodov
PS SE	Parlamentarna skupščina Sveta Evrope
RS	Republika Slovenija
SE	Svet Evrope
SKS	Skupnost koroških Slovencev in Slovenk
SLOMAK	Slovenska manjšinska koordinacija
SORA	Inštitut za raziskovanje družbe in svetovanje (angl. Institute for Social Research and Consulting)
SURS	Statistični urad Republike Slovenije
SZA	Slovensko zamejstvo v Avstriji
SZH	Slovensko zamejstvo na Hrvaškem
SZI	Slovensko zamejstvo v Italiji
SZM	Slovensko zamejstvo na Madžarskem
SZSO	Slovenska zamejska skavtska organizacija
TIGR	Protifašistična organizacija na Primorskem (»Trst, Istra, Gorica, Reka)
ZSO	Zveza slovenskih organizacij
WHO	Svetovna zdravstvena organizacija (angl. World Health Organization)

